MARX - ENGELS
LENİN

SANAT VE EDEBİYAT

ekim

MARX-ENGELS-LENİN

❐

SANAT VE EDEBİYAT ÜZERİNE

EKİM YAYINLARI: 8

SANAT VE EDEBİYAT ÜZERİNE
OCAK 1990
1. BASKI

EKİM SANAT YAPIM ÜRETİM

Yöneten: **Abdullah NEFES**
Yazışma: PK 328, Yenişehir-ANKARA
Tel: (9-4) 117 97 47, Ankara

•

90.06.Y.0072.0108

•

Genel Dağıtım: **VERSO A.Ş.**
Konur Sk. 13/7, Ankara

•

MacDizgi: Atölye SEVEN
Baskı: SAYDAM Matbaacılık

MARX-ENGELS-LENİN

SANAT VE EDEBİYAT ÜZERİNE

Türkçesi:
AZİZ ÇALIŞLAR

ekim yayınları

Marx/Engels, ***On Literature and Art (Edebiyat ve Sanat Üstüne),*** *Progress Publishers, Moskova, 1976; Lenin,* ***On Literature and Art (Edebiyat ve Sanat Üstüne),*** *Progress Publishers, Moskova, 1975, üçüncü basım. (Bu kitabın hazırlanışında, ayrıca, Marx ve Engels bölümü için, Almanca özgün dilinden karşılaştırması yapılmıştır: Marx/Engels,* ***Über Kunst und Literatur/Sanat ve Edebiyat Üstüne,*** *Europäische Verlag, Frankfurt am Main, yay. Manfred Kleim).*

İÇİNDEKİLER

	Önsöz	11
	MARX-ENGELS	
Bölüm I	Maddeci Kültür Tarihi Anlayışı	36
Bölüm II	Tarihsel Maddeciliğin Kabalaştırılmasına Karşı	44
Bölüm III	Sınıfsal İlişkiler ve Sınıfsal Düşünce	54
Bölüm IV	Tarihsel Süreklilik ve Çelişmeleri.	60
Bölüm V	Sanatın Genel Sorunları	67
Bölüm VI	Gerçek Tarihte Trajik Olan ile Komik Olan	75
Bölüm VII	Devrimci Tragedyanın Sorunları	78
Bölüm VIII	Dil ve Edebiyat	89
Bölüm IX	Edebî Üslup Üzerine	91
Bölüm X	Çeviri Üstüne	94
Bölüm XI	Toplum ve Sanat	99
Bölüm XII	Toplumsal İşbölümü	105
BÖlüm XIII	Kapitalizm ve Manevi Üretim	116
Bölüm XIV	Kapitalist Toplumda Sanatçının Emeği	118

Bölüm XV Toplumun İleriye Doğru Gelişmesi.. 130
Bölüm XVI Bireysellik ve Toplum..... 141
Bölüm XVII Özgürlüğün Egemenlik Alanı ve Maddi Emek..... 142
Bölüm XVIII Toplumsal Düşünce, Edebiyat ve Sanat Tarihi..... 145
Bölüm XIX Toplumsal Düşünce ve Edebiyat Tarihi..... 174

LENİN

Bölüm XX Svoboda Dergisi..... 232
Bölüm XXI Parti Örgütü ve Parti Edebiyatı..... 234
Bölüm XXII Rus Devriminin Aynası Olarak Leo Tolstoy..... 242
Bölüm XXIII Burjuva Basından Gorki'nin Partiden Çıkarıldığı Masalı..... 250
Bölüm XXIV Vekhi Üzerine..... 253
Bölüm XXV Bir Siyasi Yazarın Notları'ndan..... 255
Bölüm XXVI L. N. Tolstoy..... 261
Bölüm XXVII L. N. Tolstoy ve Çağdaş İşçi Hareketi..... 268
Bölüm XXVIII Tolstoy ve Proletaryanın Mücadelesi..... 272
Bölüm XXIX Eugène Pottier..... 280
Bölüm XXX Almanya'da İşçi Korolarının Gelişmesi..... 283
Bölüm XXXI Ulusal Sorun Üstüne Eleştirel Gözlemler Adlı Yazıdan..... 286
Bölüm XXXII Zorunlu Bir Resmî Dile Gerek Var mı?..... 303
Bölüm XXXIII Tüm Rusya İşçi, Asker ve Köylü Temsilcileri Sovyeti Üçüncü Kurultayı Kapanış Konuşması'ndan..... 306

Bölüm XXXIV Sovyet Hükümetinin Başarıları ve Zorlukları..... 308
Bölüm XXXV Yetişkinlerin Eğitimi Birinci Tüm Rusya Kurultayını Selâmlama Konuşması..... 313
Bölüm XXXVI John Reed'in "Dünyayı Sarsan On Gün" Kitabına Önsöz..... 315
Bölüm XXXVII Gençlik Kuruluşlarının Görevleri... 316
Bölüm XXXVIII Proleter Kültür Üzerine..... 320
Bölüm XXXIX Sovyet Cumhuriyeti'nin Uluslararası ve İç Durumu..... 323
Bölüm XL Devrimimiz..... 326
Bölüm XLI Mektuplar..... 330

Aziz ÇALIŞLAR

"Marx-Engels-Lenin: Sanat ve Edebiyat" adlı bu kitap, aslında ayrı ayrı kitaplardan derlenmiş[1], Marx, Engels ve Lenin'in sanat ve edebiyata ilişkin yazılarından bu kitapların düzenine uygun olarak yapılan seçmeleri[2] biraraya getirmektedir. Bundan amaç, Marksist-Leninist sanat anlayışının temelini oluşturan bu yazıları bir bütün olarak verebilmektir.

Bilindiği gibi, bilimsel maddeciliğin klasikleri, sanat üstüne başlı başına bir kitap bırakmamış ol-

(1) Marx/Engels, **On Literature and Art (Edebiyat ve Sanat Üstüne)**, Progress Publishers, Moskova, 1976; Lenin, **On Literatur and Art (Edebiyat ve Sanat Üstüne)**, Progress Publishers, Moskova, 1975, üçüncü basım. (Bu kitabın hazırlanışında, ayrıca, Marx ve Engels bölümü için, Almanca özgün dilinden karşılaştırması yapılmıştır: Marx/Engels, **Über Kunst und Literatur/Sanat ve Edebiyat Üstüne**, Europäische Verlag, Frankfurt am Main, yay. Manfred Kleim).

(2) Yukarıda adı geçen iki kitaptan seçmeler yapılırken şu ölçütler gözönünde tutulmuştur: Marksist-Leninist estetiğin ana belgelerini oluşturan yazılar; okuyucunun yazılara yakınlığı; anılar dışında kalan özgün yazılar. Dileğimiz, ilerde, gerek Marx ve Engels'in, gerekse Lenin'in sanat ve edebiyata ilişkin tüm yazılarının çevrilmesi; özellikle de Lenin'in diyalektik, mantık ve bilgi kuramına ilişkin yazılarını da ilk kez içine alacak biçimde yeni bir düzenlemeye gidilmesidir.

dukları gibi; kendi içinde kapalı, sistematik bir sanat kuramını geliştirmek için de enine boyuna uğraşacak ne zaman bulabilmişler, ne de aslında, bu çalışmalar içinde boğularak, eylemin dışında kalmak istemişlerdir.[3] Böylesine sistematik-kuramsal bir kitabın olmayışı, burjuva araştırmacıları, Marksizmin kurucularının sanat konusunda bilimsel ve felsefi görüşleri olmadığı sonucuna götürdüğü kadar; Marksizme bağlı düşünürleri de, Marx ve Engels'in özgün bir sanat düşüncesi geliştirememiş olduğu sonucuna götürmüştür.[4] Oysa Marksizmin kurucuları, gerek felsefi, ekonomi-politik ve tarihsel konuları içeren yapıtlarında, gerek çok çeşitli yazışmalarında sanatsal sorunları derinden ele almışlardı.[5] Ancak, bütün bu ayrı ayrı yapıtlarda yer alan sanatla ilgili bölümlerin derlenip, mantıksal bir biçimde, yeni baştan, toplu olarak düzenlenmesi gerekiyordu. İşte bu çok önemli görevi, ilk kez, Lunaçarski yönetiminde, Mikhail Lifschitz ile F. Schiller yerine getirmişler ve 1933'te, "Marx ve Engels: Sanat Üstüne" adlı yapıtın birinci cildini yayınlamışlardır. M. Lifschitz, daha sonra, 1937, 1957 ve 1967'de genişletilmiş baskıları hazırlamış ve 1937'den sonra benzer basımlar bütün dün-

(3) Bu bağlamda ele alındığında, Karl Marx'ın "Amerikan Ansiklopedisi" için "Estetik" bölümünü yazma önerisini niçin geri çevirdiği de açıkça ortaya çıkmaktadır. (**Estetik ve Sanat**, M. Kagan, çev. Aziz Çalışlar, Altın Kitaplar.)

(4) "Marx ve Engels'in el yazmalarında ve özel mektuplarında geçen, estetikle ilgili düşünce, ifade ve yargılarının önemli bir bölümü, uzun zaman kimse tarafından bilinmeden kaldığı için (arşivlerden yayınlar ancak 1920'lerde yapılabilmiştir) ... söz gelişi, Franz Mehring, G. Plekhanov, A. Lunaçarski ve 1920'lerdeki tüm Sovyet bilimcileri, evet bunların çoğu, Marx'ın değil, Plekhanov'un Marksist estetiğin kurucusu olduğunu sanmışlardır". (**Estetik ve Sanat**, M. Kagan, çev. Aziz Çalışlar.)

(5) Başlıcalıkla, Marx'ın gençlik yazıları, "1844 Ekonomi ve Felsefe Elyazmaları", "Alman İdeolojisi", "Kapital", "Doğanın Diyalektiği", "Aile, Özel Mülkiyet ve Devletin Kökeni", "Louis Bonaparte'ın 18. Brumaire'i", "Ekonomi Politiğin Eleştirilmesine Katkı"; Engels'in Minna Kautsky ve Margaret Harkness'e Mektupları, Marx ve Engels'in Lassalle'le yazışmaları.

yada yayınlanmıştır.[6] Marx ve Engels'in sanat üstüne hazırlanan bu iki cilt kitabı, yalnızca Marksist sanat kuramının, Marksist estetiğin tüm dünyada yaygınlık kazanmasına değil, ama aynı zamanda, dünya sanat tarihi ve estetik düşüncesi üstüne onlarla ilgili yanlış anlamaların ortadan kalkmasını sağlamış; Marksist sanat kuramının temellerinin Marx ve Engels tarafından atıldığı ve uyumlu bir sanat ve estetik görüşler sistemini geliştirmiş oldukları ortaya çıkmış, en önemlisi de, yine burjuva ideologlarının savlarının tam tersine, Marx ve Engels'in sanat görüşlerinin kendi kuramlarının bir parçasını oluşturduğu gerçeği tam bir açıklık kazanmıştır. Nitekim, bütün öbür alanlarda olduğu gibi, sanat alanında da, klasikler, sosyalizm ile devrimci hareketi hep içiçe düşünmüşler, sanat alanında da kuramsal yorumlamanın değerini, onun devrimci eyleme dökülüşüne göre belirlemişler; dünyanın sanatsal olarak özümlenişinin ve sanatsal kültürün, toplumsal yaşamda, toplumsal gelişmede ve toplumun dönüştürülmesinde ne gibi gerçek bir önem taşıdığına bakmışlardır. Bu bakımdan, yine son zamanlarda, burjuva ideologların çabalarınca, Leninizm'in Marksizm'den ayrılmaya kalkışılmasının; Marx ve Engels'in "kuram" (felsefe), Lenin'in ise "eylem" (siyaset) gibi görülmeye çalışılmasının özünde yatan yanlışlıklar da açıkça orta-

(6) 1933'te, Marx'ın 50. ölüm yıldönümüne rastlayan, birinci ciltlik ilk yayım, seçme ve eklemeler yapılarak, 1937'de Jean Freville tarafından Fransızca'ya, S. Birliği'nden İ. K. Luppol'un yayımcılığında da J. Mateyka ve B. Landor tarafından Almanca'ya çevrilmiş; 1937'deki yayım ise, yine Lifschitz tarafından birçok yabancı dillerde yayımlanmıştır. 1937 ve 1957 yayımlarına dayanan basımlar arasında başlıcaları, 1954'te Maurice Thorez ile Jean Freville tarafından Fransa'da, 1958'de de Hans Koch tarafından Demokratik Alman Cumhuriyeti'nde yapılan basımlardır. Marx ve Engels'in sanat ve edebiyat üstüne yazılarından çeşitli basımlar tüm sosyalist ülkelerde; İtalya, Avusturya, ABD, Hindistan ve Türkiye'de de yayımlanmıştır (Marx/Engels, **Sanat ve Edebiyat**. 1970, De Yayınevi, çev. Murat Belge).

dadır. Çünkü, yukarıda da değinildği gibi, gerek Marx ve Engels, gerekse Lenin için bilimsel sosyalizm ile işçi sınıfı devrimci hareketi, birbirinin kopmaz birer parçasını oluşturduğu gibi; Marksizm-Leninizm'in bütünselliğini oluşturacak biçimde, Marx ve Engels'in düşünce ve eylemleriyle Lenin'in düşünce ve eylemleri de birbirinin kopmaz birer parçasını oluştururlar. Unutmamak gerekir ki, Marksizm-Leninizm, birbirine eklenen bir toplam olmayıp, bileşken bir bütünselliktir. Gerek Marx ve Engels'in, gerekse Lenin'in sanat üstüne görüşleri, tarihsel aşama içinde, uyumlu bir bütünü oluştururlar. İşte, Marx ve Engels ile Lenin'in sanat ve edebiyat üstüne yazılarının bu kitapta birarada toplanmasının ana bir gerekçesi de bu temel gerçeğin yeniden öne çıkarılması, Marksist-Leninist sanat anlayışının ayrılmaz bir bütün oluşturduğunun yeniden vurgulanarak sergilenmeye çalışılmasıdır.

Marx ve Engels, yalnızca bireysel olarak sanata ilgi göstermiş kişiler değil[7], ama aynı zamanda, gerek kendi çağlarında, gerek kendilerinden önceki çağlarda yaşamış, ünlü ünsüz birçok sanatçıyla ilgilenmiş; dünya edebiyatı hazinesinden enine boyuna yararlanmış; kendilerinden öncekilerin başarılarına dayanmış; dünya sanatı üstüne çok geniş, tam bir bilgisi olan kişilerdi. Lenin şöyle diyor Marx için:

"Marx, işçi sınıfı hareket temeli üzerinde, insan düşüncesinin yaratmış olduğu herşeyi yeniden gözden geçirmiş, eleştiriye bağlı kılmış, doğrulamasını yapmış ve buradan, burjuva sınırlamalar içinde aşılamayan ya da burjuva önyargılarla varılamayacak sonuçlar çıkarmıştı." İşte, kendilerinden önceki insanoğlu kültürünü böylesine, ileriye dönük olarak ya-

(7) "Gençliklerinde, Marx da, Engels de şiir yazmış, hatta Engels, bir zamanlar şair olmayı bile eddi ciddi düşünmüştü" (Marx/Engels, **On Literature and Art**; Önsöz, B. Krylov, s. 15).

ratıcı bir biçimde özümlemeleri, klasiklerin sanat ve estetik düşüncesi tarihinde devrim yapmalarına yol açmıştır. Birincisi, Marksizm öncesi idealistçe sınırlamaların aşamayacağı biçimde, sanatın ve sanatın gelişmesinin diyalektik maddeci dünya görüşüyle açıklanması; ikincisi ise, buna bağlı olarak, sanatın ve estetiğin toplumun dönüşüme uğratılmasıyla bağımlı kılınmasıdır. Marx'ın sözleriyle, dünyanın (sanatın ve sanatın gelişmesinin) yalnızca, açıklanması değil, ama aynı zamanda, dönüşüme uğratılması, yani sanatın da toplumun yeniden örgütlendirilişi mücadelesinde yer alışı ve sonuçta, insanoğlunun sanatsal gelişmesi ile estetik eğitiminin yeni bir toplumsal sistemin kurulması çıkarlarıyla tutarlı hale getirilmesi.

İşte, Marksizm öncesi estetiğin sanatın ve sanatın gelişmesini açıklayabilmesindeki bu sınırlılıkları, klasikler, diyalektik ve tarihsel maddeciliği yaratarak ve maddeci tarih anlayışının temellerini atarak felsefeyi altüst etmeleri sonucu aşmışlar, sanat ile gerçeklik arasındaki sorunu köklü bir çözüme ulaştırmışlardır. Çünkü, sanatı somut gerçeklikten ve insanın toplumsal varoluşundan ayıran Marksizm öncesi estetik için sanatın kökeni ve gelişmesi, kavranılmaz şeyler olarak kalmıştır. Oysa, Marx ve Engels'e göre, salt kendi iç yasalarından yola çıkarak sanat ve edebiyatı anlamak kesinlikle olanaksızdır. Böyle bir şey, ancak üretim ilişkileri ile üretici güçler arasındaki karşılıklı karmaşık ilişkilerin belirleyiciliğinde toplumun bir bütün olarak çözümlenişi sonucu anlaşılabilirdi; başka bir deyişle, sanat bir toplumsal bilinç biçimiydi; toplumsal varlıkça koşullu olduğu sürece de, sanatın gelişmesi ve nedenleri, insanın toplumsal varoluşunda aranabilirdi ancak. Böylece, onlar, sanatın yalnızca maddeci bir tanı-

mını yapmakla kalmamışlar, ama toplumsal bir bilinç biçimi olarak sanatın toplumsal varlığa bağlı olduğunu ortaya koyuşlarıyla da sanatın özünü ve gelişmesini tarihin akışı içinde açığa çıkarmışlar ve uyuşmazlıkların yaşandığı bir toplumda sanatın ve gelişmesinin sınıf çelişmelerinden ve belirli sınıfların siyaset ve ideolojilerinden etkilendiğini ve aynı zamanda onun bir anlatımı olduğunu da göstermişlerdir. Çünkü, Marx ve Engels'e göre, maddi üretim değişime uğradıkça zihinsel üretimin kendisi de değişime uğramakta; bu arada, her çağda egemen düşünceler, egemen sınıfların düşünceleri olmaktadır. Bütün düşünce tarihi bize bunu göstermiştir. Demek, bir zihinsel üretim biçimi olarak sanat da hem maddi alt yapıyla bağımlıdır, hem de onun üzerinde yükselen ideolojinin yansıma biçimlerinden biridir.

Zihinsel bir üretim biçimi olarak sanatın toplum içindeki bu karmaşık gelişmesini daha en başında, daha doğrusu, insanoğlunun sanatsal yaratımda bulunmaya başlamasının kökeninde, insanoğlunun pratik etkinliği, insanoğlunun emeği yatar. İnsanoğlunun gerek sanatsal yaratım gücü, gerek buna bağlı olarak estetik duyularının gelişmesi insanoğlu emeğinin bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Engels, "İlk çakıl taşının insan eliyle işlenerek bıçak haline gelmesi için öylesine uzun bir zaman geçmiştir ki, bizim tarih diye bildiğimiz zaman, bunun yanında önemsiz kalır. Ama zorunlu adım atılmış, insan eli özgürleşmiştir, bundan böyle de yeni hünerler kazanacak, bu yolla edinilen büyük el yatkınlığı insan soyundan soyuna geçecek, gittikçe artacaktır. Onun için, emeğin sadece bir organı değil, ama aynı zamanda da bir ürünüdür el. Ancak emek yoluyla ... insan eli mükemmellik derecesine ulaşabilmiş; Raffael tablolarını, Thorvald heykellerini, Paganini müziğini mucizevi

bir biçimde ortaya koyabilmiştir" der. Marx da, "Beş duyunun oluşması, şimdiye kadarki dünya tarihinin bir sonucudur" der; "Müziksel bir kulak, biçimdeki güzelliği görecek göz... Sadece beş duyu değil, ama zihinsel denen duyular da, pratik duyular (istek, sevgi, vb.) tek kelimeyle, insani duyular da... insanileştirilmiş (yani insanoğlu emeğiyle dönüşüme uğratılmış-A.Ç.) doğa sayesinde varolurlar". Bilinç de aynı biçimde toplumsal bir üründür; çünkü, insanoğlunun doğayla ve öbür insanlarla karşılıklı ilişkilerinden doğar. Böylece insan uzun tarihsel gelişme içinde, pratik yoluyla, emeği yoluyla, kendi estetiksel duyularının, elinin, bilincinin gelişmesi sonunda, güzelliği de algılayıp yeniden yaratabilme ve nesneleri "güzelliğin yasalarına göre" biçimlendirebilme gücünü elde ederek geliştirebilmiştir. Çünkü, insanoğlunda yaratacağı sanatsal nesnenin daha onu yaratmazdan önce kafasında ona ilişkin bir tasarımı vardır artık. Ama, sonuçta, herhangi başka bir ürün gibi, sanatın nesnesi de, yani "güzelliğin yasalarına göre" yaratılmış bir nesne de, "sanat duyusu olan ve güzellikten haz alabilen bir izleyici kitlesi doğurur. Onun için üretim, özne için bir nesne üretmekle kalmaz, ama nesne için de bir özne üretir". Demek ki, sanatsal yaratım, aynı zamanda zihinsel bir üretim de olmaktadır. Buysa bize aynı zamanda, toplumda maddi emek ve maddi üretim ile zihinsel emek ve zihinsel üretim arasındaki bölünmeyi, toplumdaki gerçek işbölümünü gösterir. Dolayısıyla sanat, zihinsel bir üretim biçimi olarak toplumdaki üretim ilişkileri içine girdiği kadar, toplumsal bir bilinç biçimi olarak da toplumsal varoluşla, yani sonunda yine üretim ilişkileriyle karşılıklı bir ilişki içine girmektedir.

Marx ve Engels, bu karşılıklı ilişkiyi hiçbir zaman sanatın ekonomik sisteme doğrudan bağımlı

olduğu, edilgen bir ilişki olarak değil, ekonomik ögenin son kertede belirleyici olduğunu görmüşler; sanatsal yaratıcılık sorunlarının sosyolojik olarak kabalaştırılmasına karşı çıkarak, toplumsal bilinç biçimlerinin de toplumsal gerçekliği etkilediğini vurgulamışlardır. Hiç kuşkusuz, sanatsal yaratıcılık ve sanatın gelişmesi toplumsal gelişmeyle ve toplumun sosyo-ekonomik yapısıyla bağımlıdır. "İnsanın kendisi kadar, kendi düşüncesi ile düşüncesinin ürünleri de maddi üretim ve maddi ilişkilerle birlikte değişime uğrar"; ama, sanatın gelişmesi, son kertede toplumsal gelişme yasalarına bağımlı olmakla birlikte, göreceli bir bağımsızlık da taşır ve kendi ayırdedici özellikleri vardır. Antik Yunan sanatı da hiçbir zaman geriye gelmez; başkta bir deyişle, "Yunan hayalgücünü ve Yunan sanatını belirleyen doğa ve toplumsal ilişkiler anlayışı, otomatik dokuma makinelerinin, lokomotiflerin ve elektrikli telgrafların varolduğu bir çağda olanaksızdır. Ama burada, şu soru da karşımıza çıkmaktadır: "Zorluk, Yunan sanatının ve Epos'un belli bir toplumsal gelişme biçimine bağlı oluşunun anlaşılmasında değil; bunların bize hâlâ bir sanatsal haz verişinden, bazı bakımlardan bir norm ve erişilmez bir örnek oluşundan geliyor". Demek ki, sanatsal gelişme, geçici-olan'la değişime-uğrayan'ın, kalıcı-olan'la yenilenen'in çelişik birliğini kendi içinde taşımaktadır. Dolayısıyla, sanat yapıtlarına belirli toplumsal koşulların ve ilişkilerin temel yansımaları olarak bakarken, bunların kalıcı çizgilerini de görmek gerekmektedir. Sanatın gelişmesini maddi dünyanın ve toplum tarihinin gelişmesiyle birlikte ele alıp incelerken, bu nedenle, toplumdaki maddi üretim ile, manevi üretim arasındaki diyalektik bağla değerlendirmek gerekmektedir. Başka bir deyişle, belli dönemlerin sanatsal yaratımları ile o dönem-

lerin maddi üretimi arasındaki görece bağımlılığı anlayabilmek için, "maddi üretimin belirli bir tarihsel biçim olarak ele alınması gerekmektedir. Örneğin, kapitalist üretim tarzı ortaçağdaki üretim tarzından başka bir manevi üretim biçimine karşılık verir". Bunun gibi, her tarihsel dönemin de kendi estetik idealleri vardır ve bu idealler kendi tekil özelliğiyle uygunluk gösteren, başka koşullarda yinelenmesi olanaksız sanat yapıtlarını ortaya çıkarır. Onun için, Marx ve Engels, "Raphael'in sanat yapıtlarının Floransa'nın etkisi altında o zamanlar gelişme gösteren Roma'ya dayandığını, oysa Leonardo'nun yapıtlarının Floransa'daki duruma, Titian'ın yapıtlarının ise daha sonraki bir döneme, Venedik'in bütünlükle apayrı gelişmesine dayandığını" vurgulamışlardır. Maddi üretimin gelişmesi ile manevi üretimin gelişmesi arasındaki bağıntı öylesine karmaşıktır ki, "sanatın bazı en parlak dönemlerinin, ne toplumun genel gelişmesiyle, ne de toplumun adeta iskeletini oluşturan maddi temelinin gelişmesi arasında bir uygunluk vardır". Marx ve Engels, sanatın gelişmesi ile toplumun gelişmesi arasındaki bu dengesizliğin nedenini, herhangi bir dönemde manevi kültürün, yalnızca maddi üretimin gelişme düzeyiyle değil, ama aynı zamanda, o döneme özgü toplumsal ilişkilerin özelliğiyle de belirlenişinde görmüşlerdir.

Söz konusu kapitalist toplum olduğuna göre, bu döneme özgü ilişkiler de kapitalist toplum ilişkileri olup, dengesizliğin temelinde, maddi ya da manevi üretimin toplumsal niteliği ile özel mülkiyet biçimi arasındaki çelişme yatmaktadır. Bu nedenle, sanatın kapitalizm çağında nasıl geliştiğini ve toplumun maddi temeliyle ne gibi bir uygunluk gösterdiğini, sanatsal yaratımların toplumsal niteliğini kavrayabilmek için, sanatın toplumsal üretim ve mübadele içindeki

yerine, üretim tarzıyla ilintisine bakmak gerekir. Kapitalist üretimde ise, "bütün ürünler meta haline gelirler"; yani sanatsal üretim, meta üretimi olmuştur artık, sanatçının emeği artı-değer üretişiyle, mübadele değeriyle ölçülüdür. Dolayısıyla, kapitalist toplumda "bir yazar düşünce ürettiği sürece değil, yayınevini zengin ettiği sürece, ya da bir kapitalistin yanında ücretli emekçi olduğu sürece, üretici bir emekçidir". Lenin'in de belirttiği gibi, "özel mülkiyete dayalı bir toplumda sanatçı piyasa için meta üretir". Böylece, "burjuva yazarın, sanatçının, oyuncunun özgürlüğü gizli (ya da ikiyüzlüce gizlenmiş) bir bağımlılıktan; para kesesine, ahlak bozukluğuna ve müteşebbise bağımlılıktan başka birşey değildir". Demek, kapitalist toplumda, sanat, egemen sınıfların, tek ideali kâr peşinde koşmak olan burjuvazinin bencil çıkarlarına bağımlı kılınmıştı. Bütün değerlerin parayla ölçüldüğü bir toplumda da "hakiki yaratıcı güç" paraydı. Para bütün "insancıl ve doğal özellikleri kendi karşıtına döndürmekte"; güzel, soylu ve hakiki olan ne varsa, paranın tersine dönüştürücü etkisi altında yıkıma uğramaktadır. Onun için Marx, "kapitalist üretim tarzı bazı manevi üretim biçimlerine, örneğin, sanat ile şiire düşmancadır" der. Bu söz, edebiyat ve sanatın kapitalizm altında gelişemeyeceğini değil, kapitalist sömürü sisteminin gerçek sanatçıların insancıl idealleriyle nasıl derin bir çelişme içinde olduğunu gösterir. Shakespeare, Goethe, Balzac gibi, kapitalizm çağındaki büyük sanatçıların yapıtlarında kapitalist gerçekliği trajik çatışmalarla dolu olarak verilişi ve kapitalist sömürü sisteminin mahkum edilişi bunun bir kanıtı olduğu kadar, sanatın kapitalizm altında gelişmesinin de diyalektik bir yönüdür. Gerçek bir sanatçının kapitalizmde trajik bir konumu oluşunun asıl nedeni budur. Marx ve Engels, ya-

şamdaki gerçek çelişmelerin ideolojik bir yansıması olduğu sonucuna varmışlardır.

Dolayısıyla, burada, sanatın ideolojik mücadelede önemli bir silah olduğu da ortaya çıkmaktadır. Sanat, sömürücü sınıfların çıkarlarına hizmet ederek gerici bir nitelik kazanabileceği gibi, ezilen kitlelerin çıkarlarına hizmet ederek ilerici bir nitelik de kazanabilirdi; başka bir deyişle, sanat ile toplumsal mücadeleler arasında bir bağ vardı ve bu tarih boyunca değişime uğramıştı. Örneğin, feodalizme karşı mücadele döneminde burjuvazi önemli manevi değerler üretmiş, ama iktidara geldikten sonra, kendi kullanmış olduğu silahı elinden bırakmaya başlamıştı; çünkü kendi karşıtı olan sınıf, tarihteki yerini almıştı. Buysa, ilerici sanatçıları burjuva toplumla karşı karşıya getirerek, karşıt bir konuma geçmek zorunda bırakmıştı. İşte, olayların devrimci sınıfın konumundan değerlendirilmesini ve sanatta devrimci sınıfın yanında yer alınmasını, Marx ve Engels, sanatta yanlılık ilkesi olarak ortaya koymuşlardı. İlerde Lenin tarafından özlü bir biçimde geliştirilecek olan sanatta yanlılık ilkesi, marksist-leninist estetiğin başlıca bir ilkesi olarak işte böyle ilk kez Marx ve Engels tarafından ortaya atılmıştır.

Marx ve Engels, diyalektik ve maddeci bilgi kuramlarını, yalnızca sanatın gelişmesine değil, ama aynı zamanda, sanat ve edebiyat çözümlemesine de uygulamışlar; sanatı gerçekliği bilmenin yollarından biri olduğu kadar, gerçekliği yansıtmanın bir yöntemi olarak da ele almışlardır. Böylelikle, klasikler, bilimsel maddecilik öncesi idealist estetik düşüncesinin altından kalkamadığı bir sorunu, gerçeklik ile sanat arasındaki ilişki sorununu, yalnızca tarihsel ve toplumsal düzlemde çözmekle kalmayıp, aynı zamanda, bilgikuramsal düzlemde de çözmüş oluyor-

lardı. Marx ve Engels'in olduğu kadar, Lenin'in de yansıma kuramları, marksist-leninist estetiğin candamarını oluşturur. "İnsan bilinci gerçekliği yalnızca yansıtmakla kalmaz, ama aynı zamanda onu yaratır da", diyordu Lenin. Demek ki, sanat gerçekliğin yalnızca edilgen bir yansıması değil, ama aynı zamanda, etkin bir biçimde yaratılmasıdır da. Sanat ile gerçeklik arasındaki bu diyalektik ilişki, sanatsal bilginin olduğu kadar, sanatsal yaratının da temelini oluşturur. Şu halde, gerçekliği sanatta yansıtabilmek için gerçekliğin bilgisi gerektiği kadar, yeniden yaratılması da gerekmektedir. O yüzden, Marx ve Engels, gerek edebiyat ve sanatta bir yönelim, gerek bir sanatsal yaratma yöntemi olarak gerçekçilik üzerinde önemle durmuşlardır. "Benim görüşüme göre, gerçekçilik", diye yazar Engels, "ayrıntılarda hakikate bağlı kalmanın yanısıra, tipik durumlar içinde tipik karakterlerin hakikate bağlı olarak yeniden yaratılmasını içerir." Başka bir deyişle, kişi ve olayların yüzeysel biçimde kopya edilişleri kadar, soyut biçimde verilişleri de gerçekçiliğe aykırıdır; ne Schiller'de olduğu gibi, "bireyleri çağlarının birer borazanı kılacak" biçimde soyutlayarak idealleştirme, ne de natüralistçe taklitçilik. Onun için, Marx ve Engels, Shakespeare, Cervantes, Goethe, Balzac ve Rembrandt gibi büyük gerçekçi sanatçıların yapıtlarına değer vermişlerdir. Sanatsal yaratımlarda gerçekçiliğin önemini vurgularken, Engels, Balzac'ın romanlarında Fransız toplumu üstüne, ekonomik ayrıntılarda bile, o dönemin bütün meslekten tarihçi, iktisatçı ve istatistikçilerinden daha çoğunu öğrenmiş olduğunu belirterek, Balzac'ın bir aristokrasi yanlısı olmakla birlikte, kendi siyasal hasımlarını, yani cumhuriyetçi devrimcileri geleceğin gerçek insanları olarak görmüş ve yapıtlarında bunu böylece yansıtmış olmasını "ger-

çekçiliğin en büyük zaferlerinden biri olarak kabul ettiğini" söyler. Böylece, Engels, sanatsal yaratımların sınıfsal özelliği ile sanatçının bilinci ya da dünya görüşü ile yapıtları arasındaki çelişkinin de bir çözümünü yapmaktadır; nitekim, ilerde Lenin de aynı çözümleme yönteminden yararlanarak Tolstoy üstüne benzer sonuçlara varacak, sanatçının yaratımındaki toplumsal belirlemenin en karmaşık yasalarını ortaya koyacaktır (Engels'in bu yazısı, o güne kadar ortaya çıkmamış olduğu için Lenin tarafından bilinmediğinden, biz de bunu diyalektik maddeci yöntemin bir zaferi olarak kabul etmekteyiz). Marx ve Engels, Lassalle'la yazışmalarında da gerçekçilik üstüne çok önemli düşünceler öne sürmüşler, "Schillerciliğe" karşı "Shakespeareleştirme"yi gerçekçiliğin ölçütü olarak görmüşlerdir. Marx ve Engels'in sanatçıdan istedikleri şeyler, hakikate bağlı çizim, çizilmiş olaylara somut tarihsel yaklaşım ve kişilerin, bağlı oldukları sınıfsal çevrenin belirleyici özellikleri içinde, canlı, çokyönlü çizimleriydi. Böylece, Marx ve Engels, marksist estetiğe "gerçekçi imge" kavramı ve olgusunu da kazandırmış oluyorlardı. Marx ve Engels, Lassalle'a yazdıkları mektuplarda, devrimci tragedyanın özellikleri üzerinde durarak, herhangi bir trajik çatışmanın somut tarihsel-sınıfsal bir içerikten kaynaklanması gerektiğini vurgulamışlar, trajik çatışmanın "tarihte zorunlu postula ile pratikte onu gerçekleştirmenin olanaksızlığı" arasında yattığını söylemişler; bunun da ancak belli bir tarihsel dönemdeki ilerici sınıfların bakış açısından görülebileceğini belirtmişler, sanatta tezliliği savunmuşlardır. "Tezli denilen şiire hiçbir biçimde karşı değilim ben", diye yazar Engels, "tragedyanın babası Aiskhylos da, komedyanın babası Aristophanes de oldukça yantutan şairlerdi, Dante ile Cervantes de onlardan aşağı kalmaz-

lar". Ancak, sanatta tezlilik ve yanlılık, kuru bir ahlakçılık, şematik bir siyasal yorum ya da kaba bir öğreticilik değildir. "Kanaatimce", diyor Engels, "amaç, vurgulayarak gösterilmeksizin, yazarın kendi çizmiş olduğu toplumsal çatışmaların ilerdeki tarihsel sonucunu okuyucuya bir tabak içinde sunulmasına gerek kalmadan, durumun ve eylemin kendisinden ortaya çıkmalıdır". Gerçekçiliğin bu çok önemli konusunda Lenin de aynı görüştedir: "Kaba bir yazar ... belli bir kuramın bütün sonuçlarını "hazırlop bir biçimde", çarpıtılarak, basite indirgenmiş bir biçimde ... okuyucuya verir". Buysa bize, düşünce ile anlatımın bir sanat yapıtında bütüncül bir birlik oluşturması gerektiğini gösterir. Onun için, Marx ve Engels, sanat ve edebiyatın kendi döneminin derinlerinde yatan yaşamsal süreçleri hakikate bağlı bir biçimde yansıtması, ileriye dönük bir bakış açısını içermesi ve ilerici güçlerin çıkarlarının yanında olması gerektiğini söylerler.

Marx ve Engels, marksist estetiğin, sanatın gelişmesinin ve sanatsal yöntemin temel yasalarını ortaya koyarken, marksist sanat ve edebiyat eleştirisinin de temellerini atmışlar, sanat ve edebiyat tarihini ayrıntılı bir biçimde, eleştirel gözle değerlendirmişlerdir. Daha önce de değinildiği gibi, ilkçağ kültürünü derinden irdelerken, ortaçağı da yepyeni bir gözle yorumlamışlar; ortaçağ kültür ve sanatında tarihsel gelişmenin ileri yönünü yansıtan özellikleri ortaya koyarak, ortaçağ şiirinin modern çağ şiirinin gelişmesine zemin hazırlamış olduğunu belirtmişlerdir. Özellikle Rönesans üzerinde önemle duran Engels, Rönesans'ı "insanlığın o güne kadar yaşadığı en büyük ilerici devrim" olarak nitelendiriyor; Rönesans'ın, kendi devrimci özelliğinden ötürü, "evrensel çapta ve bilgelikte devler istediğini ve devler üret-

tiğini" belirtiyordu. Bu çağın büyük düşünür ve sanatçılarında modern burjuva düzenini kuran insanların burjuvaca sınırlamaları olmayışı, onların çokyönlü yaratıcı kişiler olması sonucunu doğurmuştu. Leonardo ya da Dürer gibi kişiler, yalnızca büyük ressamlar değil, ama dünya kültür ve biliminde de devrim yapmış, geniş bir bilgi alanı içinde yaratımda bulunmuş kişilerdir. Engels, Rönesans devlerinin en büyük özelliğini, "hemen hemen hepsinin, eylemlerini çağdaş hareketin ortasında, pratik mücadele içinde yürüterek yaşamaları; kendi saflarını seçip, kiminin konuşup yazarak, kiminin elinde kılıçla, ama çoğunun, bu her ikisiyle birlikte savaşın içinde yer almaları" olarak görmüştür. Rönesans'ın büyük kişilerini sosyalist kültür düşüncelerine ve devrimci hareketle yakın kılan başlıca özellik de buydu işte. Marx ve Engels, gerek "erişilmez klasik mükemmellikte" buldukları Dante ve Balzac'ın yanısıra, "bütün öbür romancılar üstünde tuttukları" Cervantes'e, gerekse "bütün Marx ailesinin gerçekten taptığı"[8] Shakespeare'e çok büyük önem vermişler, bütün bir edebiyat tarihi içinde onları eşsiz örnekler olarak göstermişlerdir. Marx ve Engels, düşüncelerin sınıfsal içeriğini kavrayabilme gücünden yoksun marksizm öncesi burjuva kültür tarihçilerine benzemez olarak, 18. yüzyıl aydınlanma düşüncelerinin sınıfsal-tarihsel özünü açığa çıkarmışlar, Aydınlanma Dönemi edebiyatını ilerici burjuvazinin çıkarlarının ideolojik bir anlatımı olarak değerlendirdikleri gibi, Aydınlanma Dönemi yazarlarına da büyük bir değer biçmişlerdir. Hele Diderot'nun *Rameau'nun Yeğeni* adlı kitabını Marx "eşsiz bir başyapıt" olarak değerlendirirken, Engels de şöyle der: "Eğer bütün yaşamını hakikat ve adalet

(8) Marx/Engels, **Sanat ve Edebiyat**, Anılar, Paul Lafargue.

peşinde koşmaya adamış biri varsa o da keli-menin tam anlamıyla, örneğin, Diderot'dur". Marx ve Engels, sanat ve edebiyat tarihinin belirleyici dönemlerini, kişilerini ve yapıtlarını incelerken, bunları tarihsel ve sınıfsal konumları içinde görmeleriyle marksist sanat eleştirisinin de temel özelliğini ortaya koymuşlardır. "Herbiri kendi alanında bir Olympos Zeus'uydu", diye yazar Engels, Goethe ve Hegel için, "ama yine de hiçbiri Alman küçük-burjuvalığından kurtaramamıştır kendisini". Goethe'nin diyalektik bir çözümlemesini yaparken de şöyle der Engels: "Goethe'nin benliğinde, çevresindeki sefaletten tiksinen dahi şair ile çevresiyle uzlaşıp, kendini ona uydurma zorunda olduğunu gören, ihtiyatlı Frankfurt Belediye Meclisi üyesinin oğlu, Weimar Özel Danışmanı arasında sürekli bir savaş yer almıştır. Onun için, Goethe, bir bakıyorsun, anıtsal bir kişi; bir bakıyorsun, küçücük; bir bakıyorsun, inatçı, alaycı, dünyayı küçümseyen bir dahi, bir bakıyorsun, temkinli, aşırı gitmeyen bir mızraklı-burjuva." Romantisizmi çözümlerken de, Marx ve Engels, romantisizmi, bütün kendine özgü toplumsal çelişmeleriyle, Fransız Devrimi'nden sonra başlayan çağın bir yansıması olarak görmüşler; kapitalizmi reddeden ve ileriye doğru çaba gösteren devrimci romantisizm ile kapitalizmin geçmiş açısından romantik bir biçimde eleştirilmesi arasında bir ayrım yapmışlar; gerici romantikleri eleştirirken, Byron ve Shelly'e değer vermişlerdir. Marx ve Engels, Dickens, Thackeray ve Bronte'ler ile Guy de Maupassant gibi, 19. yüzyıl İngiliz ve Fransız gerçekçilerini övmüşler, gerçekçi geleneği her zaman için edebiyatın en büyük başarısı olarak görmüşlerdir. Bu arada, Rus edebiyatına da büyük bir yakınlık duymuşlar, daha iyi izleyebilmek için de Rusça öğrenmişlerdi. Özellikle de Çernişevski ile Dobrolyubov'a

büyük önem vermişlerdi. Engels, bu iki devrimci yazar için, "iki sosyalist Lessing" derken, Marx da Çernişevski için "büyük Rus bilgini ve eleştirmeni", diyor; Dobrolyubov'u bir yazar olarak Lessing ve Diderot ile kıyaslıyordu. Marx ve Engels, sanat ve edebiyata derinden evrensel bir gözle ve tarihsel gelişimi boyunca ilerici özellikleri içinde yaklaşırken, her halkın dünya sanat ve edebiyatına katkısına inanarak, büyük küçük, hemen hemen bütün dünya uluslarının sanat ve edebiyatına ilgi göstermişlerdir. Ancak, en çok, işçilere yakın, demokratik ve devrimci şair ve yazarlara yakınlık duymuşlar, bütün yaşamları boyunca en ilerici yazarları sosyalist hareketten yana çekmek için çalışmışlar, edebiyatta devrimci yönelimin oluşmasına etkin bir katkıda bulunmuşlardır. Toplumculuk ile ilerici hareket, gerçekçilik ile devrimcilik, sanatsal özümleme ile sanatsal yaratma, klasikler için hep ayrılmaz şeyler olarak kalmıştır. Onun için kendi dönemlerinde en çok tuttukları şair, dostları Heine olmuştur. Heine üzerinde etkileri açık olmakla birlikte, Heine'yi "yaşayan en parlak Alman şairi" olarak değerlendirmişlerdir. Heine'nin yanısıra "Alman işçi sınıfının ilk ve en önemli şairi" diye adlandırdıkları G. Weerth ile F. Freiligrath da onların yakın dostuydular.

Marx ve Engels, burjuva toplumda sanatın gelişmesinin böylesine bir irdelemesini yaptıktan sonra, sanatın geleceğe doğru gelişmesi üstünde de çok önemli görüşler getirmişler, sanatın burjuva toplum altındaki çelişmelerinden ancak gelecekteki topluma geçişle kurtulunabileceğini söylemişlerdir. Böyle bir toplumda sanat ile gerçeklik arasındaki çelişme uyumlu bir hale geleceği gibi, bireyin çokyönlü gelişmesi sonucu da herkes sanatsal yeteneğini ve kültürünü geliştirebilme olanağını bulacaktır. "Toplu-

mun komünist bir biçimde örgütlenişiyle, sanatçının bütün bütüne işbölümünden ötürü bölgesel ve ulusal sınırlılıkla bağlı kalışı kadar; bireyin kendisini sadece bir ressam, bir heykeltraş, vb. haline getiren, belirli bir sanata bağlı kalışı da ortadan kalkar. Komünist bir toplumda ressamlar yoktur, başka etkinliklerinin yanısıra resimle de uğraşan insanlar vardır", diyor Marx. Demek ki, toplumun yeniden örgütlendirilişiyle birlikte, üretim ile özel mülkiyet arasında olduğu kadar, maddi ve manevi üretim arasındaki çelişkinin de ortadan kalkması, "emeğin bir zorunluluk olmaktan çıkarak" "özetkinlik" haline gelmesi sonucu, birey de sınıfsal-toplumsal kısıtlayıcılıktan kurtularak sanatın her alanında özgürce yaratımda bulunabilecektir. İşbölümünün yabancılaştırıcı sonuçlarının aşılması sonucu, birey kendini manen geliştirdikçe, çevresiyle ve üretimle ilişkileri insanileştikçe, sanatsal yaratım ile sanatsal algı arasındaki çelişki de ortadan kalkacaktır: "*İnsanın insan* olduğunu ve dünyayla ilişkisinin de insani bir ilişki olduğunu düşünelim; o zaman ... sanattan zevk almak istiyorsan eğer, sanat kültürüne sahip biri olman gerekir", diyor Marx. Burada, sanatsal algı için sanatsal kültür gereğinin ötesinde, çok önemli bir öngörüş de yatmaktadır; başka bir deyişle, toplumda tüm insanların sanatsal ve estetiksel olarak ileri, insani bir düzeyde gelişmiş oldukları bir toplumda, sanattan anlayanlar ile sanatsal yaratımda bulunanlar arasında ayrım da ortadan kalkmış olacaktır. Buysa, toplumda sanatsal ilişkilerin bireyler arasında uyumlu bir hale gelmiş olmasından, sanatsal gelişme ile toplumun genel gelişmesi arasında uyumun kurulmuş olmasından başka bir şey değildir. Demek, sömürüden arınmış emek, bütün manevi yaratıcılığın kaynağı olduğu kadar; sanat ve edebiyatın özgürce ve

toplumsal gelişmesiyle uyumlu olarak sınırsızca gelişebilmesinin öngereği de, dünyanın ileriye doğru dönüşüme uğratılmasında, insanoğlunun tüm değerlerini gerçekleştirebilecek koşulların yaratılmasında yatmaktadır. Bu devrim ise, marksizmin yirminci yüzyıldaki aşamasını simgeleyen Lenin adına bağlıdır.

Lenin, sanat ve edebiyatı, Sosyalist Devrim ve sosyalizmin kurulması sürecinde, devrimci pratiğin içinde değerlendirişiyle Marxçı estetiğin yirminci yüzyıldaki aşamasını, yani Marxçı-Leninci estetiğin kuruluşunu temsil eder. Marx ve Engels'in görüşlerini insanoğlu tarihinin bu yepyeni aşaması içinde sürdüren Lenin, gerek devrim öncesinde, gerekse devrim sonrasında, sanatın ve sanatsal gelişmenin yasallıklarını ve belirleyici özelliklerini ortaya koyarak ve sorunlarını pratikte çözümleyerek, Marxçı estetiği bir ileri aşamaya sokmuş; başka bir deyişle, Marx ve Engels'in geleceğe dönük görüşlerinin tarihte gerçekleştiricisi olmuştur. Lenin'in bu en büyük özelliği, onun sanatın sorunlarına aynı zamanda, pratikte çözüm getirişine bağlıdır; yani, toplumun devrimci bir biçimde dönüşüme uğratılarak toplumun yeniden örgütlendirilişi ile sanatsal yaratıcılık arasındaki organik bağı ortaya koyan Lenin, böylece sanatsal gelişmenin yasaları ile sanatsal yaratıcılığın özelliklerinin uyumlu hale getirilmesinin yolunu da göstermiş; sosyalist devrim ile sanatsal etkinlik arasındaki ayrılmaz bağı kurmuştur.

Bu bakımdan, Lenin'in devrim pratiği içinde sanata özel bir ilgi gösterişine ve estetik sorunu üstüne düşüncelerini ilk kez tam devrim olayları içinde, "Parti Örgütlenmesi ve Parti Edebiyatı" yazısında dile getirmiş olmasına hiç şaşmamak gerekir. Marx ve Engels'in sanat ve edebiyatta yanlılık ilkesinin, baş-

ka bir deyişle, "partili sanat ve edebiyat" anlayışının tam ve somut bir açıklanışını içeren bu yazıda, Lenin, burjuva sanat anlayışını mahkum ettiği kadar; işçi sınıfının devrimci hareketi içinde, sanatsal etkinlik ile siyasal etkinlik arasındaki ayrılmaz bağı, sanatsal yaratıcılık ile ideolojik tutum arasındaki açık ilişkiyi, sanatın yanlı eylem içindeki yerini de göstermekteydi: "Edebiyat, proletaryanın genel davasından bağımsız, bireysel bir girişim olamaz kesinlikle... Edebiyat, proletaryanın genel davasının bir parçası haline gelmeli, bütün proletaryanın politik olarak bilinçli bütün öncüleri tarafından harekete geçirilen o tek ve büyük Sosyal-Demokrat mekanizmanın küçük bir çarkı ve vidası olmalıdır... Bütün Sosyal Demokrat edebiyat, Parti edebiyatı haline gelmelidir".(9) İşte, Lenin, doğrudan doğruya ve sadece proleter-sosyalist sanata özgü bir özellik olarak sanatta yanlılık ya da partili sanat ve edebiyat ilkesini ortaya koymakla, kültür tarihinde o güne kadar hiç varolmadık şu yeni yasallığı da ortaya koymuş oluyordu: Sanatın bir sınıfla bağıntısı o sınıfın siyasal partisiyle bağıntı içindedir, şu halde, sanatsal yaratıcılığın sınıfsal niteliği, yanlılığa dönüşmüştür. Lenin, sanatta yanlılık ilkesini estetiğe getirirken, aynı zamanda, özgürlük sorununa da bir çözüm getirmekteydi; çünkü bunlar birbirinden ayrılmaz şeyler-

(9) Lenin'in birçok yanlış anlamalara ve yorulara uğramış olan sanatta partililik ya da partili sanat ve edebiyat kavramına burda bir açıklık getirmek isteriz. Bu yorumlardan biri, örneğin, maddecilik ve idealizm gibi iki cepheden, iki yandan birini tutma biçiminde, Lenin'in felsefe için genel olarak söylediği, 'yantutarlılık'tır. İkincisi, Engels'in 'sanatta tezlilik' kavramına ilişkin olarak yapılan yorumlamadır. Üçünüsü de, parti-içi yazı anlamında, 'parti literatürü' yorumudur. Oysa, Lenin'in sanatta partililik estetik ilkesi bunların hepsini aşar. Hiç kuşkusuz, örneğin, maddeciliğin yanında olmayı içerdiği kadar; örneğin, bir "tez" olarak 'sosyalizm'i de içerir; ancak, burda asıl söylenmek istenen, işçi sınıfının siyasal partisine yazarın ideolojik bağı ve yazarın etkinliğinin Parti'nin örgütlü eylemi içindeki yeridir; başka bir deyişle, sanatsal eylem ile siyasal eylem

di. Marx ve Engels'in de bize açıkladığı üzere, nasıl kapitalist toplumda sanat ve sanatçı kapitalist ilişkilere bağımlılıktan ötürü özgür olamıyorsa, sanatı bu kendi özüne yabancılaştırıcı ilişkilerden kurtarmaya, yani toplumu devrimci bir biçimde dönüşüme uğratmaya çalışan sanat ve edebiyat da tam tersine öylesine özgür bir sanat ve edebiyat olacaktır. Sanatsal yaratıcılıkta özgürlük sorunsalını partililik bağlamı içinde çözüme ulaştıran Lenin, burjuvaziye bağlı edebiyata karşı "açıkça proletaryaya bağlı" edebiyatı koymakla, aynı zamanda, bize sanatın ve kültürün sınıfsal konumunu da, kapitalizmin en yüksek aşaması içinde göstermiş oluyordu.

Nasıl Marx ve Engels'e göre "toplumda egemen düşünceler egemen sınıfların düşünceleri" idiyse yani, sınıflı toplumlarda sanat ve edebiyat da sınıfsal bir özellik gösteriyorsa; Lenin'e göre de öyle, her ulusta *"egemen* kültür biçimi olarak bir burjuva kültürü", bir de "ögeler halinde" "demokratik ve sosyalist kültür" vardı[10]; "çünkü, her ulusta, ezilen ve sömürülen kit-

---

arasındaki birleşik, örgütlü bağdır. Böyle bir şey, hiç kuşkusuz, parti literatürünü de, onunla özdeş olmayan anlamda kapsar; nitekim burda, 'edebiyat' sözünün gerek tikel, gerekse genel anlamda, aynı yazı içinde değerlendirilmiş olması hiç de rastlantı değildir. Lenin'in sözlerinde yatan asıl anlam, bir sanatçı ya da yazarın siyasal bilinci ile sanatsal bilincine, dolayısıyla, eylemlerine de aynı ideolojinin egemen olması, ve gerek sanatsal, gerekse siyasal bu iki eylem alanının aynı işçi sınıfı hareketi içinde birleşmesi, yani, partide merkezileşerek bütünleşmesidir.

(10) Lenin, toplumlarda her sınıfın kendi ideolojisine karşılık veren iki ayrı kültür biçimi olduğunu söylerken, daha sonra sol radikallerce çarpıtıldığı biçimde, hiçbir zaman, kendi içlerinde ayrı birer bütünlük oluşturacak tarzda, "iki ayrı cins kültür" olduğunu söylememiştir. Nasıl bir toplum bütünse, ama, kendi içinde karşıt iki sınıfı barındırıyorsa, yani sınıfsal ayrımlaşma ve farklılaşma gösteriyorsa, kültür de öyle aslında bütündür, ama farklı sınıfsal özellikler gösterir. Kaldı ki, nasıl egemen sınıfların ve egemen toplumsal ilişkilerin karmaşık yapısından soyut, başlıbaşına bir "burjuva kültürü", "burjuva bilimi", "burjuva sanatı" olamayacaksa (çünkü, egemen kültür, "toprak ağalarının, papazların ve burjuvazinin kültürüdür), yine bu ilişkilerden soyutlanamayacak biçimde, başlı başına bir "proleter kültür", "proleter bilim", "proleter sanat" da olamaz (çünkü bu, "ezilen ve sömürülen kitlelerin kültürü"dür).

leler vardır ve onların içinde bulundukları yaşam koşulları ister istemez demokrasi ve sosyalizm ideolojisinin doğmasına yolaçar". "Bundan dolayı, genel "ulusal kültür" toprak ağalarının, papazların ve burjuvazinin kültürü" idi; proletaryanın kültürü ise, "demokrasinin ve dünya işçi sınıfı hareketinin kültürü" ydü. Lenin, bu saptamalarıyla, estetik bilimine Marx ve Engels'in görüşleri doğrultusunda derinlikler kazandırmakta; sanatta sınıfsal-olan ile evrensel-olan'ın diyalektik birliğini ve yine sanatta ulusal-olan'la uluslararası-olan'ın diyalektik birliğini ortaya koyduğu kadar; sanatta-sınıfsal-olan'la ulusal-olan'ın da diyalektik ilişkisini ortaya koymakta ve ancak proletarya kültürünün kendi ulusal özellikleri içinde evrensel bir nitelik taşıyabileceğini göstermekteydi.

Lenin, sınıfsal-olan'la evrensel-olan bağlamında proletarya kültürünün özelliklerini açıklığa kavuştururken, onun geçmişle olan diyalektik bağını, tarihsel ilişkisini de vurguluyor, proletarya kültürünün insanoğlunun genel kültürüyle olan bağıntısının üstünde önemle duruyordu. Çünkü, "proleter kültür havadan inmediği gibi, kendilerini proleter kültür uzmanı sayanların da bir buluşu değildi". Sözkonusu, "yeni bir kültürün yaratılması", "özerk" bir proleter kültürün kurulması değildi. Proletarya kültürü "ancak tüm bir insanlığın gelişmesiyle yaratılmış kültürün tam bir bilgisi ve dönüşüme uğratılması sonucu yaratılabilirdi." Proleterya kültürü, "insanoğlu düşüncesi ve kültürünün iki bin yılı aşan gelişmesi boyunca değerli olan ne varsa hepsinin özümlenerek yenileştirilmesiydi". Dolayısıyla, proletarya kültürü, geçmişi iki yönden özümlemek zorundaydı; birincisi, bu kültür, "geçmişin deneyi ile o günün deneyini", yani "ilkel ütopik biçimlerinden başlayarak gelişen sosyalizmin son aşaması olan bilimsel sosyalizm ile

işçilerin bugünkü mücadelesini" birleştirecek, ikincisi, "kapitalizmin bıraktığı bütün bir kültürü özümleyerek sosyalizmi kuracak olan kültürdü". Proleterya kültürü, şu halde, "toprak ağalarının, papazların ve burjuvazinin boyunduruğu altında insanoğlunun biriktire geldiği bilginin mantıki bir gelişmesi olmalıydı".

İşte bunun için Lenin, "kendi başına bir kültür biçimi" olarak bir "proleter kültür özerkliği" ve örgütlenmesine şiddetle karşı çıkmış, proleter sanatın gerçekçiliğin yolundan gitmesi gerektiğini söyleyerek sanatta sosyalist gerçekçiliğin temellerini atmış; başka bir deyişle, Marx ve Engels'in o çok büyük değer verdikleri sanatta gerçekçiliğin sosyalist devrim aşaması içindeki yasallığını ortaya koymuş; sanatta gerçekçilik ile devrimcilik arasındaki bağı gerek bilgikuramsal (epistemolojik), gerekse yöntembilimsel (metodolojik) olarak temellendirmiştir. Daha önce de değinildiği gibi, özellikle Tolstoy üstüne yazdıklarında, Lenin, *Materyalizm ve Ampiriokritisizm* adlı kitabında işlediği yansıma kuramının sanatta nasıl uygulanabileceğinin benzersiz bir örneğini sergilediği, başka bir deyişle, gerçeklik ile sanatta gerçekçilik arasındaki bilgikuramsal ve yöntemsel bağı gösterdiği kadar; Marxçı edebiyat eleştirisinin de benzersiz bir uygulamasını ortaya koymaktaydı. Tolstoy üstüne yazılarında, Lenin, sanatı gerçekliğin aynı zamanda hem bilinmesi, hem de değerlendirilmesi olarak ele alışıyla, yani nesnel gerçeklik ile sanatçının bilinci arasındaki diyalektik ilişkiyi derinlemesine ortaya koyuşuyla, Marxçı estetiğe özlü katkılarda bulunuyor, bilgikuramı ile değeröğretisi arasındaki ayrılmaz bağı, dünyayı estetiksel olarak özümlemenin biricik yolu olarak estetikte temellendiriyordu. Yine bu yazılarında Lenin, tıpkı Engels'in Balzac'ı ya da

Goethe'yi değerlendirişi gibi, Tolstoy'u çelişken bütünlüğü içinde değerlendiriyor; onda kendi çağının çelişkilerinin tam bir yansımasını gördüğü kadar, Tolstoy'da gerçekçi yöntem ile kendi idealist düşünce yapısı arasındaki çelişmeyi de vurguluyordu. "Tolstoy'un, bu çelişkiler dolayısıyla, ne işçi sınıfı hareketi ile bu hareketin sosyalizm mücadelesi içindeki rolünü, ne de Rus devrimini anlayabilmesine imkan olduğu açıkça ortada"ydı; çünkü, "Tolstoyculuk, gerçek tarihsel içeriği bakımından, Asyaî bir düzenin ideolojisidir"; başka bir deyişle, Tolstoy'un kapitalizmi eleştirişi, geçmişin bakış açısından; Marx ve Engels'in *Manifesto*'da ortaya koydukları biçimde, feodal sosyalizm açısındandır. Oysa, gerek Tolstoy'un yansıttığı dönemin, gerekse Tolstoy'un kendi çelişmeleri ancak "Sosyal-Demokrat proletaryanın bakış açısından" değerlendirilebilirdi. Lenin böylece, büyük eleştirel gerçekçiliğin de en büyük sınırlılığını, yani işçi sınıfının bakış açısından yoksunluğu ortaya koyarak, sosyalist gerçekçiliğin bu en önemli yasallığını temellendiriyor, "işçi hareketine sımsıkı bağlı olduğu için Gorki'nin proleter sanatın en büyük temsilcisi" olduğunu belirtiyor; öte yandan, Tolstoy'un değerlendirilmesini kültür mirasının özümlenmesi bağlamı içinde de ele alarak, ancak Rus proletaryasının Tolstoy'u geleceğe ve kitlelere gereğince maledebileceğini söylüyordu.

Ancak, "Tolstoy'un o büyük yapıtlarının gerçekten herkesin malı olabilmesi için, milyonlarca ve milyonlarca insanı cehalet, karanlık, angarya ve yoksulluğa mahkum eden bir toplum sistemine karşı bir mücadelenin göze alınması, yani sosyalist bir devrimin başarılması gerekmekte"ydi; başka bir deyişle, devrimsiz sosyalist kültür olamaz, kültür halka maledilemezdi, yani "belirli kültür düzeyine erişebilmek"

için önce bunun "önkoşullarının devrimci yoldan gerçekleştirilmesi" gerekiyordu. Lenin'in siyasal ve kültürel devrim ile proleter-sosyalist kültür arasındaki bu diyalektik bağı ortaya koyuşu, sanatta halka bağlılık ilkesinin nesnel temellerini bize gösterdiği kadar, sanatsal yaratımlar ile halk arasındaki ilişkilerin şu yasallığını da bize yansıtır: geniş emekçi kitleleri kültür ve sanatın yüksekliklerine doğru götürürken, sanatı da kitlelere doğru götürme. Amaç, "sanatı halka, halkı da sanata" yaklaştırmaktır. "Eski günlerde, insanoğlu dehası, sadece bir kesim insana kültürün meyvelerini vermek, öbürlerini ise en asli şeylerden, yani eğitim ve gelişmeden yoksun bırakmak üzere yaratımda bulunuyordu"; oysa şimdi devrimle birlikte "bütün kültürel kazanımlar halkın"dı; sanat kitlelerce anlaşılmalı ve sevilmeli, onların kültür düzeylerini yükseltmeliydi; işçi ve köylülerin hakkı da gerçek, büyük sanattı. Lenin'in sanatın halka götürülmesi ile halkın sanatı sevmesi, sanatsal yaratımların halka bağlı ve yüksek nitelikte olmasını birlikte, içiçe ele almış olması hiç de rastlantı değildir. Çünkü, Lenin, sanat deyince önce kitlelerin sanatsal ve estetiksel eğitimini düşündüğü kadar, sanatın toplumu dönüştürücü ve herkesin sanatsal yaratımlarda bulunabilme olanağına kavuşturulmasındaki eğitsel işlevini de düşünüyor, halkın sanatsal gelişme düzeyi ile sanatın gelişme düzeyi arasındaki ilişkinin eşzamanlı bir ilişki haline getirilmesi gerektiğini belirtiyordu. Ancak "bu zemin üzerinde, kendi içeriğine uygun biçimi de yaratacak, gerçek büyük, yeni bir sanat yükselecektir"[11].

1980

(11) Lenin, **Sanat ve Edebiyat**, Anılar, Clara Zetkin.

MARX-ENGELS
MADDECİ KÜLTÜR TARİHİ ANLAYIŞI

TOPLUMSAL VARLIK ve TOPLUMSAL BİLİNÇ

-1-

Yaşamlarının toplumsal olarak üretimde insanlar kendi iradelerinden bağımsız, zorunlu, belirli ilişkiler içine, kendi maddi üretici güçlerinin belli bir gelişme evresinin karşılığı olan üretim ilişkileri içine girerler. Bu üretim ilişkilerinin tümü, toplumun ekonomik yapısını; üzerinde hukuki ve siyasi bir üstyapının yükseldiği, belirli toplumsal bilinç biçimlerine karşılık veren gerçek temeli oluştururlar. Maddi yaşamdaki üretim tarzı, genelinde, toplumsal, siyasal ve düşüncesel yaşam sürecini koşullandırır. İnsanların varlığını belirleyen bilinçleri değil, tam tersine, insanların bilincini belirleyen insanların kendi toplumsal varlığıdır. Gelişmesinin belli bir ev-

resinde, toplumdaki maddi üretici güçler, varolan üretim ilişkileriyle, ya da bunların hukuki anlatımından başka bir şey olmayan, o güne kadar içinde hareket etmiş oldukları mülkiyet ilişkileriyle çatışma içine düşerler. Bu ilişkiler, üretici güçlerin gelişme biçimleriyken onları köstekleyen zincirler haline gelirler. İşte o zaman bir toplumsal devrim dönemi başlar. Ekonomik temeldeki değişme, az ya da çok hızlı bir biçimde, bütün koskoca üstyapıyı dönüşüme uğratır. Bu gibi dönüşümler üstünde durulurken, ekonomik üretim koşullarında ortaya çıkan, tam bilimsel bir biçimde belirlenebilecek maddi dönüşümler ile bunların hukuki, dinî, estetiksel ve felsefî biçimlerini, kısacası, insanların bu çatışmanın bilincine varmalarını ve üstesinden gelmelerini sağlayan ideolojik biçimleri her zaman için birbirinden ayırdetmek gerekir. Nasıl bir kimse hakkında onun kendisi için ne düşündüğüne bakılarak bir kanaata varılamazsa, böyle bir dönüşüm dönemi hakkında da o dönemin bilincine bakılarak yargı verilemez; tam tersine, bu bilinç, maddi yaşamın çelişmelerinden, toplumsal üretici güçler ile üretim ilişkileri arasında varolan çelişmeden çıkılarak açıklanmalıdır. Hiçbir toplumsal düzen, kendi içinde barındırdığı bütün üretici güçler gelişmeden önce ortadan kalkmaz; yeni ve daha yüksek üretim ilişkileri de hiçbir zaman, kendi maddi varolma koşulları eski toplumun bağrında olgunlaşmadıkça, ortaya çıkmaz. Bunun içindir ki, insanlık ancak çözebileceği sorunları kendi önüne koyar; çünkü, olaya daha yakından bakılırsa her zaman görüleceği gibi, sorunun kendisi ancak çözümü için gerekli maddi koşullar zaten varolduğu zaman, ya da hiç değilse, oluşum sürecindeyken, ortaya çıkmaktadır. Genel çizgileriyle, Asya tipi antik, feodal ve modern burjuva üretim tarzları, toplumun ekonomik

oluşumunun ileri dönemleri olarak nitelendirilebilir. Burjuva üretim ilişkileri, toplumsal üretim sürecinin uyuşmazlık taşıyan en son biçimidir ve bu uyuşmazlık, bireysel uzlaşmazlık anlamında olmayıp, bireylerin toplumsal yaşam koşullarından doğan bir uyuşmazlıktır; bununla birlikte, burjuva toplumun bağrında gelişen üretici güçler, bu uyuşmazlığın çözümü için gerekli maddi koşulları da yaratırlar. Böylece, insanoğlu toplumunun öntarihi bu toplumsal oluşum biçimiyle sona erer.

Karl Marx, "Ekonomi Politiğin Eleştirilmesine Katkı'ya Önsöz"

-2-

Düşüncelerin, tasarımların, bilincin üretilmesi, başlangıçta, insanların maddi etkinliğiyle ve maddi ilişkileriyle, dolayımsız bir biçimde, sıkı sıkıya bağlıdır. Bu aşamada, insanların tasarımları, düşüncesi, düşüncesel ilişkileri, maddi davranışlarından doğmuş gibi görünür. Bir halkın siyaset, hukuk, ahlak, din, metafizik, vs. dilinde kendi anlatımını bulan zihinsel üretim için de aynı şey söylenebilir. Tasarımlarının, düşüncelerinin vs. üreticisi olanlar insanların kendileridir; ama bunlar, kendi üretici güçlerinin gösterdiği belli bir gelişme ile en ileri biçimlerine kadar bu gelişmenin karşılığı olan ilişkilerce koşullanmış, gerçek, etkin insanlardır[a]. Bilinç *(das Bewusstsein)*, bilinçli varlık'tan *(das bewuss-*

(a) (Özgün elyazmasında şöyledir:) Tasarımlarının, düşüncelerinin, vs. üreticisi olanlar insanların kendileridir ve bunlar, kendi içinde bulundukları maddi yaşamın üretim tarzıyla, kendi maddi ilişkileriyle, bunun toplumsal ve siyasal yapıda daha da ileriye doğru gelişmiş haliyle koşullanmış insanlardır.

te Sein) başka bir şey olamaz ve insanların varlığı onların gerçek yaşam sürecidir. Eğer, her ideolojide, insanlar ile insanlar arasındaki ilişkiler, bir *camera obscura*'daki gibi, başaşağı görünüyorsa, bu olay, retina üzerindeki nesnelerin başaşağı oluşu, nasıl insanların fiziksel yaşam sürecinden ileri geliyorsa, tıpkı onun gibi, insanların tarihsel yaşam sürecinden doğmaktadır.

Gökyüzünden yeryüzüne inen Alman felsefesinin tersine, biz burada, yeryüzünden gökyüzüne yükseliyoruz. Yani biz, elle tutulur canlı insana varabilmek için, insanların söylediklerinden, hayal ettiklerinden hareket etmiyoruz; anlatılmış, düşünülmüş, hayal edilmiş, tasarlanmış insandan da hareket etmiyoruz. Biz, gerçek, etkin insandan hareket ediyor ve onların gerçek yaşam sürecini temel olarak ele alıp, bu yaşam sürecinin ideolojik yansılarının ve yankılarının gelişmesini açıklıyoruz. İnsanların kafasında oluşan inanılmaz hayaller bile, ampirik bir biçimde saptanıp gösterilebilen, maddi önkoşullara bağlı, maddi yaşam süreçlerinin zorunlu olarak doğurduğu yücelmelerdir. Gerek ahlak, din, metafizik ve her çeşit ideoloji, gerek bunların karşılığı olan bilinç biçimleri, bağımsız gibi görünme özelliklerini koruyamazlar artık. Bunların tarihleri yoktur, gelişimleri yoktur; çünkü, maddi üretimlerini ve maddi ilişkilerini geliştirerek hem kendi gerçekliklerini, hem de düşünceleri ile birlikte düşüncelerinin ürünlerini değişikliğe uğratanlar insanların kendileridir. Yaşamı belirleyen bilinç değildir, bilinci belirleyen yaşamdır. Olaylara ilk yaklaşım tarzında, canlı birey olarak alınan bilinçten hareket edilir; gerçek yaşama uygun düşen ikinci yaklaşım tarzında ise, gerçek canlı bireylerin kendilerinden hareket edilir ve bilinç, sadece, *onların* bilinci olarak ele alınır.

Bu yaklaşım tarzının dayandığı düşünceler yok değildir. Bu yaklaşım tarzı, kendi dayandığı düşüncelerden hareket eder ve onları bir an olsun terketmez. Bu dayandığı düşünceler, insanlardır; ama, herhangi bir hayali yalıtma ve durağanlık içinde değil, belli koşullar altında, ampirik biçimde gözlenebilecek, kendi gerçek gelişme süreçleri içinde ele alınan insanlardır. Bu etkin yaşam süreci açıklanıp ortaya konduğu zaman, tarih, hâlâ soyut düşünen ampiristlerde gördüğümüz gibi, bir ölü olgular yığını olmaktan, ya da idealistlerde gördüğümüz gibi, hayali öznelerin hayali bir eylemi olmaktan kurtulur.

Demek ki, kurgulamanın bittiği yerde, gerçek yaşamda, gerçek, pozitif bilim, yani pratik etkinliğin, insanların pratik gelişme sürecinin ortaya konuşu başlamaktadır. Bilinç üzerine boş sözler sona erer artık ve onların yerini gerçek bilginin alması gerekir.

Kendi kendine yeterli olan felsefe, gerçekliğin açıklanıp ortaya konuşuyla, kendi varolma ortamını yitirir. Felsefenin yerine, insanoğlunun tarihsel gelişmesinden çıkarılabilecek en genel sonuçların bir toplu-özeti konabilir ancak. Bu soyutlamalar, gerçek tarihten kopartıldığında, kendi başlarına, hiçbir değer taşımazlar. Tarihi malzemenin daha kolayca düzenlenmesine, ayrı ayrı bölümlerinin sırasını göstermeye yararlar sadece. Ama, felsefenin yaptığı gibi, tarihsel çağları düzenli bir biçime koymayı sağlayacak bir reçete ya da şemayı asla vermezler bize. Tam tersine, asıl güçlük, ister geçmiş bir çağla, ister bugünle ilgili olsun, bu malzemeyi incelemeye, düzenlemeye ve gerçekten açıklanıp ortaya koymaya girişildiği zaman başlar.

Karl Marx ve Friedrich Engels,
Alman İdeolojisi.

Şu ya da bu düzeyde gelişmiş bir toplumsal üretim tarzı dışında bakıldığı zaman, emeğin üretkenliğinin, içinde bulunduğu doğal koşullara bağlı olduğu görülür. Bu koşulların tümü birden insanoğlunun kendi doğasına, insanoğlu ırkına, vs. indirgenebileceği gibi, onun kendi çevresini kuşatan doğaya da indirgenebilir. Dış doğa koşulları ise, ekonomik açıdan, iki büyük sınıfa ayrılır; geçim aracı olan doğal kaynaklar, yani verimli topraklar, balığı bol sular, vs., bir de, çağlayanlar, taşıta elverişli ırmaklar, ormanlar, madenler, kömür, vb. gibi iş aracı olan doğal kaynaklar. Uygarlığın başlangıcında, bu birinci sınıfa giren doğal kaynaklar önem taşır; sonraları, daha ileri gelişmiş toplumlarda ise, ikinci sınıfa girenler. Karşılaştıralım, Korinthos ile Karadeniz kıyısındaki ülkeleri.

Karşılanması zorunlu doğal gereksinimler ne denli azsa, toprak ne denli verimli, iklim ne denli elverişliyse, üretici kişinin geçimini sürdürmesi ve yeniden üretmesi için gereken çalışma süresi o denli az, kendisinden çok başkaları için çalışabileceği zamansa o denli çok olacaktır. Eski Mısırlılarla ilgili olarak şunları söylüyordu Sicilyalı Diodorus:

> *"Çocuklarını yetiştirebilmeleri onlara o denli az çaba ve masrafa maloluyordu ki inanılacak gibi değil. En basit yiyecek şeylerle doyuruyorlardı çocuklarını, ellerine ne geçerse; papirüs köklerinin kızartılarak yenebilen yanlarını bile veriyorlardı, hatta sazların çiğ ya da haşlanmış ya da kızartılmış köklerinin saplarını da. Öylesine tatlı bir sıcak hava var ki hemen hemen bütün çocuklar*

yalınayak çıplak dolaşıyorlardı. Yani bir çocuk ana babasına, ta ergenlik çağına kadar, hepsi hepsi en çok yirmi dralımi'ye patlıyordu. Mısır'da nüfusun niye bu kadar çok olduğunun ve o denli büyük yapıların altından nasıl kalktıklarının başlıca açıklaması bu." (a)

Ama, Eski Mısır'ın büyük mimari yapıtlara sahip olmasının asıl nedeni, nüfusunun yüksek oluşundan çok, bu nüfusun geniş bir oranını üretici olmayan işlerde kullanabilmiş olmasıdır. Nasıl tek başına bir işçi zorunlu çalışma süresi ne denli az olursa o denli çok artı-emek sağlayabilirse, zorunlu geçim araçlarının üretimi için gerekli çalışan insan sayısı da öyle ne denli az olursa başka işde çalıştırılabilecek insan sayısı da o denli çok olacaktır.

Kapitalist üretim yerleşince, artı-emek miktarı, bütün öbür şeyler eşit kalmak üzere, doğal çalışma koşullarına, hepsinden önce de, toprağın verimliliğine göre değişecektir. Ama bu demek değildir ki, en verimli toprak aynı zamanda, insanın doğa üzerindeki egemenliğini öngören kapitalist üretim tarzı için de en elverişli ve en uygun olanıdır. Olağanüstü bir doğa, "kayışından bağlı çocuk gibi, insanı kolundan çeker"; insanın gelişmesini doğanın bir zorunluluğu haline getirmeden insanın gelişmesini önler.(b) Sermayenin

(a) Diod., I. c., 1. bölüm 80 (**Sicilya'lı Diodorus'un Tarih Kitaplığı**, cilt I, 1831).- **yayıncı.**

(b) "En soylusu ve en çıkarlısı olması dolayısıyla, ilki (doğal zenginlik), insanları vurdumduymaz, kibirli yapmakta, her türlü aşırılığa götürmektedir; ikincisi ise, uyanık olmaya, edebiyata, sanata ve siyasete zorlamaktadır." ("İngiltere'nin Dış Ticaret Hazinesi. Ya da Dış Ticaret Dengesi Hazinemizin Bir Kuralıdır. Londra'lı tüccar Thomas Mur tarafından yazılmış ve oğlu John Mur'ca kamu yararına yayınlanmıştır." Londra, 1669, s. 181, 182). "Bir takım insanları, geçim için ürünlerin ve yiyeceğin, büyük ölçüde, kendiliğinden yetiştiği, iklim dolayısıyla üstbaş ve örtünmenin çok az gerektiği bir yere alıp koyun, bu insanlara daha büyük bir kötülük edilebileceğini

anayurdu, zengin bitkilerin ta orta yerinde, tropik iklimlerde değil, ılıman bölgelerdedir. Toplumsal işbölümünün doğal temelini oluşturan ve içinde bulunduğu çok çeşitli koşulların bir sonucu olarak, insanın kendi gereksinimlerinin, yetilerinin, çalışma araç ve yöntemlerinin sayısını arttırmaya götüren şey, toprağın mutlak verimliliği değil, daha çok toprağın kendi kimyasal özelliklerinin, jeolojik bileşimlerinin fiziki biçiminin çeşitliliği ve doğal ürünlerinin değişikliğidir.

Sanayinin tarihinde belirleyici rolü oynayan şey, doğanın bir gücü üzerinde toplumsal denetimin kurulması, ondan ekonomik bir biçimde yararlanılması ve sanat yoluyla ona geniş çapta sahip çıkılması, tek sözcükle, onun fethedilmesi zorunluluğudur. İşte Mısır'da[c], Lombardiya ve Hollanda'da, vs., suyun akışının düzene konması ve dağıtımının sağlanması bu zorunluluktan doğmuştur. Bugün Hindistan'da, İran'da, vs., toprağın yalnız gerekli suyla değil, ama suyla birlikte dağlardan ve birikintilerden mil halinde gelen madenî verimleştiricilerle de beslenecek biçimde, suyun yapma kanallarla akıtılması bu zorunluluktandır. Arap egemenliği altında İspanya ve Sicilya'da sanayiinin serpilmesinin sırrı kanalizasyondu.[d]

Karl Marx, Le Capital, c. II, kitap 1, 1954, s. 186-88.

---

düşünemiyorum... tam tersi de olabilir. Üstünde emek verildiği halde ürün veremeyen bir toprak, hiç emek verilmeden bolca ürün veren bir toprak kadar kötüdür." ("Bugünkü Yüksek Zahire Fiyatlarının Nedenleri Üstüne Bir Araştırma" Londra, 1767, s. 10).

(c) Mısır astronomisine olduğu kadar, aynı zamanda, tarımdaki yöneticiler olarak rahipler kastının egemenliğine de yol açan şey, Nil'in taşma dönemlerinin hesaplanması zorunluluğuydu. "Nil'in kabarmaya başladığı zamanlar yıl içindeki gündönümleriydi ki, Mısır'lıların bunu büyük bir dikkatle izlemeleri gerekiyordu... Tarımsal işlemleri yürütebilmek için bu tropikal yılı belirlemek zorundaydılar. Bu yılın gelişine ait işaretleri göre-

TARİHSEL MADDECİLİĞİN KABALAŞTIRILMASINA KARŞI

—1—

Maddeci tarih anlayışına göre, tarihte *nihai* belirleyici etken, gerçek yaşamdaki üretim ve yeniden-üretimdir. Ne Marx, ne de ben, hiçbir zaman bundan fazlasını öne sürdük. Bu nedenle, *biricik* belirleyici etken ekonomik etkendir diyerek birisi onu çarpıtırsa, bu önermeyi anlamsız, soyut, saçma bir söze dönüştürmüş olur. Temel olan ekonomik durumdur, ama değişik üstyapı öğeleri, yani toplumsal çatışmanın siyasal biçimleri ile onun sonuçları, örneğin, zaferi kazanan sınıfın savaştan sonra koyup yerleş-

---

bilmek için de gözyüzünü araştırmaları gerekiyordu." (Cuvier, **Discours sur les révolutions du globe,** éd. Hoefer, Paris, 1863, s. 141)

(d) Hindistan'da, birbirinden kopuk, küçük, ortaklaşa üretim birimleri üstünde merkezî bir iktidarın varolmasının maddi temellerinden biri suyun dağıtımı olmuştur. Hindistan'ın Müslüman fatihleri, bunu, kendilerinden sonraki İngilizlerden çok daha iyi anlamışlardı. Bengal'in Orissa bölgesinde bir milyon Hindistanlının yaşamına malolan 1866 yılı kıtlığını anımsamak yeter.

tirdiği anayasalar, vs., hukuk biçimleri, özellikle de, bu mücadeleye katılanların beyinlerinde bütün bu somut mücadelelerin yansımaları, siyasî, hukukî, felsefî kuramlar, dinsel görüşler ile bunların giderek dogma sistemleri haline gelmeleri de, tarihsel mücadelerin gidişi üstünde kendi etkilerini gösterirler ve birçok hallerde onların özellikle *biçimini* de belirlerler. Bütün bir sonsuz rastlantılar (yani, karşılıklı iç bağıntıları çok az ya da kanıtlanması olanaksız olduğu için yok sayarak gözden çıkarabileceğimiz şeyler ve olaylar) kalabalığı ortasında, ekonomik hareketin önünde sonunda kendini zorunlu olarak göstereceği bütün bu öğelerin karşılıklı bir etkileşimi vardır. Yoksa, kuramın tarihin herhangi bir dönemine uygulanışı, birinci dereceden basit bir denklemin çözümünden daha kolay olurdu.

Engels'ten Joseph Bloch'a,
21-22 Eylül 1890.

—2—

Siyasî, hukukî, felsefî, edebî, sanatsal, vb. gelişme, ekonomik gelişmeye dayanır. Ama bütün bunlar hem birbirleri üzerinde, hem de ekonomik temel üzerinde tepki gösterirler. Öbürlerinin hepsi edilgen etkiyken, *tek başına etkin, neden (olan)* ekonomik durum değildir. *En sonunda* kendini her zaman gösteren ekonomik zorunluluk temeli üzerinde karşılıklı etkileşim vardır daha çok. Söz gelişi, devlet, koruyucu gümrükler, serbest ticaret, iyi ya da kötü vergi sistemi yoluyla bir etkide bulunur; Almanya'nın 1648'den 1830'a kadarki sefil ekonomik durumunun bir sonucu olan ve ilkin sofuluk, sonra duygusallık ve prenslerle soylular karşısında körükörüne yaltak-

lanma biçiminde ifadesini bulan Alman küçük-burjuvasının ölümüne bitkin ve iktidarsız hali bile ekonomik etkiden yoksun değildi. Toparlanma yolunda en büyük engellerden biri bu olmuş ve devrim savaşlarıyla Napoléon savaşları kronik sefaleti son haddine vardırıncaya kadar, yerinden sarsılmamıştır. Onun için, insanların orda burda kolayca hayal etmeye çalıştıklarının aksine, ekonomik durum otomatik bir etki yaratmaz. İnsanlar kendi tarihlerini kendileri yaparlar, ancak bunu kendilerini koşullandıran belli bir çevrede ve zaten varolan somut ilişkiler temeli üzerinde yaparlar; bu somut ilişkiler arasında ekonomik ilişkiler, öbürlerinden, yani siyasal ve ideolojik ilişkilerden ne denli etkilenirse etkilensinler, yine de, bütün herşeyin içinde yer alan ve herşeyin ancak onunla anlaşılabileceği, işin canalıcı noktasını oluşturan, nihaî kesin ilişkilerdir.

Engels'ten W. Borgius'a
25 Ocak 1894.

—3—

Hâlâ yükseklerde gezinen ideoloji alanlarına gelince, din, felsefe, vs., sözde bunların tarihsel dönemden öncede var olan ve bu tarihsel dönemle birlikte sahip çıkılmış, bugün saçmalık diyeceğimiz, tarihöncesi bir varlıkları vardır. Doğaya, insanın kendi durumuna, ruhlara, büyülü güçlere, vs. ye ilişkin bu gibi yanlış tasarımların altında çoğunlukla olumsuz bir ekonomik etken yatar; tarihöncesi dönemdeki düşük ekonomik gelişmenin tamamlayıcısı, kısmen koşulu, hatta nedeni, doğaya ilişkin yanlış tasarımlardır. Ama, ekonomik zorunluluk, her ne kadar, doğayla ilgili bilginin ilerlemesinin ana itici gücü olmuş ve

bu hep giderek artmışsa da, bütün bu ilkel saçmalık için ekonomik nedenler aramaya kalkışmak bilgiçlik taslamaktır. Bilim tarihi, bu saçmalığın yavaş yavaş kalkmasının ya da daha çok, yerine yeni ama gittikçe daha az sayıda saçmalıkların konmasının tarihidir. Bununla uğraşan insanlar, işbölümünün özel bir alanına girerler ve bu onlara sanki bağımsız bir alanda çalışıyorlarmış gibi gelir. Bu insanlar, toplumsal işbölümü içersinde bağımsız bir grup oluşturdukları ölçüde, yanlışlarıyla birlikte ürünleriyle, toplumun bütün gelişmesi üstünde, hatta ekonomik gelişmesi üstünde karşı bir etkide bulunurlar. Bununla birlikte, kendileri de ekonominin egemen etkisi altında kalırlar. Söz gelişi, felsefede en kolay, burjuva dönem için ispatlanabilir bu. Hobbes (18. yüzyıl anlamıyla) ilk modern maddeciydi, ama mutlak monarşinin bütün Avrupa'da en parlak olduğu ve İngiltere'de halka karşı savaşı başlattığı sırada bir mutlakiyetçiydi. Locke, dinde ve siyasette, 1688 sınıf uzlaşmasının ürünü oldu. İngiliz yaradancıları ile onların en kararlı izleyicileri olan Fransız maddecileri, burjuvazinin hakiki filozoflarıydı, hele Fransızlar burjuva devriminin bile filozoflarıydı. Alman küçükburjuvalığı, Alman felsefesinde, bazen olumlu, bazen olumsuz biçimde, Kant'tan Hegel'e kadar sürüp gider. Ama, işbölümünün belirli bir alanı olarak felsefenin her dönemde, kendisine bir öncekilerden devrolan ve onlardan yola çıktığı belli bir düşünce malzemesi kalır. Ekonomik bakımdan geri kalmış ülkelerin felsefede birinci sıraya geçmelerinin nedeni budur işte: İngiltere'ye kıyasla on sekizinci yüzyılda Fransa, ki Fransızlar kendi felsefelerini İngiltere'dekilere dayandırmışlardır; daha sonra da her ikisine kıyasla Almanya. Ama Fransa'da olduğu gibi, Almanya'da da, hem felsefede, hem de o dönemin edebiyatında genel

parlama, ekonomik bir canlanma sonucu olmuştur. Bu alanlarda da ekonomik gelişmenin son kertede üstünlüğü benim için değişmez bir şeydir, ama bu üstünlük, belli bir alanın kendi önkoşullarından geçilerek yer eder: Örneğin, felsefede bu, bir öncekilerden devralınan hazır felsefî malzeme üzerinde çoğu zaman ilkin siyasal, vb., kılıklar içinde hareket eden ekonomik etkilerin kendini göstermesi yoluyla olur. Burda, ekonomi yeni hiçbir şey yaratmaz, eldeki hazır düşünce malzemesinde ne biçim değişiklikler yapılarak ileriye doğru geliştirileceğini belirler, onu da dolaylı bir biçimde yapar çoğu zaman, çünkü felsefe üzerinde doğrudan en büyük etkiyi siyasî, hukukî ve ahlakî yansılamalar gösterir.

Engels'ten Conrad Schmidt'e
27 Ekim 1890.

—4—

Gençlerin bazen ekonomik yöne gereğinden çok ağırlık vermelerinden Marx ve ben kendimizi kısmen sorumlu tutulabiliriz. Ama onu yadsıyan hasımlarımızın yüzüne karşı bu ana ilkeyi vurgulamak zorundaydık biz, ayrıca, karşılıklı bir etkileşim içinde yer alan öbür etkenlerin hakkını vermeye ne zamanımız, ne yerimiz ya da fırsatımız oluyordu her zaman. Ama, tarihten bir kesit kesit, yani pratik uygulama sözkonusu olduğu zaman, durum değişiyordu, hiçbir yanılgıya izin verilemezdi. Ancak ne yazık, sık sık oluyor bu, insanlar, yeni bir kuramın ana ilkelerini, o da her zaman doğru bir biçimde değil, öğrenir öğrenmez, bunları tümüyle anladıklarını ve kolaylıkla uygulayabileceklerini sanıyorlar. En yeni "Marksistler"in bir çoğunu da bu suçlamanın dışında bırakmıyorum,

çünkü, bu çevreden de akılalmaz saçmalıklar çıktı ortaya.

Engels'ten Joseph Bloch'a
21-22 Eylül 1890.

—5—

Genellikle, "maddeci" sözcüğü, Almanya'da birçok genç yazarın bunu hiç incelemeden, herhangi bir şeyin ya da ne varsa herşeyin üstüne etiket gibi yapıştıracakları, basit bir sözmüş gibi kullanmalarına yarıyor, yani bu etiketi yapıştırdılar mı sorun çözüldü sanıyorlar. Oysa bizim tarih anlayışımız, herşeyden önce bir inceleme kılavuzudur, inşa için bir manivela değildir Hegel'vari. Bütün tarihi yeni bir gözle incelemek gerekir, önce farklı toplumsal oluşumların varolma koşulları ayrıntılarıyla araştırılmalı, ondan sonra bunlardan bunların karşılığı olan siyasî, medenî, hukukî, estetiksel, felsefî, dinî, vs., görüşler ortaya çıkarılmaya çalışılmalıdır. Bu bakımdan şimdiye kadar çok az şey yapılmıştır, çünkü çok az kimse bunun başına ciddi bir biçimde geçmiştir.

Sonsuz geniş olduğu için de, bu alanda çok büyük bir yardıma gereksinmemiz var ve ciddi çalışacak biri çok şeyler başarabilir ve kendini gösterebilir. Ancak, böyle yapacak yerde, Alman gençlerin çoğu (iktisat tarihi hâlâ kundak bezine bağlı olduğu için!), kendi yetersiz tarih bilgileri hemen sistematik bir yapıya kavuşsun diye, sırf tarihsel maddeciliğin lâfından yararlanmaya bakıyorlar (kaldı ki, *herşey* lâf haline getirilebilir), sonra da çok büyük bir iş yapmış sanıyorlar kendilerini. Derken Barth diye biri çıkıp geliyor, çevresindekilerin boş lâf haline getirdiği bir soruna saldırmaya kalkıyor.

Engels'ten Conrad Schmidt'e
5 Ağustos 1890.

6

Yoksa, Marx'la benim yazdıklarımızda, her nasılsa yeterince belirtemediğimiz ve bundan dolayı ikimizin de aynı biçimde suçlu olduğu, eksik kalan tek bir nokta var. Şöyle ki, biz ilk ağızda, asıl ağırlığı, siyasî, hukukî ve öbür ideolojik tasarımların ve bu tasarımlardan doğan eylemlerin, temel ekonomik olgulardan *türetilmesi*'ne verdik, vermek de *zorunday-dık*. Ama bu arada, içerik uğruna biçimsel yanı, yani bu tasarımların, vs. hangi tarzda ve ne biçimde ortaya çıktığını ihmal ettik. Buysa hasımlarımızın bizi yanlış anlamalarına ve çarpıtmalarına çok iyi bir fırsat yaratmış oldu, bunun en çarpıcı örneklerinden biri de Paul Barth'tır.

İdeoloji, düşünür denilen kimse tarafından bilinçli olarak yürütülen bir süreçtir, ama yanlış bir bilinçtir bu. Kendisini harekete geçiren asıl itici güçler kendisince bilinemez şeyler olarak kalır; aksi halde, ideolojik bir süreç olmaz bu zaten. Bu yüzden, yanlış ya da yanılsatıcı itici güçler hayaleder. Bu bir düşünme süreci olduğu için de, onun içeriği ile biçimini, sırf kendi ya da kendinden öncekilerin düşüncesinden türetir. Sırf düşünme yoluyla üretilmiş bir şey olarak hiç bakmadan kabul ettiği düşünce malzemesiyle iş görür, ileriye doğru, düşünceden bağımsız, onun çok daha uzağındaki bir kaynağı araştırmaz; bu kendisi için haliyle böyle olan bir şeydir; çünkü, bütün eylem düşünce *yoluyla* geldiği için, kendisine en sonunda düşünceye *dayalıymış* gibi görünür.

Tarihsel ideologun (yani, siyasî, hukukî, felsefî, teolojik, kısacası, doğaya değil de *topluma* giren bütün alanları kapsayıcı bir terim olarak) tarihsel ideologun, böylece, her bilim alanında, önceki kuşakların düşüncelerinden bağımsız biçimde oluşmuş ve bu sonraki kuşakların beyninde kendi bağımsız gelişme çiz-

gisinden geçmiş bir malzemesi bulunur. Şu ya da bu alan içine giren dış olguların bu gelişme üzerinde ortak belirleyici bir etki gösterebileceği doğrudur, ancak kendiliğinden de tahmin edileceği gibi, bu olguların kendileri bir düşünce sürecinin ürünüdür, onun için en çetin olguları bile rahatça sindirmiş gibi görünen düşüncenin kendi alanı içinde kalıyoruz hep.

Anayasaların, hukuk sistemlerinin, ideolojik tasarımların, her özel alanda bağımsız bir tarihleri varmış gibi görünüşü, işte birçok insanın herşeyden önce gözünü köreden şey bu. Eğer Luther ile Calvin, resmi Katolik dinini "aşmışlarsa", ya da Hegel, Fichte ile Kant'ı "aşmışsa", ya da cumhuriyetçi *Contrat social*'i[1] ile Rousseau anayasacı Montesquieu'yu dolaylı bir biçimde "aşmışsa", bu, teoloji, felsefe ya da siyaset bilimi içinde kalan bir süreç olup, bu tek tek düşünce alanlarının tarihindeki bir evreyi gösterir, düşünce alanının ötesine geçmez hiçbir zaman. Buna kapitalist üretimin ebediliğine ve nihailiğine ilişkin burjuva yanılsaması da eklenince, merkantilistlerin fizyokratlarca[2] "aşılması" sonunda, Adam Smith ile

(1) Rousseau'ya göre, insanlar, ilk başlarda, herkesin eşit olduğu, doğal bir durumda yaşamaktaydılar. Özel mülkiyetin ortaya çıkışı ve mülkiyet eşitsizliklerinin gelişmesi, doğal durumdan sivil duruma geçişe ve **Toplum Sözleşmesi**'ne dayalı devletin oluşmasına yol açtı. Ne var ki, siyasal eşitsizliğin daha da gelişmesi, **Toplum Sözleşmesi**'nin ihlâl edilmesine ve yeni bir doğal durumun ortaya çıkmasına neden oldu. Buysa, yeni bir **Toplum Sözleşmesi**'ne dayalı akılcı bir devletle aşılabilecekti.

(2) **Merkantalizm:** 15 yüzyıl ile 18. yüzyıl aralarında birkaç Avrupa devletince güdülen ekonomik görüş ve ekonomik politika sistemi. Merkantalizmin kuramcıları, zenginliğin kaynağını üretim sürecinde değil, dağılım sürecinde görmekte ve zenginlik ile parayı özdeşleştirmekteydiler. Merkantil Sistem'e bağlı ülkeler, dışalımdan çok, dışsatım fazlalığı sağlayabilmek için dış ticareti düzene koymaya çalışmışlardı.

Fizyokratlar: 18. yüzyılda bir burjuva politik ekonomi eğilimi; başlıca temsilcileri, Fransa'da, François Quesnay ile A.R.F. Turgot idi. Fizyokratlar, artı-değer'in kökeni sorusunu dağılım alanından üretim alanına getirmekle kapitalist üretimin bilimsel olarak çözümlenişinin temellerini atmışlardır. Ne var ki, tarımsal emeğin biricik üretken emek olduğunu sanmışlar ve sanayiciler ile sanayi işçilerine "üretken-olmayan" sınıf gözüyle bakmışlardır.

düşüncenin bir zaferi olarak; değişen ekonomik olguların düşüncedeki bir yansıması olarak değil, her zaman ve her yerde var olan somut koşulların en sonunda doğru bir biçimde anlaşılması olarak görülmeye başlandı; aslında, Arslan Yürekli Richard ile Philip Augustus haçlı seferlerine karışacakları yerde, serbest ticareti getirmiş olsalardı, beş yüz yıllık yoksulluk ve aptallık da yaşanmamış olacaktı.

İşin bu yanını, burada ancak değinebileceğim kadarınca, sanıyorum, hepimiz gereğinden çok ihmal ettik. Eski hikâyedir; başta her zaman biçim, içerik uğruna ihmal edilir. Dediğim gibi, ben de yaptım bunu ve hatanın hep anca sonunda farkına vardım. Onun için, size bundan herhangi bir kusur bulacak kadar işin uzağında değilim, tam tersine, eski suçlulardan biri olarak hiçbir hakkım yok bunu yapmaya, ne var ki, ilerisi için bu noktada dikkatinizi çekmek isterim.

İdeologlara ilişkin anlamsızca tasarım da buna bağlı: Tarihte bir rol oynayan çeşitli ideolojik alanların bağımsız bir tarihsel gelişmesi olduğunu yadsımakla bunların *tarih üzerinde* herhangi bir *etkisi* olacağını da yadsımış oluyoruz. Bunun altında yatan şey, etki ile nedeni birbirinin kaskatı karşıt kutupları olarak alan basit, diyalektik-olmayan anlayış; karşılıklı etkileşimin hepten unutulması. Tarihsel öğe, daha başka, nihai olarak ekonomik nedenler dolayısıyla dünya yüzüne çıkar çıkmaz, tepki göstermeye başlar, çevresi üzerinde ve hatta kendisini doğuran nedenler üzerinde karşı etkide bulunabilir; baylar göz göre göre unutuyorlar bunu. Örneğin, Barth, sizin kitabın *(Lessing Efsanesi)* 475. sayfasında geçen dinadamlığı ve din üstüne ettiği sözlerle. Bayağılığı tahminleri de aşan bu adamın ağzının payını vermiş olmanıza çok sevindim; bir de Leipzig'de tarih pro-

fesörü yapıyorlar bu adamı! Yaşlı Wachsmuth da orda-ydı, o da kalın kafanın biriydi, ama olgulara çok büyük değer verirdi, bambaşka bir herif işte.

Marx ve Engels, Seçilmiş Yazışmalar, 1975, s. 433-35.

BÖLÜM: III

SINIFSAL İLİŞKİLER VE SINIFSAL DÜŞÜNCE

—1—

Her çağda, egemen düşünceler, egemen sınıfın düşünceleridir, yani toplumun egemen maddi gücü olan sınıf aynı zamanda onun egemen manevi gücüdür de. Maddi üretim araçlarına sahip olan sınıf, aynı zamanda, zihinsel üretim araçları üzerinde de denetim sahibi olur; zihinsel üretim araçlarından yoksun olanların düşünceleri genellikle buna bağımlıdır. Egemen düşünceler, egemen maddi ilişkilerin düşüncesel anlatımından, düşünce olarak kavranan, egemen maddi ilişkilerden başka bir şey değildirler; bundan ötürü, bir sınıfı egemen sınıf yapan ilişkilerin anlatımıdırlar, yani egemen sınıfın egemenliğinin düşünceleridirler. Egemen sınıfı oluşturan bireyler, başka şeyler yanısıra bilince de sahiptirler ve bunun sonucu düşünürler; bundan ötürü de, bir sınıf olarak egemen oldukları ve bir tarihsel çağı alabildiğine belirledikleri ölçüde, çok doğaldır ki, bütün uzantıları

içinde yapacaklardır bunu, yani başka şeylerin yanısıra, birer düşünür olarak, düşüncelerin üreticisi olarak da egemen olacaklar ve kendi çağlarındaki düşüncelerin üretimini ve yayılmasını kurallandıracaklardır; onun için, onların düşünceleri, çağın egemen düşünceleridir. Örneğin, belli bir çağda bir ülkede, krallık, aristokrasi ve burjuvazi egemenliği ele geçirmek için çarpışmaktaysa, yani bu yüzden egemenlik bölünmüşse, burda kuvvetler ayrılığı öğretisi egemen düşünce olarak ortaya çıkmakta ve bu bir "ebedi yasa" olarak dile getirilmektedir.

Yukarda, şimdiye kadar tarihin başlıca güçlerinden biri olarak gördüğümüz işbölümü, zihinsel ve maddi emek olarak kendini egemen sınıf içinde de göstermektedir; burada, bu sınıf içinde yer alan bir bölük insan, o sınıfın düşünürleri (o sınıfın kendine ilişkin yanılsamasını oluşturarak hayatlarını kazanan ideologlar) olarak ortaya çıkmakta, öbür bölüğüyse, bu düşünceler ile yanılsamalara daha edilgin ve kabullenici bir biçimde davranan insanlar olmaktadırlar, çünkü bu sınıfın aslında etkin üyeleri bunlardır ve kendilerine ilişkin düşünce ve yanılsama üretecek çok daha az zamanları vardır. Bu sınıf içinde bu ayrılma, iki bölük insan arasında belli bir karşıtlığa, hatta düşmanlığa kadar varabilir, ama bu sınıfın kendisini tehlikeye düşüren herhangi pratik bir çatışma ortaya çıktığı zaman, bu ayrılık kendiliğinden ortadan kalktığı gibi, sanki egemen düşünceler egemen sınıfın düşünceleri değilmiş ve bu sınıfın iktidarından apayrı bir iktidarı yokmuş gibi, (bu ayrılığın) görünüşü de ortadan kaybolur. Belli bir çağda devrimci düşüncelerin varolabilmesi için devrimci bir sınıfın varolması şarttır, bunun önkoşulları üstüne yukarda çoktan yeterince söz ettik.

Şimdi tarihin ilerleyişine bakarken, egemen sı-

nıfın düşüncelerini egemen sınıfın kendisinden ayıracak, onlara bağımsız bir varlık tanıyacak olursak, bir takım düşüncelerin üretilmesinin ve bu düşünceleri üretenlerin bulundukları koşullar gözönüne alınmadan, yani düşüncelerin kaynağını oluşturan bireyler ile dünya koşullarını bir yana bırakarak, bu bir takım düşüncelerin belli bir çağdaki egemen düşünceler olduğunu kabul edecek olursak, o zaman, örneğin, aristokrasinin egemen olduğu çağda onur, bağlılık, vb. gibi kavramların, burjuvazinin egemenliğinde ise, özgürlük, eşitlik, vb. gibi kavramların egemen olduğunu söyleyebiliriz. Egemen sınıfın kendisi genel olarak bunu böyle hayal etmektedir. Özelikle onsekizinci yüzyıldan bu yana bütün tarihçilerde ortak olan bu anlayış, gittikçe soyutlaşan, yani gittikçe evrensellik biçimini alan düşüncelerin egemen olması olayıyla ister istemez çatışır. Çünkü, kendinden önce egemen olan sınıfın yerine geçen her yeni sınıf, sırf kendi amacına ulaşmak için kendi çıkarını toplumun bütün üyelerinin ortak çıkarı gibi göstermek zorundadır, yani düşünsel ortamda dile getirirsek, kendi düşüncelerine evrensellik biçimi vermek ve bunları akılsal, evrensel olarak geçerli biricik düşünceler olarak göstermek zorundadır. Devrimi yapan sınıf, sırf bir *sınıfa* karşı çıktığı için, başlangıçta, bir sınıf olarak değil, bütün bir toplumun temsilcisiymiş gibi ortaya koyar kendini, egemen sınıfın karşısında sanki toplumun bütünüymüş gibi görünür(*). Bunu yapma olanağı vardır, çünkü, başlangıçta, kendi çıkarı, egemen olmayan bütün öbür sınıfların ortak çıkarına gerçekten bağlıdır henüz, o ana kadarki koşul-

(*) (Marx'ın yan sütundaki notu:) Evrensellik şunlara karşılık verir: 1. Zümreye karşı sınıfa; 2. Rekabete, dünya ticaretine, vs.; 3. Egemen sınıfın sayıca büyük üstünlüğüne; 4. Çıkarların **ortak** olduğu yanılsamasına, ki başlangıçta bu yanılsama doğrudur; 5. İdeologların aldatmacasına ve işbölümüne.

ların baskısı altında, belli bir sınıfın belli bir çıkarı haline gelmemiştir. Dolayısıyla, bu devrim yapan sınıfın zaferi, egemenliği elde edemeyen öteki sınıfların bireylerinin de kendi yararınadır, ama ancak bu bireyleri egemen sınıfa yükselmelerini sağlayacak duruma getirdiği ölçüde. Fransız burjuvazisi aristokrasinin egemenliğini yıktığı zaman, birçok proleter için de proleteryanın üzerine çıkma olanağını yarattı, ama ancak burjuva haline gelmeleri ölçüsünde. Demek ki, her yeni sınıf, kendi egemenliğini ancak kendinden önceki egemen sınıfınkinden daha geniş bir temel üzerine kurar; ama buna karşılık, egemen olmayan sınıf ile yeni egemen sınıf arasındaki karşıtlık gittikçe daha keskin ve daha derin bir biçimde gelişir. Bunlardan çıkan sonuç da şudur ki, bu yeni egemen sınıfa karşı girişilecek olan mücadelede, bu kez amaç, toplumun içinde bulunduğu daha önceki koşulları, egemenliği ele geçirmeye çalışmış bütün daha önceki sınıfların yapabildiğinden çok daha kararlı ve köklü bir biçimde olumsuzlamaktır.

Belli bir sınıfın egemenliğinin belli bir takım düşüncelerin egemenliğinden başka bir şey olmadığı yolundaki bütün bu aldatıcı görünüş, toplum sınıf egemenliği biçiminde düzenlenmekten artık bütünlükle kurtulduğu zaman, yani tekil bir çıkarı genel bir çıkar ya da "genel çıkarı" egemen çıkar gibi göstermek zorunu kalmadığı zaman ortadan kalkar.

Karl Marx ve Friedrich Engels,
Alman İdeolojisi.

—2—

İnsanın yaşam koşullarında, toplumsal ilişkilerinde ve toplumsal varlığında yer alan değişmelerle

birlikte insanın kendi tasarımlarının, görüşlerinin ve kavramlarının da, tek kelimeyle, kendi bilincinin de değiştiğini kavrayabilmek için derin bir sezgiye gerek var mı?

Düşünce tarihi, bundan başka bir şey mi gösteriyor sanki? Maddi üretim değişime uğradıkça zihinsel üretimin kendisi de değişime uğramakta. Her çağda egemen düşünceler egemen sınıfın düşünceleri olmuştur.

Bütün bir toplumda devrim yapan düşüncelerden söz edildiği zaman yapılan şey şu olgunun dile getirilmesidir sadece; eski toplumun bağrında yeni bir toplumun öğeleri oluşmuş bulunmaktadır, eski yaşam koşullarının çözüntüye uğrayışıyla eski düşüncelerin çözüntüye uğrayışı atbaşı gider.

Antik dünya son sancılarını çekerken, antik dinler Hıristiyanlıkça altedilmişti. Hıristiyan düşünceler, 18. yüzyılda akılcılık düşünceleri karşısında yenik düştüğünde, feodal toplum o zamanki devrimci burjuvaziyle ölüm kalım savaşı veriyordu. Din ve vicdan özgürlüğü düşünceleri ise, serbest rekabetin bilgi alanındaki egemenliğinin kendi anlatımından başka bir şey değildir.

"Hiç kuşkusuz", denecektir, "dinî, ahlakî, felsefî ve hukukî düşünceler tarihsel gelişme boyunca değişikliğe uğramıştır. Ama, din, ahlak, felsefe, siyasal bilim, hukuk, bu değişim sonunda hep ayakta kalmıştır.

Ayrıca, özgürlük, adalet, vb. gibi toplumdaki bütün zümreler için ortak olan ebedi hakikatler vardır. Oysa, sosyalizm, yeni bir biçime sokacağı yerde, ebedi hakikatlere, dine, ahlaka son veriyor, dolayısıyla, bütün önceki tarihsel gelişimlere ters düşüyor."

Bu suçlamayla şuraya gelinmektedir. Şimdiye kadar bütün toplumların tarihi, değişik çağlarda değişik

biçimler almış olan sınıf uyuşmazlıkları halinde geçmiştir.

Ama, bu sınıfsal uyuşmazlıklar hangi biçimi almış olursa olsunlar, şimdiye kadar bütün çağlarda görülen ortak bir olgu vardır: toplumun bir bölümünün öteki bölümünce sömürülmesi. Onun için, bütün çağlarda toplumsal bilincin, bütün çeşitliliğine ve değişikliğe rağmen, ancak sınıf uyuşmazlıklarının tümüyle yokolmasıyla bütün bütüne son bulacak bir takım ortak biçimler, bilinç biçimleri halinde kendini göstermesine şaşmamak gerekir.

Sosyalist devrim, geleneksel mülkiyet ilişkilerinden en köklü biçimde kopmadır; kendi gelişimi içinde geleneksel düşüncelerin de en köklü biçimde kopma olacağına hiç şaşmayalım.

Marx ve Engels, Toplu Yapıtlar,
Cilt 6, 1976, s. 503-04.

BÖLÜM: IV

TARİHSEL SÜREKLİLİK VE ÇELİŞMELERİ

—1—

Bir bölgede evrim gösteren üretici güçlerin, özellikle de icatların, daha sonraki gelişme içinde ortadan kaybolup kaybolmaması, doğrudan doğruya ticaretin genişlemesine bağlıdır. Yakın komşuluğun ötesine uzanmayan bir ticaret varoldukça, her icadı her bölgede ayrı ayrı yapmak gerekir, kaldı ki, barbar halkların istilaları gibi vesileler, hatta olağan savaşlar yüzünden, ileri düzeyde üretici güçlere ve gereksinimlere sahip bir ülke işe yeniden, ta en başından başlamak zorunda kalabilir. Tarihin başlarında, her icadın her gün yeniden ve her bölgede öbüründen ayrı olarak yapılması gerekiyordu.

Hatta, geniş bir ticaretle birlikte var olan yüksek düzeyde gelişmiş üretici güçlerin bile, büsbütün yıkıma uğrama tehlikesiyle karşı karşıya oluşu, Fenikelilerde açıkça görülmüştür, ki Fenikelilerin icatlarının büyük bir kısmı bu ulusun ticaretten uzak tu-

tulması, İskender tarafından ele geçirilerek çökmesi sonucu, uzun zaman ortadan kaybolmuştu. Aynı biçimde, örneğin, Ortaçağ'da renkli cam işi de böyle olmuştu. Eldeki üretici güçlerin sürekliliği, ticaretin dünya ticareti haline geldiği ve temelinde büyük sanayi yattığı zaman, bütün uluslar rekabet yarışına girdiği zaman, sağlanabilmiştir ancak.

Karl Marx ve Friedrich Engels,
Alman İdeolojisi.

—2—

İnsanlar kendi tarihlerini kendileri yaparlar, ama kendi isteklerine göre, kendi seçtikleri koşullar altında yapmazlar bunu, doğrudan doğruya daha önceden var olan ve geçmişten kalan koşullar içinde yaparlar. Bütün geçmiş kuşakların geleneği, yaşayanların beyinleri üzerine bir karabasan gibi bütün ağırlığıyla çöker. Kendilerini ve çevrelerindeki şeyleri dönüşüme uğratarak yepyeni bir şey yaratma uğraşı içinde göründükleri zamanda bile, tam o devrim bunalımı dönemlerinde, geçmişin ruhlarından kendilerine yardım ararlar, tarihteki yeni sahneyi o eski saygıdeğer kılıkta ve başkasının ağzıyla ortaya koymak için, geçmişin adlarını, sloganlarını, kılıklarını alırlar. Luther'in havari Paul maskesi takınması, 1789-1814 Devrimi'nin önce Roma Cumhuriyeti, sonra Roma İmparatorluğu kisvesine bürünmesi ve 1848 Devrimi'nin kâh 1789'u, kâh 1793-1795 arası devrimci geleneğini taklitten öte bir şey yapamayışı böyle olmuştur. Bunun gibi, yeni bir dil öğrenmeye başlayan bir kişi de, bu dili hep kendi anadiline çevirir durur, ancak eski dilini anımsamadan bu yeni dili kullanmayı başardığı ve yeni dili kullanırken kendi dili-

ni unuttuğu zaman yeni dilin ruhunu özümlemiş olur ve kendisini bu dille rahatlıkla ifade edebilir.

Tarihteki ölülerden bu yolda neden yardım beklendiğine bakılırsa, hemen göze çarpan bir ayrım ortaya çıkar. Camille Desmoulins, Danton, Robespierre, Saint-Just, Napoléon, birinci Fransız Devrimi'nin partileri ve yığınla kahramanları, Romalı kılığında ve Romalıların lâflarını kullanarak, kendi çağlarına düşen görevi, yani modern *burjuva* toplumunun özgür kılınması ve kurulması işini yerine getirdiler. Birincileri, feodal altyapıyı paramparça ettiler ve bu altyapı üzerinde biten feodal başları uçurdular. Öbürüyse (Napoléon), Fransa içinde, artık yalnızca serbest rekabetin gelişebileceği, küçük toprak mülkiyetinin işletileceği ve artık özgür kılınan ulusal sınai üretici güçlerin harekete geçirileceği koşulları yaratırken, Fransa sınırları dışında her yerde, Fransa'da burjuva toplumuna Avrupa kıtası üzerinde o güne uygun bir çevre yaratabilmesi bakımından zorunlu olduğu ölçüde, feodal kurumları ortadan silip süpürdü. Yeni toplumsal biçimlenme yerli yerine oturunca, tufan öncesi devler ile birlikte, yeniden dirilmiş olan Romalılık da ortadan kalktı. Brutüs'ler, Gracchus'ler, Publicola'lar[3], tribünler, senatörler ve Sezar'ın kendisi. Burjuva toplumu kendi yalın gerçekliği içinde, Say'ların, Cousin'lerin, Royer-Collard'ların, Benjamin Constand' ların ve Guizot'ların kişiliğinde hakiki yorumcularını ve sözcülerini bulmuştu; asıl askerî liderler tezgâh gerisinde yer alıyordu, siyasî baş da etkafalı Louis XVIII'di. Gırtlağına kadar, servet üretmeye ve barışçı rekabet yarışına gömülmüş bulunan burjuva

(3) Antik cumhuriyetçi erdemlere sahip kahramanlar Büyük Fransız Devrimi sırasında popüler olmuşlar ve konuşmacılarla şairler kendilerine sık sık atıflarda bulunmuşlardır. Ceasar'cılık, Napoléon Konsüllüğü ile İmparatorluğu'nun resmi bir ön-örneğini oluşturmuştur.

toplumu, Roma günlerindeki hayaletlerin kendi beşiğinin başucunda beklediğinin farkında bile değildi. Burjuva toplumu, bir kahramanlık toplumu olmasa bile, bu toplumu ayakta tutacak kahramanlık, özveri, terör, iç ve dış savaşlar zorunludur yine de. Hem, burjuva toplumunun gladyatörleri, Roma cumhuriyetinin o kaskatı klasik geleneklerinde, kendi mücadelelerinin içeriğindeki burjuva sınırlamaları kendi kendilerinden gizleyebilmek ve kendi coşkularını büyük tarihsel tragedya düzeyinde tutabilmek için gereksinim duydukları idealleri, sanat biçimlerini, aldatmacaları buluyorlardı. Tıpkı bunun gibi, bundan yüzyıl önce başka bir gelişme aşamasında, Cromwell ve İngiliz halkı, kendi burjuva devrimleri için gerekli olan dili, tutkuları ve yanılsamaları, Ahdiatik'ten almışlardı. Ama gerçek amaca ulaşıldığı zaman, yani İngiliz toplumunun burjuva toplumuna dönüşmesi işi tamamlanınca, Locke, Habakkuk'un ayağını kaydırıp yerine geçti.

Demek ki, bu devrimlerde ölülerin dirilmesi, eski mücadelelerin taklit edilmesine değil, yenilerinin görkemli kılınmasına; verilen görevin gerçekte çözümünden kaçınılmasına değil, hayalen büyütülmesine; devrim hayaletinin yeniden ortaklıkta dolaştırılmasına değil, devrimin ruhu içine bir kez daha gerilemesine hizmet etmiştir.

Karl Marx, Louis Bonaparte'ın Onsekizinci Brumaire'i.

TARİHSEL GELİŞMENİN EŞİTSİZ KARAKTERİ VE SANATIN SORUNLARI

6. *Maddi üretimdeki gelişmeyle, örneğin sanat-*

taki gelişme arasındaki eşit-olmayan ilişki. Genelinde ilerleme kavramını alışıldık soyutlama içinde ele almamak gerekir. Modern sanat, vs. Bu oransızlığı kavramak, pratik-toplumsal ilişkilerdeki oransızlığı kavramak kadar önemli ve güç değildir. Örneğin, eğitimdekini. Birleşik Devletler'in Avrupa'yla olan ilişkisi. Ama burda tartışılması gerçekten güç olan nokta şu, nasıl oluyor da üretim ilişkileri hukukî ilişkiler halinde, eşitsiz bir gelişme izliyor. Örneğin, Roma özel hukukunun (ceza hukuku ile kamu hukukunun o denli olmasa da) modern üretimle ilişkisi.

7. *Bu anlayış zorunlu gelişme olarak görünüyor.* Ama rastlantının ispatlanması. Nasıl? (Hele özgürlük vs.) (İletişim araçlarının etkisi. Dünya tarihi hep varolmadı; tarih, dünya tarihi olarak, sonuç.)

8. *Çıkış noktası hiç kuşkusuz doğanın belirleyiciliği;* öznel ve nesnel olarak. Aşiretler, ırklar, vs.

Sanata gelince, bilindiği gibi, sanatın bazı en parlak dönemlerinin ne toplumun genel gelişmesi, dolayısıyla ne de toplumun adeta iskeletini oluşturan maddi temelinin gelişmesi arasında bir uygunluk vardır. Örneğin, modernlerle karşılaştırıldığında Yunanlılar, ya da Shakespeare hatta. Sanat üretimi diye bir şeyin başlamasıyla, bir takım sanat biçimlerinin, örneğin, Epos'un da artık kendi çığır açan klasik biçimi içinde yaratılamayacağı, bir başka deyişle, sanatın kendi alanı içerisindeki bir takım önemli yaratımların ancak sanatın daha erken bir gelişme aşamasında olanaklı olduğu kabul edilmektedir. Eğer sanatın kendi alanı içersindeki değişik sanat türleri bakımından durum buysa, o zaman, toplumun genel gelişmesi bakımından bütün sanat alanında da durumun bu olacağına pek şaşmamak gerekir. Güçlük sadece bu çelişmelerin genel olarak kavranmasında. Bunlar özgül hale getirildi mi açıklık da kazana-

caktır.

Örneğin, önce Yunan sanatının, sonra da Shakespeare'in günümüze olan ilişkisini alalım. Bilindiği gibi, Yunan mitolojisi, Yunan sanatının sadece donatım deposu değil, ama temelidir de aynı zamanda. Yunan hayalgücünün, dolayısıyla Yunan mitolojisinin tabanında yatan doğa ve toplumsal ilişkiler anlayışı, ortada otomatik dokuma makinaları, demiryolları, lokomotifler, elektrikli telgraflar varken olabilir mi? *Roberts et Co.* 'nun yanında Vulkan, paratonerin yanında Jupiter, *Crédit mobilier*'nin yanında Hermes nedir ki? Tüm mitoloji doğa güçlerinin hayalen ve hayal yoluyla üstesinden gelerek denetim altına alıp biçimlendiriyordu; nitekim bu güçler üstünde gerçekten egemenlik kurulunca mitoloji de ortadan kalktı. Printinghouse Square yanında Fama nedir ki?[4] Yunan sanatı Yunan mitolojisini, başka bir deyişle, doğanın ve toplumsal biçimlerin halkın hayalgücünde bilinçsizce sanatsal tarzda işlenmiş olmasını gerektirir. Malzemesi budur. Yoksa herhangi bir mitoloji, yani doğanın bilinçsizce sanatsal olarak herhangi bir biçimde işlenişi değil (doğa deyince, toplum da dahil, nesnel bütün şeyleri kastediyoruz). Mısır mitolojisi, Yunan sanatının bastığı ya da çıktığı yer olamazdı hiçbir zaman. Ama *bir* mitoloji gerektirir gene de. Yani, doğayla her türlü mitolojik ilişkiyi, doğayla ilgili her türlü mitolojikleştirmeyi kendi dışında bırakan, başka bir deyişle, sanatçıdan mitolojiden bağımsız bir hayalgücü isteyen herhangi bir toplumsal gelişmenin ortada olmamasını gerektirir.

Başka bir yanıyla baktığımızda, barut ve kurşun varken Akhielleus olabilir mi artık? Hele baskı ya da

(4) **Roberts and Co.:** Bir demir ve çelik işletmesi; **Credit mobilier:** Tanınmış bir Fransız bankası; Printing House: **The Times**'ın Londra'daki bir basımevi.

baskı makineleri varken "İlyada"? Pres koluyla birlikte artık esin perileri ile şarkı ve söz sona ermez mi, yani epik şiir için gerekli koşullar da ortadan kalkmış olmaz mı?

Ama güçlük, Yunan sanatı ve epik şiir ile belli toplumsal gelişme biçimlerinin ilintisini anlamakta değil. Güçlük, bunların bizler için hâlâ sanatsal tad kaynağı olmalarından ve bazı bakımlardan bir norm ve erişilmez bir örnek olarak kalmalarından geliyor.

Büyük bir insan çocuk olamaz artık, çocuklaşır yoksa. Ama çocuktaki saflıktan haz almaz mı, çocuktaki doğruluğu daha yüksek bir düzeyde yeniden yaratsın istemez mi? Çocuğun yaradılışında her çağın kendine özgü özelliği, doğal gerçeği içinde yeniden kendini bulmuş olmaz mı? İnsanlığın en güzel biçimine ulaştığı tarihsel çocukluğu, bir daha geriye dönülemez bir aşamadır diye, niye sonsuz bir çekiciliğe sahip olmasın? Kötü yetiştirilmiş çocuklar da vardır, erken gelişmiş çocuklar da. Eski ulusların çoğu bu ikinci kategoriye girerler. Yunanlılar normal çocuklardı. Onların sanatının bizler için çekici oluşu, ortaya çıktığı toplum aşamasının gelişmemiş oluşuyla çelişmez. Daha çok bir sonucudur onun ve bize kendi ortaya çıktığı ve ancak çıkabilecek olduğu olgunlaşmamış toplumsal koşulların bir daha geri dönülemez olduğunu gösterir.

Karl Marx, 1857-58 Ekonomi Elyazmaları'na "Giriş".

SANATIN GENEL SORUNLARI

DÜŞÜNSEL İÇERİK VE GERÇEKÇİLİK

—1—

Engels'ten Minna Kautsky'ye

Londra, 26 Kasım 1885

Die Alten und die Neuen'i (*Eskiler ve Yeniler*'i)[a] de okumuş bulunuyorum, size içtenlikle teşekkür ederim. Tuzladaki işçilerin yaşamı da, *Stefan*'daki[5] köylü portreleri kadar ustaca çizilmiş. Viyana sosyetesinin yaşamıyla ilgili çizimlerin de büyük bir bölümü aynı şekilde çok iyi. Viyana gerçekten bir sosyetesi olan tek Alman kentidir; Berlin'in sadece "belli çevreleri" vardır ve hâlâ da belli olmayan; ordan sadece edebiyatçılar, memurlar ya da aktörlerle ilgili romanların çıkmasının nedeni budur. Eserinizin bu bölümündeki olaylar örgüsünün bazen çok mu hızlı

(a) Minna Kautsky'nin bir romanı. - Yay.
(5) **Stefan von Grillenhof**, Minna Kautsky'nin yazdığı ilk roman.

gelişip gelişmediğini siz benden daha iyi yargılayacak durumdasınız. Bizde bu izlenimi bırakabilen birçok şey, Viyana' nın kendine özgü uluslararası, Güney ve Doğu Avrupa öğeleriyle karışık karakteri dolayısıyla, orası için çok doğal olabilir. Her iki alanda da karakterler her zamanki ustaca bireyleştirmeyi gösteriyor. Herbiri bir tip, ama aynı zamanda belli bir birey, koca Hegel'in "Dieser"[a] dediği gibi, ki böyle olması gerekir zaten. Gelelim yantutmamaya, kusur bulacağım bir şey var, bu da Arnold'a getiriyor beni. Gerçekten haddinden fazla değerli biri, en sonunda bir toprak kaymasıyla ölmesini insan ancak bu dünya için fazla iyi biri olduğunu düşünerek şiirsel bir adaletle birleştirebiliyor. Oysa bir yazarın kendi kahramanına hayranlık duyması hiçbir zaman iyi bir şey değil, bence bir yere kadar burda düşmüş olduğunuz hata da bu. Elsa da idealleştirilmiş, ama belli bir bireyleştirme onda var hâlâ, oysa Arnold'da kişilik ilkeye kayıyor gittikçe.

Ama, romanın kendisi bu eksikliğin nerden kaynaklandığını açık ediyor. Belli ki kitabınızda açıkça bir tavır almak, kendi inançlarınızı bütün dünyaya kanıtlamak istemişsiniz. Bunu yapmıştınız zaten; geçtiğiniz bir aşama bu, bu biçimde tekrarlamanıza gerek yok. Ben tezli denilen şiire hiç de karşı değilim. Gerek tragedyanın babası Aiskhylos, gerek komedyanın babası Aristophanes, oldukça tezli şairlerdi, Dante ile Cervantes'in de aşağı kalır yanı yoktu, Schiller'in *Hile ve Sevgi*'si hakkında söylenebilecek en iyi şeyse onun siyasal tezli ilk Alman oyunu olmasıdır. Mükemmel romanlar yazan modern Ruslar ile Norveçliler, hepsi de tezli yazıyorlar. Ama bence, tez, özellikle belirtilmeksizin, durumun ve eylemin kendisin-

(b) "Bu biri"-Yay.

den ortaya çıkmalıdır ve yazar çizdiği toplumsal çatışmaların geleceğe ait tarihsel çözümünü okuyucunun önüne koyma zorunluğunu duymamalıdır. Hem, bizim koşullarımızda romanlar çoğunlukla burjuva çevrelerin, yani doğrudan doğruya bizden olmayan çevrelerin okurlarına seslenir. Onun için, sosyalist tezli bir roman, benim kanımca, gerçek koşulların gerçeğe uygun bir çizimini yaparak onlar üzerine kurulu, görenek haline gelmiş yanılsamaları yıkıyorsa, burjuva dünyasındaki iyimserliği sarsıyorsa ve kendisi doğrudan bir çözüm getirmeksizin, hatta bazı hallerde, açıkça yan tutmaksızın, ortada varolan şeyin sonsuza dek geçerliği konusunda kuşku uyandırıyorsa, kendine düşen görevi tam olarak yapıyor demektir. Gerek Avusturya köylüsü, gerek Viyana "sosyetesi" üstüne eksiksiz bilginiz ve bunları harika bir biçimde, capcanlı vermeniz için çok geniş malzeme var burda, zaten *Stefan*'da da karakterlerinizi, yazarın kendi yarattığı kişiler üstündeki gücünü belgeleyen o ince alayla ele alabileceğinizi göstermiştiniz.

Mektuba son vermem gerekiyor artık, yoksa sizi gözyaşlarına boğacağım. Herşey burda eskisi gibi. Karl'la karısı[a], Aveling'in gece derslerinde fizyoloji inceliyorlar ve istekle çalışıyorlar; ben de çalışmaya gömülmüş durumdayım; Lenchen, Pumps ve kocası tiyatroya gidiyorlar bu akşam heyecan verici bir oyun görmek için, bu arada koca Avrupa hareketlenmeye başlıyor yeniden, vakti geldi belki de. Umarım *Kapital*'in üçüncü cildini bitirecek zaman bulurum, sonra başlasın ne başlayacaksa!

Candan dostluk ve içten saygılarımla,

F. Engels.

Marx/Engels, Yapıtları, Cilt 36, 1967, s. 393-94

(a) Karl ve Louise Kautsky- Yay.

—2—

Engels'ten Londra'daki Margaret Harkness'e
(Kaba kopya)

(Londra, Nisan başı, 1888)

Sevgili Bayan Harkness,

Sayın Bay Vizetelly yoluyla bana *City Girl*'ünüzü [a] gönderdiğiniz için size çok teşekkür ederim. Büyük bir zevkle ve hevesle okudum. Çevirmeniniz, dostum Eichhoff'un da dediği gibi, gerçekten *ein kleines Kunstwerk*;[b] kendisi şunu ekliyor ayrıca, ki içiniz rahat etsin, herhangi bir atlama ya da üzerinde oynama aslının değerini bozabileceği için, çevirisinin, ister istemez, kelimesi kelimesine olması gerekiyormuş.

Öykünüzde bana en çok çarpıcı gelen şey, gerçekçi doğruluğu dışında, hakiki sanatçının yürekliliğini göstermesi. *Niçin* Kurtuluş *Ordusu*'nun[6] halk kitleleri üzerinde böyle bir etkisi olduğunu belki de ilk kez sizin öyküzünden okuyup öğrenecek olan o burnu havada yüksek sosyeteye rağmen, Kurtuluş Ordusu'nu ele alma tarzınızla değil sadece; asıl daha çok orta sınıftan bir erkeğin baştan çıkardığı proleter kızının o eski öyküsünü, yalın, yapmacıksız bir biçimde, bütün kitabın ekseni haline getirmeniz. Orta ayar bir yazar olsa, bu bayatlamış hikâyeyi bir yığın yapmacık karmaşa ve süs arasına gizleme gereğini duyar, yine de onun ortada görünmesinin önüne geçemezdi. Sizce eski bir hikâye anlatma işine girişebileceğinizi, çünkü, yalın bir biçimde hakikata bağlı kalarak anlatmakla onu yeni bir hale getirebileceğinizi anlamışsınız.

(a) Şehirli Kız. Margaret Harkness'in bir romanı.-Yay.

(b) **Küçük bir sanat yapıtı.**- Yay.

(6) **Kurtuluş Ordusu:** 1865'te, İngiltere'de, dinadamı W. Booth tarafından kurulmuş bir burjuva hayır örgütü (1880'de, askeri bir biçimde yeniden örgütlenişinden sonra bu adı almıştır).

Bay Arthur Grant'ınız bir harika.

Herhangi bir eleştiride bulunmam gerekiyorsa eğer, o da şu olacaktır sanıyorum, her nasılsa öykünüz tam gerçekçi değil yeterince. Bence, gerçekçilik, ayrıntıların doğruluğundan başka, tipik karakterlerin tipik durumlar içinde doğru bir biçimde yeniden verilişi demektir. Sizin karakterleriniz, çizdiğiniz kadarınca, yeterince tipik; ama, içinde bulundukları ve hareket ettikleri ortamlar o derece değil. *City Girl*'de işçi sınıfı, kendine yadımdan aciz ve kendine yardıma bile yanaşmayan, edilgen bir kitle olarak görünüyor. İçinde bulunduğu kör sefaletten çekip çıkarmak için bütün çabalar dışardan, yukardan geliyor. Bu, 1880'lerle yada 1810'larla, Saint-Simon ile Robert Owen'in yaşadığı günler için doğru bir çizim olurdu, ama, savaşan emekçi sınıfın birçok kavgasına katılmış olma onurunu 50 yıldır taşıyan bir adam 1887 yılında böyle göremez bunu. İşçi sınıfının kendini saran baskı çevresine karşı direnerek karşı koyması; yeniden insan statüsünü kazanabilmek için, yarı bilinçli yarı bilinçsiz çırpınan çabaları tarihe malolmaktadır, ki bundan dolayı işçi sınıfı gerçekçilik alanında da bir yeri olduğunu iddia etmelidir.

Sizin katıksız bir sosyalist roman, biz Almanların, yazarın toplumsal ve siyasal bakış tarzını yüceltmek için söylediğimiz gibi bir "Tendenzroman"[a] yazmamış olmanıza hiçbir kusur bulmaya çalışmıyorum. Demek istediğim şeyle hiç ilkisi yok bunun. Yazarın görüşleri ne denli gizli kalırsa sanat yapıtı için o denli iyi olur. Benim sözünü ettiğim gerçekçilik ,yazarın kendi görüşlerine rağmen kendine bir geçit bulabilir. İzninizle bir örnek vereyim. Gerçekçiliğin *passes, présents et à venir*[b] bütün Zola'larından çok

(a) Tezli roman.-Yay.
(b) Geçmiş, şimdi ve gelecek.

daha büyük bir ustası saydığım Balzac, "La Comédie humaine"de[a], 1815'ten sonra kendine yeniden çekidüzen vermiş ve elinden geldiği kadarınca, *la vielle politesse française*[b] bayrağını yeniden dikmiş soylular topluluğu karşısında yükselmekte olan burjuvazinin 1816 ile 1848 arası gittikçe ilerleyen atılımlarını bir tarihçe biçiminde nerdeyse yılı yılına anlatarak, Fransız "sosyetesi"nin harika gerçekçi bir tarihini verir. Bu kendisince örnek toplumun son kalıntılarının paralı, bayağı, sonradan görmelerin saldırısı karşısında nasıl yavaş yavaş yıkıldığını ya da onlarca yozlaştırıldığını; sırf bir kendini gösterme aracı olarak eşine sadakatsizlik ile kendi evlendiriliş tarzı birbirine tam uyan bir *grande dame*'ın[c], para pul karşılığında kocasına boynuz taktırtan burjuvaziye nasıl yenildiğini çizer ve bu ortaya çıkan resmin çevresine bütün bir Fransız toplumunun tarihini dizer; öyle ki, ekonomik ayrıntılarda bile (söz gelişi, Devrim'den sonra menkul ve gayrimenkul mülkiyetin yeniden bölüştürülmesi konusunda) bütün o dönemin meslekten tarihçilerinden, iktisatçılardan ve istatistikçilerden öğrendiklerimden daha fazlasını ondan öğrendim. Hiç kuşkusuz, Balzac, siyasette bir Lejitimistti[7]; büyük eseri, hatırlı toplumun kaçınılmaz çöküşü üstüne sürekli bir ağıttır; göçmeye mahkum sınıfadır bütün yakınlığı. Ama bütün buna rağmen, en derinden yakınlık duyduğu o adamlarla kadınları, yani soyluları hareket etmeye başlattırınca yergisi en acı yergi, alayı en acı alay olur. Gizlemediği bir hayranlıkla her zaman sözünü ettiği insanlarsa kendi en sert siyasi muhalifleri, o sıralarda (1830-1836)

(a) "İnsanlık Komedyası".
(b) Eski Fransız nezaketi.
(c) Hanımefendi.-Yay.
(7) **Lejitimistler:** 1792'de, Fransa'da devrilen Bourbons'lara bağlı olan ve toprak aristokrasisinin çıkarlarını temsil eden kimseler.

gerçekten halk kitlelerinin temsilcileri olan cumhuriyetçi Cloître Saint-Méry[8] kahramanlarıdır. Balzac'ın böylece kendi sınıfsal yakınlıklarını ve siyasal önyargılarını çiğnemek zorunda kalmasını, sevgili soylularının göçmesinin gerekliliğini *görmüş* ve onları bundan daha iyi bir sonu haketmeyen kimseler olarak çizmiş olmasını ve geleceğin gerçek insanlarını, o zaman için kimler olabilecekse artık onları, *görmüş olmasını*, bunu ben gerçekçiliğin en büyük zaferlerinden biri ve koca Balzac'ın en görkemli yönlerinden biri olarak kabul ediyorum.

Sizi savunmak için şunu da itiraf etmeliyim ki, uygar dünyanın hiçbir yerinde Londra'nın Doğu Yakası'ndaki kadar az etkinlikte direnme gösteren, alınyazısına edilgin bir biçimde boyun eğen, *hébétés*[a] işçiye rastlanamaz. Ama, işçi sınıfının yaşamının bu seferlik edilgin yönüyle yetinip, etkin yönünü birbaşka esere saklamışsınızdır belki de ve bunun için çok da iyi gerekçeleriniz vardır, onu bilemem!

—3—

İster Devrim'den önce gizli derneklerde ya da basında, ister sonra resmî görevlerde, harekete önderlik etmiş kimselerin[9], tüm yaşayan canlılıklarıyla, tam Rembrandt tarzı resmedilmeleri kadar arzu edilecek şey olamaz. Bu kişiler, gerçekten nasıllarsa öyle çizilmemişler hiçbir zaman, hep ayaklarında tiyatrovari çizmeler, başlarında haleler, resmî kılıklar için-

(8) Engels, 5 ve 6 Haziran'da, Paris'te, Cloître Saint-Méry yakınlarında, İnsan Hakları Derneği'ne bağlı isyancılar ve Vatandaşlar, Cumhuriyetçi Parti'nin Sol kanadı ile Louis Philippe birlikleri arasında geçen bir barikat savaşına değinmektedir.

(a) Sersemlemiş.

(9) Burda, 1848-49 devrimi'nin küçük-burjuva demokrat liderlerine değinilmektedir.

de çizilmişlerdir. Bu idealleştirilmiş, Raphael'vari resimlerde bütün gerçek benzerlik ortadan kaybolmuştur.

Burdaki iki kitapta, Şubat Devrimi'nin "büyük adamları"nın şimdiye kadar üzerlerinde görülen tiyatrovari çizmeler ile haleler bir yana bırakılmış. Kitaplar bu insanların özel yaşamlarının içine giriyor, onları çevreleri çeşitli insanlarla dolu bir halde, iç-yüzleriyle gösteriyor. Yine de buna rağmen, kişileri ve olayları gerçek, dürüst bir biçimde göstermenin çok uzağında. Yazarlarına gelince, biri, Louis-Philippe'nin ipliği çoktan pazara çıkmış bir *mouchard*'ı[a], öbürüyse meslekten eski bir entrikacı, polisle ilişkileri aynı biçimde, hiç belli olmayan ve Rheinfeld ile Basel arasındaki "o gümüşten dorukları gözleri kamaştıran sıra sıra, harika Alpleri", Kehl ile Karlsruhe arasında da "dorukları ufukta kaybolan Ren Alpleri" ni gördüm diye iddia edişiyle gözlem gücünün ne olduğu hakkında hemen karar verilebilecek biri. Bu gibi insanlardan, hele kendilerini haklı göstermek için yazıyorlarsa eğer, hiç kuşkusuz, Şubat Devrimi'nin az çok abartılmış bir *chronique scandaleuse*'ünü[b] beklenebilir ancak.

Karl Marx ve Friedrich Engels,
"Gözden geçirilen kitaplar:
A. Chenu[10], Les Conspirateurs ve
L. de la Hodde, La naissance de
la Republique en Février 1848".

(a) Muhbir.
(b) Utanç tarihçesi.-Yay.
(10) A. Chenu, **Les conspirateurs (Hıyanetçiler)**. L. de la Hodde, **La naissance de la Republique (Cumhuriyetin Doğuşu)**.

BÖLÜM: VI

GERÇEK TARİHTE TRAJİK OLAN İLE KOMİK OLAN

—1—

Almanya'nın siyasi bugününe karşı mücadele, modern ulusların kendi geçmişleriyle mücadeledir ve bu uluslar bu geçmişten tam kurtaramamışlardır kendilerini. *Ancient régime*'i[a] onlarla trajedisini bitirmiş, *komedi*'sini oynayan bir Alman hayaleti olarak görmeleri öğreticidir. Gerçekten de, dünyada ilk yer alan düzen olması, özgürlüğünse kişisel bir anlayış halinde kalması, yani bu rejimin kendisinin haklı olduğuna inanması, inanmak zorunda olması bakımından, *ancien régime*'in tarihi, *trajik* olmuştur. Yerleşik bir dünya düzeni olarak, *ancien régime*, henüz doğmakta olan bir dünyaya karşı mücadele zorunda kalmışsa, burda kişisel değil, tarihsel bir yanılgı vardır. Göçüp gidişi bu yüzden trajik olmuştur.

Öte yanda, kendi çağına uymazlıktan, genel kabul

(a) Eski rejim (yönetim)-Çev.

görmüş doğrularla apaçık bir çelişme ve *ancien régime*'in dünya karşısındaki hiçliğinden başka bir şey olmayan bugünkü Alman yönetimi, kendine olan inancından başka hiçbir şeyi hayalinden geçirmediği gibi, bütün dünya da aynı şeyi hayal etsin istemektedir. Yoksa, kendi *özüne* inanmış olsaydı, o kendi özünü yabancı bir özün görünüşü ardına gizlemeye çalışır, ikiyüzlülüğe ve yanıltmacaya sığınmaya kalkışır mıydı hiç? Modern *ancien régime*, sahici kahramanları ölmüş bir dünya düzeninin *komenyeni*nden başka bir şey değildir. Tarih aslîdir ve kendi eskimiş bir biçimini mezara götürürken birçok evrelerden geçer. Dünya tarihinde bir biçimin son evresi onun kendi *komedisi*dir. Aiskhylos'un *Zincire Vurulmuş Prometheus*'unda trajik bir biçimde yaralanmış ölecek olan Yunan tanrıları, Lucianus'un *Diyaloglar*'ında komik bir biçimde yeniden ölmek zorunda kalıyorlardı. Tarihin yol alışı niye böyle oluyor? İnsanlık kendi geçmişinden *neşeli* bir biçimde ayrılsın diye mi? Biz de Almanya'nın siyasal yetkililerinden bu *neşeli* tarihsel yazgıyı bekliyoruz işte.

Karl Marx, "Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirilmesine Katkı- Giriş"

—2—

Hegel, bir yerde, dünya tarihindeki bütün büyük olguların ve kişilerin sanki iki kez dünyaya geldiğini belirtir. Eklemeyi unutmuş: ilkinde trajedi olarak, ikincisinde komedi olarak. Danton'un yerine Caussidière, Robespierre'in yerine Louis Blanc, 1793'ten 1795'e kadarki *Montagne*'nın yerine 1848'den 1851'e kadarki *Montagne*, amcasının yerine yeğeni. 18. Bru-

maire'in ikinci baskısının yayınlanacağı koşullarda da olay aynı karikatür!

Karl Marx, Louis Bonaparte'ın
18. Brumaire'i.

—3—

Bilgisizlik bir iblistir, nitekim daha birçok trajediye neden olacak; en büyük Yunan ozanları, ruhları titreten Mykenai ve Thebai hanedanları oyunlarında, haklı bir biçimde trajik alınyazısı olarak göstermişlerdir bunu.

Karl Marx, "179 Sayılı
Kölnische Zeitung'da Başyazı".

—4—

Karı, çocuk, ne umurum,
Benim yerinmem başka;
Dilensinler karınları açsa
Tutsak düşmüş benim İmparator'um.[a]

Dünya tarihi, hiç kuşkusuz, ozanların en büyüğü, Heine'yi parodi de bile bastırmış. İmparator'um, tutsak düşmüş benim İmparator'um![b] Ya o "kokuşmuş Prusyalılar". Zavallı William[c] da bir yana çekilip, hiçbir işde, gerçekten hiçbir suçu olmadığına, bunların hep Tanrı'nın işi olduğuna dair belki yüzüncü kez teminat veriyor herkese. William, tam şu okul çocuğuna benziyor: "Kim yarattı dünyayı?". "Ben, ama lütfen, öğretmenim, bir daha yapmayacağım!"

Engels'ten Marx'a
4 Eylül 1870.

(a) Heinrich Heine'nin "Humbaracılar" adlı şiirinden.-Yay.
(b) III. Napoléon.-Yay.
(c) I. William.-Yay.

DEVRİMCİ TRAGEDYANIN SORUNLARI

Marx ve Engels'ten *Franz von Sickingen* adlı oyunu üstüne Ferdinand Lasselle'a

—1—

Marx'tan Ferdinand Lassella'a

Londra, 19 Nisan 1859

Franz von Sickingen'e[a] geliyorum şimdi. *D'abord*[b], kompozisyonu ve aksiyonu övmem gerekir, hem de herhangi bir modern Alman oyunu için söylenebilecek olandan fazlasıyla. *In the second instance*[c], esere sırf eleştirel yaklaşımı bir yana bırakalım, ilk okuyuşta beni çok heyecanlandırdı, bu nedenle, duyguları daha ağırbasan okuyucu üzerinde bu etkiyi daha fazla uyandıracaktır kuşkusuz. Bu da ikinci ve çok önemli bir yanı.

(a) Lassalle'ın bir yapıtı.-Yay.
(b) İlkin.-Çev.
(c) Sanıyen.-Çev.

Gelelim madalyonun öbür yüzüne: *Birincisi* (sırf biçimsel bir şey bu), koşukla yazmış olduğuna göre, ölçüleri biraz daha artistik şekilde işleyebilirdin. *Profesyonel şairlere* şok geçirtecek böyle bir ihmalkârlığı ben tümüyle bir başarı olarak görüyorum, çünkü bizim şair soyundan geriye biçimsel bir cilâdan başka bir şey kalmadı. *İkincisi*, verilmek istenen çatışma basitinden trajik değil, 1848-49'lardaki devrimci partinin hakkından gelen o trajik çatışma. Bu bakımdan, onu modern bir tragedyanın ekseni yapmış olmanı son derece onaylıyabilirim ancak. Gelgelelim, şunu soruyorum kendime, ele alınmış olan tema bu çatışmanın verilişine uygun düşmüş mü acaba? Sickingen yaptığı ayaklanmayı şövalyece bir savaş ardına gizleyeceği yerde, imparatorluğa karşı muhalefet bayrağını açmış, prenslere karşı da açık savaş ilân etmiş olsaydı zaferi kazanabilirdi diye aklından geçirebilir Balthasar. Ama bu yanlış hayale katılabilir miyiz acaba? Sickingen (onunla birlikte de Hutten) kendi kurnazlığı yüzünden yok olmadı. Bir *şövalye* ve *yok olmaya mahkum bir sınıfın temsilcisi* olarak, kurulu düzene ya da daha doğrusu, kurulu düzenin yeni biçimine karşı ayaklandığı için yok oldu. Kendi bireysel özelliklerinden, yetişim tarzından, doğal yeteneklerinden, vs. soyalım Sickingen'i, ne kalır geriye? Götz von Berlichingen. İmparator ve prensler ile şövalyelik arasındaki trajik karşıtlık en münasip biçimde bu *zavallı* adamda barındığı için Goethe haklı olarak kendi kahramanı yapmıştır onu. Sickingen (bir ölçüde de Hutten, ki onun için olduğu kadar, herhangi bir sınıfın bütün ideologları için de bu ifadelerin oldukça değişik anlamda kullanılması gerekir), prenslere karşı savaştığı sürece, tarih onu haklı çıkarmış da olsa, aslında, bir Don Kişot'tan başka bir şey değil (çünkü sırf, şövalyelerin bir İmparatoruyken

prenslerin bir İmparatoru haline geldiği için İmparator'la [V. Karl' la] çatışma doğmaktadır). Şövalyece bir savaş görünüşü ardında ayaklanmaya başladı demek, *şövalyece* başladı demekten öte bir şey değildir. Başka türlü başlaması için, daha başından ve doğrudan doğruya, kentlerle köylülere, yani kendi gelişmeleri şövalyeliğin olumsuzlanışına eşit olan sınıflara çağrıda bulunması gerekirdi.

Çatışmayı, o halde, basitinden, *Götz von Berlichingen*'de anlatılana indirgemek istemiyor idiysen, ki niyetin bu değildi, o zaman, Sickingen ile Hutten'in yok olması gerekirdi, ama kendilerini devrimci olarak hayal ettikleri için, (ki bu söz Götz için söylenemez) ve tıpkı 1830'ların *eğitim görmüş* Polonyalı soyluları gibi, kendilerini modern düşüncelerin sözcüsü yerine koydukları halde, gerici bir sınıfın çıkarlarını temsil ettikleri için. O zaman, devrimin *aristokrat* temsilcileri (ki onların birlik ve özgürlük sloganları ardında hâlâ eski imparatorluk ve kendinden hak iddia etme düşleri yatar) senin oyunda olduğu gibi, bütün ilgiyi üzerlerine çekmeyecekti, tam tersine, köylülüğün temsilcilerinin (özellikle bunların) ve kentlerdeki devrimci öğelerin temsilcilerinin oldukça önemli bir arka-plan oluşturması gerekecekti. O zaman, en modern düşüncelerin en yalın biçimde söylenebilmesine çok daha geniş derecede olanak vermiş olurdun, oysa şimdi, *dinsel* özgürlük dışında, aslında geriye kalan ana düşünce, mülki *birlik*. Demek, kendi kendine daha fazla *Shakespeare'leştirmen* gerekiyormuş, oysa *Schiller'liği*, bireyleri çağlarının birer borazanı haline getirmeni, başlıca kusurun sayıyorum. Sen kendin bir ölçüde, Franz von Sickingen'in gibi, Luther'vari-şövalyece karşı çıkışı plebci-Münzer'vari karşı çıkışa üstün tutmak gibi bir diplomatik hataya düşmüyor musun?

Ayrıca, karakterlerde karakteristik olan şeyi bulamadım. V. Karl, Balthasar ve Richard von Trier'i bunun dışında bırakıyorum. Oysa, 16. yüzyıldakinden daha çarpıcı bir çağ var mıdır? Hutten, bence, gereğinden çok bir "esinleme" temsilcisi, ki sıkıcı. Aynı zamanda, zeki, şeytanca nüktedan değil miydi Hutten, bu yüzden büyük haksızlığa uğramış olmuyor mu?

Gene oldukça soyut çizilmiş olan senin Sickingen'in de kendi kişisel hesapları dışında ne dereceye kadar bir çatışma kurbanı olduğu da, kendi şövalyelerine kentlerle dostluk kurmalarını öğütlemesinden vs., ama öte yandan da, yumruk hakkı adaletini kentlere uygularken nasıl zevk aldığından görülüyor.

Marx-Engels, Yapıtları,
Cilt 29, 1967, s. 590-93.

—2—

Engels'ten Ferdinand Lassalle'a

Manchester, 18 Mayıs 1859

Sevgili Lassalle,

Bu kadar uzun zamandır size yazmamış olmamı biraz tuhaf karşılamış olacaksınız, üstelik "Sickingen"iniz üzerine size kendi düşüncelerimi daha bildirmemiş olduğum için. Ama beni bu kadar zamandır yazmaktan alıkoyan da bu. Ortalıkta hüküm süren şu günkü iyi edebiyat kıtlığında bu çeşit bir eser okuma fırsatını pek ender bulabiliyorum ve insanın sonunda etraflıca bir yargı, sağlam bir kanaat edindiği böyle bir eseri okumayalı yıllar oluyor. Döküntü bir kitap bu zahmete değmiyor. Hatta, zaman zaman okuduğum birkaç iyice İngiliz romanı bile, söz gelişi Thackeray bile, tartışmasız edebî ve kültürel-tarihî

önemlerine rağmen, hiçbir zaman bu derece ilgimi çekemediler. Ne var ki, uzun zamandır talimsizlik sonucu yargılamam da iyice durmuş, kendimden bir kanaat söyleyebilmem uzun zaman aldı. Ama sizin "Sickingen"iniz öbür saçma işlerden ayrı bir davranışa lâyık, onun için zaman ayırdım kendime. Gerek konusu, gerek ele alınışıyla her bakımdan bir ulusal Alman oyunu olan eserinizi birinci ve ikinci okuyuşta öylesine heyecanlandım ki bir süre onu bir yana bırakmak zorunda kaldım, hele şu yoksulluk döneminde, utanarak söylemeliyim, körleşen beğenim beni oraya getirdi ki, azıcık değeri olan şeyler bile *ilk* okuyuşta üzerimde bir takım etkiler bırakır oldu. Bütünüyle yansız, bütünüyle "eleştirel" olabilmek için "Sickingen"i bir kenara koydum, yani bazı tanıdıklara ödünç verdim (burda az çok edebî kültürü olan birkaç Alman var hâlâ). *Habent sua fata libelli*[a], kitabı ödünç verdin mi, yüzünü bir daha göremezsin pek, onun için benim "Sickingen"i de zor kullanarak ele geçirmem gerekti. Size şunu söyleyebilirim ki, üçüncü ve dördüncü okuyuşta yine aynı izlenimi bıraktı bende ve "Sickingen"inizin bu eleştiriyi kaldırabileceğini bildiğimden, "ukâlalığa" başlıyorum.

Almanya'nın bugünkü resmi şairlerinden hiçbirinin böyle bir oyun yazmanın kıyısından bile geçemeyeceğini söylemekle, biliyorum, size büyük bir iltifatta bulunmuş olmayacağım. Yine de bu bir olgu,hem de edebiyatımız için görmezlikten gelinemeyecek nitelikte bir olgu. İlkin, biçim üzerinde duracak olursak, olay örgüsünün ustalıkla düğümlenişi ve oyunun gittikçe dramatikleşmesi beni sevindirici bir şaşkınlığa uğrattı. Koşukta ise açıkça bazı serbestliklere kaçmışsınız, ki bu da sahneden çok, okumayla ilgili. Sahneye koyuş için hazırlanmış biçimini okumak is-

(a) Kitaplann kendi alınyazılan vardır.-Yay.

terdim; çünkü oyun bu haliyle herhalde sahneye konamaz.

Genç bir Alman şair (Karl Siebel) gelmişti ziyaretime; memleketlim olur, uzaktan da akrabam, tiyatroyla da epeyce uğraşmış; Prusya hassasında savaş yedeği olarak belki Berlin'e gelecek, bu durumda size kendisiyle birkaç satır iletme fırsatını bulabileceğim. Oyununuzu çok beğendi, ama, sahne bir oyuncudayken öbürlerinin orda figüran gibi dikilmemek için mimiklerini 2-3 kez yinelemek zorunda kaldıkları uzun monologlar yüzünden başından sonuna kadar sahnede oynanamayacağı kanısında. Son iki perde, sizin hızlı ve canlı diyalogları rahatlıkla kurabileceğinizi yeterince gösteriyor ve bence birkaç sahne dışında (ki her oyunda olur bu), aynı şeyi ilk üç perdede de yapılabileceğine göre, oyunun sahneye koyuş biçimini hazırlarken bu durumda hesaba katacağınızdan hiç kuşkum yok. *Düşünsel-içerik*, pek tabii ki bu arada zedelenecek, ama kaçınılmaz bir şey bu; haklı olarak Alman dram sanatında gördüğünüz o büyük düşünce derinliğinin, bilinçli tarihsel içeriğin Shakespeare'vari canlılık ve eylem zenginliğiyle tam bir kaynaşmasına ancak ilerde ulaşılabilecektir, herhalde buna ulaşan da bir Alman olmayacaktır. Her ne halse, dram sanatının geleceğini ben bunda görüyorum. Sizin *Sickengen*'iniz tamamen doğru yolda; baş karakterler, belli sınıfların ve eğilimlerin, dolayısıyla da kendi çağlarındaki belli düşüncelerin *temsilcileri* ve davranışlarının nedeni, küçük bireysel hırslarda değil, kendilerini sürükleyen tarihsel akışta yatıyor. Ama ileriye doğru bir adım daha atılması için, bu davranış nedenlerinin eylemin kendisinden daha canlı, daha etkin, diyelim ki, daha doğal bir biçimde önplana çıkarılması gerekiyor, buna karşılık, tartışmalar da gitgide gereksizleşiyor (ki ayrıca,

bu tartışmalarda sizin taşların ve halk kalabalığının önündeki o eski hitabet yeteneğinizi sevinerek yeniden farkettim). Siz de, sahne oyunu ile edebî oyun arasında bir ayrım yapmakla bu ideali kendinize amaç edinmiş görünüyorsunuz; sanırım, bu anlamda *Sickengen*'i bir sahne oyunu haline dönüştürmek oldukça güç (çünkü mükemmellik kolay değil asla). Oyun kişilerinin özellikleri hep birlikte buna bağlı. Bugün ortalıkta görülen, açıkça küçük zekâ işine dayanan ve gitgide yoksullaşan eskileri taklit edebiyatının asli bir belirtisi olan *kötü* bireyleştirmeye karşı çıkmakta yerden göğe haklısınız. Ama bana kalırsa, bir kişi sırf *ne* yaptığıyla değil, *nasıl* yaptığıyla da özelleştirilebilir; bu bakımdan, sanıyorum, tek tek karakterler daha karşıt bir biçimde birbirlerinden az daha sert çizgilerle ayrılmış olsalardı, oyunun düşünsel içeriğine zarar gelmiş olmazdı. *Eskilerin* özellikleri bugün için yeterli değil artık, onun için bence Shakespeare'in dram sanatının gelişmesindeki önemini biraz daha hesaba katmanızdan hiçbir zarar gelmezdi. Ama bunlar yan sorunlar, sırf oyununuza biçim yönünden de dikkat etmiş olduğumu size göstermek için söylüyorum.

Tarihsel içeriğe gelince, yakından ilginizi çekmiş olan o zamanki hareketin her iki yanını da çok belirgin ve sonraki gelişmeleri haklı gösterecek biçimde canlandırarak ortaya koymuşsunuz: Sickingen'in temsil ettiği ulusal soylular hareketi ve daha sonra teoloji ve kilise alanında gelişme gösteren hümanist-kuramsal hareket, Reform. Burada en çok Sickingen ile İmparator, Papa'nın elçisi ile Trier Başpiskoposu arasındaki sahneler hoşuma gitti (burada, Papa'nın estetik ve klasik eğitim görmüş, politik ve teorik bakımdan uzak görüşlü, dünyevi elçisi ile darkafalı Alman papaz-prens arasındaki karşıtlığı verirken, on-

ları kendi temsilci olma niteliklerinden gelen bireysel özellikleri içinde de güzelce çizmeyi başarmışsınız); Sickingen ile Karl sahnesindeki karakter çizimi de çok çarpıcı. *İçeriğini* haklı bir biçimde asli olarak aldığınız, Hutten'in otobiyografisinde, bu içeriği oyuna aktarırken kuşkusuz tehlikeli bir yol seçmişsiniz. Beşinci perdede, Balthasar'ın efendisi Franz'a izlemiş olması gereken *gerçekten devrimci* politikayı anlattığı diyalog da çok önemli. Asıl trajik olan burda başlıyor kendini göstermeye ve bence bu kadar önemli olduğu için de bunun daha üçüncü perdede uygun düşen birçok yerde, biraz daha güçlü biçimde vurgulanması gerekirdi. Yine yan sorunlara daldım galiba.

O çağdaki kentlerle prenslerin konumu da çeşitli yerlerde büyük bir açıklıkla gösterilmiş, böylelikle de o zamanki hareketin *resmi* diyebileceğimiz öğelerinin oldukça iyi bir dökümü yapılmış. Yalnız, bana öyle geliyor ki, resmî-olmayan, pleb ve köylü öğeleri ile bunların kuramsal planda temsil edilmelerini gerektiği biçimde vurgulamamışsınız. Köylü hareketi de kendi doğrultusunda soylularınki kadar ulusaldı, aynen onlar kadar prenslere karşı yönelikti, soyluların Sickingen'i yüzüstü bırakıp kendi tarihsel rolleri olan saray dalkavukluğuna dönüvermeleri ise köy-lü hareketinin çökmeden önce ulaştığı korkunç boyutlarla çok anlamlı bir karşıtlık oluşturmaktadır. Sizin de farketmiş olacağınız gibi, bence biraz fazla soyut, yeterince gerçekçi olmayan sizin dram sanatı anlayışınıza göre bile, köylü hareketi, sanıyorum, daha yakından ilgiyi haketmektedir; Joss Fritz'li köylü sahnesi gerçekten karekteristik, bu "kışkırtıcı"nın bireyselliği de çok doğru verilmiş, ancak, soyluların hareketine karşıt o zamanlar ortalığı kasıp kavuran köylü çalkantısı yeterince güçlü bir biçimde temsil

edilmemiş. İdeal olan karşısında gerçekçi olanı, Schiller karşısında Shakespeare'i unutmamaya dayanan kendi dram sanatı görüşüme göre, o günkü harika renkli pleb toplum çevresinin dahil edilişi, ayrıca, oyuna canlı hale getirilmesi bakımından bambaşka bir malzeme, sahnenin önplanında yer alan soyluların ulusal hareketine paha biçilmez bir arkaplan sağlamış ve bu hareketi günışığına çıkarmış olacaktı. Feodal bağların bu çözülme çağında ne harika çizilmiş karakter tasvirleri çıkabilirdi ortaya, beşparasız sürten krallar, ekmeğe muhtaç paralı askerler, her çeşit maceracı-*bu* tür bir tarihsel oyunda Shakespeare'dekinden bile çok daha etkili olacak bir Falstaff'ımsı arka-plan! Ayrıca, bana öyle geliyor ki, hem soyluların ulusal hareketini bir yönüyle yanlış çizmenize, hem de Sickingen'in alınyazısındaki *gerçek* trajik öğeyi gözden kaçırmanıza yol açan nokta, bu köylü hareketini ihmal edişiniz. Bence, o zamanlar doğrudan doğruya imparatora bağlı soyluların çoğunluğu köylüler ile bir ittifak yapmayı düşünmüyordu; köylülerin ezilmesiyle sağladıkları gelire dayanmaları önlüyordu bunu. Öncelikle kentlerle ittifak mümkün olabilirdi; ama bu da başarılamadı ya da kısmen başarıldı. Oysa soyluların ulusal devrimi gerçekleştirmeleri ancak kentlerle ve köylülerle, özellikle de bu ikincisiyle bir ittifakla mümkündü; trajik olan an da burda yatıyor bence; bu temel koşulun, köylü ittifakının olanaksız oluşu; soyluların politikasının bu yüzden ister istemez küçük bir politika olarak kalması; ulusal hareketin başına geçmek istediği anda ulusun *çoğunluğunun*, köylülerin soyluların önderliğine karşı çıkması ve böylece zorunlu bir biçimde başarısız kalması. Sickingen'in köylülerle gerçekten bir takım bağıntıları olduğu sanınızın ne derece tarihe dayandığını yargılayacak durumda değ-

lim, gerçekten pek önemli değil bu. Bir de, hatırladığım kadarıyla, Hutten yazılarında ne zaman köylülere seslenecek olsa, soylulara ilişkin nazik noktayı hafifçe geçerek köylülerin öfkesini papazlar üzerinde toplamaya çalışıyor. Gerçi, Sickingen ile Hutten'i, köylüleri kurtarmayı akıllarına koymuş kişiler olarak alma hakkınızı hiçbir biçimde tartışacak değilim. Ama böylece, bu ikisini, bir yandan böyle bir şeyi kesinlikle *istemeyen* soylular, öbür yandan da köylüler arasında bırakacak o trajik çelişmeyle karşılaşacaktınız. Tarihte zorunlu postula ile pratikte onu gerçekleştirmenin olanaksızlığı arasındaki trajik çatışma bence burda yatıyor. Bu anı gözden kaçırdığınızda, trajik çatışmayı da daracık boyutlara indirgemiş oluyorsunuz, öyle ki, Sickingen, hemen imparatorla ve imparatorlukla kapışacağı yerde, tek bir prensle kapışmış oluyor (burda da yerinde bir sezgiyle köylüleri işe karıştırdığınız halde) ve sırf soyluların kayıtsızlığı ve korkaklığı yüzünden onu yok olmaya bırakıyorsunuz. Ama, kükreyen köylü hareketi ile bir önceki Bundschuh ve Yoksul Konrad'lar[14] yüzünden soyluların hiç kuşkusuz daha tutucu bir havaya girmiş olmaları önceden daha belirgin biçimde ortaya konmuş olsaydı, bunların nedenleri de bambaşka olurdu. Pek tabii, köylü ve pleb hareketinin dram sanatına sokulabileceği yollardan sadece bir tanesi bu; bunun kadar ya da daha en azından on yol gelebilir akla.

Görüyorsunuz, gerek estetiksel, gerek tarihsel açılardan eserinize çok yüksek bir ölçekten, daha doğru-

(14) Eylemleriyle 1524-25'lerde Almanya'daki Köylü Savaşı'na yol açmış, gizli köylü dernekleri.

su, en *yükseğinden* yaklaşıyorum ve böyle yaptığım için de orda burda bir itirazım oluyorsa, size duyduğum takdirin en iyi bir tanıtıdır bu.

Marx-Engels, Cilt 29, 1967, s. 600-05.

BÖLÜM: VIII

DİL VE EDEBİYAT

—1—

(Düşünceler, tıpkı malların ücretlerle birlikte varolması gibi, kendi toplumsal karakterleri dille birlikte varolurken, kendi özelliklerinden yitirecek bir biçimde dile dönüşmezler. Düşünceler, dilden ayrı varolamaz. İnsanlar arasında varolabilmesi ve karşılıklı iletilebilmesi için kendi ana dilinden yabancı bir dile önce çevrilmesi gereken düşünceler haliyle bir benzeşme gösterir; ne var ki, bu benzeşme, dilde değil, dilin yabancılığındadır.)

Karl Marx, Ekonomi Politiğin Anaçizgileri (Kaba taslak).

—2—

Alman dilinin hergünkü kullanım içindeki elverişsizliği yanısıra, en çetin konularla uğraşırkenki kolaylığı, Almanların birçok dalda en büyük adamla-

ra sahipken öte yanda korkunç bir seri üretim oluşunun bir nedeni mi, yoksa bir belirtisi midir acaba? Edebiyatta, İngiltere'de sayılmayacak kadar saygıdeğer 2. sınıf şair ve Fransa'da nerdeyse bütün edebiyatı oluşturan parlak orta ayarda yazarlar hemen hemen hiç yok Almanya'da. Bizim 2. sınıf şairler bir kuşak sonra pek az okunabilir. Aynısı felsefede var: Kant'la Hegel'in yanısıra Herbart, Krug, Fries ve sonunda Schopenhauer ile Hartman. Büyüklerin dehası okumuş kitlelerin düşünce yoksunluğuyla birbirini tamamlıyor, "düşünürler *ulusu*" demek bu yüzden en doğrusu. Aynısı milyonlarca okur-yazar için de geçerli. Ancak dilden az çok bağımsız şeylerde durumdeğişik ve 2. sınıf insanlar da önemli Almanya'da; doğa bilimlerinde, özellikle de müzikte var bu. Tarih yazılarımızsa okunmaz halde.

Friedrich Engels, "Fransa ve Almanya Tarihi Üstüne Malzemeler".

DOĞAÇTANLIK VE ŞİİR

Doğaçtan söz söyleyen büyük kişilerin aynı zamanda büyük şairler olduğunu duymuş mudur hiç kimse? Şiirde olduğu gibi politakada da aynısı. Hiçbir zaman, devrimler ısmarlama yapılmaz. O korkunç '48 ve '49 deneyinden sonra, ulusal devrimlere çağrıda bulunmak için uzaktaki liderlerin resmi davetten öte bir şeyler yapmaları gerekir.

Karl Marx, "Milano Ayaklanması"; New York Daily Tribune, Sayı 3, 8 Mart 1853.

EDEBİ ÜSLUP ÜSTÜNE

—1—

Proudhon'un ilk denemeleri hatırımda değil artık. *"Langue universelle"*[a] üstüne okul çalışması, daha ön bilgilerden yoksun olduğu halde sorunları hemen nasıl çözmeye kalkıştığını gösteriyor.

İlk eseri *"Qu'est-ce que la propriété?"*[b] kuşkusuz en iyi eseri. İçeriğindeki yenilikle değilse bile, en azından eski şeyleri yeni ve cüretli bir şekilde söyleyişiyle çığır açanı. Kendi tanıdığı Fransız toplumcuların yapıtlarında *"propriété"*[c] yalnızca çeşitli yönlerden eleştirilmekle kalmamış, ütopyacı bir tarzda da "ortadan kaldırılmış". Bu kitapta Proudhon'un Saint-Simon ve Fourier'e ilintisi aşağı yukarı Feuerbach'ın Hegel'e olan ilintisi gibi. Hegel'le karşılaştırıldığında büsbütün zayıf kalır Feuerbach. Yine de Hegel'den *sonra* çığır açıcı olmuştur, çünkü Hıristiyan

(a) "Evrensel dil"- Çev.
(b) "Mülkiyet Nedir?"-Çev.
(c) Mülkiyet.-Çev.

bilinç için hoş olmayan, ama eleştirinin ileriye gitmesi bakımından önem taşıyan, Hegel'in mistik bir yarı aydınlık yarı karanlık bıraktığı bir takım noktaları *vurgulamıştır.*

Şöyle ifade edebilirim kendimce, Proudhon'un bu kitabında çok bilekli bir üslup var. Sanıyorum başlıca marifeti de bu üslubun kendisi. Bakıyorsun, eski şeylerin ortaya konduğu yerde bile, Proudhon tek başına keşifte bulunuyor; ne dediyse, kendisi için yeni ve yeniymiş gibi geçerli. Ekonomik olarak "kutsalların kutsalı"na el atan inatçı bir meydan okuma, burjuva düşünce tarzıyla eğlenen enfes paradokslar, yıkıcı bir eleştiri ve acı alay, alçaklıklara karşı orda burda gizliden, derin ve sahici bir öfkelenme duygusu, devrimci dürüstlük, işte *"Qu'est-ceque la propriéte?"*yi çarpıcı kılan ve ilk bakışta büyük bir etki uyandırtan şeyler bunlar hep. Sıkı bilimsel bir ekonomi politik tarihinde bu kitabın sözü edilmeye değmez bile. Ama böylesine olay yaratan kitaplar iyi edebiyatta olduğu kadar, bilimde de üstlerine düşeni yapıyorlar. Malthus'un *"On Population"*[a] kitabını alalım söz gelişi. İlk baskısı bir *"sensational pamphlet"*ten[b], ayrıca, baştan sona *eser hırsızlığı*'ndan başka bir şey değildir. Yine de bu *insansoyu üstüne yergi* ne denli bir hareket uyandırmıştır!

Karl Marx, *"Proudhon Üstüne".*

—2—

Kendi çalışmama gelince[15], düpedüz hakikati söylemek isterim. Kuramsal yanını (ilk üç kitabı) bitirebilmek için daha üç bölümün yazılması gerekiyor.

(a) "Nüfus Üstüne".- Çev.
(b) "Olay yaratan kitapçık"- Çev.
(15) Burda, Marx'ın **Kapital** çalışmalarına değinilmektedir.

Geriye, dördüncü kitap[16], tarihî ve edebî yan kalıyor yazılacak. Bütün meseleler ilk üç kitapta halledildiği için, bence nispeten en kolay yan bu; dolayısıyla da son kitap, tarihsel biçimde bir tekrarlama daha çok. Yine de, herşey önümde olmadıkça bir şey göndermeye karar veremiyorum. Ne gibi kusurları olursa olsun, eserlerimin bir üstünlüğü, artistik bir bütün oluşu ve ancak onları *kendi bütünlüğü içinde* önümde görmedikçe onları bastırtmama yöntemim dolayısıyla olabiliyor bu. Jacob Grimm'in diyalektik biçimde ele alınmamış eserlere genellikle daha iyi uyan yöntemini[17] kullanmak olanaksız.

Marx'tan Engels'e,
31 Temmuz 1865.

(16) Burdaki değinme, **Artı-Değer Kuramları**'dır.
(17) Jacob Grimm, yapıtlarını tefrika halinde yayınlamaktaydı.

ÇEVİRİ ÜSTÜNE

—1—

Dün (*Kapital*'in) Fransızca çevirisinden[18] fabrika yönetimi üzerine bölümü okudum. İncelikli bir Fransızcaya ustaca aktarılmış olmasına bütün saygımla birlikte bu güzelim bölüme acıdım. Kanı canı çekilmiş, ruhu kalmamış. Orta ayar bir yazar bir parça incelikle kendini ifade etsin diye dili iğdiş ediyor. Bu modern, zorlama Fransızcayla düşünmek gittikçe zorlaşıyor. Bilgiçce bir biçimsel mantığın hemen hemen her yerde zorunlu kıldığı devrik cümleler, olayı verişi bütün çarpıcılığından, canlılığından ediyor. İngilizce bir çeviri için Fransızcasını temel almak büyük bir hata bence. Aslındaki anlatım gücü İngilizcede azalmamalı; gerçekten diyalektik yerlerde ister istemez kaybolan şeyler, birçok başka yerde İngilizcenin daha büyük gücü ve kısalığıyla dengelenebilir.

(18) Burda, Roi tarafından çevrilen ve Marx tarafından (1872'de) yayıma hazırlanan **Kapital**'in birinci cildinin Fransızca çevirisine değinilmektedir.

Yeri gelmişken, Bay Kokosky kendi kötü çevirisini neyle mazur gösteriyor? Söyleyeyim. Aktarılması çok güç "Liebknecht-*Marx*'vari" üslupla yazmamla! Ne iltifat!

Engels'ten Marx'a
29 Kasım 1873.

—2—

Marx'ın sana gönderdiği H. George eleştirisi içerikçe öylesine bir baş eser, üslupça öylesine oturaklı ki, Marx'taki kopyanın yansütununda yazılı, dağınık İngilizce notlar ona eklenerek gücünden düşürülürse yazık olur. Bunlar ilerde nasıl olsa her zaman kullanılır. Marx'ın adeti üzere, bütün mektup sana kelimesi kelimesine yayınlanılacağı gözetilerek yazılmış. Onun için, basıma verirsen, herhangi bir düşüncesizlik yapmış olmazsın. İngilizce yayınlanacaksa, çeviriyi ben yaparım, çünkü, *Manifesto*'nun[19] çevirisinden de görüldüğü gibi, anlaşılan, *bizim* Almancamızı orda edebî, gramatik İngilizceye aktarabilecek hiç kimse yok. İki dilde de yazarlık deneyi gerekiyor çünkü, yalnız günlük gazetelerde yazmış olmak yeterli değil. *Manifesto*'yu çevirmek korkunç zordur, şimdiye kadar gördüğüm en iyileri Rusça'ya çevrilmiş olanlar.

Engels'ten Friedrich Sorge'ye
29 Haziran 1883.

---

(19) Burda **Manifesto**'nun Amerikan baskısına değinilmektedir.

—3—

Sevgili Bernstein,

Bir şeye içiniz rahat edebilir: sizden daha iyi bir çevirmen aramıyorum[20]. İlk formada, anlamı doğru ve tam verme kaygısı içinde, sözdizimini bir paça ihmal etmişsiniz- *voilà tous.*[a] Ayrıca, Marx'ın sizin alışık olmadığınız, kendine özgü bir sözdizimi olduğunu teslim etmeliyim, birçok değişiklik burdan ileri geliyor.

Anlamını bir kez Almanca hale soktuktan sonra, sözdiziminin kolayca okunabilmesi bakımından, el-yazmasını baştan sona bir daha gözden geçirin ve bu arada, nerde mümkünse, (artık tıka basa doyduğumuz), fiili hep yancümlenin tam sonuna koyan, okul öğretmenivari, zorlama sözdiziminden kaçının, işte o zaman daha az güçlükle karşılaşacaksınız ve herşey yerine oturacak.

Engels'ten Eduard Bernstein'e
5 Şubat 1884

—4—

Böyle bir kitabı çevirmek için, iyi bir edebî Almanca bilgisi yeterli değildir. Marx günlük terimlerle yöresel ağızlardan gelme deyimleri severek kullanır; yeni sözcükler icat eder, her türlü bilim dalından yorumlar, bir düzine dilin edebiyatından dokunaklı sözler alır; onu anlaması için bir insanın, sözlü ve yazılı Almancanın gerçekten ustası olması ve Alman yaşamını azıcık bilmesi gerekir.

Buna bir örnek. Bir takım Oxford'lu öğrenciler

(a) Hepsi işte o kadar.- Çev.

(20) Burda, Bernstein'in **Marx'ın Felsefenin Sefaleti**için 1884'de Fransızca'dan Almanca'ya yaptığı çeviriye değinilmektedir.

Dover boğazında dört tek kürek çekerken, **birinin** "yengeç yakaladığı"[a] haberi gazetede çıkar. "Köln Gazetesi"nin Londra muhabiri, bu haberi harfi harfine alır ve gazetesine "kürekçilerden birinin küreğine yengeç takıldı" diye haberi aynen geçer. Eğer Londra'nın göbeğinde yıllardır yaşayan bir insan hiç bilmediği türden bir teknik terimle karşılaştığı zaman böylesine gülünç bir pot kırarsa, ancak kitaptan Almancayı zararsız bilen ve çevrilmesi en zor Alman yazarını bir başka dile aktarmayı üstlenen birinden ne beklenebilir? Bay Broadhouse'un "yengeç yakalama"da müthiş usta olduğunu yakında göreceğiz kuşkusuz.

Daha başka şeyler de gerekiyor. Marx çağımızın en güçlü, en özlü ve en renkli biçimde kendini ifade eden yazarlarından biri. Onu dosdoğru aktarabilmek için, insanın yalnız Almancanın değil, ama İngilizcenin de ustası olması gerekir. Oysa, Bay Broadhouse, dikkate değer gazetecilik yeteneklerine açıkça sahip biri olmasına rağmen, ancak genelgeçer bakımdan edebî saygınlık çerçevesinde kalan bir İngilizceye hakim. Rahat hareket ediyor; ama bu tür bir İngilizce, *Das Kapital*'i çevirebilecek İngilizce değil hiçbir zaman. Güçlü bir Almancayı çevirmek için güçlü bir İngilizce ister; dilin bütün kaynaklarını seferber etmek gerekir; yeni yaratılmış Almanca terimleri karşılayan yeni İngilizce terimler bulmak zorunu vardır. Gelgelelim, Bay Broadhouse böyle bir güçlükle karşılaşır karşılaşmaz, hem maddi, hem de mecazi bakımdan, dili tutuluyor. Kendi sınırlı söz dağarcığını bir parça genişletmekten, her yerde kullanılan günlük İngilizceyi bir parça yeni hale getirmekten ürküyor, böyle bir cüreti göze almaktansa, Almanca güç bir kelimeyi, kulağı tırmalamayan ama yazarın anla-

(a) (Kürekçilikte:) Küreği yere takılıp düşmek.-Çev.

mını bulanıklaştıran, az çok belirsiz bir terimle karşılamayı yeğ tutuyor; ya da, daha kötüsü, tekrar tekrar karşısına çıkarsa, teknik bir terimin her zaman için karşılığı olan aynı bir sözcükle verilmesi gerektiğini unutup, o terimi bir dizi farklı terimlerle karşılıyor.

Friedrich Engels,
"Marx Nasıl Çevrilmez";
The Commonweal,
sayı 10, Kasım 1885.

—3—

Benim sevgili Laura'm,

Prosit Neujahr avant tous![a] *Et puis après*[b], Walther von der Vogelweide'yi modernleştirilmiş metninden çevirebilme düşüncene katlanamadığım için sana asıl baskısından bir tane gönderiyorum.[21] Çok haklısın, şiir çevirilerinde, aslındaki ölçü ve uyağı korumak gerekir, ya da Fransızlar gibi işi başından halledip, düzyazıya dökeceksin.

Engels'ten Laura Lafangue'a,
8 Haziran 1890.

(a) Herşeyden önce, sana iyi yeni yıllar!-Yay.
(b) Sonra da.-Yay.
(21) Engels, yazdığı mektuba, Walther von der Vogelweide'nin ünlü "Ihlamurlar Altında" adlı türküsünün bir kopyasını koymuştu.

TOPLUM VE SANAT

SANATIN KÖKENİ

Sanat Duyusunun Tarihsel Gelişimi

—1—

Sanayi'i tarihi ile sanayinin *nesnel* hale gelmiş varlığının, nasıl *insanın özündeki güçleri*n, elle tutulur biçimde var olan insan *psikolojis*inin açık kitabı olduğunu görüyoruz, ki bunlar, insanın kendi *özü*yle bağıntısı içinde değil, dıştan kurulan bir yararlılık ilişkisi içinde kavrana gelmiştir hep, çünkü (yabancılaşma içinde hareket eden) insan, insanoğlunun genel varlığını, dini ya da tarihi, soyut-genel özü içinde, politika, sanat, edebiyat, vs. olarak, insanın özündeki güçlerin kendi gerçekliği ve *insan türünün kendi eylemleri* olarak kavrayabiliyordu ancak. (Şimdiye kadar, bütün insan etkinliği, emek, dolayısıyla sanayi, kendi kendine yabancılaşmış etkinlik olduğuna

göre, bu genel hareket sanayinin özel bir parçası olarak kavranabileceği gibi, kendisi de bu genel hareketin bir parçası olarak kavranabilecek) *günlük, maddi sanayi*'de, insanın *nesnelleşmiş, özündeki güçler, duyusal, yabancı, yararlı nesneler* biçimi altında, yabancılaşma biçimi al'ında karşımıza çıkar. Tarihin bugün en elle tutulur, en kolayca nüfuz edilebilir yanı olan bu kitap, burda, hakiki kapsamda, gerçek bir bilim haline gelemeyecek olan psikolojiye kapalı bir kitaptır.

Karl Marx, 1844 Ekonomi ve Felsefe Elyazmaları.

—2—

Kuramsal bilmecelerin çözümünün ne denli bir praksis işi olduğu ve bunun yolunun praksisten geçtiği, gerçek ve pozitif kuram için hakiki praksisin şart olduğu, örneğin *fetişizm*'de görülür. Fetişçinin duyusal bilinci Yunanlınınkinden ayrıdır, çünkü onun duyusal varlığı çok daha başkadır. İnsanın doğa duygusu, insanî doğa duygusu, dolayısıyla doğal insan duyusu, insanın kendine özgü emeğinin ürünü olmadığı sürece, duyu ile zihin arasındaki soyut düşmanlığın sürmesi zorunludur.

Karl Marx, 1844 Ekonomi ve Felsefe Elyazmaları.

—3—

Gördük ki, nesne insanın kendisi için insanî bir nesne ya da insanın kendisi nesnel bir insan haline geldiği zaman, insan, kendi nesnesi içinde yitirmiyor kendisini. Bu da ancak, toplumun bu nesnede insan için bir varlık haline gelmesi kadar, o nesnede insan

için toplusal bir nesne haline geldiği zaman, insan kendisi için toplumsal bir varlık haline geldiği zaman mümkün olmaktadır.

O halde, bir yandan, ancak nesnel dünya, insan için toplumun her yerinde, insanın özündeki güçlerin dünyası haline (insanî gerçeklik haline, bu nedenle de *kendi* özündeki güçlerin gerçekliği haline) geldiği zaman, bütün *nesneler* insan için kendi kendisinin *nesneleşmesi* haline, onun kendi bireyselliğini doğrulayan ve gerçekleştiren nesneler haline, *onun kendi* nesneleri haline gelmektedir, yani *insanın kendisi* nesne haline gelmektedir. Nesnelerin insanın kendi nesneleri haline geliş *tarzı*, nesnelerin mahiyeti ile ona *özünde* karşılık veren *gücün* mahiyetine bağlıdır; çünkü, olumlamanın tikel, *somut* biçimini belirleyen şey, bu ilişkinin *belirleyici mahiyeti*nin ta kendisidir. *Göz* için bir nesne, kulak için olandan başkadır, gözün nesnesi de kulağın nesnesinden başkadır. Özdeki her gücün kendine özgü özelliği, kendine *özgü özünün* ta kendisidir, yani kendi nesneleşmesinin, kendi *nesnel olarak* somut, canlı *varlığ*ının kendine özgü biçimidir. Onun için, insan nesnel dünyada sadece düşünmeyle değil, ama *bütün* duyularıyla da olumlar kendini.

Öte yandan, öznel yönüyle bakalım buna. Ancak müzik insanda müzik duyusu uyandırabileceğine ve en güzel müzik bile müziksel olmayan bir kulak için hiçbir anlam taşımayacağına göre, bir nesne değildir, çünkü benim nesnem ancak benim kendi özümdeki güçlerden birinin doğrulanışı olabilir, o halde, ancak benim kendi özümdeki bir güç kendisi için öznel bir yeterlilik olarak varolduğu sürece benim için de varolabilir, çünkü benim için bir nesnenin anlamı benim duyumun uzandığı yere kadar uzanır (ancak o nesneye karşılık veren bir duyu için anlam taşır; bu nedenle,

toplumsal insanın *duyuları*, toplumsal-olmayan insanınkilerden *farklıdırlar*. Ancak insanın özdeki varlığının nesnel olarak ortaya açılan zenginliği sayesinde *insanın* öznel duyarlığının zenginliği (müziksel bir kulak, biçimdeki güzelliği görecek bir göz, kısacası, insana haz aldırmaya yeten *duyular*, *insanın* özündeki güçler olarak kendini olumlayan duyular) yetişmiş ya da ortaya çıkmıştır. Çünkü, sadece beş duyu değil, ama zihinsel denilen duyular da, pratik duyular (istek, sevgi, vs.), tek kelimeyle, *insanî* duyular da, duyuların insanî mahiyeti de *kendi* nesnesi sayesinde, *insanileştirilmiş* doğa sayesinde varolurlar. Beş duyunun *oluşması*, şimdiye kadarki dünya tarihinin sonucudur. Kaba pratik gereksinmenin tutsağı olmuş bir *duyu*, *kısıtlı* bir duyudur. Açlıktan ölen insan için, yiyeceğin insanî biçimi değil, ama sadece yiyecek olarak onun soyut varlığı vardır. Pekâlâ en kaba biçimiyle de orda yer alabilir ve bu beslenme faaliyetinin nerde *hayvanınkinden* ayrıldığını kestirmek olanaksızdır. Kaygı ve yoksulluk içindeki bir adam, en iyi piyes karşısında bile hiçbir şey *duymaz*; maden tüccarı, madendeki güzelliği ve onun kendine özgü özelliğini değil, ondaki ticari değeri görür; mineroloji duyusu yoktur. Demek ki, hem kuramsal, hem de pratik bakımdan, insanın özünün nesneleşmesi, insanın duyularını insanî kılmak için olduğu kadar, insanî ve doğalsal özün tüm zenginliğine karşılık veren insanî duyuyu yaratmak için de zorunludur.

Karl Marx, 1844 Ekonomi ve Felsefe Elyazmaları

Sanatın Kökeninde Emeğin Rolü

Maymundan insana geçişteki binlerce yıl boyunca atalarımızın ellerini yavaş yavaş kullanmasını

öğrendikleri işlemler daha en başından ancak çok basit işlemler olabilmiştir. En aşağı dereceden vahşiler, hattâ fiziksel bir gerilik içinde, daha çok hayvana yakın bir derecede bulundukları sanılanlar bile, bu geçiş dönemi yaratıklarından çok daha üstün durumdaydılar. İlk çakmak taşının insan eli tarafından bir bıçak haline sokuluşuna kadar, bilinen tarihsel çığıra oranla ancak önemsiz sayılacak bir dönem geçmiş olmalıdır. Ama kesin adım atılmıştı; *el özgürleşmişti*, artık hep daha yeni beceriler edinebilecek ve bu yolda edinilen yatkınlık, kuşaktan kuşağa kalıtımla geçerek artacaktı.

Demek ki, el, yalnız emeğin organı değil, ama *emeğin ürünüdür de.* Ancak emek sayesinde hep daha yeni işlemlere uyarlanma ve bu yolla özel bir yapıya kavuşan kasların, liflerin, daha uzun zaman sonra da kemiklerin kalıtım yoluyla geçmesi ve bu kalıtımlaşan inceliğin hep daha yeni, daha karmaşıklaşan işlerde kullanılması sayesinde, insan eli, Raphael resimlerini, Thorvaldsen heykellerini, Paganini müziğini bir mucize gibi ortaya koyacak yüksek bir yetkinliğe ulaşmıştır.

Friedrich Engels,
Doğanın Diyalektiği
Moskova, 1974, s. 171-72.

Sanatsal Yaratı ve Estetiksel Algı

Üretim, ihtiyaca maddi bir nesne sağlamakla kalmaz, o maddi nesne için bir ihtiyaç da doğurur. Tüketim, kendi ilk doğal kaba ve dolayımsız halinden sıyrıldığı zaman (ki onun o durumda kalışı üretimin hâlâ ilkelce kaba oluşuna bağlıdır) bir talep biçiminde nesne yoluyla ortaya çıkar. Nesneye duyu-

lan gereksinme, o nesnenin algılanışından doğar. Sanatın nesnesi de (herhangi bir başka ürün gibi) sanat duyusu olan ve güzellikten haz alabilen bir izleyici kitle yaratır. Onun için, üretim, özne için bir nesne üretmekle kalmaz, ama nesne için de bir özne üretir.

Karl Marx, 1857-58 Ekonomi Elyazmaları'na "Giriş".

TOPLUMSAL İŞBÖLÜMÜ

İşbölümü ve Toplumsal Bilinç

Dil, bilinç kadar eskidir, dil, başkaları için de varolan, dolayısıyla kendim için de ilkin varolan gerçek, pratik bilinçtir ve tıpkı bilinç gibi, dil de, öbür insanlarla alışveriş ihtiyacından, zorunluluğundan doğar(*). Nerde bir ilişki varsa, o ilişki benim için vardır, hayvan hiçbir şeyle "ilişki" kurmaz ve hiçbir şeyle "ilişki" halinde değildir. Hayvanın başkasıyla ilişkisi kendisi için ilişki olarak varolmaz. Demek-ki, bilinç, ta başından beri toplumsal bir üründür ve insanlar hep varoldukça da öyle kalacaktır. Bilinç, pek tabii, ilkin, en yakın duyusal çevrenin düpedüz duyusal bilinci ve bilinçlenmekte olan bireyin kendi dışındaki öbür şeylerle ve kişilerle çevrili bağıntı-sının bilincidir; ama aynı zamanda, başlangıçta, in-sana baştan sona yabancı, insanın altedilemeyen bir güç olarak karşısına çıkan, insanların salt hayvan-

(*) Elyazmasında, şu sözlerin üstü çizilmiştir: "Benim çevremle olan ilişkim benim bilincimdir."

sal bir biçimde ilişki kurdukları ve yüreklerine hayvanlardakine benzer bir korku salan doğanın da bilincidir; demek ki, bu, doğaya ilişkin salt hayvansal bir bilinçtir (doğa dinidir); doğa daha hiç tarihsel olarak değiştirilmemiş olduğu için, insanın çevresindeki bireylerle bağıntı kurmasının zorunluluğu bilinci, kendisinin bir toplumda yaşadığına ilişkin bilincinin başlangıcıdır. Bu başlangıç, bu aşamadaki toplumsal yaşamın kendisi ne denli hayvanî ise o denli hayvanîdir, düpedüz sürü bilincidir, insanı burada koyundan ayıran tek şey, insanda içgüdünün yerini bilincin alması ya da içgüdüsünün bilinçli bir içgüdü olmasıdır(*). Bu koyun ya da aşiret bilinci, artan üretkenlik yoluyla, ihtiyaçların çoğalması yoluyla ve bu ikisinin de temelinde yatan nüfus çoğalmasıyla daha sonraları bir gelişme ve yetkinleşme gösterir. En önce cinsel eylemdeki işbölümünden başka birşey olmayan, ama daha sonra, doğal yatkınlıklar (sözgelişi, vücut kuvveti), ihtiyaçlar, rastlantılar, vs. sayesinde kendiliğinden ya da "doğallıkla" gerçekleşen işbölümü, işte bu yolla gelişir(**). İşbölümü, maddi ve zihinsel emek arasında bir ayrılma ortaya çıktığı andan sonra ilk kez işbölümü haline gelir(***). Bilinç, bu andan sonra, pratiğin bilincinden başka bir şey olduğunu, herhangi gerçek bir şey tasarlamaksızın herhangi bir şeyi *gerçekten* tasarladığı hayaline sahiden *kapılabilir;* bu andan sonra, bilinç, dünyadan sıyrılarak, "saf" teori, teoloji, psikoloji ve ahlakı vs. oluş-

---

(*) Marx'ın yan sütundaki notu: "Burda şunu görmekteyiz: bu doğa dini ya da doğaya bu biçimde belirli bir yaklaşım, toplumun biçimine bağlıdır, ama aynı zamanda tersine de. Heryerde olduğu gibi, burda da, doğayla insanın özdeşliği, insanların doğaya sınırlı yaklaşımları sanki birbirleriyle olan sınırlı yaklaşımları da doğayla sınırlı ilişkilerini belirliyormuş gibi görünür."

(**) Marx'ın elyazmasında üstü çizilen yansütun notu: "İnsanın bilinci gerçek tarihsel gelişme boyunca gelişir."

(***) Marx'ın yansütundaki notu: "İlk ideolog biçimi olan **rahipler** bu durumla çakışırlar."

turacak duruma gelir. Ama, bu teori, teoloji, psikoloji, ahlak, vs., varolan ilişkilerle bir çelişmeye düşse bile, bu çelişme ancak, varolan toplumsal ilişkilerle varolan üretici güçlerin çelişmeye düşmüş olması halinde ortaya çıkabilir; ayrıca, belirli ulusal ilişkiler ortamı içinde, bu olay, ulusal çerçeve içinde değil, bu ulusal bilinç ile öbür ulusların pratiği arasında(*), yani bir ulusun ulusal bilinci ile evrensel bilinci arasında kendini gösteren çelişmeyle de ortaya çıkabilir (şimdi Almanya'da olduğu gibi).

Karl Marx ve Friedrich Engels,
Alman İdeolojisi.

Emeğin Yabancılaşması ve Kapitalist Toplumda Emekçi İnsanların Durumu

İktisatçı (deneysel işadamı), işçinin etkinliğini bütün etkinlikten sıyrılmış bir soyutlama haline soktuğu gibi, işçiyi de her türlü ihtiyaçtan yoksun, duyusuz bir varlık haline sokar. Bunun sonucu, işçinin her *lüksü* ona kınanacak bir şey olarak (ve ister kendi başına eğlence alanında olsun, ister bir etkinlik belirtisi biçiminde olsun) en soyut ihtiyacın ötesine uzanan herşey ona bir lüks olarak görünür.

Ekonomi politik, bu *refah* bilimi, o halde aynı zamanda, haktan vazgeçirme, yoksun kılma, *esirgeme* bilimidir de (ve temiz *hava* ihtiyacını ya da *elini kolunu oynatma* ihtiyacını bile insandan *esirgeyecek* kadar ileri gider). Bu şahane sanayi bilimi, aynı zamanda çilecilik bilimi olup, gerçek ideali, *çileci* ama *gaddar* bir cimri ile *çileci* ama *üretken* bir köledir. Ahlak ideali ise, ücretinin bir bölümünü Tasarruf Sandığı'na götüren işçidir ve bu cazip düşünceye hiz-

(*) Marx'ın yansütundaki notu: "*Dinler*. Tıpkı bunun gibi, Almanlarda *ideoloji*."

met için kendine hazır bir *sanat* bile bulmuştur: duygusallığa batmış bir halde sahnede temsil edilmesi. Demek ki, ekonomi politik (dünyevî ve zevklere yönelik görünüşüne rağmen), hakiki bir manevi bilimdir, bilimlerin en manevi olanıdır. Kendinden-vazgeçme, yaşamdan ve her türlü insanî ihtiyaçtan vazgeçme, onun ana tezidir. Ne kadar az yer, az içer, az kitap satın alırsan; tiyatroya, dansa, meyhaneye ne kadar az gidersen; ne kadar az düşünür, sever, teori kurar, şarkı söyler, resim, eskrim yaparsan, vs., *sermaye*ni o denli çok *biriktirirsin;* ne güvelerin, ne de pasın yiyip bitirebileceği hazineni o denli *arttırırsın.*

Karl Marx, 1844 Ekonomi ve Felsefe Elyazmaları.

PARA VE DÜNYA KÜLTÜRÜ

Paranın Çarpıtıcı Gücü

Eğer insanın *duyguları,* tutkuları, vs., dar anlamda düpedüz antropolojik olaylar değil de, varlığın (doğanın) hakiki bir ontolojik olumlanışı iseler ve eğer ancak kendi *nesneleri*nin onlar için *duyusal* nesneler olarak varolmasıyla kendilerini gerçekten olumlamış oluyorlarsa, o zaman açıktır ki:

(1) Kesinkes tek bir olumlanış biçimleri yoktur, daha çok, kendi farklı varoluş özelliklerini, kendi farklı yaşamlarının özelliğini oluşturan şey, kendi farklı olumlanış biçimleridir. Nesnenin onlar için hangi tarzda varolduğu, *doyulan şeyin* kendine özgü biçimine bağlıdır.

(2) Duyusal olarak olumlama, ne zaman, bağımsız biçimiyle nesneyi dolayımsız olarak ortadan kaldırıyorsa (yerken, içerken, bir şeyi işlerken vs. olduğu gibi), o zaman, nesnenin olumlanışıdır bu.

(3) İnsan insanî olduğu ve dolayısıyla, insanın duygusu da, vs., *insanî* olduğu ölçüde, nesnenin bir başkasınca olumlanışı, insanı doyuran bir şey olur.

(4) Ancak gelişmiş sanayi yoluyla (yani, özel mülkiyet dolayısıyla) insanî tutkuların ontolojik özü ortaya çıkar, gerek kendi tümelliği içinde, gerek kendi insanîliği içinde; insan bilimi, demek ki, insanın kendi pratik etkinliğinin bir ürünü olmaktan başka bir şey değildir.

(5) Kendi yabancılaşmasından kopuk olarak ele alındığında özel mülkiyetin anlamı, insan için , hem tad alınacak, hem de üzerinde etkinlik gösterilecek nesneler olarak, *aslî nesnelerin varoluşu*dur.

Demek ki, herşeyi satın alabilme özelliğine sahip oluşuyla, tüm nesneleri kendine maledebilme özelliğine sahip oluşuyla, *para*, yüksek dereceden sahip olmanın *nesnesi*dir. Paranın *özelliği*ndeki evrensellik, paranın varlığının sonsuz gücüdür. Onun için insana sonsuz güçlü görünür ... Para, insanın ihtiyaçları ile bir nesne arasındaki insanın yaşamı ile geçim aracı arasındaki *dolayım*dır. Ama *benim* yaşamımı bana dolayımlaştıran *şey*, başkalarının varoluşunu da bana *dolayımlaştırır*. Benim için *öteki* kişidir o.

"Hay kör şeytan! ellerin de ayakların da
Kafanın da kıçının da senin oldukları açık;
Ama sevine sevine zevkine vardığın tüm bu şeyler
Bu yüzden daha mı az benim?
Eğer altı damızlık atın parasını verirsem,
Onların güçleri benim güçlerim olmaz mı?
Hızla gidenim ve zengin bir beyim ben,
Sanki yirmidört ayağım varmış gibi."

Goethe, *Faust* (Mephistopheles)[a]

(a) Goethe, **Faust**, 1. Bölüm; Sol Yayınlar, **1844 Ekonomi ve Felsefe Elyazmaları**, s. 230.- Çev.

Atinalı Timon'da Shakespeare:

"Ne o? Altın mı?
Sapsarı, pırıl pırıl, değerli altın mı? Hayır,
tanrılar,
Açgözlü alığın biri değilim ben. Kökler, ey duru
gökyüzü!
Karayı ak; çirkini güzel; haksızı haklı; alçağı
soylu;
Yaşlıyı genç; korkağı yiğit yapmaya yeter bunun
bu kadarı.
Ah, tanrılar neden bu? Nedir bu, ey tanrılar?
Rahiplerinize, uşaklarınıza yüz çevirtir bu
sizden,
Başının altındaki yastığı çeker dipdiri bir
insanın;
Bu sarı köle dinler kurar, sonra yıkar;
İlençliyi kutsar; çüzzamlıyı taptırır; hırsızı alıp
Üne, övgüye boğar, yanyana oturtur ulu kişilerle;
Budur işte yeniden evlendiren kırk yıllık dulu;
Kapanmaz yarasıyla en umutsuz hastayı
Merhemler, kokularla bir Nisan gününe çeviren
de bu.
Git, körolası maden parçası, insanlığın orta malı,
sen,
Ulusları birbirine düşüren."[a]

Ve daha ilerde:

"Sen ey sevimli kral katili ve ayıran
Piçinden babayı! Sen kirlettin parlaklığınla
Hymen'in tertemiz yatağını! Sen cesur Mars!
Sen her dem taze, sevilen, zarif zampara,

(a) Shakespeare, **Atinalı Timon**,Perde IV. Sahne 3; (Son dize dışında çeviri, Cevat Çapan, **Marksizm ve Şiir**, Uğrak Yayınevi, s. 71. (Çev.)

Yanağının pembeliğiyle eritirsin sen
Dia'nı kucağındaki kutsal karı!
İmkânsızlıkları birbirine yaklaştırıp,
Öpüştüren onları! Her dilde konuşup,
Her anlamda laf eden, sen göze görünür tanrı!
Sen, yürek yaralayan, düşün,
Kölen insan başkaldırıyor; kullan gücünü,
Birbirine düşür onları, öyle ki hayvanlar
Yeryüzünde imparatorluk kursun!"[a]

Shakespeare, *paranın* gerçek mahiyetini dört dörtlük bir biçimde anlatıyor. Shakespeare'i anlamak için, önce Goethe'nin parçasını açıklamakla işe başlayalım.

Para dolayısıyla bana gelen şey, benim para ödeyebileceğim (yani, paranın satın alabileceği) şey, paranın sahibi olan, *ben kendimim.* Paranın gücü ne kadar büyükse, benim gücüm de o kadar büyüktür. Paranın özelikleri benim (paranın sahibinin) özellikleri ve özündeki güçleridir. Ne *olduğum* ve neye *gücümün yettiği* demek ki hiç de benim bireyselliğimce belirlenmemektedir. Ben *çirkinim* ama kendime dünyanın *en güzel* kadınını satın alabilirim. O halde *çirkin* değilim ben, çünkü *çirkinliğin* etkisi (itici gücü) paraca sıfıra indirilmiştir. Bireysel özelliklerim bakımından, ben *kötürümüm,* ama para bana kırk tane ayak sağlar. O halde kötürüm değilim. Ben kötü, namussuz, vicdansız, aptalın biriyim; ama para saygındır, öyleyse sahibi de. Para, en yüksek iyiliktir, o halde sahibi de iyidir. Para, ayrıca, beni namussuz olma derdinden kurtarır: o yüzden namuslu da sayılırım. Ben *beyinsizim,* ama herşeyin *gerçek beyni* paradır, nasıl olur da sahibi beyinsiz olabilir? Üstelik, ken-

(a) a.g.e.; çeviri, Murat Belge, **Sanat ve Edebiyat**-Marx/Engels, De Yayınevi, s. 39. (Çev.)

dine kafalı insanlar da bulabilir; kafalı insanlar üzerinde gücü olan biri kafalı insanlardan daha kafalı değil midir? Para sayesinde, insanın canı çektiği herşeyi yapabilen ben, her türlü insan yeteneğine sahip biri değil miyim? Benim param o halde benim bütün yeteneksizliklerimi kendi karşıtına dönüştürmüyor mu?

Eğer *para*, beni insani yaşama bağlayan, toplumu bana bağlayan, doğa ve insanla benim aramdaki bağsa, değil midir ki bütün *bağların* bağı paradır? Bütün bağları bağlayıp çözen o değil midir? Evrensel *bölünmenin aracı* para değil midir o halde? *Birleştirmenin* gerçek aracı (toplumun *kimyasal* gücü) olduğu kadar, bölünmenin de asıl aracı odur o zaman.

Shakespeare, paranın başlıcalıkla iki özelliğini vurguluyor:

(1) Para, tüm insanî ve doğal özelliklerin kendi karşıtlarına dönüşmesi, nesnelerin evrensel biçimde bozuluşu ve çarpıtılışı olan, gözle görülür bir tanrısallıktır: olanaksızlıkları bağdaştırır.

(2) İnsanlığın orta malı, insanların ve ulusların ortak aracısıdır.

Paranın tüm insanî ve doğal nitelikleri bozup çarpıtması, olanaksızlıkları bağdaştırması (*tanrısal* gücü) insanın yabancılaşmış, yabancılaştıran ve yabancılaşan *türsel mahiyeti* olarak, paranın kendi *karakter*inde içerilidir. Para, *insanoğlunun* yabancılaştırma *yeteneğidir.*

Bir *insan* olarak yapamadığımı, yani kendi bütün bireysel güçlerimle yapamayacağım şeyi, *para* aracılığıyla yapabilirim. Demek ki, para bu güçlerden herbirini, aslında olmadığı bir şeye, yani kendi *karşıt*ına çevirmektedir.

Canım bir yemek çekiyorsa ya da yürüyecek halim olmadığı için arabaya binmek istiyorsam, para

yemeği de önüme getirir koyar, arabayı da; yani benim isteklerimi hayal gücü alanında kalan bir şey olmaktan çıkarır; onları düşünülmüş, hayal edilmiş, arzu edilmiş halden alıp *duyusal, gerçek* hale sokar; hayalden yaşama, hayal edilmiş varlık durumundan gerçek varlık durumuna getirir. Bu dolayımlaşmayı gerçekleştirirken para, *hakiki yaratıcı* güçtür.

Talep, hiç kuşkusuz, parası olmayan biri için de sözkonusudur, ama bu talep, benim üzerimde, bir üçüncü kişi üzerinde, başkaları üzerinde hiçbir etkisi olmayan, hiçbir varlık kazanmayan, ve öyleyse, benim için *gerçekdışı* ve *nesnesiz* olan, hayal gücüne ilişkin bir şeydir sadece. Paraya dayanan etkili talep ile benim ihtiyacıma, benim tutkuma, isteğime, vs.'ye dayanan etkisiz talep arasındaki fark, *varlık* ile *düşünme* arasındaki, benim içimde *varolan* düşünce ile *gerçek* bir *nesne* halinde benim dışımda varolan düşünce arasındaki farktır.

Eğer gezecek param yoksa, gezmeye de *ihtiyacım* yoktur; yani, gerçek bir gezme ihtiyacım, gerçekleşebilecek bir gezme ihtiyacını da yoktur. Okuyup öğrenmeye yatkınım ama okuyup öğrenmek için param yok, o zaman, okuyup öğrenmeye de yatkınlığım yok demektir; yani, *gerçek, hakiki* bir yatkınlığım yoktur. Buna karşılık, gerçekten okuyup öğrenmeye yatkınlığım yok, ama bu iş için iradem *ve* param varsa, o zaman bu işe gerçek bir yatkınlığım da var demektir. (İnsan olarak insandan ya da toplum olarak insan toplumundan kaynaklanmayan) dışsal, evrensel bir *dolayım* ve *yeti* olarak, *hayali gerçekliğe, gerçekliği de boş bir hayale* çeviren *para, insanın ve doğanın kendi özündeki gerçek güçleri*, salt soyut kavramlara dönüştürerek, onları *kusurlu şeyler* ve insana acı veren kuruntular haline getirdiği gibi, *gerçek kusurlu şeyler ile kuruntuları* da, yani bireyin sadece

hayal gücünde varolan, kendini gerçekten gösteremeyen, özsel güçleri de *gerçek özsel güçler* ve *yetiler* haline getirir. Demek ki, bir başına bu ayırdedici özelliğe bile bakarak söylemek gerekirse, *bireysellikleri* kendi karşıtlarına dönüştüren ve onlara kendi nitelikleri ile çelişen nitelikler veren, bireyselliklerin genel olarak çözülüşü olan şeydir para.

O halde, para, kendi bir benliği olduğu düşünülen bireyin ve toplumsal bağların, vs. karşısına, bu bozucu güç olarak çıkar. Sadakati sadakatsizliğe, sevgiyi nefrete, nefreti sevgiye, erdemi kötülüğe, kötülüğü erdeme, köleyi efendiye, efendiyi köleye, aptallığı akla, aklı da aptallığa çevirir.

Varolan ve etkin değer kavramı olarak para, her şeyi değiştirip bozduğuna göre, her şeyin genel olarak değişip bozuluşu (dünyanın tersine dönüşü) tüm doğal ve insanî niteliklerin değişip bozuluşudur.

Yiğitliği satın alabilen biri, korkak da olsa yiğittir. Para, kendi başına herhangi bir nitelikle, herhangi bir şeyle ya da insanın özüne ilişkin belli bir güçle değil, ama insanın ve doğanın bütün nesnel dünyasıyla değiştirildiğine göre, kendi sahibi açısından, bir niteliğin bir başka nitelikle ve nesneyle, aralarında çelişki bile olsa, değişilebilmesini sağlar; olanaksızlıkların bağdaşmasıdır o. Çelişkileri kucaklaştırır.

İnsanın insan olduğunu ve dünyayla ilişkisinin de insanî bir ilişki olduğunu düşünelim: o zaman sevgiyi ancak sevgiyle, güveni ancak güvenle, vs. değişebilir insan. Sanattan zevk almak istiyorsan eğer, sanat kültürüne sahip biri olman gerekir; öbür insanlar üzerinde etkili olmak istiyorsan eğer, onları harekete geçiren ve cesaretlendiren biri olman gerekir. İnsanla ve doğayla ilişkilerinin herbiri, senin iradenin, senin *gerçek bireysel* yaşamının nesnesine uyan

şeyin *kendi bir ifadesi* olmalıdır. Karşılığında bir sevgi uyandırmadan seviyorsan eğer, yani senin sevmen sevme olarak karşılıklı bir sevgi doğurmuyorsa; seven bir kişi olarak sen kendi bir *canlı ifadenle* kendini sevilen bir kişi durumuna getiremiyorsan, o zaman senin sevgin güçsüzdür, bir talihsizlik!

Karl Marx, 1844 Ekonomi ve Felsefe Elyazmaları

KAPİTALİZM VE MANEVİ ÜRETİM

Sanatın ve Şiirin Kapitalist Üretim Tarzıyla İlintisi

Storch'ta, uygarlık teorisi, birtakım önemsiz lakırdıların ötesine geçmiyor; yine de oraya buraya serpilmiş, bazı zekice gözlemler var: Örneğin, zihinsel işbölümünün önkoşulu maddi işbölümüdür. Ama Storch'un zaten bir takım önemsiz lakırdıların ötesine geçemeyeceği; bir çözüm getirmesi bir yana, sorunun kendisini bile nasıl pek az *formüllendirebildiği, bir* yerde açıkça belli oluyor. Manevi üretim ile maddi üretim arasındaki bağıntıyı incelemek için, herşeyden önce, bu ikincisini bir kategori olarak değil, tersine, *belirli tarihsel* biçimi içinde ele almak gerekir. Şöyle ki, örneğin, kapitalist üretim tarzı ile Ortaçağ üretim tarzına başka çeşit bir manevi üretim tarzı karşılık verir. Maddi üretimin kendisi, *belirli tarihsel* biçimi içinde kavranmadıkça, bu maddi üretime karşılık veren manevi üretimin kendi niteliğini ve bunların birbirleri üzerindeki karşılıklı etkilerini

anlamak da imkânsız olur. Aksi halde, işin içinden çıkılmaz. "Uygarlık" için söylenecek söz bu kadar.

Dahası, maddi üretimin belirli biçiminden, ilkin, toplumun belirli yapısı ortaya çıkar; ikinci olarak da, insanların doğayla belirli bir ilintisi. Devlet biçimleri ile manevi bakış açıları bu iki şeyce belirlenir. Böylece, manevi üretimlerinin biçimi de. *Son olarak*, manevi üretim deyince Storch bundan toplumsal işlevleri bir ticaret olarak yürüten yönetici sınıfın bütün kesimlerindeki mesleki faaliyetleri de anlıyor. Bu kesimlerin varlıkları ise, gördükleri işlevler gibi, yine ancak üretim ilişkilerinin belirli tarihsel yapısından anlaşılabilir.

Storch, maddi üretimin kendisini tarhsel olarak kavrayamadığı için (maddi üretimi, bu üretimin belirli tarihsel olarak gelişmiş, belirli bir biçimi olarak değil, ama genel olarak maddi malların üretimi biçiminde kavradığı için) gerek yönetici sınıfın ideolojik bileşken yanlarının, gerek belli bir toplumsal oluşumda serbestçe yer alan manevi üretimin anlaşılabilmesi konusunda ayakları yerden kesiliyor. Anlamsız genel lafların ötesine geçemiyor. Demek ki, ilinti, Storch'un başta sandığı gibi basit değil öyle. Söz gelişi, kapitalist üretim, bir takım manevi üretim dallarına, örneğin, sanata ve şiire düşmancadır. Bu gözden kaçırılırsa eğer, onsekizinci yüzyılda Fransızların kapıldığı kuruntuya yol açar, ki Lessing tarafından çok güzel bir biçimde hicvedilmiştir bu.[22] Mekanikte, vb. eskilerden ilerde olunduğuna göre, niye bir de epik yaratmasın ki Fransızlar? Buyrun işte, İlyada'nın yerine *Henriade*![23]

Karl Marx, Artı-Değer Teorileri.

---

(22) Marx burda, Lessing'in **Hamburgische Dramaturgie**'de Voltaire'e karşı açtığı polemikten sözetmektedir.

(23) Voltaire'in Fransız Kralı IV. Henry üstüne yazdığı bir şiir; ilk kez 1723'te yayınlanmıştır.

KAPİTALİST TOPLUMDA SANATÇININ EMEĞİ

—1—

Üretken emek, burada, kapitalist üretim açısından tanımlanmış, ki Adam Smith burada meselenin canalıcı noktasına değinmiş, tam üzerne parmak basmış doğru bir biçimde yaptığı en büyük bilimsel hizmetlerden biridir bu (Malthus'ün de gözlemiş olduğu gibi, üretken emek ile üretken-olmayan emek arasındaki kritik ayrımlaşma, bütün burjuva ekonomi politiğinin değişmez bir temelidir). Smith, üretken emeği, *doğrudan doğruya sermaye ile değişilen* emek olarak tanımıyor; yani onu, emeğin üretim koşullarıyla, ister para, ister meta olsun, genel olarak değerin, ilkin sermayeye (bilimsel anlamıyla, emeğin ücretli emeğe) dönüştüğü mübadeleyle tanımlıyor.

Böylelikle, *üretken-olmayan emeğin* de ne olduğu kesin saptanmış oluyor. Üretken-olmayan emek; sermaye ile değil, doğrudan doğruya gelirle, yani (faiz ve

rant gibi, kapitalistin kârına ortak olarak ondan pay alanların çevirdikleri çeşitli daleveralar dahil) ücretlerle ve kârla değişilen emektir. (Örneğin, serflerin tarımsal emeği gibi) tüm emeğin kısmen kendi kendisini karşıladığı yerde, kısmen de (örneğin, Asya kentlerindeki manifaktür emeği gibi) tüm emeğin gelirle değişildiği yerde, burjuva ekonomi politik anlamda, ne sermaye, ne de ücretli emek vardır. O halde, bu tanımlamalar, emeğin maddi özelliklerinden (ne emeğin ürününün kendi doğasından, ne de somut olarak emeğin belli özelliğinden) alınmamış, tam tersine, emeğin gerçekleştiği belirli toplumsal biçimden, belirli toplumsal üretim ilişkilerinden alınmıştır. Bu tanımlamaya göre, örneğin bir oyuncu, hattâ bir soytarı, ücret biçiminde aldığından daha fazla karşılığında emek verdiği bir kapitalistin (organizatörün) yanında çalışmaktaysa, üretken bir emekçidir; buna karşılık, kapitalistin evine gelip pantolonlarını yamayan, kapitalist için sırf bir kullanım değeri yaratan bir terzi, üretken-olmayan bir emekçidir. İlkinin emeği sermaye ile değişiliyor, ikincinin emeği gelirle. İlki, bir artı-değer yaratıyor, ikincisi bir gelir tüketimi oluyor.

Üretken emek ile üretken-olamayan emek burada hep *paranın sahibi açısından, kapitalistin açısından* düşünülüyor, *emekçinin* açısından değil; para kazandıran şey orospunun, uşağın, vb. emeği midir, gördüğü hizmet mi, yoksa gördüğü işlev mi diye soracak kadar meseleden azbuçuk anlayan Ganilh'in, vs., yazdığı saçmalıklar burdan ileri geliyor. Bir yazar da üretken bir emekçidir, ama düşünce üretisiyle değil, eserlerini basan yayımcıyı zengin edişiyle, ya da bir kapitalistin yanında ücretli bir emekçi olarak çalışıyorsa.

Karl Marx, Artı-Değer Teorileri.

—2—

Bu türden emek, *üretken* emek de olabilir, *üretken-olmayan* emek de.

Örneğin, *Yitik Cennet*'i 5 pound'a yazmış olan Milton, üretken-olmayan bir emekçiydi. Buna karşılık, yayımcısına fabrikasyon iş çıkaran yazar, *üretken bir emekçi*dir. Milton, *Yitik Cennet*'i, bir ipek böceği nasıl ipek üretiyorsa öyle üretmiştir. Sonra da ürününü 5 pound'a satmıştır. Oysa, yanında çalıştığı yayımcının yönetimi altında; kitap (söz gelişi, İktisat Kılavuzu) imal eden Leipzig'li bir edebiyat işçisi, *üretken bir emekçi*dir; çünkü, ürünü daha işin başından sermayenin sultası altındadır ve ancak o sermayeyi arttırdığı oranda varlığını kazanır. Kendi yazdığı şarkısını satan şarkıcı bir kadın, *üretken-olmayan bir emekçi*dir. Ama bu aynı şarkıcı kadın, eğer bir organizatör tarafından, kendisine para kazandırsın diye şarkı söylemesi için işe alınmışsa *üretken bir emekçi*dir; çünkü, sermaye üretmektedir.

Karl Marx, Artı-Değer Teorileri.

—3—

Maddi-olmayan üretim, sırf mübadele için gerçekleştirilse, yani meta üretse bile, ancak iki türlü sonuç verebilir:

1. Üretici ve tüketicilerden bağımsız, farklı biçimde kullanım-değerleri, *metalar* yaratır; yani bu metalar, üretim ile tüketim arasında bir yer alabilir; kitap gibi, resim gibi, kısacası, o işi yapan sanatçının kendi sanatsal yaratımından farklı bütün sanatsal ürünler gibi, *satılabilir metalar* olarak, bu ikisi arasında bir yer alır. Burda, kapitalist üretim, ancak sınırlı ölçüde uygulanabilmektedir; sözgelişi, kollektif bir yapıtın (diyelim, bir ansiklopedi) yazarının,

yanında birlikte çalışan öbür yardımcı yazarları sömürmesi ölçüsünde. Burda daha çok, çeşitli bilim ve sanat üreticilerinin, elişçilerinin ya da meslekten kişilerin, iş yapan yayımcının kollektif ticaret sermayesi hesabına çalıştıkları, kapitalist üretim tarzı ile doğru dürüst hiçbir ilişiği olmayan, hatta, biçimsel olarak bile henüz onun içinde yer almayan bir ilinti, kapitalist üretime bir *geçiş biçimi* sözkonusudur. İşte tam bu geçiş biçimlerinde emeğin en yüksek dereceden sömürülmekte oluşu, olayı hiçbir biçimde değiştirmez.

2. Üretim, üretme eyleminden ayrı tutulamaz; iş yapan bütün sanatçılarda, konuşmacılarda, oyuncularda, öğretmenlerde, hekimlerde, rahiplerde, vb. durum böyledir. Burda da kapitalist üretim tarzı daracık uzantıda, durumun kendi gereği, ancak birkaç planda yer alır. Örneğin, eğitim merkezlerinde çalışan öğretmenler, eğitim merkezi sahibi için ücretli emekçilerdir sadece; İngiltere'de birçok böyle eğitim fabrikası vardır. Öğrenciler karşısında bu öğretmenler *üretken emekçi* durumunda olmadıkları halde, iş sahibi karşısında üretken emekçilerdir. İş sahibi, sermayesini onların emek gücüyle değiştirmekte ve bu süreç içinde kendini zenginleştirmektedir. Tiyatrolar, eğlence yerleri, vb. gibi işyerlerinde de durum böyledir. Oyuncunun izleyici kitlesiyle ilintisi tıpkı sanatçınınki gibidir, oysa işsahibiyle ilintisi içinde, oyuncu, *üretken bir emekçi*dir. Kapitalist üretimin bu alandaki bütün belirtileri, üretimin tümüne kıyasla o denli önemsiz kalır ki, hiç hesaba katılmasa da olur.

Karl Marx, Artı-Değer Teorileri.

Basın ve Sanatsal Yaratım Özgürlüğü

—1—

Ticaret özgürlüğü, mülkiyet, vicdan, basın, mahkeme özgürlüğü, hepsi, aynı cins özgürlüğün, *herhangi belirli bir adı olmaksızın özgürlüğün türleri*dir. Ama, böyle bir birlikten ötürü aradaki farkı unutarak, *belli bir türü*, öbürlerinin ölçüsü, standardı ve alanı haline getirecek kadar ileri gidilmesi oldukça yanlıştır. Böyle bir şey, ancak öbür özgürlüklerin kendisine bağımlı olması koşuluyla bu özgürlüklerin olmasını kabul edecek belli bir özgürlük hesabına, bir *hoşgörüsüzlüktür*.

Ticaret özgürlüğü, adı üstünde ticaret özgürlüğü olup, ticaret özgürlüğünden başka bir şey değildir, çünkü ticaret, kendi varlığının iç kuralları gereği, ancak bu özgürlük içinde alabildiğine gelişme gösterebilir.

Karl Marx, "Basın Özgürlüğü Üstüne Tartışmalar".

—2—

Belli bir özgürlük alanını savunmak, hattâ anlamak için, o özgürlüğün dışta görünen ilintilerinden değil, kendi özündeki karakterinden yola çıkmak gerekir. Ne var ki, basının, kendi karakterine sadık, kendi mahiyetindeki soyluluğa uygun hareket ettiğini söyleyebilir miyiz, kendini *ticaret* düzeyine indiren bir *basın özgür müdür* acaba? Yazar, pek tabii, yaşayabilmek ve yazabilmek için para kazanmalıdır, para kazanmak için yaşayıp yazmamalıdır. Béranger,

Ben şarkı yazmak için yaşıyorum,
Beni kovarsanız eğer, Mösyö,
Yaşamak için şarkı yazarım.

dediği zaman, bu tehdit şunu içermektedir: Şiir bir araç haline geldiği zaman şair kendine yaraşanı terketmiş olur.

Yazar hiçbir zaman yaptığına bir *araç* gözüyle bakmamaktadır. *Kendi içinde bir amaçtır* o; onun kendi için olduğu kadar başkaları için de öylesine küçük bir araçtır ki, gerekirse *kendi* varoluşunu onun varoluşuna feda edebilir. Bir başka deyişle, o, kendisini ve kendi insanî ihtiyaç ve arzularını insan saflarına katarak, "İnsana boyun eğmektense Tanrıya boyun eğ" ilkesini benimseyen dinî vaiz gibidir. Buna karşılık, kendisine Parizyen bir redingot ısmarlanıp da, ebedi güzellik yasalarına daha çok uyuyor diye, insanın önüne bir Romalı togası getirse bir terzi, ona ne demeli!

Basının başlıca özgürlüğü bir ticaret olmayışında yatar. Basını maddi bir araç durumuna indiren yazar, bu iç özgürsüzlük için ceza olarak, dış özgürsüzlüğü, sansürü hakeder, ya da daha doğrusu, sonunda kendi cezasını kendi bulur.

Karl Marx, "Basın Özgürlüğü Üstüne Tartışmalar".

—3—

Basın, bireylerin kendi entelektüel varlıklarıyla iletişim kurmalarının en genel yoludur. Basının kişilere değil, akla zekâya saygısı vardır. Yoksa entelektüel yoldan iletişim kurabilmenin resmî-özel belirtileri mi olsun isteniyor? Başkaları için ne değilse insan, kendi için de o değildir ve o olamaz. Eğer başkalarına manevi destek olamıyorsa, kendine manevi destek sağlamaya da hakkı yoktur; aksi halde, bir takım kimselere manevi destek olma ayrıcalığını mı

tanıyalım? Nasıl herkes okuma yazma öğreniyorsa, okuma yazma *hakkına da sahip* olmalıdır.

O halde, yazarları, "yetkili" ve "yetkisiz" diye ayırmak *kimin niyetidir?* Gerçekten yetkili olanların niyeti değildir herhalde, çünkü onlar buna gerek duymadan da kendi etkilerini çevreye duyurabilirler. O halde, kendilerini korumak ve dıştan bir ayrıcalık yoluyla başkalarını etkilemek isteyen "yetkisiz" yazarların niyetidir bu!

Eğer Almanlar geriye, tarihe bakacak olurlarsa şunu göreceklerdir, siyasal olarak yavaş gelişmeleri kadar, *Lessing* öncesi edebiyatın bulunduğu perişan durumunun da başlıca nedenlerinden *biri*, bu *"yetkili yazarlar"*ın varlığıdır. Mesleki kişiler, loncadan gelme ya da ayrıcalıklı, okumuş kişiler, doktora yapmış olanlar ve onyedinci, onsekizinci yüzyılın öbür renksiz üniversite yazarları, kendi darkafalılıklarıyla, sipsivri bilgiçlikleriyle, milimetrik, kılı kırk yaran ilmî çalışmalarıyla, kendilerine halkla maneviyat arasında, yaşamla bilim arasında, özgürlük ile insanlık arasında bir yer açmışlardır. Bizim edebiyatımızı yaratanlar aslında *yetkisiz* yazarlardır. İşte *Gottshed* ile *Lessing*, "yetkili" bir yazar ile "yetkisiz" bir yazar, bir seçim yapın!

Başlı başına çoğul haldeki "özgürlük" genel olarak hoşumuza gitmiyor bizim. İşte İngiltere, kendisiyle sınırlı "özgürlükler" alanının, "özgürlük" için ne denli bir tehlike olduğunun koskoca tarihsel çapta bir kanıtıdır.

"Bu *özgürlükler* lâfı" der Voltaire, "*ayrıcalıklar*, bağırılığı getirir. Özgürlükler, *genel köleliğe* bağışıklık kazanılmasıdır."

Karl Marx, "Basın Özgürlüğü Üstüne Tartışmalar".

4

Eski, gazete vergilendirme sisteminin taşıdığı özelliği gösterebilmek için şu iki olgu yeter: Londra'da günlük bir gazetenin çıkması, en azından 50.000-60.000 pound'luk bir sermayeyi gerektirmektedir ve pek azı dışında, bütün İngiliz basını bu yeni tasarıya hiç utanmadan, hem de iyice edepsizce karşı çıkmaktadır. Eski sistemin şu anki basını koruduğunu ve özgür manevi üretimi yasakladığını göstermek için başka kanıt gerekir mi? İngiltere'de basın özgürlüğü şimdiye kadar sermayenin kendine has ayrıcalığı olmuştur. İşçi sınıfının çıkarlarını temsil eden birkaç haftalık gazete (ki günlük gazetenin adı edilemez zaten), ortak amaçlar uğruna, Avrupa'daki işçilerden çok daha değişik fedakârlıklara girişen İngiltere'deki işçilerin haftalık katkılarıyla ayakta durabiliyor ancak. İngiliz basınının allahı, *The Times* ise, üst perdeden trajikomik coşkular içinde, kâh pek alçakgönüllü bir biçimde, kendini Delphi tapınağıyla bir tutarak, kâh İngiltere'de sahip çıkılması gereken tek kurumun *The Times* olduğunu öne sürerek ve kâh dünya gazeteciliğinde bir tek kendi sözünün geçtiğini, hele ortada daha Küçük Kaynarca andlaşması[24] bile yokken, bütün Avrupa gazetecilerinin koruyucusunun kendisi olduğunu öne sürerek, habire vatan millet adına savaşıp durduğunu görüyoruz.

Karl Marx, "Napoléon ile Barbès-Gazetelere Damga Resmi".

---

(24) **Küçük Kaynarca Antlaşması,** 1768den 1774'e kadar süren Rus-Osmanlı savaşının, Rusya'nın zaferiyle sona ermesinden sonra, 21 Temmuz 1774'te Rusya ile Osmanlı İmparatorluğu arasında imzalanmıştır. Anlaşma ile Karadeniz'in kuzey kıyıları, Azov, Kerç ve Yenikale Rusya'ya veriliyor. Kırım'a bağımsızlık tanınıyordu. Rus donanması ise İstanbul ve Çanakkale Boğazlarından serbest geçme hakkını elde etmişti. Antlaşma'ya göre, Sultan, Ortodoks Kilisesi'ne bazı ayrıcalıklar da tanıyacaktı.

Çilecilik ve Haz

Hazzı vaaz eden *felsefe* Avrupa'da Kyrene okulu kadar eskidir. Nasıl Antik çağda bu felsefenin baş kahramanları *Yunanlılar* idiyse, modern çağlarda da *Fransızlar*dır ve gerçekten de nedenleri aynıdır; çünkü, gerek mizaçları, gerek toplumları, onları en çok haz alabilen insanlar yapmıştır. Haz felsefesi, haz alabilme ayrıcalığına sahip bir takım toplumsal çevrelerin kendileri için kullandıkları bir zekâ dilinden başka hiçbir şey olmamıştır. Her zaman için, alınan hazzın biçiminin ve içeriğinin bütün bir toplum yapısınca belirlenmiş ve bütün bu toplum yapısının çelişmelerini kendinde duymuş olması bir yana, bu felsefe, evrensel bir karakter taşıdığı iddiasını öne sürmeye başladıktan ve bütünüyle, toplum yaşamı üzerine bir görüş olduğunu açıkça ilân ettikten sonra, tam bir *boş lâf* haline gelmiştir. Ahlak terbiyeciliği yapma işi, sonunda, toplumun sofistçe bir kendi özrü olma durumuna düşmüş; değilse bile, çileciliğin haz olduğunu ilân edişiyle, zorunlu olarak kendi karşıtına dönüşmüştür.

Modern çağlarda, haz felsefesi, feodalizmin çöküşü ve feodal toprak soylularının mutlak monarşi altında zevk düşkünü, harcama meraklısı saray soyluları haline gelmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Bu soylular arasında yer alan bu felsefe, büyük bir bölümüyle anılarda, şiirlerde, romanlarda, vs. ifadesini bulan, doğrudan doğruya saf bir görüş biçimindeydi. Ancak daha sonra saray soylularının yaşam tarzı ve kültürü içinde yer almış olmakla birlikte, burjuvazinin geneldeki koşullarına dayalı, daha genel bir görüşü paylaşan birkaç devrimci burjuva yazarın elinde gerçek bir felsefe haline gelir. Tümüyle değişik bakış açılarını kapsamakla birlikte, bu felsefenin her iki sınıfca da kabul edilmesinin nedeni budur. Ne var ki, soylu-

lar arasında kullanılan bu dil yalnız kendi toplulukları için ve bu topluluğun yaşamı sınırları içinde tutulurken, burjuvazi tarafından genel bir karakter kazandırılmış ve ayrım gözetilmeksizin herkese bu dille seslenilmiştir. Böylece, hiç kimsenin yaşam koşulu gözönüne alınmadığı için, haz teorisi, yavaş ve ikiyüzlü bir ahlak öğretisi haline dönmüştür. Daha sonraki gelişmeler doğrultusunda, soylular tahttan düşüp, burjuvazi asıl karşıtı, proleterya ile çatışmaya girince, soylular sofuca dindar kesilmiş; burjuvazi ise ağırbaşlı biçimde ahlaki olmuş, kendi kuramlarına sıkı sıkıya bağlanmış, en azından, yukarda adı geçen ikiyüzlülük içine gömülmüş; soylular pratikte hazzı hiçbir biçimde reddetmezken, burjuvazi arasında haz, resmî, ekonomik bir biçim bile almış, yani *lüks* haline gelmiştir.

Ne var ki, belli bir çağda bireylerin aldıkları hazlar ile kendi içinde yaşadıkları sınıfsal ilişkiler, bu ilişkileri doğuran üretim koşulları ve karşılıklı ilişkilerle insanların yaşamının gerçek kapsamı dışında kalıp da onunla çelişen o güne kadarki sınırlı haz biçimleri arasında yer alan bağıntının, yani her türlü haz felsefesi ile gerçekten ortada var olan haz ve ayrım gözetmeksizin bütün bireylere yönelik böyle bir haz felsefesinin ikiyüzlülüğü arasındaki bağıntının ortaya çıkarılması, pek tabii, ancak, dünyada o güne kadar varolan üretim koşulları ile karşılıklı ilişkilerin eleştirilmesi mümkün olduğu zaman, yani burjuvazi ile işçiler arasındaki çelişme, toplumcu görüşleri doğurduğu zaman mümkün olabilmiştir. İster çilecilik ahlakı, ister haz ahlakı olsun, bütün ahlakın temelini bu sarsmıştır.

Karl Marx ve Friedrich Engels,
Alman İdeolojisi.

İşgörme ve Oyun

İşgörme, öncelikle, insanın ve doğanın yer aldığı ve insanın kendisi ile doğa arasındaki karşılıklı maddi etkileri kendi eliyle başlattığı, düzene koyduğu ve denetimlediği bir süreçtir. İnsan, kendi ihtiyaçlarına uydurulmuş bir biçimde doğanın ürünlerini kendisine maledebilmek için, kollarını, bacaklarını, başını ve ellerini harekete geçirerek, kendisi doğanın güçlerinden biri olarak, doğanın karşısına çıkar. Böylece, dış dünya üzerinde etkide bulunurken ve onu değiştirirken aynı zamanda kendi öz doğasını da değiştirir. Hareketsiz yatan güçlerini geliştirir ve onları kendi buyruğu altında hareket etmeye zorlar. Biz şimdi burada emeğin sırf hayvanları anımsatan ilkel içgüdüsel biçimleri üzerinde duracak değiliz. İnsanın kendi işgücünü bir meta olarak pazara çıkardığı durum ile insan emeğinin hâlâ ilk içgüdüsel evresini yaşadığı durum arasında ölçülemeyecek denli uzun bir zaman aralığı vardır. Biz emeği yalnızca insana has biçimi içinde düşünüyoruz. Bir örümcek, bir dokumacınınkine benzer işlemlerde bulunur, bir arı da peteğinin hücrelerini inşa edişiyle birçok mimarı utandırır. Ama, en kötü mimarı en iyi arıdan ayırdeden şey şudur: mimar, kendi yapısını fiilen inşa etmezden önce onu kendi kafasında kurar. Her iş sürecinin sonunda, bu sürecin daha başından, çalışanın kafasında tasarım halinde varolan bir sonuç ortaya çıkar. Üzerinde çalıştığı maddi nesnenin biçimini değişime uğratmakla olmaz o, ama aynı zamanda, kendi işgörme tarzını bir yasa içine sokan ve kendi iradesini ona bağlı kılmak zorunda olduğu kendi bir amacını da gerçekleştirmiş olur. Bu bağlı kılma hareketi ise, sadece anlık bir hareket değildir. Süreç, bütün işlem sırasında, vücuttaki organların kullanılması yanısıra, çalışanın kendi iradesinin de kendi amacı ile

sürekli bir uyumluluk içinde bulunmasını gerektirir. Buysa, yakından dikkat demektir. İşin mahiyeti ve yürütülüş tarzı, çalışan için ne denli az çekici geliyorsa ve bu yüzden, kendi bedensel ve zihinsel güçlerini kullanmak bakımından o işden ne denli az zevk alıyorsa, o denli yakından dikkatli olmak zorundadır.

Karl Marx, Kapital, Cilt I,
s. 173-74.

BÖLÜM: XV

TOPLUMUN İLERİYE DOĞRU GELİŞMESİ

—1—

Şu bizim ondokuzuncu yüzyılımızın karakteristiği olan büyük bir olgu var, hiçbir tarafın yadsımayı göze alamayacağı bir olgu. Tarihteki bundan önceki çağlarda hiç akıldan bile geçirilemeyecek şekilde, sınai ve bilimsel güçler yaşama katılmış bulunmakta. Buna karşılık, Roma İmparatorluğu'nun son zamanlarında gözlenen dehşeti fersah fersah geride bırakan çürüme belirtileri de var ortada. Günümüzde herşeyin kendi karşıtına gebe olduğu görülüyor. İnsan emeğini azaltan ve verimleştiren harika güce sahip makinelere rağmen, hâlâ açız ve fazlasıyla çalışıyoruz.

Çok gözalıcı zenginlik kaynakları, her ne hikmetse, yokluk kaynakları haline dönmüş bulunuyor. Sanattaki zaferlerin, karakter yitirilmesi pahasına satın alındığı görülüyor. İnsanoğlu doğaya egemen oldukça, görülüyor ki, insan da öbür insanların ya da

kendi alçaklığının aynı hızla kölesi haline geliyor. Hatta görülüyor ki bilimin o saf ışığı bile, henüz bilgisizliğin ancak dipteki karanlıklarını aydınlatabiliyor. Bütün yaptığımız icatlar ve ilerlemeler, görülüyor ki, maddi güçlere canlılık kazandırmakla ve insan yaşamını maddi bir güç halinde dondurmakla sonuçlanıyor. Modern sanayi ile bilim arasındaki bu uzlaşmazlık bir yandan; modern sefalet ve yokoluş öte yandan; üretici güçler ile çağımızın toplumsal ilişkileri arasındaki bu uzlaşmazlık, artık tersine çevrilemez, onca ağırlığıyla üzerimize çöken, apacık bir olgudur.

Karl Marx, "Halkın Gazetesi Yıldönümü Konuşması".

—2—

İnsan emeğini bu denli yüksek bir düzeye çıkarmış bulunan sanayi devrimi sayesindedir ki (insanoğlu tarihinde ilk kez) herkese rasyonel bir işbölümü düştüğü kabul edildiğinde, sadece toplumun bütün üyelerinin bol bol tüketmesi, ayrıca, çokca da yedekte bulundurması için yeterli miktarda bir üretme imkânı değil, ama aynı zamanda tarihten miras kalan kültür içinde korunması gereken şeylerin (bilimin, çeşitli sanat biçimlerinin) yalnızca bu yolla korunmakla kalmayacağı, ama yönetici sınıfın tekelinden çıkıp, bütün bir toplumun ortak malı haline de geleceği ve daha da ileriye doğru geliştirilebileceği biçimde, herkese yeterince boş zaman sağlama imkânı da ortaya çıkmıştır. İşin canalıcı noktası burdadır.

Friedrich Engels, Konut Sorunu.

—1—

Demek ki, İngiltere'de göze çarpan olgu şu: toplumdaki konumu daha düşük olan bir sınıf, genel anlamda, daha "eğitimsiz", ilerlemeye daha yatkın ve geleceği daha büyük olan sınıftır. Bu, her devrimci çağın kendi bir çizgisidir genel olarak; tıpkı Hıristiyanlığı doğuran dinsel devrim çağında görüldüğü gibi: "ne mutlu fakir olanlara"[a], "bu dünyanın hikmeti akılsızlıkta değil mi?"[b], vb. Nedir ki, böylesine büyük bir devrimin geleceği belirtisi, bütün İngiltere'de olduğu kadar, hiçbir zaman bu denli açık biçimde dile gelmemiş, bu denli keskin çizgiler taşımamıştır herhalde. Almanya'da, hareket, eğitim görmüş, hatta kültürlü de olan sınıftan gelmektedir. İngiltere'de ise, eğitim görmüş, kültürlü ne kadar insan varsa, üçyüz yıldan beri, yaşadıkları çağın belirtilerine gözlerini kapayıp, kulaklarını tıkamışlardır hep. İngiliz üniversitelerinin göreneklere bağlı acıklı halini bütün dünya çok iyi bilir, ki kıyaslandığında, bizim Alman yüksek okullarının yanında hepki kral kalır; gelgelelim, İngiltere'nin başlıca teologları, hatta bazı doğa bilimcilerinin bile ortaya koydukları cinsten yapıtlara Avrupa'da kimse asıl erdirememektedir, haftalık "yeni kitaplar listesi"nin nasıl bir sürü zavallı gerici yayından oluştuğuna da, İngiltere sözde ekonomi politiğin anayurdudur, bir de profesörler ile politikacıların bilgi düzeyine bakalım?

Adam Smith'ci serbest ticaret, Malthus'un nüfus teorisinin delice sonuçlarına doğru itilmiş bulunuyor; buysa, bugünkü Tory'ler arasında da kendi sözcülerini bulmuş olan ve Malthus'cu saçmalıklara da ba-

(a) Matta 5:3. (Yay).
(b) Corinthias 1:20. (Yay.)

şanlı biçimde karşı çıkan, ama sonunda dönüp yine Malthus'un sonuçlarına varan, eski tekel sisteminin yeni, daha uygarca bir biçiminden başka bir sonuç getirmemiştir ortaya. Her yerde tutarsızlık ve ikiyüzlülük kol gezmekte; buna karşılık, toplumcuların, kısmen de Şartistlerin dikkat çekici, küçük iktisadî yayınları tiksintiyle bir yana fırlatılıp atılıyor ve ancak alt sınıflar arasında okuyucu buluyor. Strauss'un *İsa'nın Hayatı* İngilizce' ye çoktan çevrilmişti; tek bir "saygın" yayınevi çıkıp da basmak istemedi; en sonunda 3'er formalık ayrı parçalar halinde ortaya çıktı, o da ikinci sınıf, antika meraklısı bir yayınevi tarafından. Aynı şey, Rousseau'nun, Voltaire'in, Holbach'ın da, vb. başına geldi. Byron ile Shelly'yi ise en çok alt sınıflar okuyor yalnızca; hele bu ikincisinin eserlerini, elâlemin önünde rezil olmayı göze almadıkça, hiçbir "saygın" kişi kendi masasının üstünde bulunduramaz. Doğrusu, ne mutlu fakirlere, çünkü göklerin melekleri onlarındır ve ne denli uzun zaman alsa da, yeryüzünün melekleri de onların olacaktır.

Friedrich Engels,
"Londra'dan Mektuplar".

—2—

Demek ki İngiltere'de, eğitim görmüş sınıfların kafası her türlü ilerlemeye kapalı olup, ancak işçi sınıfının baskısıyla bir derece çalışmaktadır. Bu sınıfların köhneleşmiş kültürlerindeki edebiyat kuruluğu ile bu sınıfların kendilerinin farklı şeyler olması beklenemez. Moda olmuş edebiyat bütünüyle kısır bir döngü içinde dönüp durduğu gibi, bu köhnemiş, canından bıkkın sosyetenin kendisi gibi de sıkıcı ve kısır.

Friedrich Engels, İngiltere'nin
Durumu.

—3—

Burda, tanrısı serbest rekabet olan bir Ekonomi Politik vazediliyor; emekçi insanlar içinse özeti şu: yapacağın en akıllıca iş kendini açlığa terketmektir. Eğitim burda, tümüyle yumuşak, gevşek, egemen siyasete ve dine karşı uysal bir eğitim; emekçiler için sırf bir boyuneğme, edilgenlik, ve kendini kadere terketme üzerine yapılan sürekli bir tören.

Emekçi kitlelerin pek tabii bu kurumları hiç taktığı yok, kendi okuma odalarına çekilip, doğrudan doğruya kendi çıkarlarını ilgilendiren sorunlar üstüne tartışıyorlar; yani, kendini yeterli sayan burjuvazinin *Dixi et salvari*[a] deyip, "kötü maksatlı demagogların öfkeli öfkeli yüksekten atıp tutmalarını aslında sağlam eğitimin üstünlüklerine tercih eden" bir sınıfa nefretle sırtını çevirdiği sorunlar üstüne. Ne var ki, emekçiler, burjuva ağzı kokmadıkça, sağlam bir eğitime değer veriyorlar besbelli, özellikle de toplumcu kurumlarda, bilimsel, estetik ve ekonomik konular üstüne sık sık ve çok da yakından izlenen derslerin verilişi bunu gösteriyor. Ceketi üstünde dökülen emekçilerin, jeolojik, astronomik ve daha başka konular üstüne Almanya'daki birçok "kültürlü" burjuvadan daha bilgili konuşmalarını dinledim. İngiliz işçilerinin kendi kendini eğitme işini nasıl üstün bir düzeyde başardığını, özellikle, çığır açan modern felsefi, siyasi, ve şiirsel edebiyat ürünlerinin hemen hemen sadece emekçilerce okunuşunda görüyoruz. Toplumsal koşulların ve onların getirdiği hırsların kölesi olmuş burjuvazi, ileriye doğru yol gösteren bütün işlerin önünde titriyor, haç çıkarıp dua ediyor; işçilerin ise gözleri açılmış, bunları büyük bir zevkle ve başarıyla okuyup inceliyor. Bu açıdan, toplumcular,

(a) **Ben söyledim kurtuldum.**- (Yay.)

özellikle işçilerin eğitilmesi için harika şeyler yapmış durumdalar. Fransız maddecilerini, Helvétius'u, Holbach'ı, Diderot'yu, vb. çevirmişler ve en iyi İngiliz eserlerle birlikte, ucuz baskılar halinde yayınlamışlar bunları. Strauss'un *İsa'nın Hayatı* ile Proudhon'un *Mülkiyet*'i[25] de yalnızca emekçilerin elinde dolaşıyor. Shelly, deha, peygamber Shelly ile, coşkun duyarlığı ve bugünkü toplum üstüne acı yergisiyle Byron, en çok okuyucuyu işçiler arasında buluyor; burjuvazide ise, bunların sadece iğdiş edilmiş baskıları, günümüz ikiyüzlü ahlakı uyarınca kırpılmış, aile baskıları var. Son zamanların en büyük iki pratikçi filozofu, Bentham ile Godwin, özellikle de bu ikincisi, nerdeyse sadece işçilerin malı Radikal burjuvazi içinde bir Bentham okulu olmakla birlikte, onun öğretilerini bir adım ileriye doğru götürmeyi başarmış olanlar, işçiler ile toplumcular. İşçiler, bu temel üzerine, başlıcalıkla dergi ve küçük kitapçıklardan oluşan ve hakiki değerde bütün burjuva edebiyatından çok daha ilerde bir edebiyat kurmuşlar.

Friedrich Engels, İngeltere'de
İşçi Sınıfının Durumu.

—4—

Genel olarak Alman işçilerin eğitim konusunda düzeylerine ve yeteneklerine gelince, *Weitling*'in parlak yazılarını burda hatırlatırım; yazılışta Proudhon'unkiler kadar olmamakla birlikte, teori açısından onunkilerden çoğu zaman daha üstündür bunlar. (Filozofları ve okumuş yazarları da dahil) burjuvazide kendi kurtuluşu (*siyasi* kurtuluşu) üstüne, Weitling'in *Uyum ve Özgürlüğün Güvencesi*'ne benzer bir

(25) Burda, Proudhon'un **Mülkiyet Nedir?** adlı kitabına değinilmektedir.

kitap var mıdır acaba? Adi, içbayıltıcı, ikinci sınıf Alman siyasal edebiyatı ile bu Alman işçisinin *coşkulu*, parlak çıkışı arasında bir karşılaştırma yapmak yeter; işçilerin bu dev *çocuk kunduralarına* bakın bir, bir de Alman burjuvazisinin cüce, yıpranmış siyasi ayakkabılarına, *Alman Cinderalla'sının* bir gün *atlet vücutlu* olacağını şimdiden kestirmek güç değil.

Karl Marx, " 'Prusya Kralı ve Sosyal Reform. Bir Prusyalı Tarafından.' Yazısına Eleştirel Yan Notlar.

—5—

Bu yazının yazarı Londra'daki terzi dükkânlarından birinde bir *işçi.* Soralım Alman burjuvazisine, gerçek hareketi buna benzer bir tarzda kavrayabilecek kaç tane yazarınız var?

İşçiler, barikatlarda ve savaş hatlarında kazanılacak zafer için doğüşmeden önce kazanılan bir çok düşünce zaferiyle bu işin en yakın kuralına dikkat eder ilkin.

Karl Marx ve Friedrich Engels, "Eccarius'un 'Londra'da Terzilik ya da Büyük ve Küçük Sermaye Araşındaki Mücadele' Yazısına Yayımcı-Notu".

BİREYSELLİK VE TOPLUM

—1—

Burda da, her zaman olduğu gibi, verdiği pratik örneklerden yana Sancho yine şanssız. Sanıyor ki, "hiç kimse senin yerine senin müziğine beste yapamaz, senin yağlıboya taslaklarını tamamlayamaz. Hiç kimse Raphael'in yerine onun yapıtlarını yapamaz." Gelgelelim, Sancho'nun şunu bilmiş olması gerekirdi ki, Mozart'ın *Requiem*'inin büyük bir bölümünü besteleyen ve bitiren Mozart'ın kendisi değil; bir başkasıydı, Raphael'se kendine ait fresklerin ancak önemsiz bir bölümünü kendisi "tamamlamıştır".

Sancho şöyle geçiriyor kafasından, emek örgütleyicisi[26] denilen kişiler, bireylerin bütün etkinliklerini örgütlemek istiyorlar, ama, örgütlenmesi gereken dolayımsız üretken emek ile doğrudan üretken

(26) Burda, kapitalizmdeki üretim anarşisine karşı "emeğin örgütlenmesi" denilen reformlar yoluyla toplumun yeniden örgütlenmesi için ütopyacı bir planı savunan ütopyacı toplumculara "özellikle de Fourier ile arkadaşlarına) değinilmektedir.

olmayan emek arasındaki ayrımı yapacak kişiler de yine kendileri. Ne var ki, doğrudan üretken olmayan emek bakımından, bu, Sancho'nun kafasından geçirdiği gibi, onların kendi görüşü değildi, yani herkes Raphael gibi çalışmalı, ama bir kimsede eğer Raphael'in potansiyeli varsa hiç alıkonulmadan onu geliştirebilmeli. Sancho sanıyor ki, Raphael yaptığı resimleri, o sırada Roma'da varolan işbölümünden bağımsız olarak ortaya koymuştur. Eğer Raphael'i Leonardo da Vinci ve Titian'la karşılaştıracak olsaydı, Raphael'in sanat yapıtlarının, büyük ölçüde o zamanlar Floransa'nın etkisi alında bulunan Roma'nın serpilip gelişmesine bağlı olduğunu, buna karşılık, Leonardo'nun yapıtlarının Floransa'nın durumuna dayandığını, Titian'ın yapıtlarının ise, daha sonraki bir dönemde, Venedik'in tümüyle farklı gelişmesine bağlı olduğunu görmüş olacaktı. En az öbür herhangi bir sanatçı kadar, Raphael de, sanattaki daha önce yer alan teknik ilerlemeler tarafından, kendi bulunduğu bölgedeki işbölümü ile toplumsal örgütlenme biçimi tarafından, son olarak da, kendi bölgesinin ticaret yaptığı bütün ülkelerdeki işbölümü tarafından koşullanmıştır. Raphael gibi bir bireyin kendi yetisini geliştirmeyi başarması, bütünlükle, ortadaki işbölümüne ve onun bir sonucu olan, insanın kültür koşullarına dayalı talebe bağlıdır.

Bilimsel ve sanatta yapıtın benzersizliğini ilân ederken, Stirner, burjuvazininkinden çok daha aşağı bir konuma dayanır. Günümüzde bu "benzersiz" etkinliğin örgütlenmesinin çoktan zorunlu olduğu görülmüştür artık. Horace Vendet, eğer kendi yaptığı resimlere "ancak işte bu benzersiz kişinin üretebileceği" yapıtlar gözüyle bakmış olsaydı, onların onda birini bile boyayacak zamanı bulamazdı. Paris'te, vodvillere ve romana büyük talep, bunların üretilmesi için

yapılacak çalışmanın örgütlenmesi gerektiğini ortaya koymuştur; her ne pahasına olursa olsun, bu örgütlenme sonunda daha iyi şeyler ortaya çıkmıştır. Astronomide, Arago, Henschel, Encke ve Bessel gibi kişiler, ortak gözlemler düzenlenmesinin zorunlu olduğunu görmüşler ve ancak bunu yaptıktan sonra oldukça iyi sonuçlar elde edebilmişlerdir. Hele tarih biliminde, "benzersiz" kişilerin herhangi bir şey başarabilmesi mutlak olanaksızdır, ki bu alanda da Fransızlar, emeğin örgütlenmesi sayesinde bütün öbür ulusları çoktan geride bırakmışlardır. Yeri gelmişken kendiliğinden de anlaşılacağı gibi, modern işbölümüne dayanan bütün bu örgütlenmelerle hâlâ son derece sınırlı sonuçlara varılabilmektedir ve ancak daha önceki bir başına duruma kıyasla ileriye doğru bir adımı gösterir.

Ayrıca, şunu da özellikle vurgulamak gerekiyor, Sancho, emeğin örgütlenmesi ile toplumcu düzeni birbirine karıştırıyor ve hattâ bu örgütlenmeye ilişik kaygılarına bir yanıt verilmiyor diye de şaşırıyor. Tıpkı bir Gascon köy delikanlısı gibi, Arago'nun ona Herşeye Kadir Tanrı'nın hangi yıldızda taht kurduğunu söyleyemeyişine şaşırıp kalıyor.

Sanatsal yetinin sadece belli bireylerde yoğunlaşması, ve buna mahkum geniş kitlelerde bu yetinin baskıda tutulması, işbölümünün sonuçlarından biridir. Bir takım toplumsal koşullar altında herkes birer yetkin ressam olduğunu düşünsek bile, bu herkesin aynı zamanda özgün bir ressam da olabileceği ihtimalini açıkta bırakmazdı hiçbir zaman; demek ki, burda bile "insanî" emek ile "benzersiz" emek arasındaki ayrım sonuçta düpedüz anlamsızlığa varmaktadır. Her ne halse, toplumun komünist bir düzen içinde örgütlenişiyle birlikte, sanatçının bütün bütüne işbölümünden ötürü bölgesel ve ulusal sınırlı-

lıkla bağlı kalışı kadar; bireyin kendisini sadece bir ressam, bir heykeltraş, vb. haline getiren, belirli bir sanata bağlı kalışı da ortadan kalkar; sanatçı adı onun mesleki gelişmesinin sınırlılığını gösterir sadece. Komünist bir düzende, ressamlar yoktur, başka etkinliklerinin yanısıra resimle de uğraşan insanlar vardır.

Karl Marx ve Friedrich Engels,
Alman İdeolojisi.

—2—

İşte ancak bu aşamada, özetkinlik, bireylerin eksiksiz birey halinde gelişmelerinin ve bütün doğal sınırlamaları üzerlerinden atıp kurtulmalarının karşılığı olan maddi yaşamla çakışır. Emeğin özetkinlik haline dönüşmesi, daha önceki sınırlı ekonomik ilişkilerin, bireylerin birey olarak giriştikleri ekonomik ilişkiler haline dönüşmesine de karşılık verir.

İşbölümüne bağlı olmaktan artık kurtulmuş bulunan bireyler, filozoflar tarafından, hep "insan" adı altında bir ideal olarak tasarlanmış, yukarda özetlemiş olduğumuz bütün bu süreç, yine filozoflar tarafından "insan"ın evrimsel süreci olarak görülmüştür hep; öyle ki, bu filozoflar, her geçmiş tarihsel aşamada, varolan bireylerin yerine "insan"ı koymuşlar ve onu tarihin itici gücü olarak göstermişlerdir. Böylece de, bütün süreci, "insanın" kendine yabancılaşması süreci olarak tasarlamışlardır; aslında bunun nedeni, daha sonraki bir aşamanın ortalama bireyini daha önceki bir aşamanın bireyi diye, daha sonraki bir çağın bilincini de daha önceki bir çağın bireyinin bilinci diye göstermeleridir.

Fiili koşulları daha en başından hiçe sayan bu ters çevirme sayesinde, bütün tarihi, bilincin evrimsel bir süreci haline dönüştürmek mümkün olmuştur.

Karl Marx ve Friedrich Engels,
Alman İdeolojisi.

ÖZGÜRLÜĞÜN EGEMENLİK ALANI VE MADDİ EMEK

—1—

Şu da var ki, doğrudan doğruya çalışma süresinin kendi başına (burjuva ekonomi politiği açısından görüldüğü gibi) boş zamanla soyut bir karşıtlık oluşturmayacağı kendiliğinden apaçık bir olgudur. İşgörme, Fourier'nin arzuladığı gibi, oyun haline gelemez; ki Fourier'nin en büyük hizmeti, üretim tarzının kendisinin, nihai amaç olarak, bölüştürülmesini değil, daha yüksek bir düzeye çıkarılmasını söylemiş olmasıdır. Hem dinlenme zamanı, hem de daha yüksek etkinliklerde bulunabilme için bir zaman olan boş zaman, bu zamana sahip insanı doğal olarak başka bir özne haline dönüştürür ve o da bu başka özne olarak doğrudan üretim süreci içinde yer alır. Bu süreç, aynı zamanda, evrim halindeki insanla ilintisi içinde bir disiplindir, praksistir, deneysel bilimdir, kafasında toplumun birikmiş bilgisini taşıyan, evrim halindeki insanla ilintisi içinde kendini nesnelleştiren, maddi

bir biçimde yaratıcı olan bilimdir. Bu nedenle, işgörürken, tarımda olduğu gibi, iki elin de serbestçe kullanılması ve serbestçe hareket etmesi gerektiğinden, üretim süreci, aynı zamanda, uygulamadır da.

Karl Marx, Ekonomi Politiğin Eleştirilmesi (1857-58 Elyazması Taslağı).

—2—

O halde, belirli bir sürede, dolayısıyla da, belirli bir artı emek süreci içinde ne kadar kullanım-değeri üretileceği emeğin üretkenliğine bağlıdır. Toplumun somut zenginliği ve toplumdaki yeniden üretim sürecinin sürekli bir biçimde genişletilmesi olanağı, demek ki, artı-emek süresine değil, ama onun üretkenliğine ve üretimin içinde yer aldığı az çok elverişli koşullara bağlıdır. Aslında, özgürlüğün alanı, emeğin zorunluluk ve dünyasal kaygılar tarafından belirlenmesinin bittiği yerde fiilen başlar; o halde, eşyanın kendi mahiyeti gereği, somut maddi üretim alanının ötesinde yer alır. Vahşi insanın kendi ihtiyaçlarını karşılaması için nasıl doğayla kapışması gerekiyorsa, uygar insanın da öyle yapması, hem de bunu her toplumsal oluşumda ve her üretim tarzı içinde yapması gerekir. Bu gelişmeyle birlikte insanın fiziksel zorunluluk alanı da kendi ihtiyaçlarının bir sonucu olarak genişler; ama aynı zamanda, bu ihtiyaçları karşılayan üretici güçler de çoğalır. Bu alanda özgürlük ancak, doğayla birlikte kendilerinin de değişime uğramalarını akıllı bir biçimde düzene koyan, sanki kör doğa güçlerince yönetiliyorlarmışcasına doğanın yönetimi altına girmek yerine, onu kendi denetimleri altına alan ve bunu da en az enerji sarfıyla ve kendi insanî özlerine en uygun düşen ve en lâyık oldukları

koşullar altında yerine getiren birleşmiş üreticilerde, toplumculaşmış insanda bulunur. Yine de ama bu özgürlüğün alanı hâlâ bir zorunluluğun alanı halinde kalır. Kendi amacını kendinde taşıyan insanî enerjinin gelişmesi, özgürlüğün hakiki alanı, onun ötesinde başlar, ne var ki, ancak bu zorunluluğun alanına dayanarak ileriye doğru açılabilir. İşgününün kısaltılması bunun temel bir önkoşuludur.

Karl Marx, Kapital, Cilt III,
s. 819-20.

TOPLUMSAL DÜŞÜNCE, EDEBİYAT VE SANAT TARİHİ:

İLKÇAĞ, ORTAÇAĞ ve RÖNESANS

İLKÇAĞ

İnsan Kültürünün İlkbaşlangıçları

İkinci Buzul Çağı'ndan sonra, iklim yavaş yavaş sıcaklaşmaya başlayınca, soyu artık tükenmiş bulunan iri kalınderili hayvanlar (mamut, uzun-dişli fil, tüylü gergedan) ile yırtıcı hayvanlar (mağara arslanı, mağara ayısı) yanısıra, soyu bugün de yaşayan hayvanlar (Ren geyiği, at, sırtlan, arslan, bizon ve yaban sırtlanı) ile birlikte, insan da, bütün Avrupa yüzünde, Kuzey Afrika'da ve Hindistan'a kadar bütün Önasya'da görünmeye başladı. Bu döneme ilişkin aletler, son derece düşük bir kültür düzeyini gösterir: hemen hemen hepsi bugünkü Avusturalya yerlilerinin kullandığı düzeyde kaba taş bıçaklar; sapsız kullanılan, yamuk biçimli taştan kazma ya da baltalar, hayvan de-

risi yüzmeye yarayan keskiler, çakmak taşından yapılma burgular. Bulunan kemikler, bu insanların vücut yapısı üstüne bize bir fikir vermemekle birlikte, oldukça yaygın ve eşbiçimli bir kültür içinde var olduklarına bakılırsa, bu dönemin çok uzun bir zaman sürdüğü sonucuna varabiliriz.

Bu erken Eski Taş Devri insan sonra ne oldu bilmiyoruz. Onun yaşamış olduğu bölgelerde, hatta Hindistan'da bile bugün yaşayan ırkların hiçbirinin bu soydan geldiği düşünülemez.

Bu soyu tükenmiş insanların kullandığı aletlerin çoğuna, İngiltere'de, Fransa'da, İsviçre'de, Belçika'da ve Güney Almanya'daki mağaralarda, toprağın en altındaki tabakalarda rastlanılmıştır. Bu en alttaki kültür tabakası üzerinde, çoğu kez, ondan daha kalın ya da ince bir sarkıt tabakasıyla ayrılan, içinde alet saklı, ikinci bir tabaka vardır. Daha sonraki döneme giren bu aletler, çok daha ustalıkla işlenmiş olup, değişik malzemeden yapılmıştır. Taştan aletler, gerçi cilâsızdır ama, amaca daha uygun olarak düşünülmüştür. Taştan mızrak ve ok uçlarına, Ren geyiği boynuz ve kemiklerine, boynuz ya da kemikten yapılma hançer ve dikiş iğnelerine, ortası delinmiş hayvan dişlerinden vs. yapılma kolyelere ise daha sonra rastlanır. Bazı parçaların üzerinde ise oldukça canlı çizilmiş hayvan resimleri; Ren geyiği, mamut, yaban sırtlanı, ayı balığı, balina resimleri ile çıplak insan figürlü av sahneleri görülür; hatta boynuzdan yapılma ilk heykellere bile rastlanır.

Geç Eski Taş Devri insanı çoğunlukla Güney kökenli hayvanlarla birlikte görünmüşken, geç Eski Taş Devri insanı Kuzey kökenli hayvanlarla birlikte; soyu bugün de yaşayan iki cins kutup ayısı, kutup tilkisi, porsuk ve kutup baykuşuyla birlikte görünmüştür.

Geç Eski Taş Devri insanı bu hayvanlarla birlikte aşağıya doğru inmiş olmalı; Eskimolar, bunların soyundan herhalde en son kalanlar. İki kültürün de aletleri birbirine benzemekle kalmıyor, ama tümüyle de uygunluk gösteriyor; aynı şey resimler için de söylenebilir; iki resim de hemen hemen aynı hayvanlardan kaynaklanıyor; soyu tükenmiş bu ırkın yaşam tarzı da, saptayabildiğimiz kadarınca bunlara yine aynen uyuyor.

Friedrich Engels, "Alman Erken Tarihine Katkı".

Mitoloji ile Epos'un Başlangıcı

Vahşiliğin I. ve II. *Aşamaları* ile *Barbarlığın Alt-aşaması*, bu *iki etnik dönem*, insanoğlunun Dünya üzerindeki varlığının en azından beşte dördünü kapsar. Alt-aşamada, insanoğlunun yüksek nitelikleri gelişmeye başlamıştır: *kişisel vekâr, belâgat, dinsel duyarlık, manevi doğruluk, adamlık* ve *cesaret*, ki bunlar *ortak karakter özellikleri* haline gelmiştir artık; ama bu arada, *zalimlik, hıyanet* ve *bağnazlık* da insanoğlunda gelişmiştir. *Karanlık bir kişisel tanrı, bir Büyük Ruh'un varlığı tasarımıyla* birlikte *ilk dinsel tapınma, ilkel koşuk; ortaklaşa konutlar* ile *mısır ekmeği* de bu döneme girer. *Fratriler* ve *gensler* halinde *örgütlenmiş aşiret birlikleri* ile *iki-kişilik evlilik* yine bu dönemde ortaya çıkmıştır. İnsanoğlunun ilerlemesine çok geniş katkıda bulunan, büyük bir yetenek olarak *hayal gücü* ise, *mitoslardan, efsanelerden ve geleneklerden oluşan, yazılı-olmayan* bir *edebiyat yaratışıyla*, insan ırkı üzerinde itici bir güç haline gelmiştir.

Karl Marx, "Lewis Morgan'ın Antik Toplum'unun Özeti".

Homeros'un Şiirlerinde Antik Yunan Toplumu

—1—

Barbarlığın üst aşamasının doruk noktası, Homeros'un şiirlerinde, özellikle de *İlyada*'da karşımıza çıkar. Gelişmiş demir aletler, körük, el değirmeni, çömlekçi tornası, zeytinyağı ve şarap imâli, madenlerin sanatlı bir biçimde işlenmesi, yük ve savaş arabaları, kalas ve tahta levhalarla gemi yapımı, sanat olarak mimarlığın başlaması, kule ve mazgal duvarlarıyla çevrili kentler, Homeros'un destanı ve bütün bir mitoloji, işte Yunanlıların barbarlıktan uygarlığa geçişte yanlarında getirdikleri başlıca miras bunlardır. Bunu, Homeros çağı Yunanlılarının daha yüksek bir kültür aşamasına geçmeye hazırlandıkları bir aşamanın eşiğinde bulunan Cermenler üzerine Sezar'ın, hatta Tacitus'un anlattıklarıyla karşılaştıracak olursak, barbarlığın üst aşamasında üretimin ne denli zengin bir gelişme içinde olduğunu anlarız.

Friedrich Engels, Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni.

—2—

İnsanların yöneticisi durumunda olan Agamemnon, *İlyada*'da Yunanlıların en üstün kralı olarak değil, kuşatılmış bir kentin karşısındaki federal ordunun başkomutanı olarak görünür. Yunanlılar arasında anlaşmazlık ortaya çıktığı zaman, Orisseus'un ünlü sözleriyle değindiği şey onun bu niteliğidir işte: "çok kişinin komutanlığı iyi bir şey değil, bir tek komutanımız olsun, vs." (ki Krallık asası üzerine ünlü dize buna daha sonra eklenmiştir)[27]. "Odisseus burda

(27) Homeros, **İyada**, II. Bölüm.

yönetim biçimi üstüne konuşma yapmıyor, ordunun başkomutanının savaşta sözünün dinlenilmesini istiyor. Troya önünde sadece bir ordu olarak görünen Yunanlılar için, *agora*'daki işler oldukça demokratik biçimde yürümüştür. Akhilleus, armağanlardan, yani ganimetlerin bölüşülmesinden söz ederken, ne Agamemnon'a, ne de bir başka *basileus*'a bölüştürme görevini verir, bu işle "Akha'lar oğullarını"[28], yani halkı görevlendirir. "Zeus'tan olma", "Zeus'tan beslenmiş" gibi sıfatlar hiçbir şey kanıtlamaz, çünkü *her gens* bir tanrıdan gelir, aşiret şefinin *gens*'i de "gözde" bir tanrıdan, yani bu durumda Zeus'tan gelir. Hatta, domuz çobanı Eumaios gibi özgürlüğü olmayan kişiler bile "tanrısal"dırlar[29] (*dioi* ya da *theioi*), hatta *Odysseia*'da, yani *İlyada*'dan çok sonraki bir dönemde de bu böyledir. Yine *Odisseia*'da, gerek haberci Mulios'un, gerekse kör ozan Domodokos'un[30] *kahraman* sıfatıyla anıldıklarını görürüz. Kısacası, Yunan yazarlarının (askeri şeflik başlıca ayırdedici belirtisi olduğu için) Homeros'ta, konsey ve halk meclisi eşliğindeki krallık diye geçen şey için kullandıkları *basileia* sözü, tam askeri demokrasi anlamına gelir (Marx).

Friedrich Engels, Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni.

Yunan Tragedyası

—1—

Bachofen, bu sözlerin kanıtlarını, olağanüstü çabalarla biraraya getirdiği antik klasik edebiyatın

(28) **İlyada**, I. Bölüm, dize 127-28, 161-62.
(29) Homeros, **Odysseia**, XIV. Bölüm, dize 3, 48.
(30) Homeros, **Odysseia**, VIII. Bölüm, dize 427; XVIII. Bölüm ,dize 424.

sayısız alıntılarında buluyor. Bachofen'e göre, "heterizm"den tek-eşli evliliğe ve analık hukukundan babalık hukukuna geçiş, özellikle Yunanlılarda, dinsel düşüncelerin evrimiyle, eski anlayışı temsil eden eski geleneksel tanrıların yerini yeni anlayışı temsil eden yeni tanrılıkların almaya başlaması ve öbürlerini gittikçe daha geri plana atmaları sonucu ortaya çıkmıştır. Demek ki, Bachofen'e göre, erkekle kadının karşılıklı toplumsal konumlarında tarihsel değişmelere yol açan şey, insanların içinde yaşadıkları gerçek koşullardaki değişmeler değil, ama bu yaşam koşullarının aynı insanların zihnindeki dinsel yansımalarıdır. Bachofen, bunun üzerine, Kahramanlık Dönemi'nde çökmekte olan analık hukuku ile yükselmekte olan zaferi kazanmış babalık hukuku arasındaki savaşın dramatik anlatımı olarak Aiskhylos'un *Oresteia*'sını gösterir. Klytaimestra, Troya Savaşı'ndan dönen kocası Agamemnon'u, sevgilisi Aigisthos yüzünden öldürür; ama Agamemnon'dan olan oğlu Orestes, öz anasını öldürerek, babasının öcünü alır. Bunun üzerine, ana-katilliği suçların en ağırı ve en bağışlanmazı sayan analık hukukunun koruyucu perileri, Erinysler peşine düşer. Ama, kendi indirdiği vahiyle Orestes'i bu işe sürükleyen Apollon ve yargıç olarak başvurulan Athena (burda babalık hukukuna dayalı yeni düzeni temsil eden iki tanrı) Orestes'i korurlar. Athena, tarafları dinler. Bütün anlaşmazlık, Orestes'le Erinys'ler arasında yer alan tartışmada kısaca özetlenir. Orestes, Klytaimestra'nın ikili bir cinayet işlediğini öne sürer; *kendi* kocasını öldürmekle *oğlunun* babasını da öldürmüştür. O halde Erinys'ler niye çok daha suçlu olan Klytaimestra'nın peşine düşmüyorlar da, Orestes'in peşine düşüyorlar? Verilen yanıt çarpıcıdır:

"Çünkü kadın öldürdüğü adama *kan ilişkileriyle*

bağlı değildi."

Kan ilişkileriyle bağlı olunmayan bir adamı **öl**dürmenin günahı, adamı öldüren kendi karısı bile olsa ödenebilir ve Erinys'leri ilgilendirmez bu. Erinys'lerin görevi, kandaşlar arasındaki cinayetleri izlemektir, ki bu cinayetlerin en ağırı da, analık hukukuna göre, ana-katilliğidir. O zaman, Orestes'i savunmak üzere Apollon işe karışır. Athens, Areopagitus'ların (Atinalı yargıçların) oyuna başvurur. Aklama ve suçlama için verilen oylar eşit sayıdadır. Bunun üzerine, Athena Mahkeme Başkanı olarak oyunu Orestes'in lehine kullanır ve onu aklar. Babalık hukuku analık hukuku üzerinde galebe çalar. Erinys'lerin kendi deyimiyle "genç kuşak tanrıları", Erinys'leri yenerler ve sonunda Erinys'ler yeni düzen içinde yeni bir görev almanın gerekli olduğu tanısına varırlar.

Orestia'nın bu yeni ama baştan sona doğru yorumu, bütün kitabın en iyi, en güzel parçalarından biridir, ama aynı zamanda, Bachofen'in Erinys'lere Apollon'a ve Athena'ya, sağlığında Aiskhylos'un inanmış olduğu kadar inandığını da gösterir; gerçekten de, Bachofen, Yunanlıların Kahramanlık Dönemi'nde, bu tanrıların analık hukukunu devirip yerine babalık hukukunu getirme mucizesini gösterdiklerine inanır. Dini, dünya tarihinin temel kaldıracı olarak gören böylesine bir anlayışın sonunda düpedüz bir gizemciliğe düşeceği açıktır.

Friedrich Engels, Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni.

İlkçağ Köleliği ve Dünya Kültürü

Kölelik icad edilir edilmez, eski topluluğun ilerisinde gelişmekte olan halklar arasında egemen üre-

tim biçimi halini aldı, ama bu halkların sonunda yozlaşmasının da başlıca nedenlerinden biri oldu. Tarımla sanayi arasında büyük çapta iş bölümünü ve böylece antik dünyanın yeşerip serpilmesini, yani Helenizm'in doğmasını ilk olarak kölelik sağladı. Kölelik olmasaydı, Yunan devleti, Yunan sanatı ve bilimi de olmazdı; kölelik olmasaydı, Roma İmparatorluğu da olmazdı. Ama temelde Helenizm ve Roma İmparatorluğu olmadıkça modern Avrupa da olamazdı. Şunu hiç bir zaman unutmamalıyız ki, köleliğin hem gerekli sayıldığı, hem de evrensel olarak tanındığı bir durum, bizim bütün iktisadi, siyasi ve düşünsel gelişmemiz içinde yer alan bir önkoşuldur. Bu anlamda haklı olarak şunu söyleyebiliriz: İlkçağ köleliği olmasaydı, modern toplumculuk da olamazdı.

Köleliğe ve buna benzer şeylere karşı bir takım genel lâflarla saldırıya geçmek ve bu gibi rezaletlere karşı yüksek ahlaki öfkemizi ortaya dökmek çok kolay bir işdir. Ne yazık ki, bütün bunlar sadece herkesin bildiği birşeyi, yani bu ilkçağ kurumlarının günümüz koşullarına ve bu koşulların belirlediği duygularımıza artık uymadığını dile getirir, o kadar. Ama, bu kurumların nasıl ortaya çıktığı, niçin varolduğu ve tarihte hangi rolü oynadığı konusunda bize tek söz etmez. Bu soruları incelediğimiz zaman da, ne denli çelişik ve aykırı da gelse, köleliğin o günkü koşullar altında ileri doğru büyük bir adım olduğunu söylemek zorundayızdır. Şurası bir olgudur ki, insanoğlu hayvandan gelmiştir ve barbarlıktan kurtulmak için ister istemez barbarca, nerdeyse hayvanca araçlar kullanmak zorunda kalmıştır. Eski toplulukların, Hindistan'dan Rusya'ya kadar, varolduğu her yerde, binlerce yıl boyunca, en acımasız devlet biçiminin, Doğu despotluğunun temelini oluşturmuşlardır. Ancak, bu toplulukların dağıldığı yerlerde insan-

lar ileriye doğru gitmişler ve yaptıkları ilk iktisadi ilerleme, köle emeği yoluyla üretimlerini arttırmak ve geliştirmek olmuştur. Şurası açıktır ki, insan emeği gerekli geçim araçlarından ancak azıcık fazlasını yaratabilecek kadar üretken olduğu sürece, üretici güçlerin artması, ticaretin yaygınlaşması, devletin ve hukukun gelişmesi, ya da sanatın ve bilimin kurulması, ancak daha geniş bir iş bölümü aracılığıyla gerçekleştirilebilecekti. Bunun gerekli temeliyse, basit el emeğine bakan kitleler ile emeği yöneten, ticareti ve kamu işlerini yürüten ve daha sonraki bir aşamada, sanat ve bilimle uğraşan mutlu azınlık arasındaki geniş iş bölümüydü. Bu iş bölümünün ne basit, en doğal biçimi ise kölelikti.

Friedrich Engels, Anti-Dühring,
s. 207-09.

Yunan Sanatında Plastik Öğe

—1—

Demek ki, atom, nasıl kendi görsel varoluşundan, düz doğrudan, kendini soyutlayarak, ondan uzaklaşarak, serbest kalıyorsa; bütün Epikuroscu felsefe de, soyut bireyselliğin, kendi kendine yeterli olmanın ve bütün öbür şeylerle ilintileri olumsuzlaşmanın gerektiği her yerde, sınırlı varlık tarzından öyle uzaklaşır.

O halde, eylemin amacı, acı ve karmaşadan uzaklaşmada, kendini ondan soyutlandırmada, ataraksiyadadır. Nitekim, hayr, şerden kaçıştır; haz, ıstıraptan uzaklaşma. Son olarak da, soyut bireyselliğin kendi en geniş özgürlük ve bağımsızlığı içinde, kendi bütünselliği içinde bulunduğu bir yerde, bu kendini uzaklaştıran varlığın *tümel varlık* olduğu görülür;

onun için, tanrılar dünyadan uzaktadır, onunla ilişikleri yoktur, onun dışında yaşarlar.

İşte, Epikuros'un bu tanrıları, yani insanoğlu gibi, gerçek dünyada iki dünya arası yaşayan, sözde kanı canı olan, barış ve huzur içinde keyif süren, hiçbir yakarıya kulak asmayan; ne kimseyi, ne de dünyayı takan, sırf akıl almaz güzellikleri, görkemleri ve üstün yaradılışları dolayısıyla kendilerine saygınlık duyulan bu tanrılar, alay konusu olmuştur hep.

Yine de bu tanrılar Epikuros'un uydurması değildir. Varolmuşlardır. *Yunan sanatının plastik tanrılarıdır* onlar. Romalı *Ciceron*, haklı olarak alay eder onlarla[31], ama, Yunanlı Plutharkhos, bütün Yunan görüşünü unutarak, tanrılara ilişkin bu öğretinin, korku ve batıl inancı ortadan kaldırdığı halde[32], tanrılar adına hiçbir sevinç ya da yarar getirmediğini, onun yerine, insana ne yararı ne de zararı dokunan Hyrkania[33] balığıyla insanlar arasındaki ilinti neyse tanrılarla da insanlar arasına öyle bir ilinti getirdiğini öne sürer. Kuramsal olarak sükünet, Yunan tanrılarının başlıca karakteristiklerinden biridir. *Aristoteles*'in dediği gibi:

"Mükemmel olan şeye eylem gerekmez; çünkü, kendi içinde bir sondur o."[34]

Karl Marx, "Doktora Çalışması".

—2—

Eğer ilk Yunan bilgeleri, gerçek ruhun kendisi, cevherin kendilerinde cisimleşen bilgisi iseler, eğer söyledikleri sözler, cevher kadar sahici bir yoğunluk

(31) Ciceron, **Pro Caelio**, I, 38-39.
(32) Plutarch, **Commentarius ne suaviter quidem vivi posse secundum Epicuri decreta, docens.**
(33) Hazar Denizi'nin eski adı.
(34) Aristoteles, **De caelo**, II, 12.

taşıyor ise; eğer, cevher gitgide idealleştirildikçe, onu ileriye götüren kişiler, ortaya konan cevherin gerçekliğine, insanların gerçek yaşamına karşı, kendi belli gerçeklikleri içinde ideal bir yaşam sürüyorlarsa, o zaman, ideallik ancak cevher halinde vardır. Yaşayan güçler küçümsenmez ama; bu dönemin ideal adamları, Pythagorascılar ile Elealılar, devlet yaşamını gerçek akıl olarak överler; ilkeleri nesneldir, kendilerinin şiirsel bir coşkuyla, yarı-gizemci bir biçimde karşıladıkları, yani doğal enerjiyi idealliğe ulaştırıp o enerjiyi tüketmeden onu bir süreç içine sokup, doğal olanın kendi belirlenişine bırakan bir biçimde ona yer verdikleri, kendilerinin üstünde bir güçtür. İdeal cevherin bu yolda cisimlenişi, o ideali coşkuyla selâmlayan filozofların kendilerinde vücut bulur; sadece plastik bir biçimde şiirsel olarak kendi anlatımını bulmuş olmakla da kalmaz, kendi gerçekliğini de o kişide bulur, öyle ki, kendi görünüşü artık kendi gerçekliği olan kişidir o; o kişilerin kendileri yaşayan imgelerdir, kendi plastik büyüklükleriyle ortada görünürler; herkesin gözleriyle gördüğü, yaşayan sanat yapıtlarıdırlar; bu bilgelerin etkinlikleri evrensel olanı biçimlendirirken, söyledikleri sözler de kendini gerçekleştirmekte olan cevherdir, yasalardır.

Dolayısıyla, bu bilge adamlar, olağan insana azıcık benzer, Olympos tanrı heykelleri gibidirler; hareketlilikleri, kendi içlerinde hareketsizliktir, insanlarla ilintileri neyse, cevherle ilintileri de o aynı nesnellik içindedir. Yunan ruhunun gerçek hissedilir gücü Pytho tapınağından ses verdiği sürece, Delphoi Apollon'unun vahiyleri, insanlar için, bilinmez bir gücün ışığına bürülü, kutsal hakikatler olmuştur; halkın kendi yankılanan kuramı oldukları sürece halkın onlara yaklaşımı kuramsaldır, halka ben-

zemedikleri sürece halktandırlar. İşte bu bilge adamlar için de durum aynıdır. Ne var ki, Sofistler ile Sokrates'in ve Anaksagoras'ın o kendi yeteneğiyle[a] durum dersine dönmüştür.

Karl Marx, "Epikuroscu Felsefe Üstüne Defterler".

Antik Dünyada Din ve Kültür

"Tarihte daha çok önem kazanmış uluslarda, ulusal hayatın yükselişi, dinsel bilincin en üst dereceden gelişmiş olmasıyla çakıştığı gibi, bu ulusların kendi büyüklükleri ve güçlerini yitirişleri de dinsel kültürlerinin çökmüş olmasıyla çakışır."

Hakikate varmak için, yazarın bu iddiasının[35] tam tersine çevrilmesi gerekir; yazar, tarihi başaşağı etmiş. Antik dünyanın halkları arasında, Yunanlılar ile Romalılar, hiç kuşkusuz, en yüksek "tarihsel kültürü" olanlardır. Yunanlılar, içte en çok Perikles zamanında, dışta ise İskender zamanında yükselmişlerdir. Perikles çağında, felsefe, sanat ve retoriğin kendisi sayılabilecek Sofistler ile Sokrates, dinin yerini almışlardı. İskender çağı ise, "bireysel" ruhun sonsuzluğu ile pozitif dinler Tanrısını reddeden Aristoteles'in çağıdır. Gelelim Roma'ya! Ciceron'u okuyun! Roma'nın kendi gelişmesinin doruğuna ulaştığı bir dönemde, kültürlü Romalıların dini, Epikurosculuk, Stoacılık ya da şüphecilik felsefeleriydi. Antik devletlerin yıkılmasıyla birlikte dinlerinin de ortadan

(a) Aslında eski Yunan harfleriyle yazılıdır- (Çev.)

(35) Marx'ın alıntıladığı bu yazı, gerici bir gazeteci ve o gazetenin yayımcılarından olan Carl Hermesce **Kölnische Zeitung** için yazılmıştı.

kaybolduğunu açıklamaya bile gerek yok; çünkü, antiklerin "hakiki din"i, kendi "devlet" ve "ulusallık" kültleriydi. Antik devletlerin yıkılmasının nedeni eski dinlerin yıkılması değil, eski dinlerin yıkılmasının nedeni antik devletlerin yıkılmasıydı. Bu tarz bir cehalete, kendi kendini "bilimsel araştırmaların kanun koyucusu" ilân edip, felsefe adına "resmi emir" çıkaran şu aşağıdaki başyazıda da rastlıyoruz:

> *"Bilimsel gelişmede insanların kaydettikleri ilerlemeler ister istemez dinsel görüşlerin dayandığı hataların ortaya çıkarılıp gösterilmesine bağlı olduğu için, bütün bir antik dünyanın çökmesi kaçınılmaz bir şeydi."*

Demek ki, bu başyazıya göre, bütün bir antik dünya bilimsel araştırmalar eski dinlerin hatalarını ortaya çıkardığı için çöktü. Yani, bilimsel araştırmalar dinin hataları karşısında sussaydı; başyazarımız Romalı yetkililere Lucretius ile Lucianus'un yazılarını uygulamaya koymayı tavsiye etseydi, antik dünya yıkılmayacak mıydı?

Bay H. nın zengin bilgisini açıp genişletmeyi şimdilik bir başka sefere bırakıyoruz.

Antik dünyanın yıkılması yaklaştığı sıralarda, Yunan mitolojisinin "ebedi doğruluğu"nu ve "bilimsel araştırmanın sonuçları"yla tamamen uyuştuğunu zorla ispatlamaya çalışan *İskenderiye okulu* ortaya çıkmıştı. Görmemek için gözlerini kapatmakla çağın yeni gelişen ruhunun ortadan kaybolacağını sanan bu akımda, İmparator Julianus da yer almaktaydı.

Karl Marx, "Kölnische Zeitung'un 179. sayısındaki Başyazı".

Lucretius Carus

Zeus, nasıl Kureta'ların[36] gürültülü savaş danslarıyla büyüdüyse, dünya da burda atomların çınlayan savaş oyunlarıyla öylesine biçimleniyor işte.

Lucretius, hakiki Romalı epik ozandır, çünkü Roma ruhundaki cevheri dile getirir; Homeros'un güçlü neşeli karakterleri yerine burda başka nitelikleri olmayan katı, sımsıkı kapalı kahramanlara rastlarız, *omnium contra omnes*[a] bir savaş vardır burda, kaskatı bir benlik biçimi, tanrısız bir doğa ve dünyadan uzak bir tanrı.

Karl Marx, "Epikuroscu Felsefe Üstüne Defterler".

Persius'un Yergisi

Fizoloflar ya sadece para kazanan okul müdürüydüler, ya da eğlence düşkünü zenginlerin yanında şaklabanlık eden kimseler. Hatta bazıları köleydi. Bunların rahat koşullar altında ne hale geldiklerinin bir örneği de Seneca'dır. Bu Stoacı, nefsi körletme ve erdem vaizi kişi, Neron'un has entrikacısıydı. Zaten o yere de ancak uşaklık etme sayesinde gelebilirdi; kendisi Neron'dan para, mal mülk, bahçe ve saray biçiminde armağanlar almanın yolunu bulmuştu, yoksullara İncil'deki Lazarus'u vazederken o kıssadaki zengin adam kendisiydi.

Ta ki Neron kendisine kancayı takınca, felsefesinin kendisine yettiğini söyleyerek, imparatordan bütün armağanlarını geri almasını istedi. Gününün soysuzlaşmış kişileri üstüne yergiler düzme yürekliliğini

(36) **Kureta**'lar, Zeus'un anası Rhea'nın rahipleri. Yunan mitolojisine göre, **Kureta**'lar, bebek Zeus'un bağrışmalarını kalkanlarıyla çıkardıkları seslerle boğarak, iktidarı elinden alacaklar korkusuyla çocuklarını yutmaya kalkışan, babası Kronos'un elinden Zeus'u kurtarmışlardır.

(a) Herkesin herkese karşı savaşı-(Çev.)

Persius gibi büsbütün tek başına kalmış filozoflar gösterebilmiştir ancak. İkinci tip ideologlara, hukukçulara gelince, onlar yeni koşulları coşkuyla karşıladılar, çünkü zümreler arasındaki bütün farklılıkların ortadan kaldırılması, peşinde koştukları özel hukuku işletebilme konusunda kendilerine geniş ufuklar açıyordu, ki onlar da buna karşılık imparatora gelmiş geçmiş en acımasız devlet hukuku sistemini hazırlayacaklardı.

Friedrich Engels, "Bruno Bauer ve Erken Hıristiyanlık".

İlkçağ ve Ortaçağ Edebiyatında Aşk

Ortaçağ'dan önce, bireysel cinsel aşk diye bir şey sözkonusu değildi. Çok açıktır ki, kişisel güzellik, birbirine yakınlık, benzer eğilimler, vs., farklı cinsiyette insanlar arasında cinsel ilişki isteği uyandırmış; erkekler de, kadınlar da, en yakın ilişki içine girecekleri kimse konusunda büsbütün kayıtsız kalmamışlardır. Yine de bu durumla günümüzdeki cinsel aşk arasında dağlar vardır. Bütün ilkçağda, evlilikler büyüklerce kararlaştırılır ve ilgililer buna sessiz sedasız uyarlardı. İlkçağda çok az rastlanan karı-koca aşkı, hiçbir zaman öznel bir eğilim değil, nesnel bir ödevdi; evlilik nedeni değil, evliliğin kendi bir bağlaşığıydı. Modern anlamda aşk ilişkileri, ilkçağda, resmî toplumun dışında kurulabilirdi ancak. Aşk acıları ile sevgileri Theocritus ile Moschus tarafından şarkılaştırılan çobanlar, Longus'un Daphnis ile Chloe'su, özgür vatandaşların yaşama alanı olan devlette hiçbir yeri olmayan kölelerdir. Köleler dışında, aşk macerasına, batan bir antik dünyanın çöküntü ürünleri olarak rastlanır ancak, o da Atina'da tam Atina'nın batışından önce, Roma'da da İmparatorlar zamanında, her zamanki gibi resmî toplum dışında kalan, *hetaera*'lar, yani, yabancı ya da azat edilmiş kadınlarda. Özgür kadın ve erkek vatandaş arasında bir aşk macerası geçmişse eğer, ancak zina biçimindedir bu. İlkçağın klasik aşk şairi, ihtiyar Anakreon, bizim bugün anladığımız anlamdaki cinsel aşkı öylesine umursamıyordu ki, sevilen kimsenin cinsiyeti bile ırgalamıyordu onu.

Bizim anladığımız anlamda cinsel aşk, basit cinsel istekten, antiklerin *eros*'undan oldukça farklıdır. Bir kere, sevilen kimsenin de sevmesini gerektirir; bu

açıdan, kadın erkeğe eşittir; oysa, antik *eros*'ta, kadının hiçbir zaman fikri sorulmazdı. İkincisi, cinsel aşk, birbirine sahip olamamanın ya da birbirinden ayrı kalmanın taraflar için en büyük değilse bile, yine de büyük bir talihsizlik olarak görüleceği bir süre ve yoğunluk derecesi taşır; birbirine sahip olabilmek için taraflar büyük tehlikeleri göze alırlar, hatta ölüme kadar giderler, ki bu duruma ilkçağda ancak zinada rastlanır. Son olarak da, cinsel ilişki üstüne yargı verecek yeni bir ahlak ölçüsü ortaya çıkar; ancak, bu ilişkinin evlilik içi mi, evlilik dışı mı olduğuna bakılmaz yalnızca, şu da gözetilir: bu ilişki aşka, karşılıkla aşka da dayanıyor mu? Çok açıktır ki, feodal ya da burjuva pratiğinde başka ahlak ölçüleri ne denli geçerliyse, bu yeni ahlak ölçüsü de o denli geçerlidir; yani, hiç kimse kulak asmaz ona. Ama ötekilerden daha kötü gözle de görülmez. Bütün öbürleri gibi o da kağıt üstünde, teoride kabul edilir. Zaten bundan fazlası da beklenemez.

İlkçağın cinsel aşka giderken yarıda kaldığı nokta, yani zina, Ortaçağın hareket noktasıdır. Şafak Türkülerine yol açan şövalye aşkından daha önce sözetmiştik. Evliliği bozacak bu tür aşkla evliliğe giden aşk arasında, şövalyelik çağında bile bütünlükle aşılamamış, büyük bir boşluk vardır. Hatta, hercai Latinler'i bırakıp erdemli Almanlar'a geçtiğimiz zaman, *Nibelungen Kasidesi*'nde[37] görürüz ki, içten içe kendisine aşık olan Sigfried'e o da gizlice aşık olan Krimhield kendisiyle adını vermediği bir şövalye arasında söz kestiği haberi üzerine Gunther'e şu cevabı verir sadece:

(37) **Nibelungen Kasidesi:** Exodus dönemindeki (III.- IV. yüzyıllarda) eski Alman efsane ve ezgilerine dayanan başlıca Alman kahramanlık destanı. Bu destanın eldeki metni 1200'lere dayanır.

"Hiç gerek yok sormanıza; siz nasıl emrediyorsanız ben bir ömür boyu ona uyarım. Bana koca olarak seçtiğiniz adamla, efendim, ben de seve seve nişanlanırım."[38]

Kendi aşkının bu işde hesaba katılabileceğini aklına bile getirmez Kriemhild. Birbirlerini hiç görmeden, Gunther Brunhild'le, Etzel de Kriemhild'le evlenmek ister. Aynı şey *Gudrun*'da da[39] vardır: İrlandalı Sigeband Norveçli Ute ile, Hegelingenli Hettel İrlandalı Hilde ile; son olarak da, Morlandlı Siegfried ve Ormanyalı Hartmut ile İzlandalı Herwig, Gudrun'la evlenmek isterler ve burda ilk kez, Gudrun, kendi isteğiyle bu sonuncu adaya karar verir. Kural olarak, genç bir prense gelin büyüklerce seçilir; eğer büyükler hayatta değillerse, her alanda sözleri büyük ağırlık taşıyan en yüksek vasallerin onayıyla prensin kendisince seçilir. Zaten başka türlüsü de mümkün değildir. Çünkü, prens için olduğu kadar şövalye ya da baron için de evlilik siyasal bir işdir, yeni ittifaklar yoluyla güç kazanmak için bir fırsattır; belirleyici etken burda, bireysel eğilimin kendisi değil, *evin* kendi çıkarıdır. Bu koşullar altında, evlilik hakkında karar verilirken, son söz nasıl olur da aşık olabilirki?

Friedrich Engels, Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni.

Eski İrlanda Edebiyatı[40]

İrlanda halk müziğinin bir bölüğü çok eskidir, bir bölüğüyse son üçyüz dörtyüz yıl içinde ortaya çıkmış-

(38) **Nibelungen Kasidesi**, X. Bölüm.
(39) Bir 13. yüzyıl Alman destanı.
(40) Bu konu, Marx'ın en büyük kızı Jenny'nin ricası üzerine Engels'ce kaleme alınmıştır.

tır, bir bölüğü de son yüzyılda. Özellikle, son İrlanda saz şairlerinden Carolan zamanında çok şey yazılmıştır. Geçmişte (aynı kişinin hem şair, hem besteci, hem de şarkıcı olduğu) bu saz şairlerinin ya da arp çalgıcılarının sayısı pek çoktu. Her İrlanda beyinin kendi şatosunda kendi saz şairi vardır. Gezginci şarkıcı olarak ülkeyi dolaşan birçoklarının, haklı olarak İngiltere'ye karşı, ulusal geleneğin başlıca sözcüleri olarak görülmeleri yüzünden İngilizlerce kafaları uçurulmuştu. (Macpherson'un, tümüyle İrlanda şarkılarına dayanan *Ossian*[41] adlı şiirlerinde Fingal diye bir İskoç olarak aldığı) Finn Mac Cunhal'ın zaferleri üstüne, eski Tara krallık sarayının görkemi üstüne, Kral Brian Borumha'nın kahramanlıkları üstüne söylenen şarkılar ile daha sonra Sassenach'lara (İngilizlere) karşı İrlanda beylerinin savaşları üstüne söylenen şarkılar hep bu saz şairleri yoluyla ulusun canlı belleğinde saklı kalmıştır. Hatta, bu saz şairlerince, çağdaş İrlanda beylerinin bağımsızlık için yaptıkları savaşlar için şarkılar yakılmıştı. Ne var ki, 17. yüzyılda, Elizabeth, I. James, Oliver Cromwell ve Hollandalı William tarafından ezilip, yerleri yurtları ellerinden alınarak İngiliz saldırganlara verilen İrlanda halkı, kendi topraklarından sürülmüş, yersiz yurtsuz bir ulus haline düşmüş; gezginci şarkıcılar ise, tıpkı Katolik rahipler gibi, ülkelerinden kovularak, bu yüzyılın başlarında yavaş yavaş ortadan silinip gitmişlerdi. Ama, adları kaybolmuş, şiirlerinden ancak parçalar kalmış, en güzel miraslarına el konmuş, ama, yenilmemiş bir halk olarak geriye müziklerini bırakmışlardır.

Bütün İrlanda şiiri, dörtlüklerle yazılmıştır. Onun için, bazen belirgin olmasa da, çoğu zaman bir

(41) Burda, İskoç şairi Macpherson'un 1760-65'te yayınladığı **Ossian Şiirleri**'ne değinilmektedir.

nakarat, ya da sonunda arp eşlik etse bile, dört dizelik bir uyak, çoğu, özellikle de eski İrlanda ezgilerinin temelini oluşturur. Bu eski şarkıların bazıları, İrlanda'nın büyük bir kısmında İrlanda dilinin bugün bile hiç anlaşılmadığı ya da ancak yaşlı insanlarca anlaşılabildiği ancak birkaç İrlandaca addan ya da şarkı başındaki sözlerden bilinmektedir. Daha sonraki şarkıların büyük bir bölüğünün adları ve sözleri İngilizcedir.

Bu şarkılarda ağır basan içlilik, ulusal havanın bugün bile bir ifadesini taşır. Kendi ülkelerine ayak basmış insanların hergün yeni yeni baskı yöntemleri icat ettikleri bir halkın ezgileri başka nasıl olsundu ki? Kırk yıl önce başlatılan ve son yirmi yılda en aşırı noktasına vardırılan en son yöntem, İrlandalıların kendi evlerinden, kendi çiftliklerinden çıkarılmalarıdır, ki İrlanda'da bu, insanların kendi ülkelerinden çıkarılmalarıyla birdir. 1841'den bu yana, nüfus iki buçuk milyona düşmüş, üç milyonun üzerinde İrlandalı yurtdışına göç etmiştir. Bütün bunların hepsi İngiliz asıllı büyük toprak sahiplerinin kârı için ve onların kışkırtmalarıyla olmuştur. Bu bir otuz yıl daha böyle gidecek olursa eğer, ancak Amerika'da İrlandalıya rastlanacaktır artık.

Friedrich Engels, "Bir Deste İrlanda Şarkısı İçin Önsöze Notlar".

Provans Edebiyatı

"Ortaçağda Güney Fransa halkının Kuzey Fransa halkına yakınlığı, Polonyalıların Ruslara yakınlığı şimdi ne kadarsa, o kadar bile olmamıştır. Ortaçağda, Provans ülkesi diye bilinen Güney Fransa, yalnız "yüksek bir gelişme" göstermekle kalmamış, Avrupa'

daki gelişmeye öncülük de etmiştir. Bütün modern uluslar içinde ilk kez bir edebiyat diline sahip olanlar onlardı. Şiirleri bütün Latin dili halklarına, hatta Almanlarla İngilizlere bile rakipsiz bir örnek olmuştur. Feodal şövalyeliğin yetkin bir hale gelişinde Kastilyalılarla, Kuzey Fransızlarla ve İngiliz Normanlarıyla yarışmışlar; sanayi ve ticarette ise İtalyanlarla atbaşı gitmişlerdir. Yalnız "ortaçağ yaşamının bir yüzünü parlak bir biçimde" geliştirmekle kalmamışlar, en karanlık Ortaçağa bile eski Yunan kültürünün bir parıltısını getirmişlerdir."

Karl Marx ve Friedrich Engels,
"Frankfurt Meclisi Polonya
Sorununu Tartışıyor"

Alman Volksbücher[a]

Bir kitabın halk kitabı oluşu, Alman halkı için bir kitap oluşu, o kitap için zaten büyük bir övgü değil midir? Yine de bu, böyle bir kitaptan çok şeyler bekleme hakkımızı bizden almaz; böyle bir kitabın, makul bütün ihtiyaçlara cevap vermesi gerekir; her bakımdan sugötürmez bir değeri olmalıdır. Halk kitapları, bütün gün çalıştıktan sonra evine yorgun argın gelen köylüyü neşelendirmeye, canlandırmaya, eğlendirmeye, taşlı tarlasını incecik gül bahçesine çevirerek dertlerini unutturmaya; zanaatkârın çalıştığı atölyesini, perişan çırak çocuğun sefil tavanarasını bir şiir dünyasına, altından bir saraya döndürmeye, aptal suratlı sevgilisini güzel prenses kılığında göstermeye yaradığı gibi; İncil'in yanısıra, içini arındırmaya, kendi gücünün, kendi hakkının, kendi özgürlüğünün farkına varmasına, cesaretini ve ülkesine

(a) Halk yığınları için yazılmış; efsane, masal ve şiir gibi şeyleri içeren ucuz halk kitapları.-(Yay.)

olan sevgisini uyandırmaya yarar.

Genel olarak, bir halk kitabından zengin bir şiirsel içerik, sağlam bir gülmece ve bu bir Alman halk kitabıysa eğer, güçlü, güvenilir bir *Alman* ruhu gibi, bir takım hiç değişmez nitelikler beklediğimiz kadar, bu kitaplardan çağına ayak uydurmalarını da beklemeye hakkımız vardır, yoksa halk kitabı olmaktan çıkarlar. Özellikle günümüze (meşrutiyetçiliğin gelişmesi, aristokrasinin baskısına karşı direnme; aklın çilecilik, neşenin de çileciliğin karanlık kalıntılarına karşı savaş vermesi gibi), bütün belirtileriyle bugünkü özgürlük mücadelesine bakacak olursak, halk kitaplarından eğitilmemiş kişilere yardımcı olmasını ve pek tabii, doğrudan doğruya olmasa bile, bu hareketlerin doğruluğunu ve aklayakın olduğunu göstermesini istemek hiç de yanlış olmayacaktır sanırım; ama, bu kitaplar, ne olursa olsun, hiçbir biçimde, köleliğe ve çilecilik aristokrasisine başeğmeye yol açmamalıdır. Şurası da açıktır ki, bugün uyulması saçma, hatta yanlış olan, eski günkü törelerin bir halk kitabında kesinlikle yeri olmamalıdır.

Artık sahici Alman halk kitapları haline gelmiş ve genellikle bu ad altında toplanan kitaplar için de bu ilkeler doğrultusunda bir yargıda bulunmamız gerekir. Bu kitaplar, kısmen Ortaçağ Alman ya da Latin dili şiirlerinin, kısmen de halk arasında yaygın batıl inançların ürünleridir. Daha önceleri üst sınıflarca aşağılanan ve alay edilen bu kitaplar, bilindiği gibi, daha sonra romantiklerce ele alınıp uyarlanmış, hatta göklere çıkarılmıştır. Ama, romantisizm, bu kitapların yalnızca şiirsel içeriğine bakmış, halk kitapları olarak önemini kavrayama(mıştır)...

Friedrich Engels, "Alman Volksbücher".

İ.Ö. 300'de Antik Dünyanın Sonunda Varolan Durum ile 1453'te Ortaçağın Sonunda Varolan Durum Arasındaki Fark

1. Kollarını zaman zaman içerlere, İspanya, Fransa ve İngiltere'nin Atlantik kıyılarına doğru uzatan, bu yüzden de Cermenlerle Slavlar tarafından Kuzeyden, Araplar tarafından da Güney-Doğudan kolaylıkla yarılıp geriye püskürtülebilen, Akdeniz kıyıları boyunca ince bir şerit halinde uzanan bir uygarlık yerine, kapalı bir uygarlık alanı vardı artık: uçnoktaları İskandinavya, Polonya ve Macaristan olan Batı Avrupa'nın tümü.

2. Yunanlılar, ya da Romalılar ile barbarlar arasındaki bir karşıtlık yerine artık, İskandinavya'yı vs. saymazsak, kendi kültür dilleri olan altı kültürlü halk vardı, ki bunların hepsi, 14. yüzyılda edebiyatın hızla yükselmesine katkıda bulunabilecek derecede gelişmiş ve ilkçağın sonlarına doğru artık yozlaşıp gitmekte olan Yunan ve Latin dillerinden çok daha yönlü bir kültürü yüklenmişti.

3. Sınai üretim ve ticaret, Ortaçağda kentli insanların elinde son derece yüksek bir gelişme göstermiş; bir yandan, üretim geniş çapta, çok daha yetkin hale gelmiş ve çeşitlilik kazanmış, ticaret çok daha güçlenmiş, denizcilik Saksonlardan, Frizyelilerden ve Normanlardan bu yana sonsuz artmış; öte yandan, bir sürü icadın yapılışı ve dışardan, Doğudan icatların alınışı, yalnızca Yunan edebiyatının dışardan alınmasını ve karışıma uğramasını, deniz keşiflerini ve burjuva din devrimini olanaklı kılmakla kalmamış, ama aynı zamanda, bunlara oldukça farklı ve hızlı bir hareket alanı da açmıştır. Ayrıca, henüz sistemleşmemiş olmakla birlikte, ilkçağda görül-

meyen, bir sürü bilimsel olgu da ortaya çıkmıştır: manyetik iğne, matbaa, matbaa harfleri, keten kağıt (ki Araplarla İspanyollarca 12. yüzyıldan beri kullanılıyordu; pamuk kağıt, 10. yüzyıldan bu yana ortada görülmeye başlanmış, 13. ve 14. yüzyıllarda yaygın bir hale gelmişti; papirüs ise, Araplardan sonra Mısır' da artık kullanılmıyordu), barut, *gözlük*, *mekanik saatler*, *kronoloji* ve *mekanik*'te büyük ilerlemeler.

(İcatlar için bak No. 11)[42]

Ayrıca, *gezi* malzemesi (Marco Polo, İ.S. 1272, vs.)

Genel eğitim, hâlâ kötü olmakla birlikte, üniversiteler sayesinde, çok daha yaygınlık kazanmıştı.

Konstantinopl'un yükselişi ve Roma'nın yıkılışıyla, ilkçağda sona erer. Ortaçağın sonu ise kaçınılmaz biçimde, Konstantinopl'un yıkılışına bağlıdır. Yeniçağ Yunanlılara dönüşle başlar - Olumsuzlamanın olumsuzlanışı!

Friedrich Engels, Doğanın Diyalektiği, s. 190-91.

Dante

—1—

İtalya, klasizmin ülkesidir. Üzerinde modern çağların ışıklarının ağardığı o büyük dönemden bu yana, Dante'den Garibaldi'ye kadar, erişilmez klasik mükemmellikte çok büyük kişiler yaratmıştır.

Friedrich Engels, Marx'ın Kapital'inin III. Cildi'ne "Önsöz".

---

(42) Engels, burada, icatların kronolojik bir listesini içeren notlarının 11. sayfasına gönderme yapmaktadır (Engels, **Doğanın Diyalektiği**, s. 191-192).

—2—

İlk kapitalist ulus İtalya'dır. Feodal Ortaçağın kapanışı ve modern kapitalist çağın açılışı, büyük bir kişinin adıyla işaret edilir: gerek Ortaçağın son şairi, gerek yeniçağın ilk şairi olan, İtalyan Dante'yle. 1300'lerde olduğu gibi, bugün de, önümüzde yeni bir tarihsel çağ açılmaktadır. Bu yeni, işçi çağının doğuşunu işaret edecek yeni bir Dante'yi İtalya bize verecek mi acaba?

Friedrich Engels, "İtalyan Okuyuculara".

Büyük Rönesans

Doğaya ilişkin modern araştırmalar, yani ilkçağda doğa üstüne parlak felsefi sezgilere ve Arapların çoğu zaman sonuç vermeksizin ortadan kaybolup giden, yer yer çok önemli keşiflerine karşılık, bilimsel, sistematik, çokyönlü bir gelişmeye ulaşabilmiş, doğa üzerine modern araştırmalar tarihi, hemen hemen bütün yakın tarih gibi, biz Almanların Reform dediğimiz o çok çetin çağdan, başımıza gelen ulusal felâketten ve bütün bu terimler tam olarak onu anlatmasa bile, Fransızların Rönesans, İtalyanlarınsa *Cinquecento*[43] dedikleri dönemden başlar. Bu dönemin yükselmesi 15. yüzyılın ikinci yarısına rastlar. Şehirli vatandaşların desteği sayesinde Krallar feodal soyluların iktidarına son verip, aslında ulusallığa dayanan, büyük monarşileri kurmuşlardır, öyle ki, modern Avrupa ulusları ve modern burjuva toplumu bu monarşiler içinde gelişme göstermiştir. Kentliler ile soylular birbirleriyle döğüşürken Alman Köylü Savaşı, sadece ayaklanan köylüleri sahneye çıkarmak-

(43) Burda, (İtalyanca "cinquecento"dan gelen) 16. yüzyıl sözkonusu edilmektedir.

la kalmayıp (ki yeni bir şey değildi bu artık) ama onların ardısıra, ellerinde kırmızı bayraklarla ve ağızlarında malların ortak mülkiyetini isteyen sözlerle gelen, ilk modern proletaryayı da sahneye çıkarmakla, ilerde yer alacak toplumsal çatışmaların haberini de önceden vermiştir. Bizans'ın yıkılışından kurtarılan elyazmaların, Roma yıkıntıları arasından kazıp çıkarılan antik heykellerin içinden, antik Yunan' dan, şaşkın batı'nın gözleri önünde yeni bir dünya ortaya çıkmıştı; bu yeni dünyanın aldığı parıltılı biçimler karşısında Ortaçağın hayaletleri kaybolup gitmiş, İtalya, klasik ilkçağın bir yansımasına benzer ve bir daha da erişilemeyecek biçimde, sanatın görülmemiş derecede yeşermesine sahne olmuştu. İtalya' da, Fransa'da ve Almanya'da, yeni bir edebiyat, ilk modern edebiyat doğmuş; onu İngiliz ve İspanyol edebiyatlarının kalsik çağları izlemişti. Eski *orbis terrarum*'un[44] sınırları parçalanmış, ilk kez dünya gerçekten keşfedilmiş ve geniş çapta modern sanayinin çıkış noktasını oluşturacak biçimde, ilerki dünya ticaretinin ve elişçiliğinden imalâtçılığa geçişin temelleri atılmıştı. Kilise'nin insanların düşünme biçimi üzerindeki diktatörlüğü sarsılmış; Protestanlığı benimseyen Cermen halklarının çoğunluğu tarafından bu diktatörlüğe doğrudan doğruya bir son verilirken, Latinler arasında da, Araplardan alınmış ve yeniden keşfedilen Yunan felsefesiyle beslenmiş, sevinç dolu bir özgür düşünce ruhu gittikçe kök salmaya ve 18. yüzyıl maddeciliğine giden yolu hazırlamaya başlamıştı.

İnsanoğlunun o güne kadar geçirdiği en büyük ilerici devrimdi bu, devler isteyen ve (düşünce gücüyle, tutku ve karakteriyle, evrensel çapta ve bilgelikte)

(44) Bu sözler, Antik Roma'da, dünyayı, yeryüzü küresini anlatmak için kullanılıyordu.

devler üreten bir çağdı. Modern burjuva düzeni kuran insanlarda olmayan tek şey burjuvaca sınırlamalardı. Tam tersine, çağın serüvenci özelliği, şu ya da bu ölçüde bir esin kaynağıydı onlar için. O çağda yaşayan önemli insanlar arasında, birçok yer gezmemiş, dört beş yabancı dil bilmeyen, birkaç alanda birden parlamayan, hemen hemen hiç kimse yok gibiydi. Leonardo da Vinci, yalnız büyük bir ressam değil, ama aynı zamanda, önemli bulguları dolayısıyla, fiziğin çok çeşitli dallarının ona borçlu olduğu, büyük bir matematikçi, mekanikçi ve mühendisti de. Albrecht Dürer, ressam, gravürcü, heykeltraş, ve mimardı, ayrıca çok daha sonraları Montalembert ile modern Alman istihkâm bilimi tarafından ele alınacak birçok düşünceleri içeren bir istihkâm sistemi de icat etmişti. Machiavelli, devlet adamı, tarihçi, şair ve aynı zamanda yeni çağın ilk dikkate değer askeri yazarıydı. Luther, yalnız Kilise'de temizlik yapmakla kalmamış, Alman dilinde de temizlik yapmıştır; modern Alman düzyazısını yaratmış ve 16. yüzyılın Marseillaise'i haline geliş olan[45], zafere inancı içeren zafer ilâhisinin metnini ve ezgisini bestelemiştir. O dönemin kahramanları, daha sonrakilerde gördüğümüz üzere, tekyanlı üretimin getirdiği bağlayıcı etkiler içinde, işbölümünün tutsaklığına düşmemişlerdi henüz. Bu insanların başlıca ayırdedici özellikleri, hemen hemen hepsinin, eylemlerini çağdaş hareketin orta yerinde, pratik mücadelenin içinde yürütmeleri ve yaşamaları; kendi saflarını seçmeleri ve kiminin konuşup yazarak, kimininse elinde kılıçla ve çoğunun bu her ikisiyle birlikte savaşta yer almalarıdır. Onları eksiksiz insan kılan kişilik gücü ve kişilik

(45) Martin Luther'in "Ein' feste Burg ist unser Gott" korali, 1524-25 Köylü Savaşı sırasında isyancı köylülerle öbür yoksul halkın Marseillaise'i olmuştu.

tamlığı burdan gelir. Alim kişiler bunun dışında kalırlar, onlar ya ikinci üçüncü sınıf kişilerdir ya da parmaklarını ateşe daldırmak istemeyen, pimpirikli, darkafalı kişiler.

Friedrich Engels, Doğanın Diyalektiği, s. 20-22.

Shakespeare

—1—

Voltaire'in Shakespeare'den hep sarhoş yabani diye sözetmesine yol açacak kadar Fransızların duygularına ters gelen İngiliz tragedyasının benzersiz bir yanı da, onun yüce olanla aşağı olanın, korkunç olanla gülünç olanın, kahramanca olanla güldürücü olanın kendine özgü bir karışımı olmasıdır. Ama, hiçbir yerde, Shakespeare, bir kahramanlık oyununun başındaki açılış sözünü söyleme işini bir soytarının üstüne yıkmaz.

Karl Marx, "Parlamento'da Savaş Tartışması".

—2—

Şen Kadınlar'ın birinci perdesinde bütün Alman edebiyatında olduğundan daha çok hayat ve gerçeklik var, hele köpeği Crab ile Launce[46], bütün Alman komedyaları biraraya gelse, tek başına çok daha değerlidir.

Engels'ten Marx'a 10 Aralık 1873.

(46) Shakespeare'nin **Verona'lı İki Centilmen** komedyasından bir kişi.

—3—

En genel mülkiyet biçimi olan para ile belli bir kişilik arasında ne denli az bağıntı olduğunu, birbirlerinin nasıl tam karşıtı olduklarını, Shakespeare, bizim teorisyenlik taslayan küçük-burjuvazalarımızdan çok daha iyi biliyordu o zamanlar."[a]

Karl Marx ve Friedrich Engels,
Alman İdeolojisi.

(a) Bkz. **Para ve Dünya Kültürü**, Paranın Çarpıtıcı Gücü.-(Çev.)

TOPLUMSAL DÜŞÜNCE VE EDEBİYAT TARİHİ -MODERN DÖNEM-

KLASİK DRAM SANATINDA ÜÇ BİRLİK KURALI

Örneğin, şurası kesin ki, XIV. Louis dönemindeki Fransız oyun yazarlarında üç birlik kuralının[47] kuramsal olarak kuruluşu, Yunan dram sanatının (ve onun sözcüsü olarak Aristoteles'in) yanlış anlaşılmasına dayanır. Öte yandan, şurası da aynı biçimde kesin ki, onlar Yunanlıları, kendi sanatlarının gereksinimlerine karşılık verecek biçimde yorumlamışlar, bu yüzden de, Dacier'nin ve daha başkalarının, Aristoteles'i onlar için doğru yorumlamış olmalarına rağmen, onlar daha sonra uzun bir süre, "klasik" denilen bu dram sanatına sımsıkı bağlı kalmışlardır.

Marx'tan Ferdinand Lassalle'a,
22 Temmuz 1861.

(47) 17. Yüzyılda, Fransız klasikçiliği döneminde, dram sanatı kuramının mihenk taşını oluşturan **üç birlik** kuralına göre, aksiyon ancak bir gün ve gece içinde olup bitmeli (zaman birliği), tek bir yörede yer almalı (mekân birliği) ve tek bir isteme göre yürümeliydi (aksiyon birliği).

Modern toplumculuk, kendi içeriği bakımından, bir yandan, bugün toplumda varlıklılar ile varlıksızlar arasında, burjuvalar ile ücretli işçiler arasında hüküm süren toplumsal mücadelenin, öte yandan, üretimde hüküm süren anarşi görüşünün bir ürünüdür. Oysa, başlangıçta, kuramsal biçimi bakımından, 18. yüzyıldaki büyük Fransız filozofların ortaya koydukları ilkelerin daha da ileriye götürülmüş, en kararlı bir devamı olarak görünür. Her yeni kuram gibi, modern sosyalizm de, kökleri her ne kadar ekonomik olgulara da dayansa, ilkin, eldeki düşünce malzemesine bağlanmak zorundaydı.

Fransa'da, yaklaşan devrim konusunda zihinleri aydınlatmış büyük insanların kendileri de son derece devrimci insandı. Ne türlüsü olursa olsun, hiçbir dış otoriteyi tanımıyorlardı. Din, doğa bilimi, toplum, siyasal kurumlar, bunların hepsi, ayrım gözetilmeksizin eleştiriye bağlı kılınmalıydı; herşey kendi varoluşunu aklın yargısı karşısında doğrulamak ya da varoluşundan vazgeçmek zorundaydı. Düşünen akıl herşeyin tek ölçüsü haline gelmişti. Hegel'in dediği gibi, herşeyin tepetaklak olduğu bir çağdı[48]; ilkin, insan akıl ve düşüncesinin yol gösterdiği ilkelerin bütün insan eyleminin ve insanların biraraya gelişinin temeli olduğu anlamda; daha sonra da, bu ilkelerle çelişme içinde olan gerçekliğin başaşağı çevrilmesi gerektiği biçimde geniş anlamda. O güne kadarki bütün toplum ve devlet biçimleri, eskiden kalma bütün anlayış tarzları, akıldışı diye rafa kaldırılmıştı; o zamana kadar dünya ne çareki önyargılarla yürütülmüştü; geçmişteki herşeye acınarak bakılıyor ve hor karşılanıyordu.

(48) G.W.F. Hegel, **Tarih Felsefesi Dersleri, Yapıtları**, Cilt IX, Berlin, 1840, s. 535-36.

Günışığı yeni yeni ışıyordu artık; batıl inançların, haksızlığın, ayrıcalığın ve baskının yerini bundan böyle sonsuz hakikat, sonsuz adalet, doğaya dayanan eşitlik ve insanın öz hakları alacaktı.

Ama, aklın egemenliğinin burjuvazinin idealleştirilmiş egemenliğinden başka bir şey olmadığını; bu ebedi adaletin burjuva adaleti içinde kendini gerçekleştirdiğini; bu eşitliğin yasalar önünde burjuva eşitliği demek olduğunu; insanların en asli hakkı diye ilân edilen şeyin aslında burjuva mülkiyetinden başka bir şey olmadığını; aklın yönetiminin, Rousseau'nun Toplum Sözleşmesi'nin ancak burjuva demokratik cumhuriyet biçiminde ortaya çıktığını ve ancak o biçimde ortaya çıkabileceğini bugün biliyoruz. 18. yüzyılın düşünürleri de, kendilerinden öncekiler gibi, çağlarının kendilerine koyduğu sınırların ötesini aşamamışlardır.

Friedrich Engels, Anti-Dühring, "Önsöz".

ANSİKLOPEDİSTLERİN MADDECİLİĞİ

Bu arada, maddecilik, İngiltere'den, kartezyanizmin[49] bir dalı olan bir başka maddeci okulla karşılaşıp kaynaştığı Fransa'ya geçti. Nitekim Fransa'da da ilk önceleri kendi başına bir aristokratik öğreti olarak kaldı. Ne var ki, devrimci niteliğini ortaya koymakta gecikmedi. Fransız maddeciler, eleştirilerini dinsel inançla ilgili işlerle sınırlandırmadılar; karşılarına çıkan her bilimsel geleneğe ya da siyasal kuruma bunu uzandırdılar ve kendi öğretilerinin evrensel olarak uygulanabileceğini ispat için, en kısa

(49) **Kartezyencilik:** (Latince'de adı Cartesius olan) Descartes'in felsefesi; Descartes'in izleyicileri bu felsefeden maddeci sonuçlar çıkarmışlardır.

yoldan gidip, *Incyolopedié* adıyla anılan dev esere bütün bu bilgisel konuları aktardılar. Böylece bu eser, şu ya da bu biçimde, yani kararlı maddecilik ya da yaradancılık biçiminde, bütün kültürlü Fransız gençliğinin ana inancı haline geldi; öyle ki, Büyük Devrim patladığı zaman, kralcılık yanlısı İngilizler tarafından işlenmiş olan öğreti, Fransız Cumhuriyetçileri ile Teröristlerinin eline kuramsal bir bayrak verip, İnsan Hakları Bildirisi'nin[50] metnine zemin hazırladı.

Friedrich Engels, Utopyacı ve Bilimsel Sosyalizm.

—2—

Nasıl *kartezyen* maddecilik *hakiki doğa bilimi*'ne açılıyorsa, Fransız maddeciliğinin öbür eğilimi de *sosyalizm*'e açılır.

Maddeciliğin, insanların kökensel iyiliği ve eşit yetenekte oluşları üstüne; alışkanlık ve eğitimin herşeyden üstün gücü ile çevrenin insan üzerindeki etkisi üstüne, sanayinin önemi ve neşenin doğruluğu vs. üstüne öğretisine bakıldığında, maddeciliğin nasıl sosyalizmle bağlandığını anlayabilmek için öyle derinlere inmeye gerek kalmaz. Eğer insan kendi bütün bilgisini, duyumunu, vs. duyular dünyasından ve orda edinilen deneyimden alıyorsa, o zaman yapılacak şey, ampirik dünyayı, insanın gerçekten insani olan şeyi deneyimleyip alışkanlık edineceği ve insan olarak kendinin farkına varacağı yolda düzene koymaktır. Eğer doğru anlaşılmış çıkar, bütün ahlakın ilkesiyse, o zaman, insanın özel çıkarı ile insanlığın çı-

(50) Engels burda, 1789'da Kurucu Meclis'in kabul ettiği **İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi**'nden sözetmektedir. Bu Bildirge, yeni burjuva sistemin siyasal ilkelerini ortaya koymaktaydı.

karını çakıştırmak gerekir. Eğer insan, maddeci anlamda, özgür değilse, yani şundan ya da bundan kaçınma biçiminde, kendi olumsuz gücü dolayısıyla değil de, kendi bireyselliğini ortaya koyma biçiminde, olumlu gücü dolayısıyla özgürse, suçlu olarak bireyin cezalandırılmaması; topluma karşı suç yuvalarının yıkılması ve herkese kendi asli yaşamının ifadesi olacağı toplumsal alanın açılması gerekir. İnsanı biçimlendiren koşullarsa eğer, o zaman, koşulların insanileştirilmesi gerekir. İnsan doğaca toplumsalsa, kendi hakiki doğasını ancak toplumda geliştirecektir, kendi doğasının gücü de tek başına bireyin gücüyle değil, toplumun gücüyle ölçülecektir.

Bu ve benzeri önermelere, nerdeyse kelimesi kelimesine, en eski Fransız maddecilerinde bile rastlanır. Onları yargılamanın yeri değil burası. Maddecilikte toplumcu eğilimlere örnek, Locke'un eski bir İngiliz öğrencisi olan Mandeville'in *Kötülükleri Savunma*'sıdır. Modern toplumda kötülüğün *kaçınılmaz* ve *yararlı* olduğunu tanıtlar Mandeville.(a)

Fourier, doğrudan doğruya Fransız maddecilerinin öğretisinden yola çıkar. *Babeuf'çüler*, kaba, uygarlaşmamış maddecilerdi, ama komünizm bile *doğrudan doğruya Fransız maddeciliği*'nden türemiştir. Bu maddecilik, *Helvéties*'un ona verdiği biçimiyle, yine kendi anayurduna, *İngiltere*'ye döner. *Bentham* kendi *doğru anlaşılmış çıkar* sistemini Helvétius'un ahlakına dayandırır, *Owen* da *Bentham*'ın sisteminden hareketle İngiliz sosyalizmini. İngiltere'de sürgün bulunan Fransız *Cabet*, ordaki sosyalist düşüncelerin etkisi altında kalır ve Fransa'ya döndüğünde, en yüzeysel de olsa, sosyalizmin en tanınmış temsilcisi haline gelir. Owen gibi, en bilimsel Fransız sosyalistleri,

(a) Bernard de Mandeville, **Arıların Öyküsü; ya da Özel Kötülükler, Kamusal Yararlar**. (Yay.)

Dézamy, Gey, ve ötekilerse, *maddecilik* öğretisini gerçek hümanizm öğretisi ve *sosyalizmin mantıkî* temeli olarak geliştirirler.

Karl Marx ve Friedrich Engels,
Kutsal Aile.

AYDINLANMA DÖNEMİ VE DİYALEKTİK

Bu arada, 18. yüzyıl Fransız felsefesinin yanısıra ve onu izleyerek, Hegel'de doruklaşan, yeni Alman felsefesi ortaya çıktı. Bu felsefenin en büyük başarısı, diyalektiği akıl yürütmenin en yüksek biçimi olarak yeniden ele alması olmuştur. Eski Yunan filozoflarının hepsi doğuştan, doğal diyalektikçilerdi, aralarında en ansiklopedik anlayışa sahip olan Aristoteles'se, diyalektik düşüncenin en özlü biçimlerini çoktan çözümlemişti. Öte yandan, daha yeni olan felsefede de diyalektiğin (Descartes ve Spinoza gibi) parlak temsilcileri yer aldığı halde, bu felsefe, özellikle İngiliz etkisiyle, metafizik denilen düşünme tarzına gitgide daha çok saplanmaya başlamıştı; öyle ki, 18. yüzyıl Fransızlarının hemen hemen hepsi, kendi özel felsefi yapılarında geçen bütün konularda bu düşünme tarzının egemenliği altında kalmışlardır. Yine de sınırlı anlamda felsefe dışında, Fransızlar, diyalektiğin şahaserlerini verebilmişlerdi. Diderot'nun *Rameau'nun Yeğeni* ile Rousseau'nun *İnsanlar Arasında Eşitsizliğin Kökeni ve Temelleri Üstüne Sözler*'ini burda anımsamak yeter.

Friedrich Engels,
Anti-Dühring'e "Giriş".

İnsanların bütün çok çeşitli ilişkilerinin, yararlılık biçiminde *tek* bir ilişki altında toplanmasındaki abeslik, bu abes metafizik soyutlama, modern burjuva toplumunda bütün ilişkilerin pratikte soyut bir parasal-ticari ilişkiye bağımlı oluşundan kaynaklanır. Bu kuram, Hobbes ve Locke'la birlikte, burjuvazinin siyasal iktidarı ele geçirdiği ilk savaşlar olan birinci ve ikinci İngiliz devrimleriyle aynı zamanda ortaya çıkmıştır. Hiç kuşkusuz, bu kurama, politik ekonomi yazarları arasında, zımni bir önvarsayım olarak daha önce de rastlanır. Ekonomi politik, bu yararlılık kuramının gerçek bilimidir; ekonomi politiği ilk kez sistematik biçimde ele almış olan Fizyokratlar'da bu kuram kendi hakiki içeriğine kavuşmuştur. Helvétius ile Holbach'ta, Fransız burjuvazisinin devrimden önce benimsemiş olduğu muhalif tavra bütün bütüne uyan biçimiyle, bu öğretinin bir idealleştirilişine rastlanır. Holbach, karşılıklı ilişkileri içinde, yani, karşılıklı konuşma, sevişme halinde, bireylerin tüm etkinliğini bir yararlılık ve yararlanma bağı olarak görür. Yani, konuşma, sevişme, bireylerin belirli niteliklerinin belirli biçimler altındaki görünüşleri, önceden varsayılan gerçek ilişki bağlarıdır. Bu ilişki bağlarının *kendilerine özgü* bir anlamları olmadığı, kendilerine yüklenilen üçüncü bir ilişkinin, yani *yararlılık* ve *yararlanma* ilişkisinin bir anlatımı ve görünüş biçimi oldukları varsayılır. Bu sözlerin anlamsız ve keyfî olmaktan çıkması bu ilişkilerin kendi başına, kendiliklerinden etkinlik olarak değil, ama başka kılıklar altında, yani yararlanma kategorisi kılığı altında olmasa bile, yararlılık ilişkisi denilen üçüncü bir gerçek hedef ve ilişki altında, birey için bir geçerlilik taşımasına

bağlıdır.

Gizli kapalı söz, ancak gerçek bir gizli kapaklı şeyin bilinçsizce açık açık bir ifadesi olduğu zaman bir anlam taşır. Bu durumda, yararlılık ilişkisi oldukça belirli bir anlam taşır, yani ben başkasına zarar vermekle kendime yarar sağlıyorum *(explotitation de l'homme par l'homme)*[a]; ayrıca bu durumda, benim bir takım ilişkilerden sağladığım yarar, bütünlükle bu ilişkinin dışında kalmaktadır, yukarda yetenekle de bağıntısı içinde gördüğümüz gibi, her yetenekten kendisine yabancı düşen bir ürün, yani toplumsal ilişkilerce belirlenen bir ilişki istenmektedir ki yararlılık ilişkisi denilen şey de budur. Bütün bu, burjuvayla ilgili gerçek durumdur. Burjuvaya göre, *tek* bir ilişki geçerlidir sadece: sömürü ilişkisi; ancak bu ilişki içine katabildiği ölçüde bütün öbür ilişkiler kendisi için geçerlilik taşır; hatta doğrudan doğruya bu sömürü ilişkisine bağlı kalınamayacağı ilişkilerle karşılaştığı yerde, onları hiç değilse kendi hayalinde sömürü ilişkisine bağlar. Bu yarar biçiminin maddi ifadesi, bütün her şeyin, insan ve toplumsal ilişkilerin değerini temsil eden paradır. Daha ilk başından, bu "yararlanma" kategorisinin benim öbür insanlarla aramda var olan karşılıklı gerçek ilişkilerden ilkin (ne bir yansıma sonucu, ne de isteyerek) soyutlanmış olduğunu ve daha sonra da bu ilişkilerin kendi kendilerinden soyutlanmış olan kategorinin gerçekliğini meydana getirmek üzere ortaya çıktıklarını, yani bütünlükle metafizik bir iş görme yöntemi olduğunu ilk bakışta görürüz. Aynı biçimde ve aynı gerekçelerden hareket eden Hegel de, bütün ilişkileri nesnel zihnin ilişkileri olarak ortaya koyar. Demek ki, Holbach'ın kuramı, eski feodal bağların sınırlayıcılığından kur-

(a) İnsanın insanı sömürmesi.-(Çev.)

tulmuş ilişkiler ortamı içinde bireylerin kendilerini sonuna kadar geliştirebilmeleri için duydukları açlığın hâlâ kendilerinin bir sömürü açlığı olarak sayılabileceği, Fransa'da o sıralarda gelişmekte olan burjuvaziye ilişkin felsefi yanılsamanın tarihen doğrulanışıdır. Burjuvazi açısından serbestlik, yani rekabet, pek tabii, 18. yüzyılda bireylere daha özgürce gelişmeleri için yeni bir uğraş vermenin tek yoluydu. Bu burjuva pratiğine karşılık veren bilincin , yani bütün bireylerin evrensel karşılıklı ilişkileri olarak karşılıklı sömürü bilincinin kuramsal biçimiyle ilân edilişi, aynı zamanda, açık ve pervasızca bir adımdı. Feodalizm altındaki siyasal, ataerkil, dinsel ve duygusal sömürüyü laik bir kılıf içine sokan bir çeşit *aydınlanma*ydı; bu kılıf, o zamanki sömürü biçimine karşılık verdiği gibi, özellikle de mutlak monarşinin kuramsal yazarlarınca bir sisteme sokulmuştu.

Karl Marx ve Friedrich Engels,
Alman İdeolojisi.

Diderot

—1—

İnsanlığın, hiç değilse şimdilik, bütünüyle ilerleme yönünde hareket ettiği inancının, maddecilik ile idealizm arasındaki uzlaşmazlıkla hiçbir ilgisi yoktur. Voltaire ve Rousseau gibi yaradancılardan aşağı kalmaksızın, Fransız maddecileri de bu inancı nerdeyse bağnazlık derecesine götürmüşler ve çoğu zaman onun uğruna en büyük kişisel fedakârlıkları yapmışlardır. Eğer bütün yaşamını "hakikat ve adalet peşinde koşmaya" adamış biri varsa, o da, kelimenin tam anlamıyla, örneğin, Diderot'dur. Bu bakımdan,

Stareke, bütün bunlar idealizmdir diyorsa[51] bu, maddecilik sözünün ve iki eğilim arasındaki bütün uyuşmazlığın kendisi için burda bütün bütüne anlamını yitirmiş olduğunu gösterir sadece.

Friedrich Engels, Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu.

—2—

Bugün bir rastlantı sonucu evde *Rameau'nun Yeğeni*'nden iki tane buldum, birini sana gönderiyorum. Bu eşsiz sahaserden yine büyük zevk alacaksın.

Marx'tan Engels'e, 15 nisan 1869.

Rousseau

En son olarak, Rousseau'nun eşitlik öğretisi bile (ki Dühring'inki onun zayıf, çarpıtılmış bir kopyasından başka bir şey değildir) Hegelvari olumsuzlamanın olumsuzlanışı'nın (üstelik Hegel'in doğumundan aşağı yukarı yirmi yıl önce) gördüğü ebelik hizmetleri sayesinde günışığına çıkabilmiştir. Kaldı ki, bundan utanmak şöyle dursun, bu öğreti, daha ilk ortaya konuşunda[52], kendi diyalektik kökeninin damgasını etrafa göstere göstere üzerinde taşımıştır. Tabiî durum içinde, vahşilik durumunda, insanlar eşitti; Rousseau, dili bile tabiî durum içinde bir terslik olarak kabul ettiğinden, tek bir türün sınırları içinde yer alan hayvanların eşitliğini, Haeckel'in son zamanlarda *Alali*, dilsiz diye varsayımsal olarak sınıflan-

(51) Burda, C.N. Starcke'ın **Ludwig Feuerbach**(Stuttgart, 1885) kitabına değinilmektedir.

(52) Jules Babriel Janin, **La fin d'un monde et du neveu de Remeau. (Bir Dünyanın ve Remeau'nun Yeğeninin Sonu).**

dırdığı o hayvan-insanlara da uzandırmakta bütünlükle haklıdır. Ama bu eşit hayvan-insanların öbür hayvanlara bir üstünlükleri vardı: yetkinlik, daha ileriye doğru gidebilme yeteneği; eşitsizliğin nedeni buydu işte. Demek ki, Rousseau, eşitsizliğin artmasını ilerleme olarak görmektedir. Ama bu ilerleme bir uzlaşmazlığı da içermektedir; ki aynı zamanda bu bir gerilemedir de. ("...")

Uygarlıkta her yeni ilerleme, aynı zamanda eşitsizlikte de yeni bir ilerleme olmaktadır. Uygarlıkla ortaya çıkan toplumun yerleştirdiği kurumların hepsi değişip, kendi asıl amaçlarının karşıtında yer almaktadır. ("...")

Her ne olursa olsun, şefler, önünde sonunda, halkı baskı altında tutan kimseler haline gelmişler ve bu baskıyı, eşitsizliğin, en son haddine vardırılarak yeniden kendi karşıtına döndüğü, yeniden eşitsizliğin kaynağı haline geldiği, despot kişinin karşısında herkesin yeniden eşit, yani sıfıra eşit olduğu noktaya gelinceye kadar ileriye götürmüşlerdir. ("...")

Böylece eşitsizlik yeniden eşitliğe dönmektedir; ama, dilsiz ilkel insanların önceki tabii eşitliğine değil, toplumsal sözleşmeyle gelen daha yüksek eşitliğe. Baskı yapanlar baskı altına alınmıştır. Olumsuzlamanın olumsuzlanışıdır bu.

Demek ki, Rousseau'da, Marx'ın *Kapital*'de geliştirmiş olduğu düşünce çizgisine tam tamına uyan bir düşünce çizgisiyle karşılaşmakla kalmıyoruz, ama ayrıntıları bakımından, Marx'ın kullandığı diyalektik konuşma diliyle de karşılaşıyoruz: uzlaşmazlık taşıyan süreçler bir çelişmeyi içerir; bir ucun kendi karşıtına dönüşmesi; son olarak da, hepsinin özü, yani olumsuzlamanın olumsuzlanışı.

Friedrich Engels, Anti-Dühring,
s. 159-61.

"Giriş"te[53], Devrim'in öncüleri olan, 18. yüzyıl Fransız filozoflarının, her şeyin tek yargı organı olarak nasıl akla başvurduklarını görmüştük. Akla uygun bir hükümet, akla uygun bir toplum kurulmalı, sonsuz akla karşıt düşen ne varsa acımasızca ortadan kaldırılmalıydı. Bu sonsuz aklın, aslında, o zamanlar burjuvalaşmakta olan idealleştirilmiş 18. yüzyıl vatandaşı anlayışından başka bir şey olmadığını da görmüştük. Fransız Devrimi bu akla uygun toplum ve hükümeti gerçekleştirmişti.

Ama, önceki koşullara kıyasla akla daha uygun sayılabileçek bu yeni düzenin hiç de mutlak biçimde akla uygun olmadığı ortaya çıkmıştı. Akıl üzerine kurulu devlet bütünüyle çökmüştü. Rousseau'nun Toplum Sözleşmesi'nin gerçekleştirilmesi, Terör Hakimiyeti ile son bulmuştu; kendi siyasal yeterliliğine güvenini yitiren burjuvazi, ilkin Direktuvar'ın yozlaşmasından yarar ummuş, en sonunda da, kendini Napoléon despotizminin kanatları altına atmıştı. Vadedilen ebedi barış, sonsuz egemenlik kazanma savaşına dönmüştü. Akıl üzerine kurulu devletin elinden gelen ancak buydu. Zenginler ile yoksullar arasındaki uzlaşmazlık, genel refah halinde ortadan kalkacağı yerde, az çok o günle köprü kurmuş olan lonca ayrıcalıkları ile daha başka ayrıcalıkların ve hayırsever Kilise kurumlarının ortadan kalkmış olması nedeniyle daha da artmıştı. (Artık gerçekleştirilmiş bulunan, feodal bağlardan kurtulmuş "mülkiyet özgürlüğü"nün, büyük kapitalistler ile büyük toprak sahiplerinin ezici rekabeti altında ezilen küçük kapitalist-

(53) Rousseau'nun **Discours sur l'origine et les fondemens de l'inégalite parmi les hommes'u (İnsanlar Arasında Eşitsizliğin Kökeni ve Temeli)** Amsterdam, 1755.

ler ile küçük mülk sahiplerinin kendi küçük mülkiyetlerini bu büyük efendilere satma özgürlüğü olduğu ortaya çıkmış, yani küçük kapitalistler ile köylü mülk sahipleri sözkonusu olduğunda, *"mülkiyet"*ten özgür olma" halini almıştı.) Kapitalist bir temele dayanan sınai gelişme, çalışan kitlelerin yoksulluk ve sefaletini, toplumda varolma koşulları haline getirmişti. (Nakti ödeme, gitgide, Carlyle'in dediği gibi, insanla insan arasındaki biricik bağ halini almıştı)[54] Suç sayısı her yıl artıyordu. Daha önce, açıkça günortasında işlenen feodal kötülükler, yok edilemese bile, şimdilik neyse, arka plana atılmış; ama onun yerine, o güne kadar gizlice işlenen burjuva kötülükler, her zamankinden daha çok gelişmeye başlamıştı. Ticaret, gün geçtikçe daha çok dolandırıcılık olmuştu. Devrimci sloganlardaki "kardeşlik", birbiriyle yarış yapma savaşının hile ve rekabeti arasında gerçekleşmişti. Zorla baskı yerini çürümeye terketmiş; toplumda kapıyı açan güç olarak kılıcın yerini para almıştı. İlk gecenin sahibi olma hakkı, feodal beylerden burjuva manifaktürcülere geçmişti. Fuhuş görülmemiş derecede artmıştı. Evlilik, önceden olduğu gibi, fuhşun remî kılıfı, kanunen tanınan biçimi olarak kalmış, buna bir de geniş çapta zina olayı eklenmişti.

Kısacası, filozofların parlak vaadleriyle kıyaslarsak eğer, "aklın zaferi"nin doğurduğu toplumsal ve siyasal kurumlar, bunların insanı çok acı biçimde umut kırıklığına uğratan karikatürleri haline gelmişlerdi.

Friedrich Engels,
Anti-Dühring, s. 291-92.

---

(54) **Anti-Dühring'e** "Giriş".

AYDINLANMA DÖNEMİNDE ROMANTİZME GEÇİŞ

Fransız Devrimi'ne ve Aydınlanma'ya ilk tepki, bunlara bağlı olarak, hiç kuşkusuz, ortaçağa ilişkin herşeyi romantik olarak görmek olmuştur; Grimm gibiler bile bundan kurtaramamıştır kendilerini. İkinci tepki ise, her ulusun ilkel çağına ortaçağdan bakmaktır, ki bununla ne gibi bir bağıntıları olduğu üstüne hiçbir fikirleri olmadıkları halde, bu tepki, sol eğimli okumuş kişilerden gelmiştir. Sonra da, en eskinin içinde en yeniyi bulduklarına şaşırmışlardır; hatta, Proudhon'un tüylerini ürpertecek biçimde, eşitlikçiler bile şaşırmıştır buna.

Marx'tan Engels'e,
25 Mart 1868.

GEÇMİŞ BAKIŞ AÇISINDAN KAPİTALİST İLERLEMENİN ELEŞTİRİLMESİ: FEODAL TOPLUMCULUK

Kendi tarihsel konumlarından ötürü, Fransız ve İngiliz aristokrasileri, modern burjuva toplumuna karşı risaleler yazmayı kendilerine iş edindiler. 1839 Temmuz devrimi sırasında Fransa'da ve reform çalkantıları sırasında İngiltere'de, bu aristokrasiler, nefret ettikleri türediler karşısında bir kez daha yenilgiye uğradılar. Ondan sonra, ciddi bir siyasal çekişme sözkonusu olamazdı artık. Yalnız edebi bir savaş mümkündü hâlâ. Ama, edebiyat alanında bile, Restorasyon Dönemi'nin(*) eski çığlıkları geçmez olmuştu artık.

Yakınlık toplayabilmek için, soylular, kendi çıkarlarını unutmuş ve burjuvaziye karşı yönelt-

(*) 1660-1689 arası İngiliz Restorasyonu değil, 1814-1830 arası Fransız Restorasyonu (1888 tarihli Ginilizce baskıya Engels'in notu).

tikleri suçlamayı sanki sadece işçi sınıfının çıkarları adına dile getiriyorlar gibi görünmek zorunda kalmışlardı. Böylece aristokrasi, yeni efendilerini hicvederek ve yakında başına gelecek olan felâketlerle ilgili kulağına uğursuz kehanetler fısıldayarak, kendi öcünü alıyordu.

Feodal Toplumculuk böyle doğdu: yarı ağlayıp sızlamalı, yarı hiciv dolu; yarı geçmişin yankısı, yarı geleceğin korkulu haberi olarak; zaman zaman, acı, iğneli ve keskin eleştirisiyle, burjuvaziyi canevinden vurarak; ama, modern tarihin yolalışını kavramaktan bütünlükle yoksun olduğu için sonunda hep gülünç düşerek.

Aristokrasi, halkı peşine takabilmek için, en önde bayrak yerine, işçiler için bağış kesesini sallayarak. Ama, halk, ne zaman aristokrasinin peşine takılsa, arka nahiyelerindeki feodal armaları görmüş, basbas kahkahalar atarak peşlerini terketmiştir.

İşte Fransız Lejitimistleri'nin bir kesimi ile "Genç İngiltere"[55] bu gösteriyi sergilemişlerdi ortaya.

Marx ve Engels, Toplu Yapıtlar,
Cilt 6, s. 507-08.

KAPİTALİZMİN KÜÇÜK-BURJUVACA ELEŞTİRİSİ

Burjuvazinin yıktığı tek sınıf, modern burjuva toplumunun havası içinde varoluş koşulları sararıp solan tek sınıf, feodal aristokrasi değildi. Ortaçağ şehirli halkı ile toprak sahibi küçük köylüler, modern

(55) **Genç İngiltere:** 1840'larda biraraya gelmiş bir grup Tory'li aristokrat (Disraeil, Borthwick, Lord Ashley ve daha başkaları). Bu grup, burjuvazinin yükselen ekonomik ve siyasal gücü karşısında toprak aristokrasisinin duyduğu huzursuzluğu dile getiriyor ve burjuvaziye karşı giriştiği mücadelede destek olması için işçi sınıfını kendi etkisi altına almanın yollarını arıyordu.

burjuvazinin önhabercisiydiler. Sanayi ve ticaretçe az gelişmiş ülkelerde, bu iki sınıf, yükselmekte olan burjuvaziyle yanyana hâlâ ayakta kalmaya çalışmaktadır.

Modern uygarlığın sonuna kadar gelişmiş olduğu ülkelerde, işçi sınıfı ile burjuvazi arasında yalpalayan ve burjuva toplumun bir eklentisi olarak kendini durmadan yenileyen, yeni bir küçük-burjuva sınıfı oluşmuştur. Ne var ki, bu sınıfın üyeleri tek tek, rekabet nedeniyle sürekli olarak işçilerin saflarına doğru itilmektedirler, hatta modern sanayi geliştikçe modern toplumun bağımsız bir kesimi olarak büsbütün ortadan silinecekleri, imalâtta, tarımda ve ticarette yerlerini denetçilere, kâhyalara ve tezgâhtarlara bırakacakları anın yaklaştığını bile görmektedirler.

Nüfusun yarısından çoğunu köylülerin oluşturduğu Fransa gibi ülkelerde, burjuvaziye karşı işçilerden yana çıkan yazarların, burjuva *rejimi* eleştirirken, köylünün ve küçük-burjuvanın ölçülerini kullanmaları ve bu ara-sınıfların bakış açısından işçi sınıfını savunmaları doğaldı. Küçük-burjuva sosyalizmi böyle doğdu. Yalnızca Fransa'da değil, İngiltere'de de bu okulun başı Sismondi'ydi.

Bu sosyalizm okulu, modern üretim koşullarındaki çelişkileri kesinlikle saptayıp ortaya koymuştur. Ekonomistlerin ikiyüzlü savunularını açığa sermiştir. Makinelerin ve işbölümünün, sermaye ve toprağın birkaç elde toplanmasının, fazla üretimin ve krizlerin yıkıcı sonuçlarını sugötürmez biçimde tanıtlamış; küçük-burjuva ile köylünün kaçınılmaz sonunu, işçilerin sefaletini, üretimdeki anarşiyi, zenginliğin dağıtımındaki gözebatan eşitsizlikleri, uluslararasında birbirlerini saf dışı bırakan sanayi savaşlarını; eski ahlak bağlarının, eski aile ilişkilerinin, eski ulusallıkların çözülüşünü gözler önüne

koymuştur.

Ne var ki, bu tür sosyalizm, kendi olumlu hedefleri açısından, ya eski üretim ve mübadele araçlarını, onlarla birlikte eski mülkiyet ilişkilerini ve eski toplumu geri getirmeyi özler, ya da modern üretim ve mübadele araçlarını, bu araçlar tarafından parçalanmış ve parçalanması kaçınılmaz olan eski mülkiyet ilişkileri çerçevesinde işlemez hale getirmeyi ister. Her iki halde de, hem gerici, hem de Ütopya'cıdır.

Son sözü şudur: İmalâtta korporatif loncalar, tarımda ataerkil ilişkiler.

En sonunda, katı tarihsel olgular, kendini aldatmanın bütün mestedici etkilerini dağıttıktan sonra, bu tür sosyalizm de içler acısı bir karamsarlık nöbetiyle son bulmuştur.

Marx ve Engels, Toplu Yanıtlar,
Cilt 6, s. 509-10.

FRANSIZ EDEBİYATI

Lamartine

Sıksık şuna işaret etmişizdir ki, Şubat ve Mart Devrimleri'nden[56] sonra ortaya çıkan romantik düşler, halkların evrensel kardeşçe birliği, bir Avrupa federatif cumhuriyeti ve sonsuz dünya barışı gibi ateşli fanteziler, aslında, o dönemin önde gelen sözcülerinin akla hesaba sığmayan şaşkınlıklarını ve etkinsizliklerini gizlemeye yarayan bir perdeden başka bir şey değildi. İnsanlar, devrimi korumak için ne yapılması gerektiğini görmüyorlar ya da görmek istemiyorlardı; ya hiçbir gerçek devrimci önlem almaya yanaşmıyorlardı ya da alacak güçte değillerdi;

(56) 1848 Devrimi.

bazılarının darkafalı oluşu, bazılarının da karşı-devrimci dolaplar çevirmesi sonucu, ortaya devrimci işler yerine, devrimci lâflar getirilip konmuştu sadece. Bu süslü püslü şiirler ile cicili bicili sözler ardında halka ihanet döneminin klasik *kahramanı* ise, yüksekten atıp tutan bildirileriyle Lamartine alçağı olmuştur.

Friedrich Engels, "Demokratik Panslavizm".

Victor Hugo

Aşağı yukarı benimkiyle *aynı zamanlarda* yazılan ve aynı konuyu[57] işleyen yazılardan ancak ikisinin sözü edilmeye değer: Victor Hugo'nun *Küçük Napoléon*'u ile Proudhon'un *Hükümet Darbesi*.

Victor Hugo, *hükümet darbesi*'nin[a] sorumlusuna karşı acı ve nükteli sövgülerle yetiniyor. Olayın kendisi ona mavi gökyüzünde çakan bir şimşek gibi görünüyor. Olayı bir bireyin şiddet hareketi olarak görüyor ancak. Onu küçülteceği yerde, dünya tarihinde eşi görülmedik kişisel bir girişkenlik gücü yükleyerek, onu büyüttüğünü farketmiyor. Proudhon ise, *hükümet darbesi*'ni, daha önceki bir tarihsel gelişmenin sonucu olarak göstermeye çalışıyor. Ama, *hükümet darbesi*'nin, tarihsel oluşumu, farkına varmadan, *hükümet darbesi* kahramanının tarihsel bir *savunusu* haline geliyor. Böylece, kendilerine *objektif* denilen tarihçilerimizin düştükleri hataya düşüyor. Bense, tam tersine, Fransa'daki *sınıf mücadelesi*'nin sıra-

(57) Burda sözkonusu, 2 Aralık 1851'de Louis Bonaparte'ça tezgahlanan karşı-devrimci hükümet darbesidir; 2 Aralık 1851'de, Louis Bonaparte, kendisini III. Napoléon adıyla Fransa İmparatoru ilân etmiştir (Bakınız, Marx'ın **Louis Bonaparte'ın 18. Brumaire**'i).

(a) Aslında, **coup d'état**. - (Çev.)

dan, grotesk bir adamın kahraman gibi görülmesini sağlayacak koşulları ve durumu nasıl yarattığını gösteriyorum.

Karl Marx, Louis Bonaparte'ın
18. Brumaire'i'nin İkinci Baskısına
Yazarın Önsözü".

Eugène Sue

Eugène Sue'nün tanınmış romanı, *Paris'in Esrarı*, kamuoyunda, özellikle Almanya'da derin bir izlenim bıraktı; büyük kentlerde "alt kesimler"in payına düşen sefalet ve ahlak bozukluğunun bu kitaptaki güçlü biçimde anlatılışı, yoksulların genel olarak durumu üstüne kamuoyunun dikkatini çekmeyi başardı. Almanya'nın *Times*'ı olan *Allgemeine Zeitung*'un da dediği gibi, Almanlar, roman yazma üslubunun bu son on yılda baştan sona bir devrim geçirmekte olduğunu; daha önceki buna benzer öykülerin kahramanları krallarla prenslerken, artık kahramanın yoksul, aşağılanan sınıf olduğunu, roman konusunu artık bu sınıfın kader ve kısmetinin, sevinç ve acılarının oluşturduğunu G. Sand, E. Sue ve Boz[a] gibi, bu yeni sınıf roman yazarlarının yaşadıkları çağın gerçekten bir göstergesi olduğunu en sonunda farkettiklerini anlamaya başladılar.

Friedrich Engels, "Avrupa'daki
Hareketler".

(a) Charles Dickens.-(Yay.)

Balzac

—1—

Şöyle ki, örneğin, açgözlülüğün her türlüsünü didik didik incelemiş olan Balzac, eski tefeci Gobseck'in üstüste mal yığışını, ikinci çocukluğunu yaşaması olarak gösterir.

Karl Marx, Kapital,
Cilt 1, s. 552.

—2—

Genellikle, gerçekliği derinlemesine kavrayışıyla dikkati çeken Balzac, son romanı, *Köylüler*'de, bir küçük-köylünün, tefecisinin sevgisini yitirmemek için nasıl ona birçok küçük iyiliklerde bulunduğunu ve bu emekleri kendisine nakit paraya mal olmadığı için de, ona karşılığında birşey vermemiş oluşuna nasıl şaşıp kaldığını çok güzel anlatır. Tefeciye gelince, o bir taşla iki kuş birden vurmaktadır. Hem ücretler için nakit giderken tasarruf ediyor, hem de kendi iş alanı elinden alınmakla yavaş yavaş iflasa giden köylüyü gitgide tefeciliğin örümcek ağına sarıyor.

Karl Marx, Kapital,
Cilt III, s. 39.

—3—

Bu arada tektük şeyler yerine, biriktirip yalnızca Balzac okuyarak, koca adamın doyasıya keyfine vardım. Fransa'nın 1815'ten 1848'e kadarki tarihi, bütün o Vaulabelles'lerden, Capefigues'lerden, Louis Blancs'lardan ve *tutti quanti*'lerden çok daha fazlasıyla *onda* var. Hem de açık açık! O şiirsel adaletinin içinde nasıl da bir devrimci diyalektik yatıyor!

Engels'ten Laura Lafargue'ya,
13 Aralık 1883.

—4—

İlk kez bir Balzac romanı okuyup da (hem de *Antika Odası* ya da *Goriot Baba*'yı gibi bir romanı), çok üstün bir adam kesilerek, ondan çoktandır bilinen basit bir şeymiş gibi, korkunç aşağılayıcı bir biçimde sözeden, küçük bir adama[58] ne demeli?

Engels'ten Marx'a,
4 Ekim 1852.

—5—

Evsahibinin kâhyası geldiği için ve benim de ona karşı Balzac'ın komedisindeki Mercadet'in rolünü oynamam gerektiği için şu anda sana ancak birkaç satır yazabilirim. Balzac'ın sözünü etmişken sana onun *Le Chef d'Oeuvre Inconnue* ile *Melmoth réconcilié*'sini okumanı tavsiye ederim. Keyifli, alaydolu iki küçük *chefs d'oeuvres.*[a]

Marx'tan Engels'e
25 Şubat 1867.

Zola

Königsbergli Dr. Conrad Schmidt adında bir genç (Paul'e versin diye)[b] bir tanıtma kartı vermek zorunda kaldım. Kendisinde "*materialistische Geschichtsanschauung*"[c] keşfettiği Zola'ya hayran.

Engels'ten Laura Lafargue'a,
15 Haziran 1887

(a) Üstün yapıt.- (Çev.)
(b) Lafargue.- (Yay.)
(c) **Maddeci Tarih Görüşü**. - (Yay.)
(58) Burda, 1850'lerin başlarında Engels'in Rusça çalışmalarına yardım etmiş bir Rus göçmeni, Eduard Pindar'dan sözedilmektedir.

Maupassant

Pazartesi gecesi[59] *Bel Ami*'yi bitirmiş, kitapta ortaya sergilenen Parişli gazetecilik üstüne, abartılmış olduğu kanısıyla, düşünceye dalmıştım; ne ki, Salı sabahı senin mektubunu alınca, bir de, Paul bana *Bel Ami*'den (olmuş) bir sahneyi açınca, Guy de Maupassant'a şapka çıkarmak zorunda kaldım. Pes doğrusu. *Faul-il donc être canaille pour avoir un journal quotidien à Paris!*[a][60]

Engels'ten Laura Lafargue'a,
2 Şubat 1887.

İNGİLİZ EDEBİYATI

Daniel Defoe

Robinson Crusoe'nun deneyimleri, siyasal iktisatçıların[*] çok tuttukları bir konu olduğundan, ona kendi adasında bir göz atalım. Ne denli alçak gönüllü de olsa, yine de gidermek zorunda olduğu bir takım ihtiyaçları vardır, bunun içinde alet ve mobilya yap-

---

(a) Bir insanın Paris'te günlük gazete yayınlaması için mutlaka rezil biri mi olması gerekir! (Çev.)

(59) 31 Ocak 1887'de.

(60) Engels'e yazdığı 1 Şubat 1887 tarihli mektubunda, Laura Lafargue, **Le Cri de Peuple** gazetesinin yayımcısı, Boulanjist Caroline Séverin ile, başında Jules Guesde ile öbür sosyalistlerin yer aldığı yazı kurulu arasındaki çatışmadan sözetmektedir.

(*) Ricardo'nun bile â la Robinson hikâyeleri vardır. "İlkel avcı ile ilkel balıkçı doğrudan doğruya, mal sahipleri olarak, çalışma sürecinin değişim değerleri halinde maddileşmesi oranında, balık ve av değişiminde bulunurlar. Ricardo burada, bu insanlara üretim aletlerini hesaba katarırken, onları Londra Borsası'nda 1817 yılında yürürlükte olan temettü tablolarına göre davrandırmak gibi bir anakronizme düşer. Öyle görünüyor ki, burjuva toplumu dışında yakından tanıdığı tek toplum biçimi, 'Bay Owen'in Paralelkenarları' (Karl Marx: "**Zur Kritik**, etc., s. 38, 39).

mak, keçileri ehlileştirmek, balık tutup avlanmak gibi, çeşitli türden az çok yararlı işler görmek zorundadır. Kendisine zevk verdiği ve kendisi de bunları bir dinlenme saydığı için, yaptığı o dua ve benzeri şeyleri hesaba katmıyoruz. İşçilerin çeşitkenliğine rağmen, Robinson bilir ki, farklı farklı biçimlerde de olsa, gördüğü iş, kendisinin o aynı Robinson'un faaliyeti olup, sonuçta çeşitli tarzdaki insan emeğidir. Zamanını çeşitli türden işleri arasında doğru bir biçimde paylaştırmaya zorlayan şey, zorunluluğun kendisidir. Bütün işleri içinde bir tanesinin ya da başka bir tanesinin daha çok yer tutması, elde edilmek istenen yararlı sonuca varılabilmesi için üstesinden gelinmesi gereken güçlüklerin, duruma ne kadar büyük ya da küçük oluşuna bağlıdır. Bunu dostumuz Robinson'a kendi deneyimleri öğretir ve batıktan kurtardığı bir saat, kayıt defteri, kalem ve mürekkeple, hakiki bir İngiliz gibi, hemen kayıt tutmaya başlar. Envanterinde, kendisine ait kullanım eşyasının, bunların üretimi için gerekli işlemlerin, son olarak da, bu şeylerin belli miktarlarının ortalama olarak kendisine mal olacağı çalışma süresinin bir listesi bulunur. Robinson ile kendi yarattığı zenginliği oluşturan şeyler arasındaki bütün bu ilişkiler burada o kadar basit ve açıktır ki, bunu özel bir çaba göstermeden Bay Sedley Taylor bile anlayabilir. Yine de, bu ilişkiler, değerin belirlenişinde asli olan ne varsa hepsini taşır.

Karl Marx, Kapital,
Cilt I, s. 81.

Serfin efendisi, köylüsünü hayvan sürüsünün başı olarak gören bir bardardı; işveren ise uygardır ve "işçisine" bir makine gözüyle bakar. Kısacası, ikisi de hemen hemen aynı durumdadır, eğer ikisinden biri daha kötü durumdaysa, o da çalışan özgür işçidir. Her ikisi de köledir, aralarındaki tek fark, birinin köleliği gizli kapaksız, açıkca ve dürüsttür; ötekininki ise, sinsi, aldatıcı, üstü örtülü, kendisinin ve herkesin gözünden hile yoluyla gizlenmiş, eskisinden daha kötü, ikiyüzlüce[a] bir köleliktir. İnsansever Tory'ler, çalışan işçilere, beyaz köle demekte haklıydılar. Ama ikiyüzlüce gizli kölelik, hiç değilse, görünüşte özgürlük hakkını tanımakta; özgürlük aşığı bir kamuoyu önünde eğilmektedir, eski kölelikle karşılaştırıldığında tarihsel gelişmede burdadır, yani, özgürlük *ilkesi* kabul edilmiştir ve ezilenler bu ilgiyi bir gün gerçekleştirmenin çaresine bakacaklardır.[b]

Bölümü bitirirken işçilerin fabrika sistemiyle ilgili duygularını dile getiren bir şiirin birkaç kıtasını veriyorum. Birminghamlı Edward P. Mead'ce yazılmış olan bu şiir, işçiler arasında yaygın görüşlerin doğru bir ifadesidir.

[*]

Bir Kral var, insafsız bir Kral;
Şairlerin düşlediği değil,
Bir despottur bu; iyi tanır onu beyaz köleler.
İnsafsız ve acımasız bu Kral; adı Buhar.

(a) 1845 ve 1892 Almanca baskılarında, "ikiyizlüce" sözcüğü yerine, "teolojik" sözcüğü geçmektedir. Bir alt tümcedeki "beya köle" ise, İngilizce yazılı olup, yanında Almanca karşılığı verilmiştir-(Yay).

(b) Alttaki paragraf ile şiir, 1887 Amerikan ve 1892 İngiliz baskısından çıkarılmış olmakla birlikte, Yazar'ın bu paragrafa ilişkin notu vardır.-(Yay).

(*) Şiirin Türkçe Çevirisi: Oktay Emre, **İngiltere'de İşçi Sınıfının Durumu**, s. 290-91, Gözlem Yayınları (Ayrıca, son iki kita da yine bu çeviriden alınarak eklenmiştir)-(Çev.)

Tek bir kolu var, demirden;
Ve sadece tek olmasına rağmen,
Bu güçlü kolda sihirli bir kudret var.
Ve milyonlarca insanı perişan eder!

Moloch'tur acımasız atası,
Yuvası Himmon ovası.
Canlı ateştendir yüreği,
Ve yemeğidir o küçücük çocuklar!

Yönetirler onun dev elini;
Kana susamış, gururlu, cüretkâr,
Ve doymak bilmeyen papazlar.
Ve altına dönüşür akan kanlar!

Pranga vururlar tüm doğa haklarına,
Onlara kullak eden zincirlerle.
Yiğitçe gözyaşlarını hiç umursamadan,
Bir kadının acısına kahkaha atarlar;

Haykırmaları işçilerin ve iççekişleri,
Tatlı nağmelerdir onların kulaklarına.
Çocuk ve kız iskeletlerinin gölgeleri,
Buhar Kralı'nın Cehennemi'nden kavrulurlar!

Doğumuyla Kralın, bu cehennemler,
Yeryüzüne umutsuzluk yaydılar.
Çünkü gökte biçimlenen akıllar,
Bedenleriyle burada katloldular!

İndirin aşağı Moloch Kralını
Ey çalışan milyonlar, siz vurun
Zincirleri ellerine, yoksa onun tarafından
Çökertiliverecek yeryüzündeki tüm topraklar!

Hiç dolmamacasına altınla kan yutan,
Şu iğrenç Satrap'ları o uğursuzun
Alaşağı olmalı hiddetli bakışlarıyla ulusun,
Mağrur fabrika sahipleriyle bu canavar Tanrılar.

1850'lerde İngiliz Gerçekçileri

Canlı tasvir ve belâgat dolu sayfalarında, bütün profesyonel siyasetçi, gazeteci ve ahlakçıların söyledikleri biraraya gelse hepsini fersah fersah aşan siyasal ve toplumsal doğruları dünyaya açmış olan, İngiltere'nin bugünkü parlak roman yazarları okulu, her çeşit işe yukardan bakıp bayağı sayan "pek sayın" yıllık gelir ve bono sahiplerinden küçük esnaf ve avukat katiplerine kadar orta sınıfın bütün kesimlerini anlatmışlardır. Hem de Dickens ile Thackeray, Bayan Brontë ile Bayan Gaskell ne güzel çizerler bu insanları! Kendini beğenmişlikle, yapmacık hallerle, küçük zorbalıklar ve bilgisizliklerle dolu bir sınıf olarak; uygar dünyaysa bu sınıf üzerine söylediği şu aşağılayıcı özdeyişle bu sınıfa ilişkin kendi yargısını pekiştirmiş olmaktadır: "Kendinden üstün olanlar karşısında uşak, kendinden aşağı olanlara karşı zorba."

Karl Marx, "İngiliz Orta Sınıfı".

Bernard Shaw

Paradoks bir edebiyatçı Shaw; bir yazar olarak çok yetenekli ve nükteli, ama bir iktisatçı ve siyasetçi olarak, dürüst olmasına ve bir kariyerist olmamasına rağmen, kesinlikle işe yaramayan biri.

Engels'ten Karl Kautsky'ye,
4 Eylül 1892.

17. Yüzyılın Ortalarından 19. Yüzyılın Başlarına Kadar Almanya'nın ve Alman Kültürünün Durumu

—1—
1648-1789

a) Siyasal durum. Kendilerini yabancı güçlere satmak için birbiriyle yarış eden Alman prensleri Vestifalya barışını kullanarak, Fransa ile birlikte, Almanya'nın Fransa'daki bütün varlığına yavaş yavaş el koyup, Alsace sınırlarını kuşatabilmek için Almanya'nın zayıflığından yararlanmak istiyorlar. Fransa'nın tarihen haklı oluşu ve Tötonlardan gelen "hırsızlık" çığlıkları. Vosges'nin sol kesimi dışında, İ.S. 1000 yılından bu yana, dil sınırının değişmez oluşu (bak Menke). Genel olarak durum bu. Özel olarak; Prusya'nın, Avusturya'yla ve İmparatorlukla yarışan bir güç olarak Kuzeyde yükselişi. Kuzey ve güney olarak bölünme işi gerçekleşmeye başlıyor. Prusya tarihinin eleştirilisi. II. Friedrich. (Rusya'nın yükselişi ve II. Friedrich'in Rus politikasına boyun eğişi.) Prusya yüzünden, iç savaşların artık Avusturya ile Prusya arasında rekabet haline dönmesi.

b) *İktisadi sorunlar. Otuz Yıl Savaşları'nın sonuçlarından yavaş yavaş toparlanma;* burjuvazinin yeniden kendine gelmeye başlaması, hepsi bu. Böyle bir durumda, bu yeniden dirilme işi, *alçakça* erdemler sayesinde olabilecektir ancak. Geçtik ondan, ekonomik ilerleme, ancak siyasi müdahale yoluyla, prenslerin hainliği sonucu dışardan alınan paralarla mümkün olabiliyor. Almanya'nın ekonomik bakımdan ne denli alçaldığını gösterir bu. Ataerkil rejimin kaynağı bu dönemdir. 1648'den sonra, devlet gerçek-

ten toplumsal işlevleri yürütmekle karşı karşıyadır ve mali zorunluktan ötürü de bunu yapmak zorundadır; bunları ihmal ettiği anda, (Vestifalya piskoposları gibi), kesin bir sükünet. Tam yüzkarası bir devlet! Ve içleracısı bir devlet desteği! Dünya pazarlarıyla ilişki edilgenlikten öte değil; *tarafsız* bir devlet olarak, geniş çaptaki dünya savaşlarından (Amerika savaşı ile 1801'e kadarki devrimci savaşlardan) sağlayabildiği kâr, hiç gibi bir şey. (Neyse ki, Fransız Devrimi sayesinde, bu utanılacak durum Avrupa'da ortadan kalkmıştır).

c) Edebiyat ve dil tümüyle bir yozluk içinde; teoloji, taşlaşmış dogmatizm; öbür bilgi dallarında, Almanya, tam bir çöküş halinde, yine de birkaç pırıltılı ışık yok değil; (gelecek filozofların bir önhabercisi) Jacob Böhme, Kepler, Leibniz, işte, varolandan, gerçeklikten yine bir soyutlanma. *Bach.*

d) 1789'da Almanya'da durum. a) Tarım: Köylülerin içinde yaşadıkları koşullar, serflik, kamçı dayağı, vergi. b) Sanayi: Gizli açlık, başta kol emekçiliği, İngiltere'de sanayi geniş çapta çoktan başlamışken, Almanya'da daha tam gelişmeden batmaya mahküm. c) Ticaret: Durgun. d) Şehirli ahalinin soylularla ve hükümetle ilintisi içindeki toplumsal konumu. e) Siyasal gelişmeyi engelleyen şey: Menke'nin anlatışına göre, parçalanma. Nehir trafiğine engel olan şey, gümrük vergisi; serbest ticaret, bölünme dolayısıyla, sadece dahili sınırlarda; gümrük vergileri ise belediye resmi olarak alınıyor çoğunlukla.

Bu iyi birşey yapmaktan aciz prensler, aydın kişiler de olsalar, Schubart'ın ve Karl August'un hamileri gibi, yine de bir savaşı baştan sona yürütmek yerine, Rhein Birliği'ne girmeyi tercih etmişlerdir hep. Bıçağın kendi gırtlaklarına çevrilmiş olduğunu gördükleri 1806 istilâsı bunun kanıtıdır. Ayrıca, 1000 tane

prensin herbiri birer mutlak monarşidir, aralarında hiçbir zaman işbirliği olması beklenmeyen, tam tersine, aralarında her zaman bir takım şüpheler dolaşan (Schlözer), kaba, görgüsüz, rezil kişiler. Amerikan savaşının bedelli askerleri. (En utanılacak yanları, *kendi varlıkları.)* Bu arada, Doğu cephesinde, Prusya Kuzeye, Avusturya ise Güneye doğru yeni yerler ele geçirmek üzere, açgözlüce, kollarını uzatıyor; durumu bu iki devletten biri kurtarabilecektir ancak. Ama aralarındaki kaçınılaz yarış, hiçbir çözüme olanak tanımıyor. Tam bir *cul-de-sac*[a]; yardım ancak dışardan gelebilir; nitekim, Fransız Devrimi bu yardımı sağlıyor. Ortalıkta iki hayat belirtisi var sadece: Askeri yetenek ve edebiyat, felsefe; titiz, nesnel bilimsel araştırma. Fransa'da siyasi yazılar, hem de birinci sınıf yazılar, ta 18. yüzyıldan bu yana bütün ortalığı kapladığı halde, Almanya'da bütün bu şeyler, gerçeklikten idealin alanına doğru bir kaçış sadece. İnsanlarla dilin gelişmesi de öyle; 1700'lerse barbarlık, 1750'de Lessing ve Kant, derken, Goethe, Schiller, Wieland, Herder, Händel, Gluck ve Mozart.

1789-1815

—1—

(...) Küçük devletlerin Napoléon tarafından silinip süprülmesi; ne yazık ki yeterli olmanın çok uzağında. Prenslere oranla her zaman için daha devrimci olmuştur Napoléon, eğer küçük prensler öyle yaltaklanmasaydılar önünde, çok daha ilerlere gidebilirdi. 1806, Napoléon'un hatası, Prusya'yı büsbütün haritadan silmemek olmuştur. Avrupa Ablukası'nda Almanya'nın ekonomik durumu. Dışarıya karşı en büyük alçalma dönemi ile edebiyat ve felsefede en par-

(a) Çıkmaz.-(Çev.).

lak dönem çakışırken müziğin Beethoven'le birlikte doruğa ulaşması.

Friedrich Engels, "Almanya Üstüne Notlar".

—2—

Geçen yüzyılın sonlarına doğru Almanya'nın durumu buydu işte. Her yerde varlığı görülen bir çürüme ve tiksindirici bir yozlaşma. Kimse rahat hissetmiyordu kendisini. Ülkenin ticareti, alışverişi, sanayisi ve tarımı hemen hemen sıfıra inmişti; köylü, tüccar ve imalâtçı, kan emen hükümet ile kötü ticaretin çifte baskısını duyuyordu; soylularla prensler, kendilerinden aşağıdakilerden gelen sıkıştırmalar yüzünden, artan giderlere ayak uyduramayacaklarını anlamışlardı; herşey yanlış yapılıyordu ve bütün ülkede genel bir huzursuzluk hüküm sürüyordu. Ne eğitim vardı, ne kitlelerin zihnini aydınlatacak bir yol, ne özgür basın, ne de kamu oyu, başka ülkelere uzanan bir ticaret bile yoktu, (sadece bayağılık ve bencillik), bütün halkı kaplayan sinsice aşağılık, sefil bir esnaf ruhu. Herşey eskimiş, dökülüyordu, yıkıldı yıkılacaktı nerdeyse, ölmüş kurumların kokuşmuş cesetlerini ortadan kaldırmaya ulusun gücü bile yoktu.

Biricik iyiye doğru gitme umudu ülkenin edebiyatında görülüyor. Bu utanç dolu siyasal ve toplumsal çağ aynı zamanda Alman edebiyatının da en büyük çağı olmuştur. Almanya'nın bütün manevi ustaları 1750'lerde doğmuştur, şair Goethe ile Schiller, filozof Kant ile Fichte, yirmi yılı aşmadan da, son en büyük Alman metafizikçisi[61], Hegel.

Bu çağda göze çarpan bütün yapıtlar, o günkü var-

(61) Burda, metafizik sözcüğü, şeyleri deney alanının ötesinde ele alan bir felsefe anlamında kullanılmaktadır.

olan bütün Alman toplumuna karşı bir meydan okuma ve başkaldırma ruhu solurlar. Goethe, bir isyancının anısına dramatik bir saygı olan, *Goetz von Berlichingen*'i yazmıştır. Schiller'se, bütün topluma karşı açıkca savaş ilân eden, yiğit bir genç adamı selâmladığı *Haydutlar*'ı. Ama bunlar onların gençlik ürünleridir; yaşlanınca bütün umutlarını yitirmişlerdir; Goethe kendini acı yergiye vermiş, Schiller de umudu, bilime, özellikle de eski Yunan ve Roma'nın geniş tarihine sığınmakta bulmuştur. Bu ikisi geri kalanlar için de örnek sayılabilir. Ulusun en iyi ve en güçlü kafaları olan insanlar bile, ülkelerinin geleceğine ilişkin tüm umutlarını yitirmişlerdi.

Ama birdenbire, Fransız Devrimi, Almanya denilen bu karanlık karmaşanın içinde yıldırım gibi çaktı. Etkisi korkunçtu. Eskiden bu yana zorbalık altında yaşama alışkanlığı içine gömülü kalmış, iyice cahil insanlar yerlerinden kıpırdamadılar bile. Ama, bütün orta sınıflar ile soyluların aralarında iyileri, ulusal meclise ve Fransız halkına onaylayıcı, sevinç dolu bir çığlıkla yanıt verdi. Yaşayan yüzlerce, binlerce Alman şairi arasında tek kişi yoktu ki, Fransız halkının zaferinden sözetmemiş olsun. Ne var ki, bu coşku, Alman tarzı bir coşkuydu, sırf metafizikti, Fransız devrimcilerinin kuramlarına uymak anlamını taşıyordu sadece. Olayların büyüklüğü ve ağırlığıyla, bu kuramlar bir yana atıldıktan başka, Fransa sarayı ile Fransız halkı, 1791'in kuramsal anayasasıyla gelen kuramsal birliği kaldıramayarak, pratikte anlaşmazlık içine düşer düşmez ve halk kendi egemenliğini *pratik olarak* "10 Ağustos"ta[62] kurar

(62) Burjuva Kurucu Meclis tarafından kabul edilen 1791 Anayasası, Fransa'da anayasal monarşiyi getirmekteydi. Bu Anayasa, kralın devrilmesine yol açan 10 Ağustos 1792 halk ayaklanması sonucu kaldırılmıştır.

kurmaz, dahası Jirondistlerin[63] baskısıyla, 31 Mayıs 1793'te, kuram, büsbütün susturulunca, Almanya'daki bütün bu coşku da devrime karşı bağnaz bir nefrete çevrilir. Pek tabii, bu coşku, soyluların kendi ayrıcalıklarından vazgeçtikleri 4 Ağustos 1789 gecesindeki olaylar için gösterilebilecek türden bir coşkuydu, ne var ki iyi yürekli Almanlar, bu gibi olayların pratikte, saygıdeğer kuramcıların çıkaracakları sonuçlardan çok daha farklı sonuçlar doğuracağını akıllarından bile geçiremezlerdi. Hepimizin bildiği gibi, birçok taraf için de ciddi sayılacak ve hoş olmayan bu sonuçları Almanlar hiçbir zaman onaylamayı düşünmemişlerdir. Bu yüzden de, başta devrimin coşkulu bir dostu olan bütün bir kitle, giderek devrime muhalif kesilmiş, hele uşak Alman basınının Paris'le ilgili çok derece çarpıtılmış haberleri üzerine, kölelik zincirlerini söküp atarak bütün zorbalara, aristokratlara ve rahiplere meydan okumuş bir halkın giriştiği korkunç eyleme karşı, o eski kutsal Roma pisliğini tercih etmişti.

Friedrich Engels, "Almanya'nın Durumu".

Schiller

Şiirindeki Kusurlar.

Kant'ın o güçsüz (yani, imkânsız'ı istemesi yüzünden herhangi bir gerçekliğe hiçbir zaman ulaşamayacağı için güçsüz olan) "kesin buyruk"unu[64], dörtbaşı mamur bir idealist olan Hegel kadar sert eleşti-

(63) **Jirondist'ler**: Fransız Devrimi sırasında yer alan siyasal bir grup. Devrimle karşı-devrim arasında yalpalayan ve monarşiye tavizler veren ılımlı burjuvazinin çıkarlarını dile getirmiştir.

(64) Kant'a göre, ahlaksal sayılabilecek eylemler, herhangi pratik bir gereksinimi karşılamak üzere yapılmış eylemler değil, sırf ahlaksal bir ideal adına yapılmış, ahlaksal bir yükümlülüğü koşulsuz olarak yerine getirmeye çalışan eylemlerdi; Kant buna "kesin buyruk" adını verir.

ren, gerçekleştirilemez idealler peşinde koşan Schiller'in o duygusal mızraklı-burjuva coşkusuyla acımasızca alay eden kimse yoktur (Örneğin, *Fenomenoloji*'sine bakın.)

Friedrich Engels, Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu.

Goethe

—1—

Şu halde, son derece devrimci bir düşünme yönteminden niye aşırı derecede ılımlı bir siyasal sonucun ortaya çıktığını, sistemin (Hegel sisteminin) iç zorunlulukları bile tek başına açıklamaya yetiyor. Aslında, ortaya çıkan bu sonucun kendine has biçimi, Hegel'in bir Alman olmasından ve tıpkı çağdaşı Goethe gibi, başının arkasından mızraklı-burjuva lüleleri sallanmasından ileri gelmektedir. Herbiri kendi alanında bir Olymposlu Zeus olduğu halde, Alman küçük burjuvalığından sıyrılamamışlardır.

Friedrich Engels, Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu.

—2—

Bunların hepsini "peygamber" Goethe'de de görebiliriz, gözü açılmış herhangi biri bu satırlar arasında onu bulabilir. Goethe, "Tanrı"yla ilgilenmek istemiyordu; bu sözcük rahatsız ediyordu onu, sadece insanî sorunlarda rahatlıyordu, ki Goethe'nin büyüklüğünü oluşturan şey de bu insancıllıktır işte, sanatın dinden bağlarını koparışıdır. Ne eskiler, ne de Shakespeare bu açıdan onunla ölçüşebilir. Ama, bu özlü insancıllığı, bu aşılmış dinsel düalizmi, ancak Almanya'daki ulusal gelişmenin öbür yüzüne, yani fel-

sefeye yabancı olmayan kişiler tam tarihsel anlamı içinde kavrayabilirler. Goethe'nin ancak kendiliğinden, daha doğrusu, bir anlamda "peygamberce" dile getirdiği şeyler, çağdaş Alman felsefesinden geliştirilerek maddi hale sokulmuştur.

Friedrich Engels, "İngeltere'nin Durumu. Eski ve Bugünkü, Thomas Carlyle tarafından".

—3—

Kitap son derece karakteristik. Grün, Goethe'nin büyüklüğü ile dehasını gösteren ne varsa atlayarak, hattâ hepsini birbirine karıştırarak, Goethe'deki bütün *mızraklı-burjuvalığı insanî* sayıp göklere çıkardığı gibi, Frankfurt'un yerlisi ve *resmî memur* olduğu için de "gerçek insan" yerine koyuyor. *Alman küçük burjuvazısının insanla eşdeğerde oluşu*'nun, böylece, en parlak ispatı bu kitapta ortaya konuyor.

Engels'ten Marx'a
15 Ocak 1847.

—4—

Pek tabii, Goethe'nin kendisinden burada ayrıntılı olarak sözedemeyiz. Yalnız bir noktaya dikkati çekmek istiyoruz. Yapıtlarında Goethe'nin çağdaş Alman toplumuna tavrı ikili bir tavırdır. Bazen düşmandır bu topluma; *Impigenie*'de, en çok da bütün İtalya yolculuğunda olduğu gibi, toplumda sıkıcı bulduğu herşeyden kaçmaya çalışır; Götz, Prometheus ve Faust gibi topluma başkaldırır, Mephistopheles gibi en acı dille yerer. Bazen de dost olur toplumla, *Zahme Xenien*'in çoğunda ve birçok öbür düzyazılarında ol-

duğu gibi, onunla "uzlaşır"; *Maskenzüge*'deki gibi, onu selâmlar, hattâ, özellikle Fransız Devrimi'nden söz ettiği bütün yazılarında, toplumu bekleyen tarihî harekete karşı onu savunur. Goethe, Alman hayatının kendisine iğrenç gelen yanlarına karşıt öbür yanlarını kabul etmiş değildir.

İçinde bulunduğu farklı ruhsal durumlara göre değişir bu; benliğinde, çevresindeki sefaletten tiksinen dahî şair ile çevresiyle uzlaşıp kendini ona uydurmak zorunda olduğunu gören, ihtiyatlı Frankfurt Belediye Meclisi üyesinin oğlu, ya da Weimar Özel Meclis Üyesi arasında sürekli bir savaş yer alır. Onun için Goethe, bir bakıyorsun, anıtsal bir kişi, bir bakıyorsun, küçücük; bir bakıyorsun, inatçı, alaycı, dünyayı küçümseyen bir dahi, bir bakıyorsun, temkinli, aşırı gitmeyen bir mızraklı burjuva. Almanya'nın sefâletini yenmeye Goethe'nin bile gücü yememiştir; tam tersine, kendi yenilmiştir buna ve Almanların en büyüğünün bu sefâlete yenilmesi, bu sefâletin "içten" fethedilemeyeceğinin en iyi tanıtıdır. Goethe, bu sefâletin Schiller gibi kaçıp Kantçı ideale sığınmaya kalkışmayacak kadar evrensel, yaradılıştan hareketli kanlı canlı bir adamdı; böyle bir kaçışın sonunda basit bir sefâletin görkemlisiyle değişileceği bir duruma varacağını görecek kadar da keskin görüşlüydü: Mizacı, enerjisi, bütün manevi eğilimi, onu pratik hayata yöneltiyordu, karşılaştığı pratik hayatsa sefildi. Nefret etmesi gereken bir çevrede yaşaması ve bu çevrenin, içinde hareket edebileceği, bağlandığı biricik çevre olması ikilemi, işte Goethe hep bu ikilem içinde bulmuştur kendini, yaşlandıkça da, bu güçlü şair, *de guerre lasse*(a), önemsiz Weimar bakanlığı ardına çekmiştir kendini. Liberal olmadığı için, Goethe'yi kına-

(a) Savaş yorgunu olarak.-(Yay.).

yacak değiliz, *a la*[a] Böhme ve Menzel[b], ama şunu öne süreceğiz, zaman zaman mızraklı-burjuva olabiliyordu; Alman özgürlüğü için coşkunluk gösteremiyor değildi, ama yer yer zaptedilemeyen, doğru bir estetik duygusunu, bütün büyük çağdaş tarihî hareketler karşısındaki mızraklı-burjuva çekingenliğine feda etmiştir; saray adamı diye de eleştirmeyeceğiz, ama Napolèon Almanya'daki bütün pislikleri temizlerken, ufacık, sıradan bir Alman sarayının sıradan işlerini ve *menus plaisirs*'ini[c] yürütmeyi üstlenmişti. Herhangi bir ahlak ya da yantutma açısından değil, olsa olsa, estetiksel ve tarihsel açılardan kınıyoruz onu; ne ahlaksal, ne siyasal, ne de hattâ, "insanî" ölçeklerle ölçüyoruz Goethe'yi. Burada Goethe'yi bütün bir çağıyla, edebiyatta kendinden öncekilerle ve çağdaşlarıyla, kendi gelişme süreciyle ve yaşamdaki yeriyle olan ilişkileri içinde ele alamayacağız. Onun için yalnızca olguları sıralamakla yetiniyoruz.

Friedrich Engels, Şiir ve Düzyazıda Alman Sosyalizmi.

Heine

—1—

Tıpkı 18. yüzyılda Fransa'da olduğu gibi, 19. yüzyılda Almanya'da da, felsefî devrim, siyasal çöküntüye yol açmıştır. Ama ikisinin görünüşü arasında o denli fark vardır ki! Fransızlar, bütün resmî bilime, Kilise'ye, hattâ zaman zaman devlete karşı açık bir savaş içindeydiler; yazıları kendi sınırlarının ötesinde, Hollanda'da ya da İngiltere'de basılırken, kendileri de sık sık Bastille'de hapsedilme tehlikesiyle

(a) Vari, usulünde.-(Çev.).
(b) Börne, **Paris Mektupları**; W. Menzel, **Alman Edebiyatı**. (Yay.).
(c) (Ek giderleri de kapsayan) Küçük eğlenceler.-(Yay.)

yaşıyorlardı. Ama Almanlar, profesördüler, gençliğin devletçe atanmış hocalarıydılar; yazıları ders kitapları olarak kabul edilmişti, bütün bu gelişmenin sonucu olan sistem de (Hegel sistemi) Prusya Krallığının devlet felsefesi payesine erişmişti! Bir devrim bu profesörlerin ve onların karanlık, bilgiçce sözlerinin, tumturaklı, sıkıcı cümlelerinin ardında saklı kalabilir miydi? O sıralar devrimin temsilcileri sayılan kimseler, yani liberallerse, bu kafa karıştıran felsefenin en sert muhalifleriydiler. Ama ne hükümetin, ne de liberallerin göremediği şeyleri daha 1833'de görebilmiş tek kişi vardı, o da Heinrich Heine.(65)

Friedrich Engels, Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu.

—2—

Yaşayan Alman şairleri arasında en önde geleni olan Heinrich Heine de aramıza katılmış ve içinde toplumculuğu öven bazı parçalarında yer aldığı siyasal şiirlerini bir kitap halinde yayınlamış bulunuyor. Sizlere düzyazı bir çevirisini sunduğum, ama korkarım ki, İngiltere'de küfür sayılacak, ünlü Silezyalı *Dokumacılar Türküsü*'nü o yazmıştır. Herneyse, sizlere sunuyorum, yalnız şunu belirtmek isterim, Prusyalıların 1813'teki bir savaş narasına: "Kral ve vatan için Tanrı'yla!"ya burda bir atıf vardır; o zamandan bu yana, krala bağlı kalanların çok tuttuğu bir söz

(65) Burda, Heine'nin **Zur Geschichte der Religion und Philosophie (Din ve Felsefe Tarihi Üstüne)** adlı yazılarında geçen, Almanya'da felsefe devrimine ilişkin sözlerine değinilmektedir. Heine'nin inancına göre, doruk noktasını Hegel felsefesinin oluşturduğu felsefe devrimi, Almanya'daki demokratik devrimin bir önhabercisiydi.

olmuştur bu; işte şiir:[a](66)

Gözler kupkuru, yaş yok gözlerde bir damla.
Oturmuşlar tezgahları başına, diş bilerler.
Dokuruz kefenini senin, hey Almanya, Almanya,
dokuruz sana bir yuf, bir yuf daha, bir yuf daha,
dokuruz ha dokuruz, dokuruz da dokuruz, dokuruz
ha!

Yuf o tanrıya, tapındığımız tanrıya,
soğuk kış gecelerinde biz, aç çıplak,
yalvardık yakardık, umutlandık, bekledik
boşuna,
komadı bizi insan yerine, aldattı bizi, alay etti
acımızla.
Dokuruz ha dokuruz, dokuruz ha dokuruz,
dokuruz ha!

Yuf o krala, zenginlerin adamına,
halkın yoksulluğuna hiç aldırmayan o krala,
bir de soyar bizi varana dek son kuruşumuza,
kurşunlatır köpekler gibi sokak ortasında bizi.
Dokuruz ha, dokuruz, dokuruz ha dokuruz,
dokuruz ha!

Yuf o anayurda, bağrımıza bastığımız anayurda,
yalnız alçaklığın, utancın çiçeği yetişir üzerinde,
ve çiçekler soluverir, çiçekler açar açmaz, anide,
solucanlar büyür ve kurtlar, kokuşmuşluğun
kucağında.
Dokuruz ha dokuruz, dokuruz ha dokuruz,
dokuruz ha!

(a) H. Heine, "Silezyalı Dokumacıların Türküsü", çev. A. Kadir-S. Yıldırım, **Dünya Halk ve Demokrasi Şiirleri 2**, s. 39-40.-(Çev.).

(66) Engels, çeviriyi Heine'nin şiirinin eski bir baskısından yapmıştı. 10 Temmuz 1844 tarihli, 55 sayı numaralı **Vorwäarts!** gazetesinde yayınlanan ilk baskısından farklı olarak, çevrinin ilk kıtasında fazladan, üçüncü bir dize vardır.

Dokuruz ha dokuruz, senin sonunu dokuruz, gece gündüz,
inleyen tezgahlarda, mekiklerimiz savrula savrula,
sana kefen dokuruz, ey koca Almanya, sana kefen dokuruz,
dokuruz sana biryuf, bir yuf daha, bir yuf daha,
dokuruz ha dokuruz, dokuruz ha dokuruz,
dokuruz ha!

Asıl Almancası, bildiğim şiirler içinde en güçlülerinden biri olan bu türküyle, sizden şimdilik ayrılıyorum, bizdeki ilerleme ve toplumsal edebiyat üstüne yakında yazabilmek umuduyla.

Friedrich Engels, "Almanya'da Toplumculuk", New Moral World 13 Aralık 1844

—3—

Sevgili Dostum,

Umarım yarın seni görecek zamanım olur. Burdan ayrılışım Pazartesi olarak saptandı.(67)

Yayımcı Leske az önce beni görmeye geldi. Darmstadt'ta sansürsüz bir üç aylık dergi(68) çıkartıyor. Engels, Hess, Herwegh, Jung, vb., ve ben de yazı veriyoruz. Senin de yazı vermeni istiyor, ister şiir, ister düzyazı. Reddetmezsin herhalde, çünkü Almanya'ya yerleşebilmemiz için her fırsattan yararlanmamız gerekiyor.

Ayrılmak zorunda kaldığım insanlar arasında en

(67) Marx, **Vorwärts**'ın yayımlanmasındaki çalımalarından ötürü Guizot hükümeti tarafından Fransa'dan çıkarılmıştı.

(68) **Rheinische Jahrbücher zur gesellschaftlichen Reform** adlı yıllık. İki cildi 1845-46'da çıkmıştır.

çok Heine'ye hoşçakal demek tatsız olacak. Gideriken seni de yanıma alıp gitmeyi çok isterim.

Güzel hanımına benden ve karımdan içten saygılar.

Senin,
K. Marx

Marx'tan Heinrich Heine'ye,
12 Ocak 1845.

"Genç Almanya"

1830[69] olayları dolayısıyla bütün Avrupa'yı saran siyasal coşkunluğun etkisi altında Alman edebiyatı da kalmıştır. Zamanın hemen hemen bütün yazarları tarafından ya kaba bir anayasacılık ya da daha da kaba bir cumhuriyetçilik vazediliyordu. Özellikle düşük kaliteli *literati*'nin[a], yapıtlarındaki zekâ eksikliğini kapamak için, ilgi çekeceğinden kuşku duyulmayan siyasal imalar yapmaları, gitgide alışkanlık haline gelmişti. Şiir, roman, eleştiri, dram sanatı, her türlü edebiyat yapıtı, "tezlilik" denilen şeyle, yani az ya da çok uysalca, hükümete karşı olma ruhunun ortaya sergilenişiyle doldu. 1830'dan sonra Almanya'daki düşünce kargaşalığını tamamlamak üzere, bu siyasal muhalefet öğelerine bir de kafada üniversiteden kalma, iyi hazmedilmemiş Alman felsefesiyle yanlış anlaşılmış Fransız toplumculuğu, özellikle de Saint-Simonculuk kırıntıları katıldı; bu ayrı türden düşünceler yığını üzerinde gezinen yazar takımıysa kendine küstahça, "Genç Almanya", ya da "Modern Okul" adını yakıştırdı. O zamandan beri

---

(a) Okur yazarlar, senselektüeller.-(Çev.).

(69) Burda, 1830'da Fransa'daki Temmuz Devrimi'nden ve onu izlemeyerek Belçika, Polonya, Almanya ve İtalya'da çıkan ayaklanmalardan söz edilmektedir.

işledikleri kendi gençlik günahlarından pişman oldularsa da, yazı yazma üsluplarını düzeltmediler.

Friedrich Engels, Almanya'da Devrim ve Karşı-Devrim.

Alman Sosyalizmi ya da "Hakiki Sosyalizm"

İktidardaki bir burjuvazinin baskısı altında ortaya çıkmış ve bu iktidara karşı mücadelenin bir anlatımı olmuş, Fransız sosyalizm edebiyatı, Almanya'ya, bu ülkedeki burjuvazi feodal mutlakiyetçilikle tam savaşa tutuşmuşken girmişti.

Alman filozofları, sözde filozoflar, ve *beaux esprits*[a], bu edebiyata pür heves sahip çıktı, ama çıkarken şunu unuttu ki, bu yapıtlar Fransa'dan Almanya'ya göçederken, Fransa'daki toplumsal koşullarla birlikte göç etmiyordu. Almanya'daki toplumsal koşullar karşısında, bu Fransız literatürü bütün pratik anlamını birden yitirdi, salt edebî bir görünüşe büründü. Şöyle ki, 18. yüzyıl Alman filozoflarının gözünde, birinci Fransız Devrimi'nin istekleri, genel olarak "Pratik Akıl"ın isteklerinden başka bir şey değildi, devrimci Fransız burjuvazisinin iradesinin dile gelişi ise, onlar için, salt İrade'nin, olması gereken İrade'nin, genel olarak hakiki insan İradesi'nin yasaları anlamını taşıyordu.

Alman *literati*'nin yaptığı şey, yeni Fransız düşüncelerini kendi eski felsefi vicdanlarına uyumlu kılmak, ya da daha doğrusu, kendi felsefî görüşlerinden vazgeçmeksizin, Fransız düşüncelerini kendilerininkine eklemekti.

Bu ekleme işini, yabancı bir dile nasıl sahip çıkı-

(a) Akıllı geçinenler.-(Çev.).

lırsa, yani çeviri yoluyla yaptılar.

Eski putperestlik dünyasının klasik elyazma eserleri *üzerine* keşişlerin nasıl Katolik Azizler'in saçma sapan yaşam öykülerini yazdığını herkes çok iyi bilir. Alman *literati*, dünyevi Fransız literatürünü alarak bu süreci tam tersine çevirdi. Kendi felsefi saçmalıklarını Fransızca aslın altına yazdılar. Söz gelişi, paranın ekonomik işlevlerinin Fransız eleştirisinin altına "İnsanlığın Yabancılaşması", burjuva Devletinin Fransız eleştirisinin altına da "Genel Kategorisinin Tahttan İndirilmesi" gibi şeyler yazdılar.

Fransız tarih eleştirisinin arkasına yamanan bu felsefi lâfazanlıklara "Eylem Felsefesi", "Hakiki Sosyalizm", "Alman Sosyalizm Bilimi", "Sosyalizmin Felsefi Temelleri" gibi adlar taktılar.

Fransız sosyalizm literatürü böylece baştanbaşa iğdiş edilmiş oldu. Ayrıca, Alman'ın elinde bu literatür bir sınıfın başka bir sınıfla mücadelesini dile getirir olmaktan da çıktığı için, Alman, "Fransız tekyanlılığı"nı aşmış olduğunu ve artık hakiki ihtiyaçları değil, Hakikat'in ihtiyaçlarını; işçilerin çıkarlarını değil, İnsan Doğası'nın çıkarlarını; hiçbir sınıfa girmeyen, hiçbir gerçekliği olmayan, sadece felsefi fantezinin sisler ülkesi içinde varolan genel İnsan'ın çıkarlarını temsil etmekte olduğunu sandı.

Ev ödevini bu denli ciddiye ve sıkıya alan, elindeki pespaye malları bunca şarlatanlıkla övüp göklere çıkaran bu Alman Sosyalizmi, bu arada o bilgiçce saf yürekliliğini de giderek yitirdi.

Alman, özellikle de Prusya burjuvazisinin feodal aristokrasiye ve mutlak monarşiye karşı yürüttüğü savaş, bir başka deyişle, liberal hareket, daha bir ciddiyet kazandı.

Böylece, siyasal hareketin karşısına sosyalist taleplerle çıkmak; liberalizme, temsili hükümete, bur-

juva rekabete, burjuva basın özgürlüğüne, burjuva yasamaya, burjuva özgürlük ve eşitliğe karşı geleneksel lânetleri okumak ve yığınlara bu burjuva hareketinden hiçbir kazançları olmadığını, tersine, her türlü zarara uğrayacaklarını söylemek için nicedir aranan fırsat "Hakiki Sosyalizm"e sunulmuş oluyordu. Alman Sosyalizmi, budalaca bir yankısından başka bir şey olmadığı Fransız eleştirisinin, modern burjuva toplumunun kendi varlığı ile ona karşılık veren ekonomik varolma koşullarını ve onun üstüne kurulan siyasal yapıyı, yani Almanya'da askıda bekleyen mücadelenin hedef olarak asıl varmak istediği şeyleri gerektirdiğini tam o sırada unutmuştu.

Alman Sosyalizmi, mutlakçı hükümetlerle peşindeki papazlara ve profesörlere, taşra eşrafı ile taşra memurlarına, onları tehdit eden burjuvaziye karşı bir bostan korkuluğu görevini yerine getirdi.

Bu aynı hükümetlerin tam o sıralardaki Alman işçi sınıfının ayaklanmalarının içine kattıkları kırbaçlı kurşunlu acı ilâçlardan sonra Alman Sosyalizmi kaymak gibi gidiyordu.

Bu "Hakiki" Sosyalizm, böylece, Alman burjuvazisine karşı bir savaş silahı olarak hükümetlere hizmet ederken, bir yandan da, gerici bir çıkarı, Alman küçük-burjuvazisinin çıkarını temsil ediyordu. Almanya'da, bir 16. yüzyıl kalıntısı olan ve o zamandan beri de türlü biçimler altında boy gösteren *küçük burjuva* sınıfı, bugünkü kurulu düzenin gerçek toplumsal temelidir.

Bu sınıfı ayakta tutmak, Almanya'daki kurulu düzeni ayakta tutmaktır. Burjuvazinin sınai ve siyasi üstünlüğü, bir yandan sermaye yoğunlaşması, öbür yandan da, devrimci bir işçi sınıfının ortaya çıkması nedeniyle, bu sınıfı kesin yokolma tehlikesiyle yüzyüze bırakmıştır. "Hakiki" sosyalizm bu iki kuşu bir

taşla vurmak demekti. Salgın gibi yayıldı ortalığa.

Belâgat çiçekleriyle işlemeli, mariz duyguların ıslaklığıyla sırılsıklam olmuş, spekülatif örümcek ağlarıyla örülü bir cübbe, yani Alman Sosyalistleri'nin bir deri bir kemik kalmış o "ebedi hakikatler"inin üzerine sardıkları transandantal cübbe, böyle bir ortamda malların sürümünü korkunç biçimde arttırmaya yaradı.

Alman Sosyalizmi, kendi hesabına, darkafalı küçük-burjuvanın aşırı temsilciliğini her geçen gün biraz daha benimser oldu.

Alman ulusunu örnek ulus, Alman darkafalı küçük-burjuvayı da tipik insan ilân etti. Bu örnek insanın her bir alçakça bayağılığı için, tam kendi gerçek karakterine karşıt düşen, üstü örtülü, yüksek toplumcu bir yorum getirdi. Sosyalizmin "hunharca yıkıcı" eğilimine doğrudan doğruya karşı çıkacak ve bütün sınıf mücadelelerine tepeden ve tarafsız bir nefretle baktığını ilân edecek kadar da aşırı noktaya gitti. Pek azı dışında, Almanya'da şu sıra (1847) ellerde dolaşan bütün o sözde sosyalist yayınlar, bu murdar ve mariz literatürün örnekleridir.(*)

Marx ve Engels, Toplu Yapıtlar
Cilt 6, s. 510-13.

—2—

Hakiki Sosyalizm aslında bir yığın Genç Alman edebiyat adamının, şarlatan ve *literati*'nin toplumsal hareketi sömürmelerine imkân vermiştir. Hattâ, toplumsal hareket, Almanya'da *gerçek*, tutkulu, pratik

(*) 1848'in devrimci fırtınası bütün bu dökünlü eğilimi silip süpürdü ve hareketin başını çekenlerde toplumculukla daha çok uğraşma isteği bırakmadı. Bu eğilimin baş temsilcisi ve klasik örneği, Bay Karl Grün'dür (1980 tarihli Almanca baskıya Engels'in notu.)

bir parti mücadelesinden yoksun olduğu için, ilkin sırf *edebi* bir hareket olmuştur. Hakiki sosyalizm, hiçbir gerçek parti çıkarı sözkonusu olmaksızın ortaya çıkmış toplumsal bir edebî hareketin en iyi örneğidir, şimdi de, sosyalist parti kurulduktan sonra bile, böyle kalmakta direnmesi yine bu yüzdendir. Çok açık ki, Almanya'da gerçek bir sosyalist parti ortaya çıktıktan sonra, hakiki sosyalizm de gitgide küçük-burjuvaziyle ve onu temsil eden kısır, ayakta duracak hali kalmamış *literati*'yle sınırlı olacaktır sadece.

Karl Marx ve Friedrich Engels,
Alman İdeolojisi.

Freiligrath

—1—

Herşey öylesine çabuk ve kolayca olup bitiyor ki, bütün olaylar boyunca, "işçi taburu"ndan bir kişi çıkıp da piposunun söndüğünü farketmiyor. Şunu kabul etmek gerekir ki, herhalde hiçbir yerde devrimler bizim Freiligrath'ın kafasında olup bittiğinden daha şenşakrak ve kolayından hemencecik olup bitmiyor.

Friedrich Engels,
"Hakiki Sosyalist"

—2—

Bütün bu Freiligrath meselesi canımı iyice sıktı artık. Bu edebiyatçı takımının hikâyesi hep o aynı eski hikâye: Gazetelerde adları göklere çıkarılsın, kamuoyunun gözü onlarda olsun istiyorlar. Yazdıkları en kötü şiir bile onlar için tarihteki en büyük olaydan daha önemli. Ortak bir örgüt olmadan bu halledilemeyeceği için de, böyle bir şey asli bir gerek haline ge-

liyor ve ne yazık ki, bizler hiç alışık değiliz buna. Daha kötüsü, bütün bu düzenbazlığı biliyoruz, bu *du succès*[a] örgüt işine küçümseyerek bakıyoruz ve tanınmış kişi olmayı nerdeyse suçlayacağımız gelmiyor. Eğer bir şair bu nedenle böyle bir topluluk arasında olmaktan rahatsızlık duyuyorsa, gerçekten aşırı darkafalılığın bir belirtisidir bu.

Engels'ten Jenny Marx'a
22 Aralık 1859.

Weerth

Georg Weerth'in "Çırakların Türküsü" (1846)

Kiraz çiçekleri arasında
Bir yer bulup konakladık,
Kiraz çiçekleri arasında
Frankfurt'ta bir gece.

Hancı dedi: "Üstünüz
Başınız da ne kötü!"
"Şuna da bak, şuna, bitli

Hancı, sana mı kaldı bu!
Hele şarap getir bize,
Bira getir, hadi durma;
Hem şarap, hem de bira,
Biraz da et kızart çabuk."

Gıcırdadı musluğu fıçının
Güzelim bira fışkırdı.
Ağzımızda tadı mübareğin
Sidik gibi-tıpkı.

(a) Sükseli-(Çev.).

Derken bir tavşan geldi,
Çevresinde maydanoz, lahana;
Ölü tavşana bakıp tir tir
Titredik korkuyla.

Sonra yataklara girdik
Dualarımızı edip,
Tahtakuruları bir üşüştü
Bütün gece yandık.

Frankfurt'ta oldu bunlar,
O cici Frankfurt şehrinde,
Orda yaşayanlar bilir
Orda çekenler bunu.(*)

Arkadaşımız Weerth'nin bu şiirini Marx'tan kalanlar arasında buldum. Alman işçi sınıfının ilk ve en önemli şairi Weerth, Renli bir ailenin çocuğu olup, babasının kilise üst denetmeni olduğu Detmold'da doğmuştu. 1843'de, ben Manchester'deyken, Weerth bir Alman firmasının satıcısı olarak Bradford'a geldi. 1845'te, Marx'la birlikte Brüksel'deyken, Weerth, firmasının Avrupa'daki satıcılığını üstüne aldı, böylece o da Brüksel'i kendisine karargâh kıldı. 1848 Devrimi'nden sonra da hepimiz *Neue Rheinische Zeitung*'u kurmak üzere Köln'de buluştuk.(...)

Alman işçi sınıfının ilk ve *en önemli* şairi olduğunu söyledim. Gerçekten onun sosyalist ve siyasal şiirleri, özgürlük, nükte, özellikle de sımsıcak coşku bakımından, Freiligrath'ınkilerden çok üstündür. Çoğu zaman Heine'nin kullandığı biçimlerini kullanıyordu, ama sırf bunlara özgün, bağımsız bir içerik

(*) Marx/Engels, **Sanat ve Edebiyat**, s. 115-16, De Yayıncvi, çev. Murat Belge.-(Çev.)

verebilmek için. Ayrıca, bir kez yazdıktan sonra artık yazdığı şiirle ilgilenmezdi, ki bu bakımdan da birçok öbür şairden ayrılıyordu. Marx'a ya da bana şiirinin bir kopyasını gönderdi mi peşini bırakırdı, bir yerde yayımlatsın diye çoğu zaman onunla epey uğraşmamız gerekirdi. Yalnız *Neue Rheinische Zeitung*'un yayınlanışı sırasında davranışı başka türlü olmuştur.(...)

Weerth, (daha sağlıklı ve daha sahici olduğu için) Heine'yi geçtiği ve Alman dilinde ancak Goethe'den sonra ikinci olduğu noktada, yani doğal ve sağlam bir duyusallıkla bedeni hazzın dile getirilişinde ustaydı. *Neue Rheinische Zeitung*'dan bazı yazı dizilerini yeniden yayınlayacak olsam, birçok *Sozialdemokrat*[70] okuyucusu dehşete düşüp kalırdı. Böyle bir şey yapmayı aklımdan bile geçirmiyorum, ancak şu yorumu da yapmadan edemeyeceğim, gün gelecek, Alman sosyalistleri de bu kendi son Alman darkafalı küçük burjuva önyargılarından kurtulacaklardır. Bu ikiyüzlü küçük-burjuvaca erdem düşkünlüğü, gizli ahlaksızlık örtüsünden başka bir şey değildir çünkü. Örneğin, Freiligrath'ın şiirlerini okuyun, insanların hiç cinsel organı olmadığını sanırsınız nerdeyse. Ama şiirde böylesine aşırı mazbut olan bu aynı Frieligrath kadar da alçak sesle, açık saçık fıkra dinlemekten keyif alan kimse yoktur. Alman işçilerinin gündüz vakti ya da geceleyin taptıkları o doğal, kaçınılmaz ve olağanüstü keyifli şeylerden hiç değilse Romalılar kadar, Homeros kadar, Platon kadar, Horatius ile Juvenal, Tevrat ile *Neue Rheinische Zeitung*'da olduğu kadar, içten sözetmelerinin zamanı gelmiştir artık.

Yeri gelmişken söyleyelim, Weerth ayrıca daha az şaşırtıcı parçalar da yazmıştır, *Sozialdemokrat*'ın

(70) Bakınız, not 19.

yazı dizileri arasında yer alması için bunlardan bazılarını zaman zaman göndereceğim.

Friedrich Engels, "Georg Weerth'in "Çırakların Türküsü".

Rus Dili

—1—

Bilmem sana söylemiş miydim, artık rahatça okuduğum Rusça'yı 1870'in başlarında öğrenmeye başladıydım. Flerovski'nin *Rusya'ya İşçi Sınıfının* (özellikle de köylülerin) *Durumu* üstüne çok önemli kitabının bana Petersburg'dan gönderilmesi üzerine oldu bu iş, bir de ayrıca (karşılığında ödül olarak Sibirya'ya sürülen ve şu son yedi yılı orda madenlerde çalışarak geçiren) Çernişevski'nin o mükemmel ekonomik eserlerini yakından tanımayı istiyordum. Sonuç ben yaşta birinin Cermen ya da Latin dili gibi klasik dil gruplarından son derece farklı bir dili iyice öğrenmesine değdi. Şu sıra Rusya'daki düşünce hareketi, içten içe bir kaynamayı gösteriyor. Kafalardaki düşüncelerle halk kitlesi arasında gözle görülmeyen bağlar var.

Marx'tan Sigfrid Meyer'e,
21 Ocak 1871.

—2—

Rus hareketi içinde yer alan birçok anlaşılmaz olay, Rusça yapıtların Batı için uzun bir süre kapalı kutu olarak kalmasıyla açıklanabilir, nitekim, Bakunin ve Şrt'nin Rusların uzun zamandır bildikleri faaliyetlerini Batı'nın gözünden kaçırabilmelerinin nedeni de budur... Bu kalktı şimdi. Çok zengin ve anlatımsal, yaşayan bir dil olması dolayısıyla hem öğrenen kimseye çok şeyler veren, hem de edebiyatının yakından tanınabilmesine olanak sağlayan Rus dili,

hiç değilse Alman Sosyal Demokratlar arasında, çok az kimsenin bildiği bir dil olmaktan çıkmış bulunuyor artık.

Friedrich Engels, "Mülteci Edebiyatı".

—3—

Benim kitapçık için yaptığın çeviri mükemmel olmuş[71]. Ne güzel dil Rusça! O takur tukurluğu olmadan, Almanca'nın bütün iyi noktalarına sahip.

Engels'ten Vera Zasuliç'e, 6 Mart 1884.

Çernişevski ve Dobrolyubov

—1—

Dobrolyubov ve Çernişevski gibi iki büyük yazar, iki sosyalist Lessing çıkarmış bir ülke, Bakunin gibi bir üçkağıtçı ile büyük lâflar ederek kurbağalar gibi şişinen, sonra da birbirini yiyen birkaç tane toy öğrenci çıkarmıştır diye batmaz.

Gerçekten, Rusya'daki genç kuşak arasında, mükemmel teorik ve pratik yeteneğe ve büyük bir enerjiye sahip öyle insanlar biliyoruz ki, bunlar, dile egemenlikleriyle ve başka ülkelerdeki hareketleri yakından bilmeleriyle, Fransızlarla İngilizleri; akılları ermede de Almanları geride bırakırlar. İşçi hareketini anlayan ve içinde yer alan Ruslar, Bakuninci alçakça oyunların sorumluluğundan bağışık tutulma-

(71) Vera Zasuliç, Engels'in **Utopyacı ve Bilimsel Sosyalizm** kitabını 1884'te Rusça'ya çevirmişti.

larını, kendi hizmetlerinin bir karşılığı olarak görmelidirler.

Friedrich Engels, "Mülteci Edebiyatı".

—2—

Kendi yurttaşlarına biraz haksızlık etmiş olmuyor muyum? İkimizin, yani Marx'la benim onlardan yakınmamız için hiç bir nedenimiz olmadı. Bazı okullar bilimsel çalışmalardan çok devrimci heyecanlarıyla göze çarpmış bile olsalar, ortada hâlâ elyordamıyla araştırmalar yapılsa bile, ortaya eleştirel bir ruh çıkmış ve saf kuram halinde de olsa, bir Dobrolyubov'u ve bir Çernişevski'yi yaratmış bir ulusa yaraşır biçimde, araştırmaya bağlılık doğmuştur. Burda yalnız faal devrimci sosyalistlerden değil, ama aynı zamanda, bu doğrultuda Almanya'da ya da Fransa'da resmî tarih biliminde ortaya konulanları fersah fersah geride bırakmış, tarihsel ve eleştirel Rus edebiyatından da söz ediyorum.

Engels'ten Eugenie Papritz'e,
26 Haziran 1884.

Bir Bilgin ve Eleştirmen Olarak Çernişevski

Egemen sınıfların dalkavukluğunu ve safsatasını yapmaktan öte bilimsel bir yere sahip oldukları iddiasını taşıyan bir takım kimseler, sermayenin Ekonomi Politiği ile, artık görmezlikten gelinemeyecek durumda olan işçilerin taleplerini uyumlu hale getirmeye çalışmışlardır. En iyi temsilcisi John Stuart Mill olan, içiboş bir sinkretizm burdan ileri gelir. Buysa, burjuva ekonomisinin iflâsının ilân edilişinden başka bir şey değildir, ki bu olayı, büyük Rus bilgini ve eleştirmeni N. Çernişevski, "Mill'e Göre Politik Eko-

nomi'nin Anahatları" adlı eserinde, ustaca bir düşünce tarzıyla aydınlatır.

Karl Marx, Kapital,
Cilt 1, s. 25

Çernişevski ve Rus Köy Topluluğu

—1—

Kapital'in Almanca ikinci baskısına Sonsöz'de... "büyük bir Rus bilgini ve eleştirmeni"nden[a] lâyık olduğu biçimde, büyük bir övgüyle sözetmiştim. Bu yazar, yazdığı çok dikkate değer yazılarında, şu soruyu ele almıştır: Rusya kapitalist rejime geçmek üzre, kendi liberal iktisatçılarının düşündüğü gibi, köy komününü yıkarak mı işe başlamalıdır, yoksa tam tersine, bu rejimin acılarını çekmeksizin, kendine özgü tarihsel koşulları geliştirerek bunların meyvelerini mi toplamalıdır? Kendisi bu ikinci çözümden yanadır.

Marx'tan Otechestvenniye
Zapiski Yazı Kurulu'na.

—2—

Ama Rus köy komünü, Herzen'lerin ve Tkaçov'ların üstünde, onların başı olan kimselerin dikkatini çekmiş ve kabul görmüştür. Bunların arasında, Rusya'nın kendisine çok şeyler borçlu olduğu ve Sibirya'da Yakutlar arasında uzun yıllar sürgün kalması yüzünden yıpranıp gidişi, her zaman için, "Kurtarıcı" II. Aleksandr'ın anısına kara bir leke sayılacak, büyük düşünür Nikolay Çernişevski de vardı.

Rusya'yı Batı Avrupa'dan ayıran düşünce barika-

(a) N.G. Çernişevski.-(Yay.).

dı dolayısıyla Marx'ın hiçbir yapıtını okuyamamıştı Çernişevski, *Kapital* çıktığı sıralarda ise, çoktan Sredne-Vilyuisk'te, Yakutlar arasında bulunuyordu. Çernişevski'nin manevi gelişmesi bütünlükle bu düşünce barikadının yarattığı koşullar altında geçmek zorunda kalmıştır. Çarcı hükümetin çıkmasına izin vermediği şeyler ya Rusya bakımından sözkonusu olamazdı zaten ya da ortada öyle şeyler yoktur; onun için, Çernişevski'nin yazılarındaki bazı yerlerde zayıf noktalara, herhangi bir ufuk darlığına rastlasak bile, şaşılacak derecede önemsizdir bu.

Çernişevski de Rus köy komününü o günkü toplum biçiminden yeni bir gelişme aşamasına geçiş yolu olarak görmüştür, ki bu yeni gelişme aşaması, bir yandan, Rus köy komününden, öte yandan da, sınıf uzlaşmazlıklarını içeren Batı-Avrupa kapitalist toplum biçiminden daha üstte bir yerdedir. Rusya'nın böyle bir geçiş yoluna sahip oluşu, Batı'nın ise olmayışı, Çernişevski'nin görüşüne göre, Rusya'nın yararınadır. (...)

Herneyse, ortadaki olgu şudur: Batı Avrupa kapitalist toplumu bölünürken ve kendi gelişmesindeki kaçınılmaz çelişmeler yüzünden yıkılma tehlikesiyle karşı karşıyayken, Rusya'da işlenmiş toprağın hemen hemen yarısı köy komünlerinin elinde ortak mülkiyet olarak bulunmaktaydı. Batı'da yeni bir toplum örgütlenmesi yoluyla, uzlaşmazlıkların çözümü, zorunlu bir koşul olarak, bütün üretim araçlarının olduğu kadar, bunun sonucu, bütün toprağın da bir bütün olarak toplumun mülkiyetine geçmesine yol açacak olsa, o zaman, Batı'da kurulacak olan bu ortak mülkiyet ile Rusya'da çoktan, ya da daha doğrusu, halen varolan ortaklaşa mülkiyet arasında ne gibi bir bağ doğacaktır? Tüm kapitalist dönemin üstünden atlayıp, Rus köylü ortaklaşacılığını, kapitalist döne-

mın bütün teknik başarılarıyla zenginleştirerek, onu bütün üretim araçlarıyla birlikte birdenbire modern bir ortaklaşa toplumcu mülkiyete dönüştürecek bir halk hareketi için bu bir çıkış noktası olacak mıdır? Yoksa, Marx'ın Çernişevski'nin bir düşüncesini aşağıda alıntı yaptığımız bir mektupta formüllendirdiği biçimde[72]: Rusya, kapitalist rejime geçmek üzre, kendi liberal iktisatçılarının düşündüğü gibi, köy komününü yıkarak mı işe başlamalıdır, yoksa tam tersine, bu rejimin acılarını çekmeksizin, kendine özgü tarihsel koşulları geliştirerek bunların meyvelerini mi toplamalıdır?"

Sorunun açıkça dile getirilişi yanıtın da nerde yattığını göstermektedir. Rus topluluğu, tıpkı Alman Mark'ı, Kelt oymağı ve ilkel ortaklaşacı düzene sahip öbür topluluklarla Hint topluluğunda olduğu gibi, daha yüksek bir ortaklaşa mülkiyet biçimine doğru gidecek bir hareketi kendi içinde yaratmaksızın yüzyıllar boyu varolmuştur. Bütün bu topluluklar, zamanla, herbirinin kendi içinde ve çevresinde ortaya çıkıp, yavaş yavaş gelişen mal üretimiyle, bireylerle aileler arasındaki mal değişiminin etkisi altında, gitgide kendi ortaklaşacı özelliklerini yitererek, toprak sahiplerinin kendi başlarına komünleri haline gelmişlerdir. O halde, Rus komününü daha iyi ya da farklı bir geleceğin bekleyip beklemediği sorusu ortaya atılsa bile, terslik sorunun kendisinde değil, ama şu olgudadır sadece: Batı Avrupa'da, yalnız genel olarak meta üretiminin değil, onun en yüksek ve en son biçimi olan kapitalist üretiminde kendi kendine yaratmış olduğu üretici güçlerle çelişki içine düştüğü, bu güçlerle başedemeyecek durumda olduğunun ortaya çıktı-

(72) Engels'in metnindeki bir kesinsizlik. 1867'de Çernişevski, Baykal Gölü'nün doğusunda, Aleksandrovski Zavod'da ağır çalışma mahkümluğu yapıyordu, Vilyuisk'e 1872'de gönderilmişti.

ğı ve bu iç çelişkilerle bu çelişkilere karşılık veren sınıf çatışmaları sonucu yıkılmaya yüz tuttuğu bir döneme kadar bu Rus komünü bir Avrupa ülkesinde, kendi görece yaşamsal gücünü korumuştur. Bundan da şu çıkıyor ki, Rus komününü sonuçta böylesi bir dönüşüme uğratacak olan bir girişkenlik hiçbir zaman kendi içinden gelemez, Batı'nın sınai işçisinden gelebilir ancak. Batı Avrupa işçisinin burjuvazi karşısında zafer kazanması ve bunun sonucu kapitalist üretimin yerine toplumsal olarak yürütülen bir ekonominin geçmesi, işte Rus komününü aynı gelişme aşamasına çıkartmanın zorunlu önkoşulu budur.

Friedrich Engels, " 'Rusya'daki Toplumsal İlişkiler' Adlı Yapıta Sonsöz".

Bir Devrimci Olarak Çernişevski

—1—

İkinci yazının[73] başlığı: "Geçmişteki ve Bugünkü Dava Kavramına Bir Bakış". İlk yazıda, Bakunin ile Meçayev, yurtdışındaki Rus enternasyonal organını [74] tehdit ediyorlardı; şimdi burda da, kendi temsil ettikleri iddiasında oldukları öğrenci gençliğini toplumcu hareketin içine çekebilmek için pek çok çaba harcamış bir adama, yani, Çernişevski'ye yükleniyorlar.

Karl Marx ve Friedrich Engels, Sosyalist Demokrasi ile Uluslararası İşçi Birliği'nin İttifakı.

---

(73) Marx ve Engels, Neçayev ile Bakunin tarafından yayınlanmış, anonim bir anarşist kitaptaki bir yazıya değinmekteler.

(74) Burda, Enternasyonal'in Rusya seksiyonunun dergisi, **Narodnoye Delo**'ya (**Halkın Davası**'na) değinilmektedir. Bu dergi, 1868 ve 1869'da Cenova'da çıkmakta ve Enternasyonal'in program ve örgütsel bütünlüğünü savunmaktaydı.

—2—

Lopatin'den öğrendiğime göre, Çernişevski 1864'de sekiz yıllığına Sibirya madenlerinde *travoux forcés*'ye[a] mahkum edilmiş; demek, iki yıl daha iş görmek zorunda. İlk mahkeme, kendi aleyhine kesinlikle *hiçbir* şey olmadığını ve kanıt gösterilen gizli ihbar mektuplarının açıkça *düzmece* olduğunu (ki hakikaten öyle) açıklayacak kadar dürüstmüş. Gelgelelim, Çar'ın emriyle, *Senato* bu kararı geçersiz kılıp, aynen cümlede geçtiği üzre, "yapıtları açıkça zehir akıttığı halde, bunları yasaca bir şey yapılamayacak bir biçimde becerikli" olan bu kurnaz adamı Sibirya'ya yolluyor. *Voila la justice russe.*[b]

Marx'tan Engels'e,
5 Temmuz 1870.

—3—

Batı'da yakınlık uyandırmak için Çernişevski'nin yaşamı ve kişiliğiyle[75] ilgili birşeyler basmak istiyorum. Ama bunun için bazı verilere ihtiyacım var.

Marx'tan Nikolay Danielson'a
12 Aralık 1872.

(a) Ağır iş.-(Yay.).
(b) İşte Rus adaleti.-(Yay.).
(75) Çernişevski'ye ilişkin bir yazı yazmak isteyen Marx, gerekli biyografik bilgileri kendisine göndermesi için Nikolay Danielson'a sık sık ricada bulunmuştu. Ne var ki, Danielson Marx'a Çernişevski üstüne kısa bir biyografik notu ancak 20 Mart (1 Nisan) 1873'te gönderebilmişti. Danielson, Çernişevski'nin edebi çalışmaları ile siyasal duruşması üstüne verileri elde edememiştir. Bu bakımdan, Marx'ın yazmayı düşündüğü yazı gerçekleşememişti.

—4—

Çernişevski'ye gelince, onun bilimsel yanına mı, yoksa, faaliyetinin öbür yanına da mı değinip değinmemem bütünlükle size bağlı. Eserimin ikinci cildinde, pek tabii, bir iktisatçı olarak yer alacak. Eserlerinin büyük bir bölümüyle ilgiliyim.

Marx'tan Nikolay Danielson'a,
18 Ocak 1873.

LENİN
SVOBODA DERGİSİ[1]

Değersiz, küçük bir paçavra *Svoboda*. Yazarı –sahiden de baştan sona kadar hepsini bir kişinin yazdığı izlenimini veriyor– "işçiler için" halkın sevdiği tarzda yazdığı iddiasında. Ancak halkın sevdiği tarza rastlamıyoruz burda, en aşağısından lâfı sulandıran bir anlatım. Bir tane doğru dürüst sözcük yok, bütün hepsi yakıştırma. Bir tek cümle yok ki yazar süslemeli lâflar, "halkın seveceği" cinsten benzetmeler, ucuzundan lâflar etmesin. Hiçbir yeni bilgi, hiçbir yeni örnek, hiçbir yeni çözümleme getirilmeksizin, eskimiş sosyalist fikirler, kötü bir dille sakız gibi

(1) **Svoboda** (Özgürlük): 1901 Mayısında kurulan **Svoboda** grubu tarafından, İsviçre'de 1901-1902 yılları arasında çıkarılan dergi. Çıkan iki sayısı: 1901'de sayı 1, 1902'de sayı 2.

Svoboda grubunun "ne sağlam ya da ciddi ilkeleri, programları, taktikleri, örgütleri, ne de kitlelerle bağı vardı". (Lenin, **Toplu Yapıtlar**, cilt 20, s. 357.) Yayınlarında, **Svoboda** grubu, ekonomizm ve terörizm fikirlerini savunmuş ve Rusya'daki anti-**Iskra** grubunu desteklemiştir. Grubun varlığı 1903'te sona ermiştir.

çiğneniyor, ne varsa herşey açık açık kabalaştırılmış. Yazara hatırlatmak isteriz, halkın seveceği dille yazmak, kabalaştırmanın, lâfı sulandırmanın çok ötesinde bir şeydir. Halkçı bir yazar, yalın ve genel anlamda bilinen olgulardan hareketle okuyucusunu daha derin düşüncelere, daha derin incelemelere doğru götürür; yalın kanıtlar ya da çarpıcı örnekler yardımıyla bu olgulardan çıkarılabilecek ana *sonuçları* göstererek, düşünen okuyucunun zihninde yepyeni sorular uyandırır. Halkçı bir yazar, düşünmeyen, düşünemeyen, ya da düşünmek istemeyen bir okuyucusu olduğundan hareket etmez; tam tersine, gelişmemiş okuyucunun, kafasını cidden çalıştırmak istediğini düşünerek bu zor ve ciddi işde kendisine *yardım eder*, ona *yön verir*, atacağı ilk adımlarda ona destek olarak sonra kendi başına ilerlemesini *öğretir*. Kaba bir yazar ise düşünmeyen ve düşünme yeteneğinde olmayan bir okuyucusu olduğunu kabul eder; daha ilk adımlarını atarken onu ciddi bilgilere doğru götürmek yerine, ona belirli bir kuramın tüm sonuçlarını "hazırlop bir biçimde", çarpıtılarak basite indirgenmiş, şaka ve espriye boğulmuş bir biçimde verir, öyle ki, okuyucu kendine verileni çiğnemeden yutmak zorunda kalır.

1901 Sonbaharında yazılmış ve
ilk kez 1936'da Bolşevik dergisinin
2. sayısında yayınlanmıştır.
Toplu Yapıtlar, Cilt 5, s. 311-12.

PARTİ ÖRGÜTÜ VE PARTİ EDEBİYATI[2]

Rusya'da Sosyal-Demokrat çalışma için Ekim Devrimi'nden[3] sonra ortaya çıkan yeni koşullar parti edebiyatı sorununu gündeme getirmiştir. Yasal basınla yasadışı basın arasındaki ayrım; feodal, otokratik Rusya döneminden kalan bu hazin miras, artık ortadan kalkmaya başlamıştır. Ancak henüz yitip gitmiş değildir, buna daha çok zaman var. Başbakanımızın ikiyüzlü hükümeti hâlâ öylesin azgın delilik

(2) Bu yazı, 1905 Kasımında, sürgünden sonra Lenin St. Petersburg'a geldiği zaman, yasal Bolşevik gazetesi, **Novaya Zhizn**'in (Yeni Hayat'ın) 12. sayısında yayınlanmıştı.

Novaya Zhizn, 1905'te, St. Petersburg'da Ekim'den Kasım'a kadar günlük olarak çıktı. St. Petersburg'a dönüşünden sonra Lenin, o dönemde R.S.D.İ.P.'nin Merkezi Organı haline gelmiş olan gazetenin yayımcısı oldu. Gazeteye yazanlar arasında V.V. Vorovski, M.S. Olminski ve A.V. Lunaçarski de vardı. Gazeteye mali destek sağlayan Maksim Gorki'nin de gazete üstünde etkinliği bulunuyordu.

Novaya Zhizn, yetkili makamların sürekli baskısıyla karşılaştı. 27 sayısından onbeşine el kondu ve yokedildi. Gazete 27. sayısından sonra kapatıldı. En son 28. sayı yasa-dışı çıktı.

(3) Burda sözkonusu, halka sivil haklar tanıyan 17 Ekim 1905 Manifestosu'nu Çar'ın çıkarmasına yol açan 1905 Ekim'indeki genel siyasi grevdir. Bolşevikler kendi gazetelerini yasal yoldan çıkarılmasında bu yeni basın özgürlüğünden yararlandılar. Aralık ayından sonra 1905 silahlı ayaklanması bastırıldı, otokrasi işçi örgütleri ile yayınlarına karşı saldırıya geçti.

halinde ki, *Izvestia Soveta Rabochikh Deputatov*[4] "yasadışı" basılıyor; ne var ki, hükümetin engelleyecek gücü olmadığı bir şeyi "yasaklamak" için başvurduğu budalaca girişimler, hükümeti rezil etmekten, daha çok manevi darbeler almasına yolaçmaktan başka sonuç vermiyor.

Yasal basınla yasadışı basın arasında bir ayrılık sürdüğü sıralarda, partili basın ile partili olmayan basın sorunu, çok basit ve çok yanlış, saçma bir biçimde çözülmüştü. Bütün yasadışı basın, örgütlerce yayınlanmakta ve şu ya da bu partili gruba bağlı gruplarca yürütülmekteydi. Bütün yasal basın partili olmayan basındı (çünkü partiler yasaklanmıştı) ama, şu ya da bu parti çevresinde "yoğunlaşmalar" vardı. Doğal olmayan yakınlıklar, garip "dostluklar", sahte dayanışmalar kaçınılmazdı. Parti görüşlerini dile getirmeye çalışan kimselerin zoraki sakınganlıkları ile bu düzeyde görüşlere henüz ulaşamamış kimselerin fikir zayıflıkları ya da fikir korkaklıkları birbirine karışmıştı.

Esopça bir dilin, edebî tutsaklığın, kölece nutukların ve ideolojik kulluğun sürdüğü, lânet olası bir dönem! Rusya'da taze ve canlı ne varsa hepsini kurutan bu pis havaya proleterya bir son verdi. Ama Rusya'ya bugüne kadar ancak yarı özgürlüğünü kazandırabildi proletarya.

Devrim henüz sona ermedi. Çarlık yönetimi devrimi yenecek güçte değil, ama devrim de çarlığı yenecek güçte değil daha. Kaldı ki, apaçık, düpedüz, dosdoğru ve tutarlı bir parti ruhu ile gizli, üstü örtülü, "diplomatik" ve sahte bir "yasallığın" her yerde ve

---

(4) **Izvestia Soveta Rabochikh Deputatov** (İşçi Temsilcileri Sovyeti Bülteni): 1905'te Ekim'den Aralık'a kadar yayınlanmış, St. Petersburg İşçi Temsilcileri Sovyeti organı. On sayı çıkmış, 11. sayı, basılırken polis tarafından toplatılmıştır.

herşeyde doğal olmayan bir birleşim içinde yer aldığı bir dönemde yaşıyoruz. Bu doğal olmayan birleşim biçim gazetede bile kendini gösteriyor; Bay Guçkov ılımlı liberal burjuva gazetelerin yayınlanmasını yasaklayan Sosyal-Demokrat zorbalıkla istediği kadar alay etsin, Rus Sosyal-Demokrat İşçi Partisi'nin Merkez Organı *Proletary*'ye[5] polisce yönetilen, *otokratik* Rusya'nın kapılarının kapalı olduğu da bir gerçek.

Ne olursa olsun, yarı yolda ilerleyen devrim, işlerin yeni bir doğrultuda düzenlenebilmesi için hepimizin bir an önce çalışmaya koyulmasını zorunlu kılmaktadır. Bugünkü edebiyatın, "yasal" olarak yayınlananı da dahil, onda dokuzu parti edebiyatı olabilir. Parti edebiyatı da olmak zorundadır. Burjuva törelerine; kazanç sağlayan, ticari burjuva basınına, burjuva edebî kariyerizme ve bireyciliğe, "aristokratik anarşizme" ve kâr peşinde koşmaya karşıt yönde, sosyalist proleterya, *parti edebiyatı* ilkesini öne sürmeli, bu ilkeyi geliştirmeli ve elden geldiğince onu tam ve eksiksiz olarak pratiğe geçirmelidir.

Bu parti edebiyatı ilkesi nedir? Sosyalist proletarya açısından edebiyat, bireyler ya da topluluklar için bir zenginleşme aracı olmamalıdır diyemeyiz sadece; edebiyat proletaryanın genel davasından bağımsız, bireysel bir girişim olamaz kesinlikle. Kahrolsun partisiz yazarlar! Kahrolsun edebiyatın üstün insanları! Edebiyat, proletaryanın genel davasının bir *parçası* haline gelmeli, bütün proletaryanın politik olarak bilinçli bütün öncüleri tarafından harekete geçirilen o tek ve büyük Sosyal-Demokrat mekanizma-

(5) **Proletary** (Proleter): Üçüncü Parti Kurultayı'nın kararıyla kurulmuş, R.S.D.İ.P.'nin Merkez Organı, yasa dışı Bolşevik haftalık gazete; 1905 Mayısından Kasımına kadar, Lenin'in yayımcılığı altında, Cenova'da yayınlanmış; 26 sayı çıkmıştır (25. ve 26. sayılar, Lenin Rusya'ya döndükten sonra, V.V. Vorovski'nin yayımcılığı altında çıkmıştır). Yazı kurulunun sürekli üyeleri arasında A.V. Lunaçarski ile M.S. Olminski de vardı.

ının "küçük bir çarkı ve vidası" olmalıdır.

"Her benzetmede bir kusur vardır" der bir Alman atasözü. Benim edebiyatı bir dişliye; canlı bir hareketi, bir mekanizmaya benzetişim de öyle olabilir. Fikirlerin özgürce çarpışmasını, eleştiri özgürlüğünü, edebî yaratım özgürlüğünü, vs., vs., alçaltıyor, öldürüyor, "bürokratlaştırıyor" diye böyle bir benzetme karşısında çığlığı basacak isterik aydınlar bulunacaktır belki de. Ancak bu gibi çığlıklar, burjuva aydın bireyciliğinin bir ifadesinden başka bir anlama gelmeyecektir. Edebiyatın, mekanik bir ayarlamaya ya da aynı bir düzen içine konmaya, çoğunluğun azınlık üzerinde baskı yaratmasına açık olmadığı, sugötürmez bir gerçektir. Bu alanda kişisel girişkenliğe, bireysel eğilimlere, düşünce ve hayalgücüne, biçim ve içeriğe kesinlikle daha geniş yer verilmesi gerektiği de kuşku götürmez. Bunların hiçbiri yadsınamaz; ama bütün bunlar, proletarya partisi davasının edebî cephesinin, öbür cepheleriyle mekanik bir biçimde bir tutulamayacağını gösterir sadece. Ancak bu da, burjuvaziye ve burjuva demokrasisine yabancı ve garip gelen, edebiyatın mutlaka, ister istemez Sosyal-Demokrat Parti çalışmasının bir öğesi olması gerektiğini, bu çalışmanın bütün öbür öğelerine ayrılmaz bir biçimde bağlı olduğu gerçeğini ortadan kaldırmaz. Gazeteler, çeşitli parti örgütlerinin organları haline gelmeli ve bu gazetelerin yazarları mutlaka bu örgütlerin üyesi olmalıdırlar. Yayın ve dağıtım merkezleri, kitapçılar ve kitaplıklar, kitabevleri ile benzer kuruluşlar, bütün bunlar, Parti denetimi altında olmalıdır. Örgütlü sosyalist proleterya, bütün bu çalışmaları kendi gözetiminde bulundurmalı, baştan sona denetlemeli ve ayrımsız, bütün her yere, yaşayan proleterya davasının hayat dolu akışını götürmeli ve böylece, "yazarın işi yazmak, okuyucununki okumak" diyen o

yarı Oblomovcu, yarı bezirgân, eski Rus ilkesinin ayaklarını yerden kesmelidir.

Asya'ya özgü sansürün ve Avrupa burjuvazisinin yozlaştırdığı edebi çalışmaların böyle bir anda dönüşüme uğratılabileceğini öne sürmüyoruz pek tabii.. Ölçüleri belirli herhangi bir sistemi savunmak, ya da sorunu bir takım buyrultularla çözmeye kalkmak aklımızın ucundan bile geçmez. Kupkuru şemaların uygulanması en az sözkonusu olacak şeydir burda. Tüm partimiz ve Rusya'da siyasal bilinçli Sosyal-Demokrat proleteryanın tümü, bu yeni sorunun farkına varmalı, onu yakından tanımalı ve heryerde çözmeye çalışmalıdır, aslında yapılması gereken şey budur. Feodal sansürün zincirlerinden kurtulan bizler, burjuva bezirgân edebî ilişkilerin tutsağı haline gelmek istemiyoruz, gelmeyeceğiz de. Yalnız polis baskısından değil, ama sermayenin de egemenliğinden, tüccarlıktan, dahası, burjuva-anarşist bireycilikten arınmış, özgür bir basın yaratmak istiyoruz, yaratacağız da.

Bu son sözler okuyucuya aykırı ya da hakaretmiş gibi gelebilir. Özgürlüğün coşkulu savunucusu birkaç aydın "ne!" diye bağıracaklardır belki de. Demek, siz yazı yazmak gibi alabildiğine ince, bireysel bir konuyu ortaklaşa denetim altına almak istiyorsunuz! Bilimin, felsefenin ya da estetiğin sorunlarını oy çoğunluğuyla işçiler çözsün istiyorsunuz! Bütünlükle bireysel olan fikirsel çalışmanın mutlak özgürlüğünü inkâr ediyorsunuz demek!

Sakin olun, baylar! En önce, biz burda partili edebiyatı ve onun parti denetimine bağlılığını tartışıyoruz. Herkes hiçbir kısıtlama olmaksızın dilediğince söyleyip yazmakta özgürdür. Ama, (parti dahil) bütün özgür kuruluşlar da, parti düşmanı düşüncelere sahip çıkmak için partiden yararlanan üyeleri kov-

makta özgürdür. Söz ve basın özgürlüğü tam olmalıdır. Ancak, örgütlenme özgürlüğü de tam olmalıdır. Ben söz özgürlüğü adına sana haykırma, yalan söyleme ve canın ne istiyorsa onu yazma hakkını tam olarak tanımak zorundayım. Ama sen de örgütlenme özgürlüğü adına bana şu ya da bu görüşlere sahip çıkan kimselerle biraraya gelme ya da ayrılma hakkını vermelisin. Parti, kendi düşmanı görüşlere sahip çıkan kimseleri kendinden arındırmadıkça önce ideolojik, sonra maddi açıdan çözülüp dağılması kaçınılmaz olan özgür bir kuruluştur. Partili görüşlerle parti düşmanı görüşler arasındaki sınırı belirleyebilmek için ortada parti programı, partinin taktik kararları ve tüzüğü, en sonunda da, proleteryanın uluslararası özgür kuruluşlarının, uluslararası Sosyal-Demokrasi'nin tüm deneyleri vardır; proleterya partileri içinde bütünlükle tutarlı, tastamam Marksist, tümüyle doğru olmayan bireysel öğe ve eğilimler varolagelmiştir hep, ama buna karşılık, bu partilerin kendi safları içinde hep dönem dönem "temizlikler" de olmuştur. Aynı şey, burjuva "eleştiri özgürlükçüsü" baylar, bizim Partimiz *içinde* de olacaktır. Bir kitle partisi haline gelmek üzereyiz, açık bir örgüt olmaya doğru hızlı bir değişim geçiriyoruz; (Marksist açıdan) tutarsız birçok kimse, hattâ bazı Hıristiyan unsurlar, belki mistik kişiler bile gelip aramıza katılacaktır, kaçınılmaz bir şey bu. Ama, midemiz sağlam ve taş gibi Marksistiz. Tutarsız unsurları kendi içimizde özümleyeceğiz. Parti içinde fikir ve eleştiri özgürlüğü, insanların parti adı verilen özgür kuruluşlarda örgütlenme özgürlüğünü bize unutturamayacaktır hiçbir zaman.

İkinci olarak da, sayın burjuva bireyciler, mutlak özgürlük üstüne çektiğiniz söylevlerin ikiyüzlülükten başka birşey olmadığını söyleyeceğiz sizlere. Para gü-

cü üzerine kurulmuş bir toplumda, bir avuç zengin insan asalak halinde yaşarken emekçi yığınların yoksulluk içinde süründükleri bir toplumda gerçek, fiili hiçbir "özgürlük" olamaz. Siz, Bay Yazar, sizden allı pullu, çerçeve içinde(*) açıksaçıklık ve "kutsal" sahne sanatı "üstüne örtülü" bir kılıf içinde fuhuş isteyen burjuva yayıncıya karşı, burjuva kamuya karşı özgür müsünüz? O mutlak özgürlük denen şey ya bir burjuva palavrasıdır, ya da (bir dünya görüşü olarak anarşizm, tersine çevrilmiş burjuva düşüncesi olduğu için) anarşist bir palavradır. İnsan hem toplmu içinde yaşayıp, hem de ondan özgür olamaz. Burjuva yazarın, sanatçının, oyuncunun özgürlüğü, para kesesine, çürümeye, satılık olmaya gizlice (ya da ikiyüzlü biçimde gizlice) bağımlılıktan başka bir şey değildir.

İşte biz sosyalistler, bu ikiyüzlülüğü açığa seriyor, sahte etiketleri söküyoruz; bunu da, sınıfsız bir edebiyat ve sanata varmak için değil (çünkü böyle bir şey sınıf-dışı, sosyalist bir toplumda olabilir ancak), ama, gerçekte burjuvaziye bağlı bu ikiyüzlü özgür edebiyatın karşısına, *açıkça* proletaryaya bağlı, gerçekten özgür bir edebiyat çıkarmak için yapıyoruz.

Bu edebiyat özgür bir edebiyat olacaktır, çünkü bu edebiyatın saflarına hep yeni güçler katacak olan şey, hırs ya da kariyerizm değil, sosyalizm fikri ve emekçilere duyulan yakınlık olacaktır. Bu edebiyat özgür olacaktır, çünkü bir takım içi geçmiş kadınlara, şişmanlamaktan yakınan, canı sıkkın "üst tabaka"ya değil, ülkenin gözbebeği, gücü ve geleceği olan milyonlarca, yüz milyonlarca emekçiye hizmet edecektir. Bu özgür edebiyat insanoğlunun devrimci düşüncesindeki son sözü sosyalist proletaryanın deneyi ve canlı faaliyetiyle zenginleştirecek, geçmişin deneyi (ilkel,

(*) Aslında bir yanlış yazılma olması gerekir: yazının bağlamı **romanokh**'ı(romanlar'ı) kastederken, **ramkakh** (çerçeve) yazılmış.

ütopik biçimlerinden başlayarak gelişen sosyalizmin vardığı son aşama olan bilimsel sosyalizm) ile günümüzün deneyi (işçi yoldaşların bugünkü mücadelesi) arasında sürekli bir karşılıklı etki yaratacaktır.

O halde yoldaşlar, iş başına! Yeni ve güç bir görevle karşı karşıyayız. Ama, Sosyal-Demokrat işçi sınıfı hareketine kopmaz bir biçimde bağlı, geniş, zengin ve renkli bir edebiyatı örgütlemek gibi soylu ve gönendirici bir görev. Bütün Sosyal-Demokrat edebiyat Parti edebiyatı haline gelmelidir. Bütün gazeteler, dergiler, yayınevleri, vs., çalışmalarına hemen yeniden çekidüzen vermeli, Partinin şu yada bu örgütüyle şu ya da bu biçimde bütünleşecek bir şekle doğru gitmelidir. "Sosyal Demokrat" edebiyat ancak o zaman kendi adına gerçekten yaraşır bir hale gelecek, ancak o zaman görevini yerine getirecek ve burjuva toplum çerçevesi içinde bile, burjuvaziye kölelik etmekten kurtularak, gerçekten en ön saflarda yürüyen ve sonuna kadar devrimci olan sınıfın hareketi içinde yer alacaktır.

Noveya Zhizn, sayı 12,
13 Kasım 1905
İmza: N. Lenin
Toplu Yapıtlar,
Cilt 10, s. 44-49.

RUS DEVRİMİNİN AYNASI OLARAK LEO TOLSTOY

Büyük bir yazarın adını, besbelli anlayamadığı ve uzağında kaldığı bir devrimle özdeş kılmak ilk bakışta garip ve yapmacık gelebilir. Birşeyi doğru yansıtamayan bir aynaya ayna demek zordur. Oysa, bizim yaptığımız devrim alabildiğine karmaşık bir şeydir. Devrimde doğrudan doğruya, yer alan ve devrime katılanlar arasında ne olup bittiğini besbelli anlayamamış, olayların kendilerine yükledikleri somut tarihsel görevin uzağında kalmış birçok toplumsal unsurlar olmuştur. Ama karşımızda eğer gerçekten büyük bir sanatçı bulunuyorsa, devrimin hiç değilse bir takım asli yanlarını yapıtlarında bize yansıtmış olması gerekir.

Yasal Rus basını, Tolstoy'un 80. yıldönümü nedeniyle yazılmış yazılar, mektuplar ve yorumlarla dolu olmasına karşın, sanatçının yapıtlarını, Rus devri-

minin belirleyici özelliğiyle itici güçleri açısından çözümlenişine pek az ilgi göstermektedir. Bütün bu basın insanın midesini bulandıracak bir ikiyüzlülükle; biri resmi, öbürü liberal, iki türlü bir ikiyüzlülükle dolup taşmaktadır. Birincisi, daha düne kadar Tolstoy'a saldırmakla görevlendirilmiş olan, bugünse onun bir yurtsever olduğunu göstermek ve Avrupa'nın gözünde durumu kurtarmaya çalışmakla görevli satılmış yazar takımının adı ikiyüzlülüğü. Bu soy yazar takımının para karşılığında, satın alındıkları herkesçe bilindiğinden kimseyi kandıramazlar. Ama çok daha ince, bu yüzden, çok daha zararlı ve tehlikeli olanı ise liberal görünen ikiyüzlülük. *Rech'* in[6] Kadet Balalaykinlerine[7] kulak verecek olursanız, sanırsınız ki Tolstoy'a en büyük, en sıcak yakınlığı gösteren onlar. Ne var ki, "Tanrıyı arayan büyük insan" gibisine ettikleri o içten pazarlıklı sözlerle tumturaklı lâflar baştan aşağıya uydurma; çünkü hiçbir Rus liberali ne Tolstoy'un Tanrısına inanır, ne de Tolstoy'un kurulu toplumsal düzenle ilgili eleştirisine yakınlık duyar. Onun hesabı, kendi siyasi yatırımını arttırmak, kendisini bütün bir ülkedeki muhalefetin başıymış gibi göstermek için, bilinen bir isimle yakınlık kurmaktır; Rus liberali, "Tolstoy-

(6) **Rech** (Söylev): 1905 Şubat'tan Petrograd Sovyeti'ne bağlı Devrim Askeri Kurulu tarafından kapatıldığı 1917 Ekim'e kadar St. Petersburg'da çıkan, Kadet Partisi merkez organı, günlük gazete.

Kadet'ler (Anayasacı-Demokrat Parti): Liberal-monarşist burjuvazinin ana partisi. 1905 Ekim'de kurulmuş olmup, üyeleri arasında burjuvazi, toprak sahipleri ve burjuva aydınların temsilcileri vardı. Sahte-demokratik sloganlar ardına saklanarak "halkın özgürlüğü" partisi olduklarını isöyleyen Kadetler, aslında, halkın çıkarlarına hıyanet etmişler, iç ve dış politikada çarlık yönetimini desteklemişlerdir. Rusya'da anayasal bir monarşiyi savunuyorlardı. Ekim Sosyalist Devrimi'nden sonra, Kadetler Sovyet Cumhuriyeti'ne karşı hıyanetler ve isyanlar düzenlediler. İstilacılar ile beyaz muhafızların yenilgisi üzerine Kadetler anti-Sovyet karşı-devrimci faaliyetlerini sürdürdükleri yutdışına kaçtılar.

(7) **Balalaykin:** Saltikov-Şçedrin'in **Modern Bir Serseri** adlı romanında bir kişi: serüvenci, palavracı ve yalancı bir liberal.

culuğun abes çelişkilerinin nedenleri neye bağlıdır ve bu çelişkiler bizim devrimimizdeki hangi eksikliklerle güçsüzlükleri ifade etmektedir?" sorusuna verilecek dosdoğru ve açık bir cevabı, her türlü lâfebeliğine vurarak *gargaraya getirmeye* çalışır.

Gerçekten de, Tolstoy'un yapıtları, görüşleri ve öğretileri ile Tolstoyculuktaki çelişkiler abestir. Bir yanda, yalnız Rus yaşamından benzersiz görüntüler çizmekle kalmayıp, dünya edebiyatına da birinci sınıf katkılarda bulunmuş, büyük bir sanatçı deha. Öte yada, İsa'ya tutkun bir toprak ağası. Bir yanda, toplumdaki düzmeciliğe ve ikiyüzlülüğe dikkate değer şekilde güçlü, dosdoğru ve içten bir karşı çıkış; öte yanda, bir "Tolstoycu", yani herkesin gözü önünde dövünüp, "ben günahkâr, kötü insanın biriyim, ama, ahlaken mükemmel olmaya çalışıyorum; et yemiyorum artık, pirinç yiyorum." diye sızıldanan, adına Rus aydını denen o sümsük sünepe. Bir yanda, kapitalist sömürünün acımasızca eleştirilişi, hükümet rezâletlerinin, gülünç haldeki mahkeme ve devlet yönetiminin sergilenişi; servet artışı ve uygarlığın gelişmesi ile emekçi kitleler arasında yoksulluk, düşme ve sefâletin artması arasındaki derin çelişkilerin açığa konuşu. Öte yanda, boyuneğmeyi, "kötülüğe şiddetle karşı koymamayı" vaazeden çatlak bir ses. Bir yanda, en aklıbaşında bir gerçekçilik, bütün her türlü maskenin yırtılıp atılışı; öte yanda, dünyada en ters şeylerden birinin, yani dinin vaazedilişi, resmen atanan papazların yerine gönüllü hizmet edecek papazların getirilmesi için, başka bir deyişle, en ince, dolayısıyla, en iğrenç biçimiyle klerikalizmin yerleştirilmesi için çaba gösterme. Gerçekten:

Ah, Rusya Ana, ah!
Hem yoksulsun sen, hem verimli,

Hem güçlüsü, hem aciz.(*)

Tolstoy'un, bu çelişkiler dolayısıyla, ne işçi sınıfı hareketi ile bu hareketin sosyalizm mücadelesi içindeki rolünü, ne de Rus devrimini anlayabilmesine imkân olduğu açıkça ortadadır. Ne var ki, Tolstoy'un görüş ve öğretilerindeki çelişkiler rastlantısal değildir; bu çelişkiler, Rus yaşamının 19. yüzyılın sonlarına doğru içine düştüğü çelişkinin koşullarını ifade ederler. Toprak köleliğinden daha yeni kurtulmuş ataerkil kırsal kesimler, tam anlamıyla, soyulmak üzere kapitalistlerle vergi tahsildarlarının eline bırakılmıştı. Köy ekonomisi ile köy yaşamının gerçekten yüzyıllar boyunca sürüp gelmiş olan, dayandığı o en eski temeller, şaşılası bir hızla yıkılıp gitmişti. Bu bakımdan, Tolstoy'un görüşlerindeki çelişkileri,(böyle bir şey, pek tabii, gerekli ancak yetersizdir) bugünkü işçi sınıfı hareketi ile bugünkü sosyalizm açısından değil, ama, kapitalizmin ilerleyişine karşı ellerinden toprakları alınan kitlelerin yıkımına karşı, ataerkil Rus kırsal kesiminden ister istemez gelen bir karşı çıkış açısından değerlendirmek gerekir. İnsanlığın kurtuluşu için derde deva yeni ilâçlar keşfetmiş bir peygamber olarak alındığında saçma olur Tolstoy; onun öğretisinin en güçsüz yanını bir dogma haline dönüştürme yollarını arayan yabancı ve Rus "Tolstoycular"dan bu nedenle söz etmeye değmez. Rusya'da burjuva devriminin yaklaştığı bir sırada milyonlarca Rus köylüsünde beliren düşünce ve duyguların sözcüsü olarak büyüktür Tolstoy. Bir bütün olarak alındığı zaman da, görüşlerinin tümü, devrimimizin bir *köylü* burjuva devrimi olarak kendine özgü çizgilerini ifade ettiği için özgündür Tolstoy. Bu açıdan bakıldığın-

(*) Lenin, burda, Nekrasov'un "Kim Rusya'da Mutlu Olabilir?" şiirinin son bölümünden Rus şarkısını aktarmaktadır.

da,Tolstoy'un görüşlerindeki çelişkiler, köylülüğün devrimimiz sırasında oynamak zorunda kaldığı tarihsel roldeki çelişkin koşulların gerçekten bir aynasıdır. Bir yanda, yüzyıllar boyu süren feodal baskı ve Reformların ardından yoksulluğun gittikçe artması, kinin, öfkenin ve ne yapacağını bilmez bir kararlılığın dağboyu yığılmasına yol açmıştı. Resmi Kiliseyi, toprak ağalarını ve onların hükümetini kökünden silip süpürme, toprak mülkiyetinin bütün eski tarz ve biçimlerini yokedip toprağı temizleme, polis devletinin yerine özgür ve küçük köylü topluluğunu getirme özlemi; işte bu özlem, köylülüğün devrimimiz sırasında atmış olduğu her tarihsel adımın candamarını oluşturmuştur ve hiç kuşkusuz, Tolstoy'un yazılarındaki bildiri, bazen onun bir görüş "sistemi" olarak değerlendirilen o soyut "Hıristiyan anarşizm"den çok, köylülerin bu özlemine uygun düşmektedir.

Öte yanda, yeni yaşam biçimlerine özlem duyan köylülüğün, bunun nasıl bir yaşam tarzı olacağı, özgürlüğün ne gibi bir mücadeleyle elde edileceği, bu mücadelede kimlerin önder olabileceği, burjuvazi ile burjuva aydınların köylü devrimi karşısında tavırlarının ne olacağı ve toprak ağalığını kaldırmak için niçin çarlık yönetiminin zora başvurularak yıkılması gerektiği konusunda çok ilkel, ataerkil ve yarı dinsel fikirleri vardı. Köylülüğün geçirmiş olduğu bütün bir yaşam ona toprak sahibinden ve devlet görevlisinden nefret etmesini öğretmişti, bütün bu sorunlara nerden bir yanıt aranacağını öğretmemişti, öğretemezdi de. Köylülüğün azınlıkta bir kesimi bu amaca ulaşmak için bir dereceye kadar gerçekten savaşmış ve örgütlenmiş; pek az bir kesimi de, düşmanlarını yoketmek, çarlığın uşaklarını ve toprak ağalarının koruyucularını ortadan kaldırmak üzere silaha

sarılmıştı. Köylülüğün çoğu ise, ağlayıp dua ediyor, ahlaka sarılıp kendince düşler kuruyor, dilekçeler yazıp oraya buraya "ricacılar" yolluyordu. Tam Leo Tolstoyvari! İşte, siyasete karşı bu Tolstoyvari el çekmenin, siyasete karşı bu ilgisizlik ve anlayışsızlığın sonucu, hep bu gibi durumlarda görüldüğü üzere, sınıfsal bilinçli devrimci proleteryanın peşini sadece küçük bir azınlık izlemiş, bu karşılık, çoğunluk, Kadet adı altında Trudoviklerin[8] toplantısından Stopilin' in kabul odasına koşup, asker tekmesiyle kovulana kadar direnen pazarlık eden, uzlaşan ve uzlaşmaya söz veren o ilkesiz, uşak ruhlu, burjuva aydınların oyuncağı haline gelmiştir. Tolstoy'un fikirleri, bizdeki köylü isyanının güçsüzlüklerinin ve yetersizliklerinin bir aynası, ataerkil kırsal kesimin gevşekliğinin ve "uyanık mujikimiz"in akılalmaz korkaklığının bir yansısıdır.

Askerlerin 1905-1906'daki ayaklanmasını ele alalım. Devrimde savaşmış olan bu insanların, toplumsal bileşimleri açısından, bir kısmı köylü, bir kısmı da proleterdi. Proleterler azınlıktaydı; işte bu nedenledir ki, silahlı kuvvetler içindeki hareket, sanki sihirli bir değnekle dokunmuşçasına Sosyal-Demokrat kesilen proletaryanın gösterdiği o ülke çapındaki dayanışmayı ve parti bilincini göstermemiştir. Yine de, silahlı kuvvetlerdeki ayaklanmaların, bu ayaklanmaları yönetecek subaylar olmaması yüzünden başarısızlığa uğramış olduğu görüşü kadar yanlış

---

(8) **Trudovik'ler. Truvodik Grubu:** Devlet Meclisi'nde, Narodnik eğilimli köylü ve aydınlardan olmuşan küçük-burjuva demokratlar grubu. 1906 Nisan'da, Birinci Meclis'teki köylü temsilciler arasında kurulmuştu.

Meclis'te, Trudovikler, Kadet çizgisiyle Sosyal-Demokrat bir çizgi arasında yalpalamışlardır. Trudoviklerin bir dereceye kadar köylü kitlelerini temsil etmeleri yüzünden Meclis'te Bolşevikler, çarlık yönetimine ve Kadetlere karşı ortak mücadele amacıyla bazı noktalarda Truvodiklere taviz veren bir politika izlemişlerdi.

bir görüş olamaz. Tam tersine, Narodnaya Volya'dan[9] bu yana devrimin yol açtığı korkunç ilerleme, o "asker sürüsü"nün kendi üstlerine karşı silaha sarılması olayında apaçık görülür, nitekim, liberal toprak ağaları ile liberal subayları o denli korkutan şey de, askerlerin kendilerine bu güveni olmuştur. Asker, köylünün davasına yürekten bir yakınlık duymaktaydı; toprak dendi mi gözleri parlıyordu. Silahlı kuvvetlerde yönetim gücü birçok kez asttakilerin eline geçti, ama, bu yönetim gücü kararlı bir biçimde kullanılamadı hiç, askerler duraksadı; nefret edilen bazı subayları öldürdükten birkaç gün, hattâ, bazı hallerde birkaç saat sonra, tutuklu öbür subayları serbest bıraktılar, yetkililerle görüşmelere girdiler, sonunda da ya kurşuna dizildiler, falakaya yatırıldılar, ya da yeniden boyunduruk altına girdiler, tam Leo Tolstoyvari!

Tolstoy, hem önceden birikmiş bir kini, daha iyi bir gelecek için oluşan özlemi, geçmişten kurtulma isteğini hem de gelişmemiş düşleri, siyasal deneysizliği, ve devrim karşısındaki gevşekliği yansıtmıştır. Tarihsel ve ekonomik koşullar, kitlelerin devrimci mücadelesinin kaçınılmaz şekilde başgöstereceğini açıkça ortaya koyduğu kadar; kitlelerin bu mücadele

---

(9) **Narodnaya Volya** (Halkın İradesi): *Zemlya i Volya* adlı Narodnik örgütünün bölünmesi sonucu 1879 Ağustos'ta kurulmuş, Narodnik teröristlerin gizli siyasi örgütü. Üyeleri çarlık otokrasisine karşı kahramanca çarpışmışlardır. Ancak, "etkin" kahraman ve "edilgen" yığın gibi yanlış bir kuramdan yola çıkarak, toplumun halkın katılımı olmaksızın, kendi çabalarıyla, yani, hükümeti yıldırma ve çözme hedefini güden bireysel terör hareketiyle dönüşüme uğratılabileceğini sanmışlardır. II. Aleksander'n 1 Mart 1881'de öldürülmesinden sonra, hükümet, vahşice misilleme, ölüm cezaları, kışkırtma yöntemleri yoluyla bu örgütü ezmeyi başarmıştır.

Narodnaya Volya'nın hatalı, ütopik programını eleştirirken, Lenin, bu örgüt üyelerinin çarlık yönetimine karşı özverili mücadelelerine duyduğu büyük saygınlığı dile getirmiş, yasa-dışı tekniklerini ve merkezi örgütlenmedeki başarılarını övmüştür.

için hazırlıksız oluşlarını, ilk devrim kampanyasının bozguna uğramasındaki en ciddi nedenlerden biri olarak, kötülüğe karşı o Tolstoyvari direnmeyişlerini de açıkça ortaya koymaktaydı.

Yenik düşen ordular bundan bir ders alır, diye bir söz vardır. Pek tabii, ama, devrimci sınıflarla ordular arasında bir kıyaslama ancak sınırlı bir anlamda yapılabilir. Kapitalizmin gelişmesi, feodal toprak ağalarına onların hükümetlerine karşı duydukları kin dolayısıyla birleşmiş, milyonlarca köylüyü devrimci-demokratik mücadeleye doğru iten koşulları her an değiştirmekte ve ağırlaştırmaktadır. Köylülüğün içinde, mübadelenin, piyasa kurallarının ve paranın gücünün artması, eskimiş ataerkil yaşam tarzını ve Tolstoycu ataerkil ideolojiyi gitgide kendi bünyesi dışına atmaktadır. Ancak devrimin ilk yıllarından ve kitlelerin devrimci mücadelesindeki ilk gerilemelerden elde edilen bir kazanç da olmuştur hiç kuşkusuz. Bu sanaç, kitlelerin daha önceki uyuşukluğuna ve gevşekliğine öldürücü bir darbenin indirilmiş olmasıdır. ayırdedici çizgiler artık daha belirgin hale gelmiştir. Sınıf ve partiler iyice belli olmuştur. Stolipin'den alınan derslerin uyarıcı darbeleri altında ve devrimci Sosyal-Demokratlar'ın şaşmaz ve tutarlı uyarılarıyla, yalnız sosyalist proletarya değil, ama aynı zamanda demokratik köylü kitleleri de, bizim Tolstoyculuk denilen o tarihsel günahımıza girmekten gün geçtikçe ister istemez kendilerini kurtaracaklar ve aralarından demir gibi savaşçılar çıkaracaklardır.

Proletary, sayı 35,
11 (24) Eylül 1908
Toplu Yapıtlar, *Cilt 15*,
s. 202-09.

BÖLÜM: XXIII

BURJUVA BASINDAN GORKİ'NİN PARTİDEN ÇIKARILDIĞI MASALI[10]

Fransa'daki *(L'Eclair, Le Radical)*,Almanya'daki *(Berliner Tageblatt)* ve Rusya'daki *(Utro Rossii, Rech, Russkoye Slovo, Novoye Vremya)* burjuva gazeteler bir süredir son derece heyecan verici bir haberin, Gorki'nin Sosyal-Demokrat Parti'den çıkarıldığı haberinin tadını çıkarıyorlar. *Vorwärts*[11], bu saçma haberi çürüten bir yazıyı çoktan yayınlamış bulunyor. *Proletary* yazı kurulu da birçok gazetelere bir yalanlama

(10) Bu yazı, 28 Kasım (11 Aralık) 1909'da **Proletary**'nin 50. sayısında yayınlanmıştır.

26 Kasım (9 Aralık) 1909'da, **Utro Rossii**'nin 42. sayısında, Gorki'nin Sosyal-Demokrat Parti'den atıldığını çürüten, **Proletary** yazı kurulunun bir mektubunu yayınladı. **Proletary** yayımcıları, haberi basan bütün gazetelerden bu yalanlamayı basmalarını rica ediyordu.

(11) **Vorwärts** (İleri): Alman Sosyal-Demokrat Partisi'nin merkez organı bir günlük gazete; partinin Hall Krultayı'nda alınan kararla, **Vorwärts, Berliner Volksblatt** adıyla, 1884'ten bu yana çıkan **Berliner Volksblatt**'ın bir devamı olarak Berlin'de 1891'de yayınlanmaya başlamıştır. F. Engels, her türlü oportünizmle savaşmak için bu gazetenin sütunlarını kullanmıştır. 1890 sonlarında, Engels'in ölümünden sonra, **Vorwärts**, partinin sağ kanadının eline geçti ve sürekli olarak oportünist yazılar yayınladı.

gönderdi, yine de burjuva basını bunu görmezlikten gelerek, yaptığı karalamayı yaymaya devam ediyor.

Bu karalamanın nerden kaynaklandığını anlamak kolay: Beş paralık gazetecinin biri, (Parti'de genel olarak, *Proletary*'de[12] de özel olarak, bir yıldır açık açık tartışılmış bir sorunu) otzovizmle[13] ve tanrı-icatcılıkta[14] ilgili kavgaları bir yerlerden duymuş, bu bölük börçük bilgileri toparlayım derken birbirine bulaştırmış ve bir takım uyduruk "görüşmeler" için "iyi bir para koparmıştır".

Bu yüzkaralayıcı kampanyanın amacı da bellidir. Burjuva partileri Gorki Sosyal-Demokrat Parti'den ayrılsın *istiyorlar*. Burjuva gazeteler, Sosyal-Demokrat Parti'deki kavgaları büsbütün kızıştırmak ve bunları çarpıtılmış bir biçimde göstermek için ne yapacaklarını bilemiyorlar.

Bütün çabaları boşuna. Gorki yoldaş yazmış ol-

---

(12) **Proletary:** R.S.D.İ.P.'nin Dördüncü (Birlik) Kurultayı'ndan sonra Bolşeviklerce kurulmuş bir yasa dışı gazete. 1906'dan 1909'a kadar ilkin Finlandiya'da çıkmış, sonra, Bolşevik Merkez'in kararıyla, Cenova ve Paris'te yayınlanmaya başlamıştır. 1910 Ocak'ta, R.S.D.İ.P. Merkez Komitesi plenumunda uzlaşmacılar, **Proletary**'nin kapatılması kararını almayı başarmışlardı. Sürekli yayımcısı Lenin olmuştur.

(13) **Otzovizm** (Rusça **otozvat**- Geri çekme- sözcüğünden gelme): 1908'de Bolşevikler'in bir kesimi arasında ortaya çıkmış bir oportünist akım. Devrimcilik kisvesi altında, otzovistler (A.A. Bogdanov, G.A. Aleksinski, A.V. Lunaçarski ve daha başkaları) Sosyal-Demokrat temsilcilerin Üçüncü Meslis'ten geri çekilmelerini ve yasal örgütlenmeye son verilmesini istemişlerdir. Karşı-hareket döneminde Parti'nin sadece yasadışı çalışmaları yürütmesi gerektii düşüncesini öne sürüp, Meclis'te, işçi sendikalarında, kooperatiflerde ve öbür yasal ve yarı yasal örgütlerde yer almayı reddetmişlerdir.

(14) **Tanrı-icatçılık**: 1905-07 devrimi yenilgisinden sonra Marksizmi terketmiş Partili aydınların bir kesimi arasında Stolipin döneminde (1907-10) ortaya çıkmış, Marksizme düşmanca, dinsel bir felsefi akım. "Tanrı-icatçı"lar (A. V. Lunaçarski, V. Bazarov ve daha başkaları) yeni, "sosyalist" bir dinin yaratılmasını savunmuşlar ve Marksizmle dini uzlaştırmaya çalışmışlardır.

1909 Haziran'daki **Proletary** genişletilmiş yazı kurulu toplantısında, "tanrı-icatcılık" mahkum edilmiş ve özel bir kararla, Bolşevik grubun "bilimsel sosyalizmin bu tür çarpıtılması"yla hiçbir ortak yanı olmadığı bildirilmiştir (S.B.K.P. Kongre Kararları, Merkez Komitesi Konfrenas ve Plenumları, Bölüm I, 1954, s. 222).

duğu o büyük sanat yapıtlarıyla Rusya'daki ve bütün dünyadaki işçi hareketine öylesine yakından bağlıdır ki, bundan daha ağır bir cevap olamaz onlar için.

Proletary, sayı 50,
28 Kasım (11 Aralık) 1909
Toplu Yapıtlar, Cilt 16,
s. 106

BÖLÜM: XXIV

VEKHİ[15] ÜZERİNE...

(... - *Çev.*) Bir liberal için, Narodizm* ile Marksizm arasında bir ayrım ortadan kalkmışsa, bu bir rastlantı sonucu değil, kaçınılmaz bir şeydir. Bunu, (böyle bir ayrımın aslında çok iyi farkında olan) yazarın bir "lâf oyunu" olarak değil, liberalizmin bugünkü yapısının mantıki bir ifadesi olarak görmek gerekir. *Günümüzde*, Rusya'da liberal burjuvazinin korktuğu ve nefret ettiği asıl şey, Rusya'da işçi sınıfının demokratik hareketinden çok, işçi ve köylülerin birlikte demokratik hareketidir, başka bir deyişle, Narodizm'le

(*) (Rusya'daki) Popülizm-(Çev.).

(15) **Vekhi** (Dönüm): N. Berdayev, S. Bulgakov, P. Struve, M. Herschensohn ve öbür karşı-devrimci liberal burjuvazi temsilcilerinin yazılarını içeren, 1909 baharında Moskova'da çıkmış bir Kadet derleme. Rus aydınları üstüne yazılarda bu yazarlar, Belinski ile Çernişevski de içinde olmak üzere, Rus halkının en iyi temsilcilerinin devrimci-demokratik geleneğini küçük düşürmeye çalışmışlar; 1905 devrimci hareketini yererek, "halkın öfkesi"ne karşı burjuvaziyi "sürgülerle ve hapislerle" koruduğu için çarlık hükümetine teşekkür etmişlerdir. **Vekhi**, aydınlara otokrasinin çıkarlarına hizmet etmek için çağrıda bulunuyordu.

Marksizm'de ortak olan şeyden, kitlelere seslenerek demokrasiyi savunmalarından korkmakta ve ondan nefret etmektedir. İçinde yaşadığınız dönemin belirgin özelliği, Rusya'da liberalizmin demokrasiye bütünlükle sırt çevirmiş olmasıdır; pek tabiidir ki, ne demokrasinin kendi içindeki ayrımlar, ne de demokrasinin ilerde gerçekleşeceğine ilişkin bugünden hedef, görüş ve amaçlar onu ilgilendirir (...-*Çev.*)

Novy Dyen, sayı 15
13 Aralık, 1909
İmza: V. İlyin
Toplu Yapıtlar, Cilt 16,
s. 123-31.

BİR SİYASİ YAZARIN NOTLARI'ndan

1. Otzovizm'in Yandaşları ile Savunucularının "Platform"u

... Bugün içinde bulunduğumuz devrim-arası dönem sırf bir rastlantı olarak kestirilip atılamaz. Otokrasinin, burjuva monarşisinin gelişmesinin, burjuva "Kara Yüzler"[16] parlamentarizminin, çarlığın kırsal kesimlerdeki burjuva siyasetinin ve bütün bunların karşı-devrimci burjuvazi tarafından desteklenişinin özel bir evresini yaşadığımız kuşku götürmez. Yaşadığımız dönem, hiç kuşkusuz, "devrimin iki dalgası arasında" bir *geçiş* dönemidir ancak, ikinci devrime hazırlanabilmemiz için, bu geçiş döneminin özelliklerini çok iyi öğrenmemiz ve "harekât"ın bütün gelişimlerinin bizlere dayattığı bu zor,

(16) **Kara Yüzler:** Devrimci hareketle savaşmaları için çarlık polisince kurulmuş monarşist çeteler. Bunlar, devrimcileri öldürüyor, ilerici aydınlara saldırıyor ve Yahudiliğe kıyımlar düzenliyorlardı.

çetin ve ağır geçişe kendi taktiklerimizi ve örgütlenmemizi uyarlayabilmemiz gerekmektedir. Duma'dan [17] olduğu kadar öbür yasal olanaklardan da yararlanılması, "seyre değer" hiçbir sonuç vermeyecek, alçakgönüllü mücadele yöntemlerinden biri olacaktır. Ama, geçiş dönemi geçicidir tamamen, çünkü kendi özgül görevi, *güçleri* doğrudan, kesin eylem içine sokmak değil, derleyip toparlamaktır. Dıştan hiçbir çekiciliği olmayan böyle bir işin nasıl örgütleneceğini, Yüz Haramiler Ekim Duması[18] dönemine özgü bütün o yarı yasal kurumlardan bu amaç için nasıl yararlanılacağını, bu *zeminde* bile devrimci Sosyal-Demokrasi'nin bütün geleneklerinin, kahramanca geçmişindeki bütün sloganlarının, kendi işinin bütün ruhunun, oportünizm ve reformizmle bağdaşmazlığının nasıl ayakta tutulacağını bilebilmek, işte *Partinin görevi*, güncel görev budur.

Yeni platformun 1908 Aralık Konferansı[19] kararlarında saptanan taktiklerden ilk sapmasını incelemiş bulunuyoruz. Gördük ki, bu, otzovist düşüncelere, yani ne bugünkü durumun Marksistçe bir çözümlenişiyle ne de devrimci Sosyal-Demokratik genel taktiklerin temel öncülleriyle ortak hiçbir yanı bu-

---

(17) **Duma, Devlet Duması:** 1905-07 devriminin bir sonucu olarak Çarlık Rusyası'nda toplanmış bir temsilciler meclisi. Biçimsel bir yasama organı olaak kalmış, hiçbir etkin gücü olmamıştır. Duma için yapılan seçimler doğrudan, eşit ve genel değildi. Emekçi halkın ve ülkedeki Rus olmayan milliyetlerin seçme hakları kırpılmıştı; işçi ve köylülerin çoğu oy verme hakkına sahip değildi.

(18) Sözkonusu, Üçüncü Duma'dır.

(19) R.S.D.İ.P.'nin Tüm-Rusya (Aralık) Kurultayı (Beşinci Tüm-Rusya Kurultayı) 21-27 Aralık 1908 (3-9 Ocak 1909) tarihinde Paris'te toplandı. R.S.D.İ.P. Merkez Komitesi temsilcisi Lenin'di. Kurultay'da, "Partinin Bugünkü Durumu ve Görevleri" adlı bir rapor okuyarak, Duma'daki Sosyal-Demokrat grup ile örgütsel ve daha başka konularda konuşma yaptı. Kurultay'da Bolşevikler Partideki iki tür oportünizme, tasfiyeciler ile otzovistlere arşı bir mücadele verdiler. Lenin'in önerisi üzerine Kurultay tasfiyecileri mahkum ederek parti örgütlerine Parti tasfiye çabalarına karşı savaşmaları için çağrıda bulundu.

lunmayan görüşler doğrultusunda bir sapmadır. Şimdi de yeni platformun ikinci özgün yanını incelememiz gerekiyor.

Bu da, yeni grupça açıklandığı üzere, "kitleler arasında yeni, proleter bir kültürün yaratılması ve yayılması" işi; "proleter biliminin geliştirilmesi, proleterler arasında hakiki yoldaşça ilişkilerin güçlendirilmesi, bir proleter felsefesinin geliştirilmesi, sanata proleter özlem ve deneyler doğrultusunda yön verilmesi"dir (s. 17).

İşte, yeni platform içinde meselenin özünü hasıraltı etmeye yarayan o saikafa diplomasiden bir örnek size! "Bilim" ile "felsefe"nin arasına "hakiki yoldaşça ilişkilerin güçlendirilmesi"ni sokuşturmak gerçekten saflık değil midir? Yeni grup, sözde kendi *yakındıkları dertleri*, aradaki "hakiki yoldaşça ilişkileri" kopardıkları için öbür grupları (yani, en başta ortodoks Bolşevikleri) *suçlamalarını platform*'a getiriyorlar. Bu eğlendirici ara-tümlenin *gerçek* içeriği işte bu.

Burda, "proleter bilimi"nin "zavallı ve açıkta kalmış" bir hali de var. Herşeyden önce, bir tek proleter bilimi biliyoruz biz, o da marksizmdir. Her nedense, platformu yazan kişiler, bu tek doğru terimden sürekli kaçınarak, heryerde "bilimsel sosyalizm" sözcüğünü kullanıyorlar (s. 13, 15, 16, 20, 21). Rusya'daki Marksizm'e açıkça karşı gelenlerin bile bu terime sahip çıktığı herkesce bilinmektedir. İkincisi, "proleter bilimi"nin geliştirilmesi işi platforma alınmışsa eğer, günümüzde ideolojik ve teorik mücadelenin burda ne anlama geldiğinin ve platformu yazan kişilerin kimin yanında yer aldıklarının açık açık belirtilmesi gerekir. Bu noktada susmak, safça bir kaçamaktır, çünkü, *meselenin özü*, 1908-1909 yıllarındaki Sosyal-Demokrat literatürü bilen herkes için apaçık or-

tadadır. *Günümüzde*, Marksistler ile Machcılar[20] arasındaki mücadele öne çıkmış bulunmakta ve bilim, felsefe, sanat alanlarında sürdürülmektedir. Bu herkesce bilinen olgu karşısında susmak, gözyummak gülünçtür. "Platformlar", görüş ayrılıklarının üstünü parlatmak için değil, onları açıklamak için yazılmalıdırlar.

Bizim yazarlar, platformdan yukarda yaptığımız alıntıda kendilerini beceriksizce elevermektedirler. "Proleter felsefesi" teriminin *aslında Machcılığı* anlattığını herkes biliyor, kaldı ki, aklıbaşında her Sosyal-Demokrat bu "yeni" *yakıştırma-terim*'i anında farkeder. Bu yakıştırma-terimi uydurup, ardına saklanmanın ne âlemi var. Yeni grubun en etkili edebî çekirdeği aslında Machcı; Machcı olmayan felsefeye de "proleter" olmayan felsefe gözüyle bakıyor.

Platformda buna değinmek isteseydiler şöyle demeleri gerekirdi: yeni grup, felsefe ve sanatta, "proleter" olmayan, başka bir deyişle, Machcı olmayan kuramlarla savaşanları biraraya getirmektedir. Bu, çok iyi bilinen *ideolojik* bir eğilimin dosdoğru, dürüst, açıksözlü bir itirafı, öbür eğilimlere karşı açıkça bir meydan okuma olurdu. Eğer ideolojik bir mücade-

---

(20) **Machçılar:** Yüzyılın başında Batı Avrupa'da yaygınlık kazanmış gerici, öznel-idealist bir felsefi akım olan Machçılık ya da **ampirio-kritisizme** bağlananlar. Bu akım, Avusturyalı fizikçi ve filozof Ernst Mach ile bir Alman filozofu olan Richard Avenarius tarafından başlatılmıştı. "Bilimsel" bir havaya bürünerek, idealizme karşı çıkıp, çağdaş doğa bilimlerine büyük değer verilmesini ortaya sürüşüyle işçi sınıfı için son derece tehlike taşıyordu. Rusya'da, gericilik yıllarında, birtakım Sosyal-Demokratlar Machçılığın etkisi altına girmişlerdi. Özellikle de Menşevik aydınlar arasında yaygındı (N. Valentinov, P. Yuşkeviç, vb.) Bazı Bolşevik yazarlar (V. Bazarov, A. Bogdanov, A. Lunaçarski) Machçı bir konuma girmişlerdi. Marksizmi geliştirme bahanesiyle, Rus Machçıları, Marksist felsefenin temel ilkelerini değiştirmeye kalktılar. **Materyalizm ve Ampirio-kritisizm** adlı kitabında Lenin, Machçılığın gerici özünü açığa sermiş, Marksizmi revizyonist saldırılara karşı savunmuş ve yeni tarihsel koşullar içinde diyalektik ve tarihsel maddeciliği derinlemesine işlemiştir. Machçılığın yenilgisi, Menşeviklerin, otzovistlerin ve "tanrıtacılar"ın ideolojik ilkelerine ağır bir darbe indirmiştir.

lenin Parti için büyük önem taşıdığı düşünülüyorsa, saklanıp gizlenilmez, ortaya çıkıp açık savaş ilân edilir.

Biz de, Marksizm'e karşı platformda üstü örtülü biçimde bir felsefi mücadele ilân edilişine kesin ve açık bir yanıt getirilmesi için herkese çağrıda bulunacağız. *Aslında* "proleter kültür" üzerine bütün lâfazanlıklar, *Marksizm'e karşı verilen mücadeleyi* örtbas etmek için kullanılan bir perdedir. Yeni grubun "özgün yanı", felsefede *hangi* eğilimin sözcülüğünü yaptığını içtenlikle belirtmeksizin *felsefe*'yi Parti platformuna getirmesidir.

Bununla birlikte, yukarda alıntı olarak verilen platformdaki sözlerin gerçek içeriğinin tümüyle olumsuz olduğunu söylemek yanlış olacaktır. Bu olumlu içerik tek bir adda dile getirilebilir: Maksim Gorki.

Gerçekten de, burjuva basınının açıkladığı (değiştirip çarpıttığı) bir olguyu, yani, Gorki'nin bu yeni grubun yandaşlarından biri olduğunu gizlemek gereksizdir. Gorki'nin *proleter* sanatın en büyük temsilcisi olduğu, bu sanat için çok büyük şeyler yapmış ve ilerde de yapabilecek bir kişi olduğu hiç kuşku götürmez. Sosyal-Demokrat Parti'nin bütün kanatları Gorki'yi üye olarak görmekten ancak onur duyabilirler, ne var ki, "proleter sanatı" bu nedenle *platform*'a almak, platformu yoksullaştırmaktan, bir grubu, kendini kesinlikle "otoriter" sayan bir edebî çevre durumuna getirmekten başka birşey olmayacaktır... Platformu yazan kişiler, meselenin ne olduğunu açıklamaksızın, belli bir otorite tanımaya karşı birçok şeyler söyleyip duruyorlar. Gerçek şu ki, bu kişiler, Bolşeviklerin felsefede maddeciliği savunmalarını ve Bolşeviklerin otzovizme karşı yaptıkları mücadeleyi, (ciddi bir meseleye parmak atmak bu), bir takım "otoritelerin" girişimi olarak görmekteler, ki söylediklerine bakı-

lırsa, Machcılığın düşmanları da bu otoritelere "körükörüne inanmaktalar". Bu gibi çıkışlar, hiç kuşkusuz, son derece çocukcadır. Otoriteler konusunda yanlış davrananlar aslında Vperyodistlerdir çünkü. Gorki, proleter sanat alanında bir otoritedir, hiç tartışma götürmez bu. *Bu* otoriteyi Machcılığı ve otzovizmi desteklemek için (pek tabii, ideolojik anlamda) "kullanmaya" çalışmak, *otoritelere* karşı nasıl davranılmaması gerektiğine bir *örnektir.*

Machcılığa ve otzovizme duyduğu yakınlığa karşın, proleter sanat alanında büyük bir *servettir* Gorki. Ancak, Parti içinde ayrı bir Machcı ve otzovist grup kuran ve güya "proleter" sanatı bu grubun özel bir görevi sayan bir *platform,* Sosyal-Demokrat hareketin gelişmesinde bir *eksi*'dir; çünkü bu platform, bellibaşlı bir otoritenin kendi güçsüz yanlarını temsil eden ve proleterya için korkunç olumsuz katkılar oluşturan özelliklerini pekiştirmek ve kullanmak istemektedir.*

Diskussionny Listok'un 1. ve 2. sayılarında yayınlanmıştır, 6 (19) Mart ile 25 Mayıs (7 Haziran) 1910. Toplu Yapıtlar, Cilt 16, s. 204-07.

BÖLÜM: XXVI

L. N. TOLSTOY

Leo Tolstoy öldü. Gerek bir sanatçı olarak dünyaca önemi, gerekse bir düşünür ve vaiz olarak dünyaca ünü, bunların her ikisi de kendi açısından, Rus devriminin dünyaca önemini yansıtırlar.

L.N. Tolstoy, toprak köleliğinin ülkede hâlâ sürüp gittiği bir dönemde, sanatçı olarak ortaya çıkmıştı. Yarım yüzyılı aşkın edebî faaliyeti süresinde yaratmış olduğu bir sürü büyük yapıtlarda, başlıcalıkla, 1861 sonralarında bile hâlâ yarı köle bir durumda kalmış o eski, devrim-öncesi Rusyasını, toprak ağası ve köylünün kırsal Rusyasını anlatmıştır. Rusya tarihinin bu dönemini anlatırken, Tolstoy, öylesine birçok büyük sorunları ortaya atmayı başarmış ve bunda öylesine yüksek bir sanatsal güce erişmiştir ki, yapıtları dünya edebiyatının en büyükleri arasında yer almıştır. Köle sahiplerinin çizmeleri altında ezilen bir ülkenin kendini devrime hazırlayışı, Tolstoy'un

aydınlatışı sayesinde, tüm insanlığın sanatsal gelişmesinde ileriye doğru atılmış bir adım olmuştur.

Sanatçı Tolstoy'u Rusya'da bile sonsuz az sayıda insan tanır. Onun o büyük yapıtlarının gerçekten *herkesin* malı olabilmesi için, milyonlarca ve milyonlarca insanı cehalet, karanlık, angarya ve yoksulluğa mahkum eden bir toplum sistemine karşı bir mücadelenin göze alınması, yani, sosyalist bir devrimin başarılması gerekir.

Tolstoy, yalnız, toprak ağaları ile kapitalistlerin boyunduruğunu kırarak kendilerine insanca yaşama koşullarını yaratmaları sonucu artık bütün kitlelerce okunup değerlendirilebilecek sanatsal yapıtlar yaratmakla kalmamış; bugünkü sistem altında ezilen geniş kitlelerin mizacını büyük bir güçle vermeyi, yaşadıkları koşulları çizebilmeyi ve içlerinden doğan öfke ve karşı çıkma duygularını dile getirebilmeyi de başarmıştır. Özellikle de, 1861-1904 dönemini yaşadığından, ilk Rus devriminin kendine özgü bütün çizgilerini, bütün güçlü ve güçsüz yanlarını, gerek bir sanatçı, gerekse bir düşünür ve vaiz olarak, yapıtlarında şaşırtıcı bir berraklıkta canlandırmıştır.

Bizim devrimimizin başlıca ayırdedici çizgilerinden biri de şudur ki, bu devrim, kapitalizmin bütün dünyada son derece ileri, Rusya'da ise bir dereceye kadar ileri bir gelişme aşaması içinde olduğu bir dönemde bir *köylü* burjuva devrimi olmasıdır. Bu bir burjuva devrimiydi, çünkü, hedefi doğrudan doğruya, çarlık otokrasisini, çarlık monarşisini yıkmak ve toprak ağalığını kaldırmaktı, burjuvazinin egemenliğini alaşağı etmek değildi. Özellikle köylülük, bu ikinci hedefin, bu hedef ile mücadelenin daha yakın ve daha ivedi hedefleri arasındaki ayrımın farkında değildi. Bu devrim bir köylü burjuva devrimiydi, çünkü nesnel koşullar, köylülüğün temel yaşam koşullarının

değiştirilmesini, eski feodal toprak mülkiyeti sisteminin yıkılmasını, kapitalizmin önündeki "engellerin kaldırılması"nı öngörmekteydi; köylü kitlelerinin az ya da çok bağımsız bir tarihsel eylem alanına itilmesinin ardında nesnel koşullar yatıyordu.

Tolstoy'un yapıtları köylü kitle hareketinin hem güçlü, hem güçsüz yanlarını, hem kendi gücünü, hem de kendi sınırlılığını dile getirir. Tolstoy'un devlete ve polisle işbirliği yapan resmî kiliseye kızgın, tutkulu, çoğu kez amansızca sert karşı çıkışı yüzyıllar boyu toprak köleliğinin, devlet eliyle zorbalık ve soygunun, kilise düzenbazlığının, dolandırıcılık ve hilekârlığın yol açtığı dağboyu öfke ve nefreti içinde biriktirmiş, ilkel köylü demokratik kitlelerin duygularını ifade eder. Tolstoy'un toprak üstünde özel mülkiyete kesinkes karşı gelişi, ister toprak mülkiyeti biçiminde, ister "beylik topraklar" biçiminde olsun, eski feodal toprak sahipliğinin ülkenin daha ileriye doğru gelişmesi için kesinlikle gözyumulamaz bir engel haline geldiği ve bu eski toprak sahipliğinin kaçınılmaz biçimde bir anda acımasızca yıkılmaya mahkum olduğu bir tarihsel dönemde yer alan köylü kitlelerinin psikolojisini anlatır. Tolstoy'un kapitalizme karşı vazgeçmeksizin sürdürdüğü, çok derin bir heyecan ve öfke yüklü suçmalamalar, şehirlerden ya da dışarı bir yerlerden gelerek kırsal yaşamın "temelleri"ni yıkan, bir benzerine daha rastlanmadık bir yıkımı, yoksulluğu, açlığı, vahşeti, fuhşu ve frengiyi, yani erişilmez güçteki, Sayın Kupon Sahibi'nin[21] kendi eliyle yeşerttiği en modern soygun yöntemlerinin Rusya topraklarına aşılanmasıyla yüz kat daha ağır-

(21) **Sayın Kupon Sahibi:** Geçen yüzyılın seksen, doksan yılları edebiyatında kapital ya da kapitalist için kullanılan eğretilemeli bir ad. İlk kez, Rus yazarı Gleb Uspenski tarafından "Derin Günahlar" adlı denemesinde kullanılmıştır.

laşan "ilkel sermaye birikimi dönemi"ni bekleyen afetleri peşisıra sürükleyen o gözle görülmez, akıl almaz, yeni düşman karşısında ataerkil köylünün duyduğu dehşeti dile getirir.

Ne var ki, bu şiddetli protestocu, ateşli suçlamacı ve büyük eleştiricinin yapıtlarında, kendisinin Rusya'yı tehdit eden krizin nedenleri ile bu krizden nasıl çıkılacağının yollarını anlayamamış olduğuğunu da görürüz ki bu da, Avrupa eğitimi görmüş bir yazarı değil, ancak ataerkil, safyürekli bir köylüyü belirleyen bir özelliktir. Tolstoy'un feodal polis devletine ve monarşiye karşı mücadelesi, siyaseti yadsımaya dönmüş, onu "kötülüğe karşı-koymama" öğretisine götürmüş, 1905-07 yıllarında kitlelerin devrimci mücadelesinin bütünlükle dışında kalmasına yol açmıştır. Resmi kiliseyle kavgası ise, kitlelere yeni, tertemiz bir dinin vaazedilmesi, yani yeni, incelmiş, arınmış bir zehirin kitlelere akıtılması ile birleşmişti. Toprak üzerinde özel mülkiyete karşı gelişi, onu, yaptığı mücadeleyi gerçek düşmana, yani toprak ağalığı ile onun siyasi iktidar aracı olan monarşiye karşı yöneltmeye değil; hayalî, belirsiz ve kısır yakınmalara doğru götürmüştür. Kapitalizmin ve onun kitleler üzerine açtığı belâların açığa serilişi ile uluslararası sosyalist proleteryanın bütün dünyanın kurtulması için giriştiği mücadele karşısında duyarsız kalan bir tavır, Tolstoy'da yanyanaydı.

Tolstoy'un görüşlerindeki çelişkiler, yalnız onun kendi kişisel görüşlerinin içerdiği çelişkiler değildir; bu çelişkiler, Reform-*sonrası* ama devrim-*öncesi* dönemde, Rus toplumunun çeşitli sınıf ve çeşitli kesimlerinin psikolojisini belirleyen, son derece karmaşık, çelişkin koşulların, toplumsal etki ve tarihsel geleneklerin bir yansısıdır da.

Bunun içindir ki Tolstoy'un doğru olarak değer-

lendirilmesi ancak bu çelişkilerin ilk kez düğümlendiği bir sırada, devrimin kapıya dayandığı bir anda, oynadığı siyasal rolle ve yaptığı mücadeleyle, halkın özgürlüğü ve kitlelerin sömürüden kurtuluşu mücadelesine ancak kendisinin önder olabileceğini ispatlamış bir sınıfın, yani demokrasi davasına gönülden bağlılığını ve (köylü dahil) burjuva demokrasisinin sınırlılıkları ile tutarsızlıklarına karşı savaşma yeteneğini ispatlamış bir sınıfın bakış açısından yapılabilir; böylesine bir değerlendirme Sosyal-Demokrat proleteryanın görüş açısından yapılabilir ancak.

Hükümet gazetelerinde Tolstoy'un nasıl değerlendirildiğine bakın bir. Hem "büyük yazar"a saygınlıklarından dem vurarak, hem de "Kutsal" Ruhani Meclis'i[22] savunarak, yalancıktan gözyaşı akıtıyorlar. Kutsal pederlere gelince, onlar özellikle iğrenç bir günah işlediler; halkı kandırıp, Tolstoy "pişmanlık getirdi" dedirtmek için, ölüm döşeğindeki adamın başına papaz yolladılar. Kutsal Ruhani Meclis, Tolstoy'u afaroz etti. Daha da iyi oldu. Halkın cübbeli görevlilerle, İsa kılığındaki candarmalarla, Yahudi kıyımlarını destekleyen, uğursuz suratlı engizisyoncularla hesaplaşma zamanı gelince, yapılan bir kötülük de, Çarın Yüz Haramiler çetesinin işlediği öbür kötülükler de, kendilerine hatırlatılacaktır.

Bir de, liberal gazetelerde Tolstoy'un değerlendirilişine bakın. "Uygar insanlığın sesi", "bütün dünyanın yankısı", "hakikat ve iyilik düşüncesi"ne, vs. ilişkin bir takım içiboş, liberal resmi görüşlü, basmakalıp, profesörce lâflara sarılmışlar, ki sırf bu yüzden Tolstoy, hem de çok haklı olarak, burjuva bilimini yerden yere çalmıştı. Tolstoy'un devlet, kilise, özel toprak mülkiyeti ve kapitalizmle ilgili görüşlerini

(22) **Ruhani Meclis:** Rusya'da Ortodoks Kilisesi yüksek yürütme organı.

yalın ve açık bir biçimde dile *getiremiyorlar*, sansür elvermediği için değil; tam tersine, sansür bu sıkışık durumda paçayı kurtarmalarına yardımcı olmuyor! Asıl neden, Tolstoy'un eleştirisinde geçen her önermenin, burjuva liberalizmin suratına indirilmiş bir tokat oluşu; Tolstoy'un günümüzün en acılı, en sancılı sorunlarını korkusuzca, içtenlikle ve acımasızca *ortaya koyuşu*, bizim liberal (ve liberal-Narodnik) gazete yazarlarımızın alelâde lâflarına, bayatlamış tavırlarına ve kaçamaklı, "uygar" yalanlarına *indirilmiş bir yumruktur* da ondan. Liberallerin hepsi hem Tolstoy'dan yana, Ruhani Meclis'e karşıdırlar, hem de aynı zamanda, "bir anlaşmaya varmanın mümkün olamayacağı", ama aynı saflarda uyum içinde yaşamak "gerektiği", edebiyat ve siyasette birlikte iş yapmak "gerektiği" için ... Vekhistlerden[23] de yanadırlar. Gelgelelim, Volhnia Piskoposu Antoni de, Vekhistlerle sarmaş dolaştır.

Liberaller, Tolstoy'un "büyük bir vicdan" olduğunú öne sürerler. Gerek *Novoye Vremya*'da[24], gerekse bütün buna benzer gazetelerde bin türlü biçimde tekrar edilen, içiboş bir lâf değil de nedir bu? Tolstoy'un *gündeme getirdiği* demokrasi ve sosyalizmin *somut* sorunlarını hasıraltı etmek değil midir? Tolstoy'un akılgücünü değil, önyargılarını anlatan bir özelliği, onun geleceğe değil, geçmişe giren bir yanını, siyaseti yadsıyarak insanın kendini ahlaken mükemmelleştirmesini vaazedişini öne sürmek, ama her tür-

(23) Bak. 15 no.lu dipnot.

(24) Sözkonusu, Leo Tolstoy'un yakın bir dostu ve tilmizi olan V. G. Çertkov'a Üçüncü Duma Sosyal Demokrat temsilcileri tarafından Astapovo'ya gönderilen şu telgraftır: "Rus ve tüm uluslararası proleteryanın duygularını dile getirmekte olan Sosyal-Demokrat grup, parlak sanatçı, resmi klerikalizme karşı uzlaşmaz ve yılmaz savaşçı, zorbalık ve kölelığın düşmanı, ölüm cezasına karşı sesini yükseltmiş, yoksulların dostu bir kişiyi yitirmenin derin üzüntüsü içindedir."

lü sınıf egemenliğine ateşli bir biçimde karşı çıkışından hiç sözetmemek değil midir bu?

Tolstoy öldü; güçsüzlüğü ve zayıflığı, bu büyük sanatçının felsefesinde dile gelen, yapıtlarında saptanan devrim-öncesi Rusyası da geçmişe gömülüp gitti. Ne var ki, Tolstoy'un bıraktığı mirasta, geçmişin değil, geleceğin de malı olacak şeyler vardır. Bu mirası Rus proleteryası üstlenmiş ve üzerinde çalışmaya başlamıştır. Sömürülmüş emekçi kitlelere, Tolstoy'un devlete, kiliseye ve özel toprak mülkiyetine ilişkin eleştirisini Rus proleteryası anlatacaktır; kitleler kendilerini mükemmelleştirmeye çalışmakla ve tanrısal bir yaşam için yakarmakla yetinsinler diye değil; 1905'te az çok darbe alan ve mutlaka yıkılması gereken çarlık monarşisi ile toprak ağalığına yeni bir darbe indirmeleri için yapacaktır bunu. Rus proleteryası, kitlelere Tolstoy'un kapitalizm eleştirisini anlatacaktır; kitleler sermayeyi ve paranın gücünü lanetlemekle yetinsinler diye değil, yaşamlarının her adımında ve mücadelelerinin her aşamasında, kapitalizmin elde ettiği teknik ve toplumsal başarılardan yararlanmasını öğrensinler, kapitalizmi alaşağı ederek, halkın yoksulluğa mahkum olmayacağı, insanın insanı sömürmeyeceği yeni bir toplumu yaratacak milyonlarca sosyalist savaşçıdan kurulu bir ordu içinde kaynaşıp birleşmesini öğrensinler diye yapacaktır bunu.

Sotsial-Demokrat, sayı 18,
16 (29) Kasım 1910.
Toplu Yapıtlar, cilt 16, s. 323-27.

BÖLÜM: XXVII

L. N. TOLSTOY VE ÇAĞDAŞ İŞÇİ HAREKETİ

Rus işçileri, Rusya'nın belli başlı bütün büyük kentlerinde, L.N. Tolstoy'un ölümüyle ilgili olarak tepkilerini gösterdiler ve ortaya koyduğu son derece üstün sanat yapıtlarıyla dünyanın en büyük yazarları arasına girmiş bir yazara ve günümüzdeki siyasal ve toplumsal sistemin belli başlı yönlerine ilişkin birçok sorunu olağanüstü bir güçle, kendine güvenle ve içtenlikle ortaya atmış bir düşünür üstüne tutumlarını şu ya da bu şekilde dile getirdiler. Üçüncü Duma' daki işçi temsilcileri tarafından çekilen ve gazetelerde yayınlanan telgraf bu tutumun genel bir ifadesi olmuştur.

L. Tolstoy hâlâ süren toprak köleliğinin artık açıkça son günlerini yaşamakta olduğu bir dönemde edebî çalışmalarına başladı. Tolstoy'un edebî bir faaliyet gösterdiği yıllar, Rusya tarihinin iki dönüm noktası olan 1861 ile 1905 arasındaki döneme rast-

lar. Bütün bu dönem boyunca, toprak köleliğinin izleri kadar dolaysız kalıntıları da, ülkenin bütün (özellikle de kırsal kesimdeki) ekonomik ve siyasal yaşamına kök salmıştı. Ama aynı zamanda, bu dönem, kapitalizmin aşağıdan hızla geliştiği, yukardan da yerleştirilmeye çalışıldığı bir dönemdi.

Toprak köleliğinin kalıntıları nerde görülüyordu o halde? Herşeyden önce ve apaçık olarak şu olguda: başlıcalıkla bir tarım ülkesi olan Rusya'da, o dönemde, tarım, 1861 yılında toprak ağaları yararına kuşa çevrilen, eski feodal belik topraklar üzerinde, köhnemiş, ilkel yöntemlerle çalışan, yoksul ve harap köylünün elindeydi. Öte yandan, tarım, Orta Rusya'daki toprakları "kırpılmış topraklar"[25]ın, otlakların, hayvan sulama yerlerinin, vb. karşılığında köylüyü, karasabanını ve beygirini çalıştırarak ekip biçen toprak ağalarının elindeydi. Bütün iyi niyet ve amaçlarına rağmen, köhnemiş feodal ekonomik sistemdi bu. Bütün bu dönem boyunca, Rusya'nın siyasal sistemi de feodalizme batmıştı. Gerek ilk kez 1905'te değiştirilmek üzere harekete geçilen devletin örgütlenme biçiminden gerek toprak soylularının devlet işleri üzerinde ağırlıklı bir etkileri olmalarından, gerekse çoğunlukla toprak soyluları arasından gelen, özellikle de yüksek rütbeli devlet memurlarının sınırsız bir yetkiye sahip olmalarından açıkça görülmektedir bu.

1861'den sonra, bu eski ataerkil Rusya, dünya kapitalizminin etkisi altında gitgide dağılıp çözülmeye başladı. Köylüler açlıktan ölüp gidiyor, görülmedik bir yıkım içinde, toprağı terkedip şehirlere kaçıyorlardı. Ortada kalmış köylülerin "ucuz emeği" sayesinde inşa edilen demiryolu, fabrika ve işletme sayısında

(25) **Kırpılmış Arazi:** Rusya'da toprak köleliği kaldırıldığında köylülerden alınan (kırpılan) topraklar.

bir patlama olmuştu. Finans kapitalle birlikte, Rusya'da, geniş çapta ticaret ve sanayi de gelişiyordu.

İşte sanatçı Tolstoy'un yapıtlarında ve düşünür Tolstoy'un görüşlerinde yansımasını bulan şey, eski Rusya'nın bütün eski "temellerinde" görülen bu hızlı, acılı ve korkunç yıkımdı.

Tolstoy'un kırsal Rusya üstüne, toprak ağaları ile köylülerin yaşama tarzı üstüne erişilmez bir bilgisi vardı. Dünya edebiyatının en iyi ürünlerinden sayılan sanatsal yaratımlarında, Tolstoy, işte bu yaşamı anlatır. Kırsal Rusya'nın bütün "eski temelleri"nin korkunç yıkıma uğrayışı, Tolstoy'un, çevresinde olup bitenlere dikkatini arttırmış, bütün dünya görüşünde köklü bir değişime yol açmıştır. Geldiği yer ve aldığı eğitim bakımından Tolstoy, Rusya'daki en yüksek toprak soylularındandı; o , bütün bu çevrenin töreleşmiş görüşlerini terketmiş, daha sonra da yazdığı yapıtlarda, kitlelerin köleleştirilmesi yoksulluğa mahkum edilmesi, köylüler ile küçük mülk sahiplerinin toptan yıkımı, bütün bir çağdaş yaşamın baştan sona içine iyice işlemiş zorbalık ve ikiyüzlülük üzerine kurulmuş çağdaş bütün devlet ve kilise kurumları ile toplumsal ve iktisadi kurumlara amansız bir eleştiriyle saldırmıştır.

Tolstoy'un eleştirisi yeni bir şey değildi. Söylediği bütün şeyler, gerek Avrupa, gerekse Rus edebiyatında, emekçi halkın dostu, yazarlar tarafından, kendisinden çok daha önce söylenmişti. Ne var ki, Tolstoy'un yaptığı eleştirinin benzersiz yanı da tarihsel önemi, ancak dahi sanatçılarda olabilecekbir güçle, o dönemin Rusyasında, yani, kırsal, köylü Rusya'da yaşayan geniş halk kitlelerinin görüşlerinde yeralan köklü değişimi dile getirmiş olmasıdır. Tolstoy'un çağdaş kurumları eleştirisini, ayn kurumları çağdaş işçi hareketinin temsilcilerinin eleştirisinden ayıran

şey, Tolstoy'un bakış açısının kendi eleştiri ve öğretilerinde psikolojisini tanıttığı o ataerkil, safyürekli köylünün bakış açısı olmasıdır. Eğer Tolstoy'un eleştirisi, "işin temeline inme", kitlelerin uğradığı yıkımların gerçek nedenlerini bulma konusunda böylesine bir duygu gücü, böylesine bir tutku, inandırıcılık, yenilik, içtenlik ve korkusuzluk taşıyorsa, bu, bu eleştirinin henüz feodalizmden özgürlüklerine kavuşmuş ve bu özgürlüğün şehir varoşlarında açıkta sürünmek, açlıktan ölmek ve yeni bir yıkım olduğunu, vs., vs., anlamış milyonlarca köylünün kafasında oluşan fikir değişikliklerini dile getirişinden ileri gelir. Tolstoy, bu kitlelerin duygularını, öylesine doğrudan yansıtmıştır ki, yansıtırken onların o safyürekliliği, siyasal yaşama yabancılığı, mistikliği, dünyadan uzakta kalma istekleri, "kötülüğe karşı koymayışları", kapitalizme ve onun "para gücü"ne karşı güçsüzce çırpınışları Tolstoy'un öğretisine işlemiştir. Milyonlarca köylünün karşı çıkışları ile yılgınlıkları, Tolstoy'un öğretisinde işte bunlar biraraya gelmiştir.

Çağdaş işçi hareketinin temsilcileri, karşı çıkacak çok şeyleri olduğunu, ama ortada yılgınlığa düşecek bir şey bulunmadığını görmektedirler. Yılgınlık, yıkılıp gitmekte olan sınıflara özgüdür, oysa, ücretli işçi sınıfı, Rusya dahil, bütün kapitalist toplumlarda, önüne geçilmez bir biçimde büyümekte, gelişmekte ve güçlenmektedir. Yılgınlık, kötülüğün nedenlerini anlamayanlara, kendilerine hiç bir çıkar yol görmeyenlere ve mücadele yeteneğinden yoksun olanlara özgüdür. Çağdaş sanayi proleteryası o sınıflardan değildir.

Nash Put, sayı 7, 28 Kasım 1910,
İmza: V.İ. Lenin
Toplu Yapıtlar, Cilt 16, s. 330-32.

BÖLÜM: XXVIII

TOLSTOY VE PROLETARYANIN MÜCADELESİ

Tolstoy egemen sınıflara korkunç bir güç ve içtenlikle suçlamada bulunmuş; çağdaş toplumun ayakta durmasına yardım eden kilise, mahkemeler, militarizm, "yasal" nikâh, burjuva bilimi gibi bütün o kurumların içinden sahteliğini apaçık ortaya sermiştir. Ne var ki, onun bu öğretisinin, bugünkü toplumsal düzenin mezar kazıcısı olan proleteryanın yaşamı, uğraşı ve mücadelesiyle bütünlükle bir çelişki içinde olduğu görülür. Leo Tolstoy'un öğretilerinde yansıyan görüş tarzı kimin görüş tarzıdır o halde? Tolstoy, bugünkü yaşamın efendilerinden *ötedenberi* nefret eden ama onlara karşı akıllıca, tutarlı, sonuna dek, amansızca mücadele noktasına henüz ulaşamamış o kalabalık Rus halk yığınlarının ağzından konuşur.

Büyük Rus Devriminin tarihi ve ulaştığı sonuç,

sınıf bilincine sahip, sosyalist proleterya ile eski rejimin açıktan açığa savunucuları *arasında* kalmış kitlenin durumunu verir. Başlıcalıkla köylüden oluşan bu kitle, eski rejime ne denli büyük bir nefret duyduğunu, yeni rejimin başına yıktığı belâları için için nasıl sezinlediğini, bütün bunlardan kurtulup daha iyi bir yaşama kavuşma özlemiyle nasıl yanıp tutuştuğunu devrim içinde göstermişti.

Ne var ki, aynı zamanda, bu kitle, duyduğu kinin siyasal bir bilinçten yeterince kaynaklanmadığını, mücadelesinde kararlı olmadığını ve daha iyi bir yaşam için duyduğu özlemin dar boyutlar içinde kaldığını da göstermiştir devrim sırasında.

İliklerine kadar sarsıntı geçirmekte olan bu koskoca insan deryası, bütün o güçsüz ve güçlü yanlarıyla, Tolstoy'un öğretisinde kendi yansımasını bulmuştur.

Leo Tolstoy'un edebî yapıtlarını okumakla, Rus işçi sınıfı, kendi düşmanlarını daha yakından tanımayı öğrenecektir; ancak bütün Rus halkı da, Tolstoy'un *öğretisini* inceleyerek, kendi kurtuluş davalarını sonuna kadar götürmelerine engel olan o kendi güçsüzlüklerinin nerde yattığını anlamak zorundadır. İleriye gitmek için bunu anlamaları gerekir.

Ne var ki, böyle bir ileriye gidiş, Tolstoy'u bir "evrensel vicdan", bir "yaşam öğretmeni" olarak ilân eden kimselerce engellenmektedir. Tolstoy'un öğretisinin karşı-devrimci yanından yararlanma isteğiyle liberallerin açıktan açığa yaymaya çalıştıkları bir yalandır bu. Tolstoy'un bir "yaşam öğretmeni" olduğuna ilişkin bu yalan, liberallerden sonra bazı eski Sosyal-Demokratlarca da tekrar edilmektedir.

Rus halkı, daha iyi bir yaşamın Tolstoy'a bakılarak değil, ama önemini onun kavrayamamış olduğu ve onun nefret ettiği eski dünyayı yıkabilecek o biri-

cik sınıfa bakarak elde edilebileceğini kavradığı anda, kendi kurtuluşuna kavuşacaktır ancak. Bu sınıf, proleteryadır.

Rabochaya Gazeta, sayı 2,
18 (31) Aralık 1910.
Toplu Yapıtlar, cilt 16,
s. 353-54.

LEO TOLSTOY VE DÖNEMİ

Leo Tolstoy'un içinde yaşadığı ve parlak edebî yapıtlarında ve öğretilerinde bütün açıklığıyla yansıttığı dönem, 1861'den başlar 1905'te biter. Tolstoy'un edebî çalışmalarına bu tarihten daha erken başlamış ve daha geç son vermiş olduğu doğrudur, ama, Tolstoy'un gerek bir sanatçı, gerekse bir düşünür olarak tam bir olgunluğa eriştiği, Tolstoy'un yapıtlarının ve Tolstoyculuğun bütün ayırdedici çizgilerinin ortaya çıkışına kendi geçiş dönemi niteliğiyle yolaçan dönem bu olmuştur.

Tolstoy, *Anna Karenina*'daki bir karakterin, Levin'in ağzından, bu yarım asır içinde Rusya tarihinde görülen değişimi çok canlı bir dille şöyle aktarır:

"... Ekin toplama, işçi çalıştırma, vs. gibi konular üstüne kendisinin hep çok bayağı şeylermiş gözüyle bakmaya alışık olduğu konuşmalar, ... şimdi Levin'e tek önemli şey olarak görünüyordu. 'Bu, belki, toprak köleliği zamanında, ya da İngiltere'de hiç önemli değildi. Her ikisinin de içinde bulunduğu koşullar belliydi; oysa bugün için burda, herşeyin altüst olup, henüz yeni yeni biçimlenmeye başladığı bir sırada, bu koşulların ne gibi bir biçim alacağı sorusu Rusya'nın

tek önemli sorusu' diye mırıldandı Levin" (*Toplu Yapıtlar*, Cilt X, s. 137).

"Rusya'da şimdi herşey altüst olmakta ve ancak yeni yeni şekle girmekte", işte 1861-1905 arası dönemin özelliğini bundan daha açık anlatan bir söz düşünmek zordur. Neyin "altüst olduğu"nu her Rus, yakından, hiç değilse, çok iyi bilir. Bu altüst olup giden şey, toprak köleliği ve onunla birlikte göçen "eski düzen"di. "Yeni şekil almaya başlayan" şeyse, nüfusun büyük bir çoğunluğu için bilinmeyen, yabancı, anlaşılamaz bir şeydi. Tolstoy, bu "henüz yeni yeni şekil almaya başlayan" burjuva düzenini karanlık bir biçimde kavramış, onu İngiltere gibi, bir umacı olarak görmüştür. Evet, İngiltere'yi bir umacı olarak görmüştür Tolstoy, çünkü bu "İngiltere"nin toplumsal sisteminin anaçizgilerini, bu sistemle sermayenin egemenliği, paranın oynadığı rol arasındaki bağlantıyı araştırmak için, deyim yerindeyse, ilke olarak hiçbir girişimde bulunmamıştır. O da Narodnikler(26) gibi, Rusya'da, "şekil almakta" olan şeyin burjuva sistemden başka bir şey olmadığını görmeye yanaşmaz, gözlerini kapayıp bu düşünceyi kafasından kovmaya çalışır.

Bu sistemin, yani "İngiltere"de Almanya'da, Amerika'da Fransa'da son derece değişik biçimler almış bu burjuva sistemin "ne şekil" alacağı sorusunun,

---

(26) **Narodnik**'ler: 1870'lerde Rusya'da boy göstermiş, siyasal bir akım olan Narodizm'in izleyicileri. Narodniklerin dünya görüşlerindeki başlıca noktalar, devrimci harekette işçi sınıfının öncü rolünün yadsınması ve sosyalist devrimin küçük mülk sahiplerince, köylülerce yürütülebileceği yanlış anlayışı idi; Narodnikler, aslında feodalizmin ve kırsal kesimdeki toprak köleliğinin bir kalıntısı olan köy komününü gelecekteki sosyalist toplumun çekirdeği olarak görüyorlardı. Narodnikler'in sosyalizmi ütopikti, çünkü, toplumun gerçek gelişmesine dayanmıyordu ve sırf parlak sözlerden, düşlerden ve soylu niyetlerden oluşuyordu.

1880 ve 1890'larda Narodnikler çarlıkla tavizleşmeye yollarını arayıp, kulak'ların çıkarlarının sözcülüğünü yapmaya ve Marksizme karşı sert bir mücadeleye girişmişlerdir.

1861-1905 dönemi (hattâ, günümüz) Rusyasında yeralan tüm toplumsal ve siyasal etkinlikleri bekleyen ivedi görevler açısından hiç kuşkusuz en önemli soru olduğu doğrudur. Oysa, sorunun böylesine kesin, somut tarihsel biçimiyle sunuluşu, Tolstoy'un kesinlikle yabancısı olduğu bir şeydi. O, soyut bir biçimde akıl yürütür, "ebedî" ahlak ilkelerinin, ebedî dinsel doğruların bakış açısından hareket eder; bu bakış açısının ("altüst olmuş") eski düzenin, feodal düzenin, Doğu halklarının yaşam tarzının ideolojik bir yansısından başka bir şey olmadığını kavrayamaz.

(1857'de yazılan) *Lucerne*'de, Tolstoy, "uygarlığa" bir nimetmiş gözüyle bakmanın" insanın doğasında yatan en içgüdüsel, en temiz, en bozulmamış iyilik ihtiyacını yıkan", "hayalî bir kavram" olduğunu söyler. "Bizim yanılmaz tek bir rehberimiz vardır" der Tolstoy, "bizi birbirimize kaynaştıran Evrensel Ruh." (*Toplu Yapıtlar*, Cilt II, s. 125).

(1900'de yazılan) *Zamanımızın Köleliği*'nde, Tolstoy, Evrensel Ruh'a bulunduğu çağrıları daha da ateşli bir biçimde yineleyerek, ekonomi politiğin "sahte bir bilim" olduğunu açıklar; çünkü ekonomi politik, en ayrın koşulların yeraldığı "küçük İngiltere"yi örnek vermekte, asıl "gelmiş geçmiş bütün bir tarih boyunca bütün dünyada insanların yaşadığı koşulları" "örnek" olarak vermemektedir. Bu "bütün dünya"nın ne olduğunu Tolstoy bize "İlerleme ve Eğitimin Tanımı" (1862) adlı yazısında açıklar. "Genellikle Doğu diye bilinen" şeye değinerek, tarihçilerin ilerlemenin "insanoğlunun genel bir yasası" olduğu düşüncesine karşı çıkar (IV, 162).

"İnsanlığın ilerlemesinin genel yasası yoktur", der Tolstoy, "Doğu halklarının durağanlığı bunu bize kanıtlamaktadır."

Tolstoyculuk, gerçek tarihsel içeriği bakımından,

Doğu düzeninin, Asyaî bir düzenin ideolojisidir. O çilecilik, kötülüğe karşı koymayış, derin kötümserlik izleri, "herşeyin bir hiç, maddî bir hiç" olduğu kanısı (*Yaşamın Anlamı*, s. 52), ve "Ruh"a "o herşeyin ilkbaşlangıcı"na, böyle bir şey yanında insanın "kendi ruhunu kurtarma işiyle görevli ... bir işçi"den başka bir şey olmayışına, vs. duyulan inanç, hep bu ideolojiden kaynaklanır. Tolstoy, *Kreutzer Sonata*'da, "kadınların kurtuluşu yüksek okullardan ya da parlamentodan değil, yatak odasından geçer" derken olduğu kadar, üniversitelerin sadece "hiç kimseye bir yararı dokunmayan", "kendi çevrelerinden boş yere koparılmış", "hayatta kendilerine hiçbir yer bulamayan", vs. "sinir bozucu bitik liberaller" yetiştirdiğini söylediği 1862'de yazılmış bir yazısında da, bu ideolojiye bağlı kaldığını gösterir (IV, 136-37).

Kötümserlik, karşı-koymama, "Ruh"a başvurma, bütün bunlar, bütün bir eski düzenin "altüst olduğu", bu eski düzen içinde yetişmiş, bu düzenin ilkelerini, alışkanlıklarını, geleneklerini ve inançlarını daha ana sütü emerken almış kitlelerin ne *gibi* bir yeni düzenin "şekil almakta" olduğunu, *hangi* toplumsal güçlerin onu ve nasıl "şekillendirdiği"ni, "çalkantı" dönemlerine özgü akılalmaz, olağanüstü, süreğen sıkıntılara hangi toplumsal güçlerin bir son *verebileceğini* anlayamadığı ve anlayamayacağı bir dönemde kaçınılmaz olan bir ideolojiyi oluştururlar.

1862-1904 dönemi, Rusya'da böyle bir çalkantı dönemiydi işte, kendi bağrında yeni sistemin yeni yeni biçimlenmekte olduğu eski bir sistemin, bir daha ayakta kalmamak üzre, herkesin gözleri önünde çöktüğü; yeni sistemi biçimlendirmekte olan toplumsal güçlerin ilk kez ülke çapında, çok geniş bir biçimde, en değişik alanlarda, daha 1905'te başlayan kitlesel halk eylemleri içinde görüldüğü bir dönem. Rusya'

daki bu 1905 olaylarını, Tolstoy'un 1862'de "durağan oluşları"ndan söz ettiği o "Doğu"daki durağanlığın sona ermesinin başladığını gösterir. Bu nedenledir ki 1905 yılı, Tolstoy'culuğun tarihsel sonunu, yani, Tolstoy'un öğretilerine yol açabilmiş ve bireysel bir şey, ya da bir istek olarak değil, milyonlarca ve milyonlarca insanın belli bir süre içinde bulundukları yaşam koşullarının bir ideolojisi olarak kaçınılmaz bir biçimde bu öğretilerin yer almış olduğu bir dönemin sonunu gösterir.

Tolstoy'un öğretisi, kesinlikle ütopik olup, içeriğinde, kelimenin en tam ve en derin anlamıyla gericidir. Ama bu, kesinlikle şu anlama gelmez ki, bu öğreti sosyalistçe değildir ya da ilerici sınıfları aydınlatabilecek değerli malzemeyi sağlayabilecek eleştiri öğelerinden yoksundur.

Sosyalizmin çeşitli türleri vardır. Kapitalist üretim tarzının egemen olduğu bütün ülkelerde burjuvazinin yerini alacak sınıfın ideolojisini anlatan bir sosyalizm vardır; bir de, yerini burjuvazinin alacağı sınıfların ideolojisini anlatan bir sosyalizm. Örneğin, feodal sosyalizm, bu ikinci tür sosyalizmden olup, öbür sosyalizm türleri yanısıra, *bu* sosyalizmi de Marx çok önceleri, altmış yılı aşan bir zaman önce ele alıp değerlendirmiştir.[27]

Bundan başka, birçok ütopik sistemlerde olduğu gibi, Tolstoy'un ütopik öğretisinde de eleştiri öğeleri vardır. Ancak, ütopik sosyalizmdeki eleştiri öğelerinin taşıdığı önemin, "tarihsel gelişmeyle ters doğrultu içinde olduğu"na ilişkin Marx'ın derin gözlerimini unutmamalı. Yeni Rusya'yı "şekillendirmekte" ve bugünkü toplumsal kötülüklerden kurtuluşu getirmekte olan toplumsal güçlerin etkinliği gelişerek belirgin

(27) Lenin K. Marx ile F. Engels'in **Komünist Partisi Manifestosu**'nun III. Bölümü'ne değiniyor.

bir özellik kazandıkça, eleştirel-ütopik sosyalizm de "bütün pratik değerini ve kuramsal gerekçeleri"ni kaybeder.[28]

Çeyrek yüzyıl önce, Tolstoy'un öğretisindeki eleştiri öğeleri, gerici ve ütopik yönlerinden ötürü, halkın bir takım kesimlerinin gözünde zaman zaman pratik bir değer taşımış olabilir. Bu durum, diyelim, son on yıl için söylenemez, çünkü, tarihsel gelişme, seksenli yıllarla yüzyılın son yılları arasında oldukça büyük bir ilerleme göstermiştir. Günümüzde, yukarda adını ettiğimiz bir dizi olayın artık "Doğu"nun durağanlığına bir son verdiği, bilinçli olarak gerici (sığ, bencil oluşu anlamında gerici) *Vehki* fikirlerinin liberal burjuvaziyi sardığı, hettâ bu fikirlerin yarı Marksist bir kesimi de etkileyerek tasfiyeci akıma[29] yolaçtığı günümüzde, aslında en doğrudan en büyük zarar, Tolstoy'un öğretisini idealleştirmek, onun "karşı koymama" ilkesini, "Ruh"a başvuruşunu, "kişinin ahlaken kendini mükemmelleştirmesi" öğütlerini, "vicdan" ve evrensel "sevgi" öğretisini, çilecilik ve keşişlik vaazlarını, vs. doğrulamak ya da hafifletmek için yapılan girişimlerden gelmektedir.

Zvezda, sayı 6, 22 Ocak 1911
İmza: V. İlyin
Toplu Yapıtlar, Cilt 17, s. 49-53.

(28) K. Marx ve F. Engels, **Komünist Partisi Manifestosu.**

(29) **Tasfiyecilik**: 1905-07 devrimi yenilgisinden sonra Menşevik Sosyal-Demokratlar arasında boy göstermiş, oportünist bir akım. Bu akıma bağlı olanlar, proleteryanın devrimci yasa-dışı partisinin tasfiyesini ve yerine çarlık düzeni altında hareket eden oportünist bir partinin geçirilmesini istiyorlardı. Lenin ile öbür Bolşevikler, devrim davasına ihanet etmekte olan tasfiyecileri yılmadan açığa serdiler. Tasfiyeciler işçileerin desteğini yitirdiler ve 1917 Ocak'taki R.S.D.İ.P. Prag Kurultayı'nda da Parti'den atıldılar.

EUGÈNE POTTIER

Ölümünün 25. Yıldönümü

Ünlü proleter marşı *Enternasyonal*'in ("Kalkın uykunuzdan ey açgezen insanlar"ın, vs.) yazarı, Fransız işçi şair Eugène Pottier öleli, geçen yılın, yani 1912'nin Kasımı'nda 25 yıl oldu.

Yazdığı bu şarkı, bütün Avrupa dileri ile öbür dillere çevrilmiştir. Hangi ülkede olursa olsun, kader onu nereye sürüklerse sürüklesin, kendi ülkesinden uzakta, lisansız, arkadaşsız, kendini ne denli yabancı hissederse hissetsin, sınıf bilincine sahip bir işçi, *Enternasyonal*'in o tanıdık ezgisiyle birçok arkadaş ve dost edinebilir kendine.

Bütün ülkelerin işçileri, kendi savaşlarının öncüsü olan proleter şairin şarkısını kendilerinin olarak kabul etmişler ve onu bütün dünya proleteryasının şarkısı haline getirmişlerdir.

Şimdi de bütün dünya işçileri Eugène Pottier'in anısını saygıyla anıyor. *Enternasyonal* yazarının ka-

rısı ve kızı hayatta olup, tıpkı onun bütün yaşamı boyunca olduğu gibi, yoksulluk içinde yaşıyorlar. Pottier, 4 Ekim 1816'da, Paris'te doğdu. İlk şarkısını bestelediği zaman 14 yaşındaydı; şarkının adı da "Yaşasın Özgürlük!"tü. 1848'de, işçilerin burjuvaziye karşı giriştikleri büyük savaşta, barikatlar arasında döğüşen bir savaşçıydı.

Yoksul bir ailede dünyaya gelmişti Pottier, bütün yaşamı boyunca da yoksul kaldı; önce paketleme işleri, sonra da kumaş üzerine desenler çizerek ekmeğini kazanan bir proleter olarak yaşadı.

1840'tan sonra, Fransa'da yeralan bütün büyük olaylara, Fransa'nın burjuvazisini ve burjuva hükümetini suçlmayan, işçilere birleşme çağrısında bulunan, geri kalmış insanları uyandırmaya çalışan kavga şarkılaryıla karşılık verdi.

O görkemli Paris Komünü günlerinde (1871), Pottier Komün'e üye seçildi. 3.600 oydan 3.352'sini aldı. İlk proleterya hükümeti olan komün'ün bütün etkinliklerine katıldı.

Komün'ün çöküşü Pottier'yi önce İngiltere'ye, sonra da Amerika'ya kaçmak zorunda bıraktı. Ünlü şarkısı, *Enternasyonal, 1871 Haziranı*'nda, denebilir ki, o Kanlı Mayıs yenilgisinin hemen ardından yazılmıştır.

Komün ezilmişti, ancak Pottier'nin *Enternasyonal*'i Komün'ün fikirlerini bütün dünyaya yaydı, şimdi de her zamankinden daha çok, dimdik yaşıyor.

1876'da, sürgündeyken, Pottier, *Amerikan İşçilerinden Fransız İşçilerine* adlı bir şiir azdı. Bu şiirde, Pottier, kapitalizmin boyunduruğu altında yaşayan işçileri, yoksulluklarını, çektikleri ezici zorlukları, sömürülmelerini ve davalarının önünde sonunda zafere ulaşacağına olan inançlarını anlatmaktaydı.

Pottier Fransa'ya dönüp de İşçi Partisi'ne yeniden

katıldığı zaman, Komün'ün üzerinden dokuz yıl geçmişti. Şiirlerinin birinci cildi 1884'de, *Devrim Şarkıları* adını taşıyan ikinci cildi ise 1887'de yayımlandı.

İşçi-şair'in öbür şarkıları ölümünden sonra yayımlanmıştır.

8 Kasım 1887'de, Parisli işçiler, Eugène Pottier'nin cenazesini, kurşuna dizilen Komüncülerin gömülü olduğu Père Lachaise mezarlığına taşıdılar. Polis, kızıl bayrağı ele geçirmek için kalabalığın üzerine vahşice saldırdı. Cenaze alayına büyük bir kalabalık katılmıştı. Her yandan "Yaşasın Pottier!" çığlıkları yükseliyordu.

Pottier yoksulluk içinde öldü. Ama, arkasında, hiç kuşkusuz, insanın kendisinden daha çok yaşayacak bir anıt bıraktı. *Devrim şarkılarını yayanların* en büyüklerinden biriydi. İlk şarkısını bestelediği zaman, sosyalist işçilerin sayısı onu geçmezdi. Şimdi ise Eugène Pottier'nin o tarihî şarkısını on milyonlarca proleter söylüyor.

Pravda, sayı 2, 3 Ocak 1913
İmza: N.L.
Toplu Yapıtlar, Cilt 36,
s. 223-24.

ALMANYA'DA İŞÇİ KOROLARININ GELİŞMESİ

Alman işçi koro dernekleri bu sıralarda bir kutlama olayı yaşadılar: toplam 165.000 üyesi olan bu derneklerde işçi-şarkıcıların sayısı 100.000'e yükseldi. Kadın işçilerin sayısı ise 11.000.

İşçi korolarının, ancak 1907'de düzenli biçimde çıkmaya başlamış, *Arbeiter Sänger Zeitung* adında bir de sürekli yayınları var.

İşçi koro derneklerinin kurulmaya başlaması 1860'lara gider. Leipzig Meslek Eğitim Derneği içinde bir koro bölümü kurulmuştu, üyelerinden biri de August Bebel'di.

Ferdinand Lassalle, işçi korolarının örgütlenmesine büyük önem vermişti. Alman İşçileri Genel Birliği[30] üyeleri, onun ısrarı üzerine, 1863'te Frankfurt

(30) **Alman İşçileri Genel Birliği:** 1863'te, Ferdinand Lassalle'ın da etkin bir biçimde katıldığı, Leipzig'deki işçi dernekleri kongresinde kurulan bir Alman işçileri siyasal örgütü. Birlik, işçi sınıfı hareketi için olumlu bir önem taşımakla birlikte; başkan seçilen Lassalle'ca oportünist bir

am Main'da, Koro Birliği adında bir işçi derneği kurdular. Bu birlik, toplantılarını, bir Frankfurt meyhanesinin karanlık, sigara dumanları içindeki bir arka odasında yapıyordu. Odayı yağ kandilleri aydınlatıyordu.

Birliğin 12 üyesi vardı. Lassalle, bir kez konuşma gezileri sırasında Frankfurt'ta geceledi̇ği zaman, bu 12 işçi-şarkıcı, kendisinin işçi korosuna söz yazması için ötedenberi ısrar ettiği ünlü ozan Herwegh'in bir şarkısını söylemişlerdi kendisine.

1892'de, Sosyalistlere Karşı Yasa'nın[31] kaldırılmasından sonra, Almanya'da 4.300 üyesi olan 180 işçi korosu derneği vardı. 1901'de, bu üye sayısı 39.717'ye, 1907'de 93.000'e, 1912'de de 165.000'e yükseldi. Berlin'de 5.352 üyesi vardı işçi korosu derneklerinin; Hamburg'da 1.628, Leipzig'de 4.051, Dresden'de 4.700, vb.

Fransa'daki işçilerle öbür Latin ülkeleri işçilerinin, ünlü *Enternasyonal*'in yazarı Eugène Pottier'nin (1816-1887) 25. ölüm yıldönümünü nasıl kutladıklarını geçenlerde anlatmıştık.(*)

Sosyalizmi işçi şarkılarıyla yayma işi Almanya'da henüz çok yeni olduğu gibi, Almanya'nın "Junkerler" (toprak ağaları, Yüz Haramiler) hükümeti de, bu gibi eylemlerin karşısına bir sürü aşağılık polisiye engeller çıkarmaktadır.

çizgiye götürülmüştür. Amaçları, genel haklar için kampanyada bulunmak ve parlamenter etkinliği sürdürmekti. Birlik, 1875 yılına kadar yaşamıştır.

(31) **Sosyalistlere-karşı Yasa**, işçi ve sosyalist hareketle savaşmak üzere Bismarck hükümetince 1878'de Almanya'da çıkarılmıştır. Bu yasa tüm Sosyal-Demokrat örgütleri, işçi sınıfı kitle örgütlerini ve işçi basınını yasaklıyordu; sosyalist literatüre el konmuş; Sosyal Demokratlar baskıya uğratılıp sürgüne gönderilmişlerdi. Ne var ki, bu baskılar, faaliyetlerini yasa-dışı çalışma koşullarına uyduran Sosyal-Demokratik Partiyi yıkamadı. Karl Marx ve Friedrich Engels Alman Sosyal-Demokratik Partiye korkunç destekte bulunmuşlardı. 1890'da, hızla artan işçi hareketinin etkisiyle, Sosyalistlere-karşı Yasa kaldırıldı.

(*) Bak, bir önceki yazı-(Yay).

Ancak, insanoğlunu ücretli kölelikten yakın gelecekte kurtuluş üstüne dünyanın bütün büyük kentlerinde, bütün fabrika yakınlarında ve daha da artan bir hızla tarım emekçilerinin kulübelerinde, yürekten proleter şarkılar söylenmesini hiçbir polis baskısı önleyemeyecektir.

3 (16) Ocak'tan sonra yazılmış, ilk kez, 1954'te, Kommunist dergisinin 6. sayısında T. imzasıyla yayınlanmıştır. Toplu Yapıtlar, cilt 36, s. 225-26.

ULUSAL SORUN ÜSTÜNE ELEŞTİREL GÖZLEMLER ADLI YAZIDAN

1. Dil Sorunu Üstüne Liberaller ve Demokratlar

(...-*Çev.)* Niye, çok daha değişik ve çok daha geri kalmış bir ülke olan "koca" Rusya, herhangi bir dile herhangi bir ayrıcalık tanıyarak kendi gelişmesini *kösteklesin?* Doğru olan bunun tersi değil mi, sayın liberaller? Avrupa'ya yetişmek istiyorsa eğer, Rusya, her türlü ayrıcalığa bir an önce, eksiksiz ve kesin bir biçimde son vermek zorunda değil midir?

Eğer bütün ayrıcalıklar ortadan kalkarsa, herhangi bir dilin dayatılmasına son verilirse, bütün Slavlar birbirlerini anlamayı kolaylıkla ve hızla öğrenecekler, ve ortak parlamentoda çeşitli dilden konuşmalar yapılabilceği üstüne o "tüyler ürpertici" düşünceden artık korkmayacaklardır. Ticari ilişkilerin çıkarları açısından belli bir ülkede çoğunluğun

hangi dili bilmesinin kendi *yararına* olacağını ekonomik mübadelenin gerektirimleri belirleyecektir. Bu belirlenme, çeşitli milliyetlerden oluşan bir nüfus tarafından gönüllü olarak benimsenmesi ölçüsünde daha da sağlamlaşacak, demokrasinin daha tutarlı olması, bunun bir sonucu olarak da kapitalizmin çok daha hızlı gelişmesi ölçüsünde bu benimseme olayı hız ve yoğunluk kazanacaktır.

Liberaller bütün siyasal sorunlarda nasıl davranıyorlarsa, dil sorununda da ikiyüzlü bezirgânlar gibi, aynı davranış içindeler: bir ellerini (açıkça) demokrasiye uzatırken, öbür ellerini (arkalarına gizleyerek) feodallere ve polise uzatıyorlar. Ayrıcalıklara karşıyız diye basbas bağırırken, hasıraltından feodalistlerle önce bir, derken öbür ayrıcalıklar için pazarlığa oturuyorlar.

Her türlü liberal-burjuva milliyetçiliği'nin anadoğası böyledir; yalnız (kendi sertliğinden ve Bay Purişkeviçlerle yakınlığından ötürü içlerinde en kötüsü olan) Büyük-Rus milliyetçiliğinin değil, Polonya, Yahudi, Ukrayna, Gürcü milliyetçiliğinin de. "Ulusal kültür" sloganı altında, ister Avusturya'da olsun, ister Rusya'da, bütün ulusların burjuvazisi, *aslında*, işçileri bölme, demokrasiyi iğdiş etme siyasetini gütmekte ve halkların hakları ve özgürlüğü üstüne feodalistlerle pazarlığa oturmaktadırlar.

İşçi sınıfı demokrasisinin sloganı "ulusal kültür" değil, demokrasinin ve dünya işçi sınıfı hareketinin uluslararası kültürüdür. Burjuvazi halkı çeşitli "olumlu" ulusal programlarla aldatmakta devam etsin. Sınıf bilincine sahip işçi, burjuvaziye şöyle cevap verecektir: Ulusal soruna (kapitalist dünyada, bu kâr, hırgür, ve sömürü dünyasında, genelinde, mümkün olabildiği kadar, getirilebilecek) tek bir çözüm vardır, o da tutarlı demokrasi'dir.

Bunun ispatı, Batı Avrupa'da, eski bir kültüre sahip bir ülke olan İsviçre'yle Doğu Avrupa'da, genç bir kültüre sahip bir ülke olan Finlandiya'dır.

İşçi sınıfı demokrasisinin ulusal programı şöyledir: hiçbir ulusa ya da hiçbir dile bir ayrıcalığın kesinlikle tanınmaması; ulusların siyasal kaderlerini kendileri belirlemesi sorununun çözüme ulaştırılması, yani, bunların tam özgürce, demokratik yöntemlerle devlet olarak ayrılmaları; uluslardan birine hangi türden olursa olsun herhangi bir ayrıcalık tanıyacak, ulusların eşitliğini ya da ulusal bir azınlığın haklarını bozacak herhangi bir (kırsal, kentsel ya da kamusal, vs., vs.) hareketi yasadışı ve geçersiz sayacak ve herhangi bir vatandaşın böyle bir hareketi anayasaya aykırı olması nedeniyle ortadan kaldırılması ve bu hareketi yapanların cezalandırılması için istekte bulunma hakkını doğuracak bir anayasa maddesinin hazırlanması.

İşçi sınıfı demokrasisi, çeşitli burjuva partilerinin dil sorunları üzerine çıkardıkları milliyetçi patırtılara karşı, her türlü burjuva milliytçiliğinden farklı olarak şu istekte bulunur: *her türlü* milliyetten işçilerin işçi sendikaları, kooperatifler, tüketim, eğitim vs. örgütleri gibi her türlü işçi sınıfı örgütü içinde koşulsuz birlik oluşturmaları ve tam kaynaşmaları. Ancak bu tür birlik ve kaynaşma, demokrasiyi ayakta tutabilir, uluslararası olan ve gittikçe de o niteliği kazanan sermayeye karşı işçilerin çıkarlarını koruyabilir ve insanoğlunun her türlü ayrıcalıktan ve sömürüden uzakta, yeni bir yaşam tarzına doğru gelişmesine önayak olabilir.

2. "Ulusal Kültür"

Okuyucunun da anlayacağı gibi, *Severnaya Pravda*'daki[32] yazı, ulusal sorunda bir elini feodalistlerle polise uzatan liberal burjuvazinin tutarsızlığını ve oportünizmini göstermek için tikel bir örnekten, yani resmî dil sorunundan kalkıyor. Herkes resmî bir dil sorunu dışında, liberal burjuvazinin, daha başka ilgili konularda da (liberalizmin kendi çıkarları açısından bile) aynı ölçüde ahmaklık, ikiyüzlülük ve hıyanet içinde davrandığını anlar.

Bundan çıkartılacak sonuç nedir? *Her türlü* liberal-burjuva milliyetçiliğin, işçiler arasına bozgunculuk tohumları ekerek proleter sınıf mücadelesine ve özgürlük davasına korkunç zarar verdiği sonucunu mu? Bu burjuva (ve burjuva feodalist) eğilim, "ulusal kültür" sloganı ardına gizlenmiş olduğu için daha da tehlikelidir. Bu ulusal kültür Büyük Rus, Polonya, Yahudi, Ukrayna ulusal kültürü kisvesi altında, Kara Yüzler ile rahipler kadar, *her* ulusun burjuvazisi de kendi kirli işlerini ve gerici eylemlerini sürdürmektedirler.

Marksist açıdan, yani sınıf mücadelesi açısından bakıldığı zaman ve sloganlar, anlamsız "genel ilkeler", açıklama ve sözlerle değil, sınıfı çıkarları ve politikaları ile karşılaştırıldığı zaman, bugünkü ulusal yaşamdaki gerçeklerin ne olduğu görülebilir.

Ulusal kültür sloganı burjuva (hattâ, çoğu zaman bir Yüz Harami ve papaz) aldatmacasıdır. Bizim sloganımızsa şudur: demokrasinin ve dünya işçi sınıfı hareketinin uluslararası kültürü.

Burda, Bundcu[33] Bay Liebman kavgaya girişerek,

---

(32) **Severnaya Pravda** (Kuzey'in Hakikati): Yasal Bolşevik, günlük bir gazete olan **Pravda**'nın başlıklarından biri.

(33) **Bundçu:** 1897'de kurulan Litvanya, Polonya ve Rusya Genel Yahudi İşçi Sendikaları başlığının kısaltılmış biçimi, Bund'un bir üyesi. Başlıcalıkla,

şu öldürücü söylevle beni aklınca perişan ediyor:

"Ulusal kültürle hiç ilgisi olmayan biri bile uluslararası kültürün ulusal-olmayan (ulusal bir biçimden yoksun) bir kültür olmayacağını bilir; Rus, Yahudi ya da Polonyalı olmayan, saf bir kültürün ulusal-olmayan bir kültür olması, saçmadır; uluslararası fikirler, ancak işçinin kendi konuştuğu dile ve içinde yaşadığı somut ulusal koşullara uyarlandığı zaman işçi sınıfına çekici gelebilir; işçi kendi ulusal kültürüne ve onun gelişmesine yabancı kalamaz, çünkü kendi ulusal kültürü yoluyla, ancak ve ancak o yolla demokrasinin ve dünya işçi sınıfı hareketinin uluslararası kültürü içinde yer alabilir. Herkesin bildiği şey bu, ama V.İ. hepsine kulak tıkıyor..."

Benim getirdiğim Marksist tezi çürütecek şu tipik Bundcu kanıtlara, isterseniz, bir göz atalım lütfen. "Ulusal sorunla yakından ilgili" birinin o kendinden çok emin havası içinde, bu Bundcu kalkmış, sıradan burjuva görüşleri "herkesin bildiği" aksiyomlarmış gibi sunuyor bize.

Doğru, sevgili Bundçu, uluslararası kültür ulusal olmayan kültür değildir. Öyle olduğunu da kimse söylemedi. Ne Polonya, ne Yahudi, ne de Rus, vs., "saf" bir kültür olabileceğini kimse söylemedi. Bir takım boş lâfları peşpeşe sıralamanızdaki neden, okuyucunun dikkatini çelmek ve konuyu lâf kalabalığına getirmek.

Demokratik ve sosyalist kültür *ögeleri*, gelişmemiş biçimde de olsa, *her* ulusal kültürde vardır, çünkü, *her* ulusta, ezilen ve sömürülen kitleler vardır ve onların içinde bulundukları yaşam koşulları ister

Rusya'nın batı kesimindeki yarı-proleter unsurları biraraya getirmişti. 1921 Mart'ta, üyelerinin kendi isteği üzerine, Bund dağıldı.

istemez demokrasi ve sosyalizm ideolojisinin doğmasına yol açar. Ama *her* ulusta aynı zamanda (çoğunlukla gerici ve papaz kültürü niteliğinde), yalnızca "öğeler" halinde değil, ama *egemen* kültür biçimi olarak, bir burjuva kültürü de vardır. Bundan dolayı, genel "ulusal kültür" toprak ağalarının, papazların ve burjuvazinin kültürüdür. Bir Marksist için bir başlangıç ilkesi olan bu temel hakikat, bir Bundcu tarafından arkaplana itilmiş, lâf kalabalığına "boğulmuş"; yani kendisi, sınıflararası uçurumu okuyucuya gün ışığına çıkararak açıklayacak *yerde*, onu gözlerden kaçırmıştır. Bundçu, bütün çıkarları, sınıfsal olmayan bir kültür inancının yayılmasına dayanan bir burjuva gibi hareket etmiştir aslında.

"Demokrasinin ve dünya işçi sınıfı hareketinin ulusararası kültürü" sloganını ileri sürerken, *her* ulusal kültürden sadece demokratik ve sosyalist olan öğeleri almıyoruz; *sırf ve kesinlikle*, her ulusun burjuva kültürü ve burjuva milliyetçiliğiyle bir karşıtlık taşıdığı için alıyoruz. Hiçbir demokrat, hele hiçbir Marksist, bütün dillerin eşitlik içinde olması gerektiğini yadsımaz; "kendi" burjuvaziyle kendi anadilinde bir tartışmaya girmesi ve kendi köylüsü ve küçük burjuvaziyle birlikte papazlığa karşı, burjuvaziye karşı fikirleri savunması gerektiğini de yadsımaz. Kendiliğinden açıktır bu, gelgelelim, Bundçu bu tartışma götürmez doğrulardan, tartışma konusunu, yani asıl noktayı gözardı etmek için yararlanıyor.

Sorun şurdadır, bir Marksist'in ulusal kültür sloganını doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak ileri sürmesine izin verilebilir mi, yoksa bir Marksist, "taşıdığı" bütün yerel ve ulusal çizgiler içinde, işçilerin *enternasyonalizmi*'ni bütün dillerde savunarak, ulusal kültüre karşı mı çıkmalıdır?

"Ulusal Kültür" sloganının anlamı, onu "o yolla

uluslararası bir kültüre varma anlamında yorumlamaya çalışan" bir takım küçük aydınların iyi niyetine ya da kararlı sözlerine bağlı değildir. Olaya bu biçimde bakmak çocuksu bir öznelcilik olur.

Ulusal kültür sloganının anlamı, belli bir ülkede ve dünyanın bütün ülkelerinde bütün sınıfların nesnel çizgileriyle belirlenir. Burjuvazinin ulusal kültürü bir *olgudur* (tekrar edelim, burjuvazi her yerde toprak sahipleriyle ve papazlarla pazarlığa oturur). İşçilerin beynini uyuşturan, onları burjuvazinin peşine takmak için serseme çevirip işçiler arasındaki birliği bozan o saldırgan burjuva milliyetçiliği, günümüzün temel olgusu budur işte.

Kim proleteryaya hizmet için çalışıyorsa, bütün ulusların proleteryasını birleştirmesi, ister *yerli*, ister yabancı, burjuva milliyetçiliğiyle yılmadan mücadele etmesi gerekir. Ulusal kültür sloganını savunan bir kimsenin yeri, Marksistler arasında değil, milliyetçi küçük burjuvalar arasındadır.

Somut bir örnek. Bir Büyük-Rus Marksisti, ulusal, Büyük-Rus kültürü sloganını kabul edebilir mi? Hayır, edemez. Kabul eden kimse, Marksistlerin değil, milliyetçilerin yanında saf tutmuş olur. Bizim görevimiz, egemen, Kara Yüzler ve burjuva Büyük-Rus ulusal kültürüyle savaşmak ve özellikle enternasyonalist bir ruhla ve öbür ülkelerin işçileriyle yakın bir ittifak içinde, kendi demokratik ve işçi sınıfı hareketi tarihimizde varolan filizleri geliştirmektir. Sen kendi Büyük-Rus toprak ağalarınla ve burjuvazinle savaş, enternasyonalizm adına onların "kültürü"yle savaş ve savaşırken de, istersen, Purişkeviçlerle Struve'lerin o özel çizgilerine "uy", senin görevin bu, yoksa, ulusal kültür sloganını vaazetmek ya da hoşgörüyle karşılamak değil.

Aynı şey, en çok ezilmiş ve kıyıma uğramış bir

ulus olan Yahudiler için de geçerlidir. Yahudi ulusal kültürü, hahamların ve burjuvazinin kültürüdür, düşmanlarımızın sloganıdır. Ancak, tümüyle Yahudi kültüründe ve Yahudi tarihinde başka öğeler de vardır. Dünyada on buçuk milyon Yahudinin yarısından çoğu, *zorla* bir kast düzeni içinde tutuldukları Galiçya ve Rusya gibi geri ve yarı-barbar ülkelerde yaşamaktadır. Öbür yarısı ise uygar dünyada yaşamaktadır, ve orda Yahudiler bir kast olarak ayrılmamışlardır. Orda Yahudi kültürünün dünyaca ilerici, büyük özellikleri açıkça ortadadır: enternasyonalizmi, zamanın ilerici hareketleriyle özdeşlik içinde oluşu (demokratik ve proleter hareketlerde yeralan Yahudilerin yüzdesi, nüfusun içindeki Yahudilerin yüzdesinden çok daha yüksektir her yerde).

Kim, dolaylı ya da dolaysız bir biçimde, Yahudi "ulusal kültürü" sloganını (her ne kadar iyi niyetle olursa olsun) ortaya atıyorsa, proleteryanın bir düşmanıdır, Yahudi halkı arasıdaki *kastla* bağıntılı ve modası geçmiş ne varsa hepsinin bir savunucusudur; hahamlarla burjuvazinin bir suç ortağıdır. Öte yanda, Rus, Litvanyalı, Ukraynalı gibi öbür işçilerle birlikte uluslararası Marksist örgütlerde birarada kaynaşmış ve işçi sınıfı hareketinin uluslararası kültürünü yaratmada (gerek Rusça, gerek İbranice) katkılarda bulunmuş Yahudi Marksistler, işte bu Yahudilerdir ki, Bundçu ayrılıkçılığına rağmen, "ulusal kültür" sloganıyla savaşta Yahudiliğin en iyi geleneklerini ayakta tutmaktadırlar.

Burjuva milliyetçiliği ve proleterya enternasyonalizmi, bütün bir kapitalist dünyadaki iki büyük sınıf kampına karşılık veren, birbirine düşman iki uzlaşmaz slogan olup, ulusal sorun konusundaki *iki* politikayı (yo, iki dünyagörüşünü) ifade ederler. Ulusal kültür sloganını savunmakla ve "kültürel-ulusal

özerklik" adını verdikleri bütün bir uygulama programını buna dayandırmakla, Bundçular, *aslında*, işçiler arasında burjuva milliyetçiliğine alet olmaktadırlar.

3. Milliyetçi "Özümleme" Umacısı

Özümlenme sorunu,yani ulusal çizgilerin yitirilerek, bir ulusun bir başka ulus içinde erimesi sorunu, Bundcularla yandaşlarındaki milliyetçi dalgalanmaların ne gibi sonuçları olacağını çok çarpıcı bir biçimde görmemize olanak verir.

Bundçuların bilinen kanıtlarını, daha doğrusu, oyunlarını, olduğu gibi bize aktarmaya çalışıp tekrar eden Bay Liebman, her türlü milliyetten işçilerin belli bir ülkenin birleşik işçi örgütleri içinde birleşip kaynaşmaları gereğini "eski özümleme hikâyesi" olarak nitelendiriyor (bakınız, *Severnaya Pravda*'daki yazının son paragrafı).

Severnaya Pravda'daki yazının son paragrafı üzerinde bir yorum yapıyor ve şöyle diyor Bay F. Liebman, "yani sonunda bir işçiye hangi milliyetten olduğunu soracak olursanız, "ben bir Sosyal-Demokrat'ım" diye cevap vermesi gerekiyor."

Bizim Bundçu, bunu yaptığı nüktenin en canalıcı noktası olarak görüyor. Oysa, tutarlı demokratik ve *Marksist* bir sloganla *bir tutulmaya* kalkışılan "özümleme"yle ilgili *bu tür* nükteler yaparak bağırıp çağırmakla aslında büsbütün kendini ele vermektedir.

Kapitalizm, gelişmesi sırasında, ulusal sorunla ilintili iki tarihsel eğilim gösterir. Birincisi, ulusal yaşamın ve ulusal hareketlerin uyanışı, her türlü ulusal baskıya karşı mücadele ve ulusal devletlerin kurulmasıdır. İkincisi, her türlü uluslararası ticaretin artan bir hızla gelişmesi, ulusal sınırların aşılması,

sermayede, genel olarak ekonomik yaşamda, siyasette, bilimde, vs. uluslararası birliğin kurulmasıdır.

Her iki eğilim de kapitalizmin evrensel bir yasasıdır. Önceki, kapitalizm daha gelişmeye başlarken egemen olan eğilimdir, sonraki ise, sosyalist topluma doğru dönüşüm içinde bulunan olgunlaşmış kapitalizmin ayırdedici özelliğini oluşturur. Marksist ulusal program her iki eğilimi de gözönüne alarak, ilkin, ulusların ve dillerin eşitliğini ve bu bakımdan hiçbir ayrıcalığa göz yumulamayacağını (ayrıca, daha sonra ele alacağımız, ulusların kendi kaderlerini kendileri tayin etmek hakkını), ikinci olarak da, enternasyonalizm ilkesini ve en arınmış biçimiyle de olsa, burjuva milliyetçiliğinin proleteryaya bulaştırılmasına karşı hiç ödün verilmeksizin mücadeleyi savunur.

O zaman şu soru çıkıyor ortaya: acaba neyi kastederek "özümleme"ye karşı çığlıklar yükseltiyor bizim Buntçu? Ulusların ezildiğini, ya da belirli bir ulusun *ayrıcalıklar* taşıdığını kastediyor *olamaz*, çünkü, "özümleme" sözcüğü kesinlikle uymuyor buraya, çünkü, ister ayrı ayrı, ister resmî, birleşik bir bütün halinde olsun, bütün Marksistler, uluslara karşı uygulanacak en ufak şiddeti, ulusların ezilmesini ve eşitsizliğini son derece kararlı ve açık bir biçimde mahkum etmişlerdir, kaldı ki, Bundçunun saldırıya geçtiği bu genel Marksist düşünce, *Severnaya Pravda*'da en etkili bir biçimde dile getirilmiştir.

Hayır, kaçamak yapmak olanaksız burda. "Özümleme"yi mahkum ederken, Bay Liebman, *ne* şiddeti, *ne* eşitsizliği, *ne* de ayrıcalıkları geçiriyor aklından. Şiddet ve eşitsizlik de çıktıktan sonra, özümleme kavramında geriye ne kalıyor o zaman, hiçbir şey mi?

Hayır, kuşkusuz, geriye kalan birşey var, o da kapitalizmin ulusal sınırları aşma, ulusal ayrılıkları

ortadan silme ve ulusları *özümleme* eğilimi; işte her geçen gün kendini çok daha güçlü bir şekilde belli eden bu eğilim, kapitalizmden sosyalizme dönüşümün en büyük itici güçlerinden biridir.

Ulusların ve dillerin eşitliğini kabul etmeyen ve savunmayan, her türlü ulusal baskı ve eşitsizliğe karşı savaşmayan bir kimse, Marksist değildir; demokrat bile değildir. Hiç kuşku götürmez bu. Ancak şu da hiç kuşku götürmez ki, başka ulustan bir Marksisti "bir özümleyici" olmakla suçlayan sözde bir Marksist de, *milliyetçi bir küçük burjuva*'dan başka bir şey değildir. Bütün Bundçular ile (az sonra göreceğimiz) L. Yurkeviç, Donstov ve Şir gibi Ukraynalı milliyetçi-sosyalistlerin hepsi bu çirkin insan kategorisi arasında yer alırlar.

Bu milliyetçi küçük burjuvaların sahip oldukları görüşlerin ne denli gerici olduğunu somut bir şekilde göstermek için, üç türlü olgudan sözedeceğiz.

"Özümleyici" olmakla en çok Rus ortodoks Marksistlere bağırıp çağıranlar, genel olarak, Rusya'daki Yahudi milliyetçiler, özel olarak da, Bundçulardır[34]. Ne var ki, daha önce sözü edilen rakamların da gösterdiği gibi, bütün dünyadaki on buçuk milyon Yahudi'nin, *yaklaşık olarak yarısı*, "özümlenme"ye elverişli koşulların *en güçlü olduğu uygar* dünyada yaşamakta, oysa, (Rus ve Polonyalı) Purişkeviç'lerin çizmesi altında ezilen, Rusya ve Galiçya'daki mutsuz, ezik, yoksul Yahudiler, "özümlenme" koşullarının *en az* hüküm sürdüğü, ayrılıkçılığın en çok olduğu, hattâ, "oturma bölgeleri"nin[35], bir *numerus clausus*'un

---

(34) **Bundçu:** 1897'de kurulan Litvanya, Polonya ve Rusya Genel Yahudi İşçi Sendikaları başlığının kısaltılmış biçimi, Bund'un bir üyesi. Başlıcalıkla, Rusya'nın batı kesimindeki yarı-proleter unsurları biraraya getirmişti. 1921 Mart'ta, üyelerinin kendi isteği üzerine, Bund dağıldı.

(35) **Oturma Bölgesi:** Çarlık Rusyası'nda Yahudiler'in sürekli kalmaları için izin verilen bölgeler.

[36] olduğu ve Pruşkeviç rejiminin daha başka sevimli özelliklerine rastlandığı bir yerde yaşamaktadırlar.

Uygar dünyadaki Yahudiler bir ulus oluşturmazlar, çoğunlukla özümlenmişlerdir, diyor Karl Kautsky ile Otto Bauer. Galiçya ve Rusya'daki Yahudiler de (kabahatlerinden değil, Purişkeviç'ler yüzünden) bir ulus oluşturmazlar, hâlâ bir *kast* halinde yaşarlar buralarda. Yahudilik tarihiyle ister istemez ilgili olan ve yukarda sözü edilen olguları gözönünde tutan biri için tersi düşünülemez bir yargıdır bu.

Bu olgular neyi gösterir? Şunu gösterir: tarihin akışını tersine çevirmeye kalkışarak, Rusya ve Galiçya'da yeralan koşulları Paris ve New York'ta yeraldırmak yerine, bunun tam tersini yapmak isteyenler, "özümlenme"ye karşı gürültü çıkaracak olan, küçük burjuva Yahudi gericilerdir aslında.

Bugünkü ileri kapitalizm koşulları altında ulusların özümlenmesi genel sürecinin hangi ölçeklere ulaştığına ilişkin bir fikir edinebilmek için, söz gelişi, Amerika Birleşik Devletleri göç istatistiklerine bakmak gerekir. 1891 ile 1900 arasındaki on yılda, Avrupa'dan 3.700.000 insan oraya göçmüş, 1901'den 1909'a kadar dokuz yıl içinde de 7.200.000. 1900 sayımına göre ise, Birleşik Devletler'de kaydedilen yabancı sayısı 10.000.000'un üzerinde. Aynı sayıma göre, 78.000 Avusturyalı, 136.000 İngiliz, 20.000 Fransız, 480.000 Alman, 37.000 Macar, 425.000 İrlandalı, 182.000 İtalyan, 70.000 Polonyalı, 43.000 İsveçli, 166.000 de (çoğu Yahudi) Rusya'dan insanın yaşadığı New York eyaleti, ulusal ayrılıkları öğütmektedir. New York'ta büyük çapta, ulusalararası bir ölçekte yer alan bu şey, *her* büyük kentte ve sanayi şehrinde

[36] **Numerus clausus:** Çarlık Rusyası'nda Yahudilerin ikinci ve daha yüksek derecede eğitim kurumlarına, fabrika ve resmi daire ve meslek kurumlarına alınmaları için konmuş sayısal bir kısıtlama.

görülebilir.

Milliyetçi önyargılara saplı kalmayan bir kimse, ulusların kapitalizm tarafından özümlenmesinin çok büyük bir tarihsel ilerleme anlamına geldiğini bir takım uzak yerlerde, özellikle Rusya gibi geri kalmış ülkelerde gerikafa ulusal tutuculuğun yıkılması demek olduğunu görmeden edemez.

Rusya'yı ve Büyük Rusların Ukraynalılara olan tavrını ele alalım. Geçtik Marksistlerden, her demokrat, Ukraynalıların inanılmaz biçimde aşağılanmasına şiddetle karşı çıkarak, tam bir eşitlik tanınmasını isteyecektir. Ama, bugünkü tek bir devletin sınırları içinde varolan Ukrayna proleteryası ile Büyük-Rus proleteryası arasındaki ittifak ve bağların *zayıf düşürülmesi*, hem sosyalizme doğrudan doğruya ihanettir, hem de Ukraynalıların burjuva "ulusal hedefleri" açısından *bile* alınsa, budalaca bir politikadır.

Kendini bir "Marksist" sayan Bay Lev Yurkeviç (zavallı Marx!) bu budalaca politikaya bir örnektir. 196'da, diye yazıyor Bay Yurkeviç, Sokolovski (Basok) ile Lukaşeviç (Tuçapski), Ukrayna proleteryasının bütünüyle Ruslaştığını, ayrı bir örgüte gerekleri olmadığını iddia etmişlerdir. Bay Yurkeviç, *konunun kendisiyle* ilgili tek bir olguya değinmeksizin, böyle bir şey dedikleri için ikisinin de üstüne saldırıyor ve en bayağı, en budalaca, en gerici bir milliyetçilikle, böyle bir şeyin "ulusal pasiflik", "ulusu inkâr" olduğunu, bu adamların "Ukraynalı Marksistler"in bölünmelerine(!!) yol açtıklarını, vs., isterik bir şekilde haykırıyor. Bugün "İşçiler arasında bir Ukrayna Ulusal bilincinin gelişmiş olması"na rağmen, işçilerin azınlığının "ulusal bir bilince sahip olduğu"nu, çoğunluğunun sa, "hâlâ Rus kültürünün etkisi altında bulunduğunu" söyleyerek bizi inandırmaya çalışıyor Bay Yur-

keviç. Bizim de görevimiz, diye açıklıyor bu milliyetçi küçük-burjuva, "kitlelerin peşinden gitmek değil, kitleleri peşimizden sürüklemek, onlara ulusal hedeflerini *(natsionalna sprava)* göstermek" *(Dzvin,*[37] s. 89).

Bay Yurkeviç'in bu kanıtı, tümüyle burjuva-milliyetçi bir kanıttır. Hattâ, gerek Ukrayna için eşitlik ve özerklik isteyen, gerekse bağımsız bir Ukrayna devleti isteyen burjuva milliyetçilerin bakış açısından bile bu kanıt olayı temizlemez. Ukraynalıların kurtuluş çabalarına, Büyük-Rus ve Polonyalı toprak ağaları ile bu her iki ulusun burjuvazisi karşı çıkmıştır. Bu sınıflara diretebilecek toplumsal güç hangisidir? Yirminci yüzyılın başları bu soruya somut bir yanıt getirmiştir: bu güç, demokratik köylülüğü de peşisıra sürükleyen işçi sınfından başkası değildir. Kazanacağı zaferle ulusal baskıya temelinden son verecek olan gerçek demokratik gücü bölmeye ve böylece zayıf düşürmeye uğraşmakla, Bay Yurkeviç, yalnız genel olarak demokrasinin çıkarlarına değil, ama aynı zamanda, kendi ülkesi Ukrayna'nın da çıkarlarına hıyanet etmektir. Büyük Rus ve Ukrayna proleteryası birlik içinde hareket ederse, özgür bir Ukrayna *mümkün* olabilir ancak; böyle bir birlik olmaksızın, sözkonusu bile değildir.

Ancak Marksistler, burjuva-ulusal bakış tarzının sınırları içinde kalmazlar. Son yıllarda, Güney'de, yani Ukrayna'da, yüzbinlerce köylü ve işçiyi Büyük Rusya'dan kapitalist çiftliklere, madenlere ve kentlere doğru çeken, belirgin, hızlı bir ekonomik gelişme sürecinin yer aldığı görülmektedir. Büyük Rus ve Ukrayna proleteryasının, bu sınırlar içinde, "özümlenmekte, oluşu", tartışılmaz bir olgudur. *Bu* olgu, *hiç*

(37) **Dzvin** (Çan): 1913'ten 1914'e kadar Ukrayna'da, Kiev'de yayınlanmış, Menşevik yanlılarının yalık yasal milliyetçi dergileri.

kuşkusuz, ilerici bir nitelik de taşımaktadır. Büyük Rusya'nın ya da Ukrayna'nın uzak köşelerine yerleşmiş, cahil, tutucu mujiklerin yerine, kapitalizm, o kendi yaşam koşullarından ötürü, ister Büyük-Rus, ister Ukraynalı olsun, darkafalılığı yıkıp atan proleteri getirmektedir. Büyük Rusya ile Ukrayna arasında ilerde bir devlet sınırı olacağını varsaysak bile, Büyük Rus ve Ukraynalı işçilerin "özümlenişi"nin tarihsel açıdan taşıyacağı ilerici nitelik, Amerika'da ulusların bir arada erimelerinde yatan ilerici nitelik kadar olacaktır en az. Ukrayna ve Büyük-Rusya özgürleştikçe, kapitalizmin gelişmesi, *daha yaygın ve daha hızlı* bir biçimde gerçekleşecek; kapitalizm, *bütün* ulusların, devletin bütün bölgelerinin ve (eğer Rusya Ukrayna'ya komşu bir devlet olsa idi) bütün komşu devletlerin işçi kitlelerini çok daha büyük güçle kentlere, madenlere ve fabrikalara doğru çekecektir.

Bay Lev Yurkeviç, Ukrayna ulusal davasının (*sprava*) bugünkü başarısı uğruna iki ulusun proleteryasının karşılıklı alışverişinden, kaynaşmasından ve özümlenmesinden elde edilecek kazanımları gözden çıkarmakla, tam bir burjuva gibi, hem de kısa görüşlü, dar kafalı, ahmak bir burjuva gibi, yani bir küçük burjuva gibi davranmaktadır. Ulusal dava önce gelir, proleter dava sonra, diyor burjuva milliyetçiler; Yurkeviçler, Donstovlar ve benzeri sözde Marksistler de onların ardından bunu tekrar ediyorlar. Bizse diyoruz ki, proleter dava önce gelir, çünkü, bu dava yalnız emeğin ve insanlığın değil ama, demokrasinin de kalıcı ve temel çıkarlarını korur; demokrasi olmadan ise, ne özerk, ne de bağımsız bir Ukrayna düşünülebilir.

Bay Yurkeviç'in kanıtlarında göze çarpan, son derece milliyetçi cevherlerle yüklü bir başka nokta da

şu: diyor ki, Ukraynalı işçilerin azınlığı ulusal bilincine sahip, "çoğunluğu hâlâ Rus kültürünün etkisi altında" *(bilşist perebuvaye şçe pid vplyom rosiiskoi kultury).*

Proleteryadan söz ederken, bir bütün olarak Ukrayna kültürünün bir bütün olarak Büyük Rus kültürünün karşısına konması, burjuva milliyetçiliğinin yararına proleteryanın çıkarlarının feda edilmesi olan büyük bir hıyanettir.

Her modern ulusta iki ulus vardır, diyoruz biz bütün milliyetçi-sosyalistlere. Her ulusal kültürde iki ulusal kültür yatar. Bir, Purişkeviçlerin, Guçkovların ve Struvelerin Büyük Rus kültürü vardır; bir de, Çernişevski ile Plehanov adlarında tipikleşen Büyük Rus kültürü. *Aynı iki* kültür, Ukrayna'da olduğu gibi, Fransa'da, Almanya'da, İngiletre'de, ve Yahudiler arasında da, vs., vardır. Eğer Ukraynalı işçilerin çoğunluğu Büyük Rus kültürünün etkisi altında ise, çok da iyi biliyoruz ki, Büyük Rus demokrasi ve Sosyal Demokrasi fikirleri kadar, Büyük Rus papaz ve burjuva kültürü de bu işçiler üzerinde etki yapmaktadır. Bu ikinci tür kültürle savaşırken, Ukraynalı *Marksist*, birincisini hep göz önüne alarak, kendi işçilerine şöyle diyecektir: "Siyasal bilinçli Büyük Rus işçileriyle, onların edebiyatlarıyla ve fikirleriyle karşılıklı ilişki kurabilmek için her türlü fırsatı gözetmemiz, ondan yararlanmamız, ve onu sonuna değin geliştirmemiz gerekir; gerek Ukrayna, gerekse Büyük Rus işçi sınıfı hareketinin temel çıkarları bunu istemektedir."

Eğer Ukraynalı bir Marksist, Büyük Rus zorbalara karşı duyduğu *son derece haklı ve doğal* nefretin birazcığını, yabancılık duyma biçiminde bile olsa, Büyük Rus işçilerinin proleter davası ile proleter kültürüne bulaştıracak olursa, o zaman, böyle bir Mark-

sist, burjuva milliyetçiliği batağına saplanmış olur. Aynı biçimde, bir Büyük Rus Marksisti de, Ukraynalılar için tam eşitlik istenmesini ya da Ukraynalıların bağımsız bir devlet kurma *hakları* olduğunu bir an için bile olsa, aklından çıkarırsa, yalnız burjuva değil, ama Yüz Haramiler milliyetçiliğine dizboyu batmış olur.

Büyük Rus ve Ukraynalı işçiler, birlikte iş görmeli ve tek bir devlet olarak yaşadıkları sürece, çok sıkı bir örgütsel birlik içinde hareket etmeli, proleter hareketin ortak ya da uluslararası kültürüne kendilerini yöneltmeli, bu arada dil sorunu konusunda yürütülen propaganda ile bu propagandanın taşıdığı yerel ya da ulusal *ayrıntılar* konusunda son derece hoşgörüyle davranmalıdırlar. Marksizmin kesin buyruğudur bu. Bir ülkenin işçilerini öbür ülkelerin işçilerinden ayırmak için yapılan bütün girişimler, Marksist "özümleniş" üzerine saldırılar, ya da proleterya sözkonusu olduğunda, bir bütün halinde bir ulusal kültürü bir bütün halindeki bir başka ulusal kültürle karşı karşıya koyma çabaları, bütün bu tür girişimler, amansızca mücadele edilmesi zorunlu olan, *burjuva* milliyetçiliğidir.

Ekim-Aralık 1913'te yazılmış;
Kasım-Aralık 1913'te,
Prosveşçeniye dergisinin
10, 11 ve 12. sayılarında,
V. Ilyin imzasıyla yayınlanmıştır.
Toplu Yapıtlar, cilt 20, s. 20-33.

BÖLÜM: XXXII

ZORUNLU BİR RESMİ DİLE GEREK VAR MI?

Liberaller, hiç değilse *ilk*okullarda ana dilde öğretim yapılması hakkını tanımalarıyla gericilerden ayrılıyorlar. Ama, zorunlu bir resmî dilin gerekli olduğu konusunda onlarla yine aynı yere geliyorlar.

Zorunlu bir resmî dil ne demektir? Pratikte, Rusya nüfusunda bir *azınlık* oluşturan Büyük Rusların dilinin, Rusya'daki nüfusun geri kalan kesimine dayattırılması demektir. Her okulda, resmî dli öğretimi *zorunlu* olmalıdır. Bütün resmî yazışmalar, yöresel dilde değil, resmî dilde yürütülmelidir.

Zorunlu bir resmî dili savunanlar hangi nedenlere dayanarak onun gerekli olduğunu haklı göstermek isteyeceklerdir?

Yüz Haramiler'in "kanıtı", pek tabii, kesin. Diyorlar ki, "avcun içinden kaçırmamak" için, Rus olmayan ne kadar insan varsa hepsini sopayla yönetmek gerekir. Rusya bölünmezliğini korumalı ve bütün halklar Büyük Ruslar'ın yönetimine boyun eğmelidir, çünkü, Rus ülkesini kurup birleştirenler Büyük Ruslar'dır. Egemen sınfın dili, bu nedenle, zorunlu resmî

dil olmalıdır. Rusya'da tüm nüfusun yaklaşık olarak yüzde 60'ının konuştuğu "yöresel ağızlar"ın yasaklanmış oluşu, Purişkeviçleri burda ilgilendirmemektedir bile.

Liberallerin tutumu ise çok daha "kültürlü" ve "ince". Ana dilinin belirli sınırlar içinde (örneğin, ilkokullarda) kullanılmasından yanalar. Ama, aynı zamanda, "kültür"ün çıkarları bakımından, "birleşik" ve "bölünmez" Rusya'nın çıkarları bakımından, vs. gerekli olduğunu söyledikleri zorunlu bir resmî dili de savunuyorlar.

"Devlet, kültürel birliğin bir doğrulanışıdır... Resmî bir dil, devlet kültürünün asli bir bileşkenidir... Devlet, otorite birliği üzerine kurulu olup, resmî dil bu birliğin bir aracıdır. Resmî dil, devletin bütün öbür biçimleri kadar, zorunlu ve zorlayıcı güce sahiptir...

Rusya eğer birleşik ve bölünmez olarak kalacaksa, Rus edebî dilinin siyasal plandaki yeri üzerinde kararlılıkla durmalıyız."

Resmî bir dilin gerekliliği üstüne bir liberalin tipik felsefesi budur işte. (...-*Çev.)*

Rusça büyük ve güçlü bir dildir, diyor liberaller. Rusya'nın sınır bölgelerinde yaşayan herkes bu büyük ve güçlü dili bilsin istemez misiniz? Rus dilinin Rus olmayan edebiyatı zenginleştireceğini, büyük kültür hazinelerini yanıbaşlarına getireceğini nasıl olur da göremezsiniz?

Biz, bunların hepsi doğudur, baylar, diye cevap veriyoruz liberallere. Turgenyev'in, Tolstoy'un, Dobrolyubov'un ve Çernişevski'nin dilinin büyük ve güçlü bir dil olduğunu sizlerden daha iyi biliyoruz. Herhangi bir ayrım gözetmeksizin, Rusya'da yaşayan bütün ulusların ezilen sınıfları arasında en yakın karşılıklı ilişkilerin ve kardeşçe birliğin kurulmasını biz sizden çok istiyoruz. Kaldı ki, pek tabii Rusya'da oturan

her insanın büyük Rus dilini öğrenebilmesinden yanayız.

Bizim istemediğimiz tek şey, *baskı* öğesi. İnsanların sopayla cennete sokulmasını istemiyoruz; "kültür"e ilişkin ne denli güzel sözler söylerseniz söyleyin, *zorunlu* bir resmî dil, baskıyı, sopa kullanmayı gerektirir. Bizler, Rusya'da kapitalizmin gelişmesinin, genel olarak da toplumsal yaşamın kendi akışının, bütün ulusları biraraya getireceğine inanıyoruz. Yüz binlerce insan Rusya'nın bir ucundan öbür ucuna taşınmakta, farklı milliyetten insanlar birbirine karışmaktadır; ulusal tutuculuk ve ayrıklık ister istemez ortadan kalkacaktır. Kendi yaşam ve çalışma koşulları dolayısıyla Rus dilini öğrenme gereğini duyacak olanlar, hiç zor karşısında kalmadan öğreneceklerdir bu dili. Ne var ki, baskı (sopa) tek bir sonuç verir ancak: büyük ve güçlü Rus dilinin öbür ulusal topluluklar arasında yaygınlaşmasını köstekler, en önemlisi de, uzlaşmazlıkları sivriltir, bir milyon yeni sürtüşmeye yol açar, alınganlık ve karşılıklı anlaşmazlıkları arttırır, vs.

Kim ister böyle bir şeyi? Ne Rus halkı ister, ne de Rus demokratlar. "Rus kültürü ve devletinin yararına" bile olsa, *hiçbir türlü* ulusal baskıyı kabul etmezler. Onun için Rus Marksistleri diyorlar ki, *hiçbir* zorunlu resmî dil olmamalı, öğretimin her türlü yörel dil içinde yapılacağı okullar halka sağlanmalı, herhangi bir ulusa ayrıcalık tanınışını ve ulusal azınlıkların haklarının herhangi bir biçimde ortadan kaldırılışını geçersiz kılacak temel bir yasa anayasa kapsamı içine alınmalıdır.

Proletarskaya Pravda, sayı 14(32),
18 Ocak 1914
Toplu Yapıtlar, cilt 20, s. 71-73.

TÜM RUSYA İŞÇİ, ASKER VE KÖYLÜ TEMSİLCİLERİ SOVYETİ ÜÇÜNCÜ KURULTAYI KAPANIŞ KONUŞMASI'NDAN 18(31) Ocak 1918

Emekçilerin, yönetim konusunda daha önceden hiçbir deneyleri yok kuşkusuz, ama bu korkutmuyor bizleri. Muzaffer proleterya, bugün bir kamu mülkiyeti haline gelmiş olan toprağı kendi gözetiminde bulundurduğu gibi, yeni üretimi ve tüketimi de sosyalist doğrultuda örgütleyecek güçtedir. Eski günlerde, insanoğlu dehası, insan beyni, sadece bir kesim insana teknolojinin ve kültürün meyvelerini vermek, öbürlerini ise en asli şeylerden, yani eğitim ve gelişmeden yoksun bırakmak üzere yaratımda bulunuyordu. Bilimin bütün harikaları ile kültürel bütün kazanımlar bundan böyle bütün bir ulusun olup, insan beyni ile insanoğlu dehası artık baskı ve sömürü aracı olarak kullanılmayacaktır. Bundan eminiz, o halde, tarihsel görevlerin bu en büyüğünü yerine getirmek için kendi-

mizi ona adayıp, bütün gücümüzle çalışmayacak mıyız? Emekçiler, bu dev tarihsel görevi başaracaklardır, çünkü devrimin, yeniden doğmanın ve yenilenmenin o büyük gücünü kendilerinde barındırmaktadırlar.

20 Ocak 1918'de Izvestia'nın 15. sayısında ve 2 Şubat (20 Ocak) 1918'de Pravda'nın 15. sayısında yayınlanmıştır.
Toplu Yapıtlar, cilt 26, s. 481-82.

SOVYET HÜKÜMETİNİN BAŞARILARI VE ZORLUKLARI adlı yazıdan

Eski ütopik sosyalistler sosyalizmin yeni tip insanlarla kurulabileceğini hayal ediyorlardı, önce iyi, saf, ve çok iyi eğitilmiş insanlar yetiştirilecek, sonra da bunlar sosyalizmi kuracaklardı. Biz buna her zaman gülüp geçtik ve bunun oyun oynamak olduğunu, ciddi politika değil, küçük hanımların vakit geçirmeleri için bir sosyalizm olduğunu söyledik.

Biz, kapitalizm altında büyümüş, kapitalizm tarafından yoksun bırakılmış ve bozulmaya uğramış, ama kapitalizmle mücadelenin çelikleştirdiği o erkek ve kadınlarla sosyalizmi kurmak istiyoruz. Öylesine katılaşmış proleterler var ki, bir ordudan bin kat daha zorluğa dayanabilirler. Ezik, cahil ve dağınık on milyonlarca köylü var, ama ustaca taktikler uygulandıktan sonra proleteryanın mücadelesi etrafında toplanacak yetenekte hepsi de. Ortada, baştan aşağı

burjuva dünya görüşüyle aşılanmış bilimsel ve teknik uzmanlar bulunduğu gibi, burjuva koşullarda –yalnız burjuva olsa iyi, toprak sahipliği, toprak köleliği ve falaka koşulları içinde— yetişmiş askeri uzmanlar da bulunmaktadır. Ekonomiye gelince, tüm tarım uzmanları, mühendisler ve okul öğretmenleri varlıklı sınıftan gelmeydi; gökten düşmemişlerdi. Ne Çar Nikola'nın çarlık döneminde, ne de Başkan Wilson'un başkanlık döneminde, tezgâh başındaki varlıksız proleterle saban başındaki köylü yüksek okul eğitimi alabilmişlerdi. Bilim ve teknoloji ancak zenginler için, varlıklı sınıf için vardır; kapitalizm ancak azınlığa kültür götürür. Sosyalizmi bizim bu kültür içinden kurmamız gerekiyor, başka malzememiz yok. Biz, sosyalizmi dün, kapitalizmden bize bugüne kullanılmak üzere kalan malzemeyle bir an önce kurmak istiyoruz, hemen şu anda, hem de böyle bir masalı ciddiye alacağımızı sanan, limonlukta yetişme insanlarla değil. Elimizde sadece burjuva uzmanlar var. Kullanacağımız başka tuğlamız yok. Sosyalizm zafere ulaşmalıdır ve biz sosyalistler ve komünistler, yaptığımız işlerle şunu ispat etmeliyiz ki, bizler sosyalizmi bu tuğlalarla bu malzemeyle kurabilecek güçteyiz, kültür meyvelerinden son derece az tatmış proleteryanın, ve burjuva uzmanların yardımıyla sosyalist toplumu kurabiliriz.

Komünist toplumu bu malzemeyle kuramıyorsanız, sırf bir lâfebesi ve geveze demeksiniz.

Dünya kapitalizminin tarihsel mirası bu sorunu karşımıza çıkarmaktadır işte! İktidara geldiğimiz zaman, Sovyet devlet mekanizmasını kurduğumuzda somut olarak karşılaştığımız zorluk budur!

Bu görevin daha yarısı, ama büyüğü. Sovyet devlet mekanizması, emekçi insanların kendi birleşik güçleriyle kapitalizmi ezecek biçimde birleşmiş olmaları

demektir. Kitleler bunu gerçekleştirdi. Ama kapitalizmi ezmek için yeterli değil bu. Kapitalizmin arkada bıraktığı bütün bir kültürü ele alıp, sosyalizmi bu kültürle kurmamız gerekir. Kapitalizmden kendi bütün bilimini, teknoloji, bilgi ve sanatını almalıyız. Bunlar olmaksızın komünist toplumu kuramayız. Ne var ki, bu bilim, teknoloji ve sanat da, uzmanların elinde ve beyninde yatıyor.

Bütün alanlarda karşımıza çıkan görev budur işte. Bir bütün olarak kapitalizm gibi, kendi iç çelişmeleri olan bir görev. Son derece zor, ama, uygulanabilir bir görev. Saf, komünist uzmanlar yetiştireceğiz, kusursuz, eksiksiz ilk komünist kuşağını yetiştireceğiz diye yirmi yıl bekleyemeyiz. Yo, bağışlayın ama, herşeyi şimdi kurmamız gerekiyor, iki ay içinde, yirmi yılda değil, burjuvaziyle böyle savaşabiliriz ancak, bütün dünyadaki burjuva bilim ve teknolojisine ancak böyle karşı durabiliriz. Bu zaferi kazanmamız gerekir. Arkamızdaki kitlelerin ağırlığıyla burjuva uzmanlarının bize hizmet etmelerini sağlamak zorsa da olasıdır, ama bunu başardığımız zaman zafer bizimdir...

Bu yeni ve zor yolda, hiç kuşkusuz, birçok hatalar yaptık; birçok tersliklerle karşılaştık. Bir takım uzmanların bize sistematik biçimde hıyanet etmiş olduğunu herkes biliyor. Fabrikalardaki uzmanlar arasında, tarım uzmanları arasında ve yönetimde, atılan her adımda, çok kötü niyetli davranışlarla, çok kötü sabotajlarla karşılaştık, bugün de karşılaşıyoruz. (... -*Çev.*).

Güncel pratik görevimiz, kapitalizmin bize karşı yetiştirmiş olduğu kimselerin gördükleri işlerin hesabını çıkarmak, gözlerimizi onlardan ayırmamak, komünist örgütlenme çevresi içinde başlarına işçi komiserleri dikmek, karşı-devrimci niyetlerini her

gün kollamak ve aynı zamanda, onlardan bir şeyler öğrenmektir.

Bugün elimizdeki bilim, fabrika işçisinin ya da aç köylünün cehennemî yazgısıyla çelikleşmiş, uyarı ve propaganda yapan insanın bilimidir, uzun süre dayamayı ve mücadelede direnmeyi öğreten bir bilim, ki bizi de bugüne kadar ayakta tutan şey bu olmuştur. Bütün bunların hepsi gereklidir, ama yeterli değildir. Tam ve kesin bir zafer kazanabilmemiz için, kapitalizmden değerli olan ne varsa hepsini, bütün bilim ve kültürünü almamız gerekir.

Nasıl alabiliriz, peki? Onlardan, düşmanlarımızdan birşeyler öğrenerek. İlerlemiş köylülerimiz, fabrikalarda sınıf bilincine sahip işçilerimiz, bölgelerde iş gören görevlilerimiz, onların kültür meyvelerini edinebilmek için, burjuva tarım uzmanlarından, mühendislerinden, vs. birşeyler öğrenmelidirler.

Bu bakımdan, Partimiz içinde geçen yıllarda alevlenen mücadele son derece yararlı olmuştur. Evet, birçok sert çatışmalara yol açmıştır bu mücadele, ama, sert çatışmalar olmaksızın mücadele de olmaz. Ne var ki, sonuçta, daha önce hiç karşılaşmadığımız, ama onsuz da komünizmi gerçekleştirmenin olanaksız olduğu bir konu üzerinde deneyim kazanmış olduk. Tekrar ediyorum, zafere ulaşmış proleter devrim ile bugüne kadar ancak birkaç kişiye açık tutulmuş burjuva kültürü, burjuva bilim ve teknolojisini birleştirebilme işi, zor bir iştir. Burda herşey işçi sınıfının ileri kesimlerinin örgütlenmesine ve disiplinine bağlıdır. Eğer, Rusya'da, kendi başlarına gelişme yeteneğinden yoksun, yüzyıllar boyu toprak sahipleri tarafından baskıya uğrayarak, ezilmiş ve cahil kalmış milyonlarca köylü, kendi dillerinden anladıkları, içli dışlı oldukları, güven duydukları, emekçi arkadaş olarak inandıkları ileri düzeyde, şehirli bir

işçi kesimi yanlarında bulmamış olsalardı, emekçi kitleleri peşinden sürükleyebilme gücüne sahip, onları etkileyebilmiş, bütün bir burjuva kültürünü devralma gibi önemli bir görev konusunda kendilerini inandırabilmiş böyle bir örgüt köylülerin yanıbaşında olmasaydı eğer, sosyalizm davası çıkmaza girerdi.

17 Nisan 1919

Petrograd İşçi ve Kızıl Ordu Temsilcileri Sovyeti tarafından 1919'da broşür halinde basılmıştır.

Toplu Yapıtlar, cilt 29, s. 69-71, 71-75.

YETİŞKİNLERİN EĞİTİMİ BİRİNCİ TÜM RUSYA KURULTAYINI SELÂMLAMA KONUŞMASI'ndan 6 Mayıs 1919

(...-*Çev.*) Yetişkinlerin eğitimini, eski sınırlamalardan ve kalıplardan arınmış, yetişkinlerin coşkuyla karşılaştıkları bir eğitimin yaygınlaştırılmasında ilk adımları atarken, başlangıçta, sanırım, iki engelle karşılaştık. Bu iki engel, bugün de çevremizi sarmış ve milyonlarca bağcık, ip ve zincirle bizi geriye doğru çekmeye çalışan, eski kapitalist toplumun mirasıdırlar.

Birinci engel, yeni tip işçi ve köylü eğitim kurumlarını kendi felsefe ve kültür kuramlarını denemek için en uygun alan olarak gören ve bu alanda, çoğu zaman, en saçma fikirleri yeni bir şeymiş gibi sunan, bir takım olağandışı ve tutmayan şeyleri salt proleter sanat ve proleter kültür[38] olarak tanıtan burjuva

(38) Lenin, burda, **Proletkült** (Proleter Kültür Örgütü) denilen örgüt üyelerince, "proleter kültür" kisvesi altında yayılan anti-Marksist görüşlere değinmektedir. Proletkült üyeleri, geçmişin kültür mirasını

aydınların çokluğudur. *(Alkışlar)* İlk günlerde böyle birşey doğaldı ve bağışlanabilirdi, bunun suçu hareketin kendisine yüklenemez. Umarım, ilerde, bütün bunlardan kurtulacak ve başarıya ulaşacağız.

İkinci engel de yine kapitalizmden bize kalan bir mirastır. Bilgiye susamış, geniş küçük burjuva emekçi kiteler, eski sistemi yıkmayı başarmışlar, ama, örgütleyici ya da örgütlü hiçbir şey getirememişlerdirler. (... -*Çev.*).

Şimdi, örgütsüzlük kalıntılarıyla, karmaşayla, ve bölümleriçi, gülünç boğuşmalarla savaşmamız gerekiyor. Bu biçim başlıca görevimiz olmalıdır. (...*Çev.*)

---

reddetmişler ve gerçeklikten koparak, "laboratuvar yöntemlmeri"yle, özel bir "proleter kültür" yaratmaya çalışmışlardı. Proletkült'ün başta gelen ideologu, Bogdanov, Marksizm lafları altında öznel idealizm ile Machçılığı savunmaktaydı. Proletkült uyumlu bir örgüt değildi. Birçok örgütlerinin başına geçmiş burjuva aydınların yanısıra, Sovyet devletinin kültürel gelişmesini içtenlmikle ileriye doğru götürmek isteyen genç işçiler de vardı. Proletkült örgütleri, 1919'da gelişme göstermiş, ama, 1920'lmerin başlarında gerilemeye başlamış, 1932'de de son bulmuştur.

"Proleter Kültür" üstüne karar tasarısında ve birçok öbür yazılarında, Lenin, Proletkült'ün hatalı ilkelerini sert bir dille eleştirmiştir.

JOHN REED'İN "DÜNYAYI SARSAN ON GÜN" KİTABINA ÖNSÖZ

John Reed'in *Dünyayı Sarsan On Gün* kitabını büyük bir ilgiyle ve sürekli bir dikkatle okudum. Bütün dünya işçilerine bu kitabı salık veririm. Milyonlarca basımının yapılıp bütün dillere çevrilmesini istediğim bir kitap. Proleter Devrimi'nin ve Proleterya Diktatörlüğü'nün gerçekten ne olduğunun anlaşılabilmesi için en önemli olayları son derece doğru ve canlı bir biçimde sergileyerek veriyor. Bu sorunlar geniş bir biçimde tartışıldı, ne var ki, bu fikirleri kabul ya da red etmezden önce, varılacak yargının tam olarak önemini anlamak gerekir. John Reed'in kitabı, uluslararası işçi hareketinin bu temel sorununun açıklığa kavuşmasına, hiç kuşkusuz, yardımcı olacaktır.

N. Lenin

1919'un sonlarında yazılmış;
ilk kez, 1923'de, "John Reed,
10 dnei kotoriye potryasli mir" adlı kitapta (Krasnaya Nov Publishers, Moskova) Rusça olarak basılmıştır.
Toplu Yapıtlar, cilt 36, s. 519.

GENÇLİK KURULUŞLARININ GÖREVLERİ

2 Ekim 1920'de, Tüm-Rusya Genç Rus Komünist Kuruluşları Üçüncü Kurultayı'nda verilen Söylev'den*

(...) Böylece, gençliği bekleyen görevlere bu açıdan bakıldığında, şunu söylememiz gerekiyor ki, genel olarak gençliğin, özel olarak da Genç Komünist Kuruluşları'nın ve öbür örgütlerin görevleri şu tek sözcükte bağlanmaktadır: öğrenmek.

Evet, sadece "bir sözcük"tür bu. Neyi öğrenmeli ve nasıl öğrenmeli? gibi başlıca ve en asli sorulara bir yanıt getirmez. Burda yatan sorun, eski, kapitalist toplumun dönüşümüne uğramasıyla birlikte, komünist toplumu kuracak yeni kuşakların yetiştirilmesi işinin, eğitim ve öğretiminin eski yollardan yürütülüp yürütülemeyeceğidir. Gençliğin yetiştirilmesi, eği-

(*) Sadece kültür özümlemesiyle ilgili kısımlar (...) ile kısaltılarak çevrilmiştir.- (Çev.)

tim ve öğretimin bize eski toplumdan kalan malzemeyle başlatılması gerekir. Biz komünizmi ancak bize eski toplumdan kalmış olan bilgi, örgüt ve kurumların tümüne dayanarak, insanoğlunun elimizdeki güç ve araçlarından yararlanarak kurabiliriz. (...) "Komünizmi öğrenin" cevabı ise çok genel bir cevaptır (...).

Hiç kuşkusuz, komünizmi öğrenmek deyince akla komünist el kitaplarında, broşürlerinde ve kitaplarında içerili toplam bilgiyi özümlemek gelir ilk önce. Ancak komünizmi okuyup öğrenmeye ilişkin böyle bir tanımlama çok kaba ve yerine oturmayan bir tanımlamadır. (...)

Eski, kapitalist toplumdan bize kalmış olan talihsizliklerin ve kötülüklerin en büyüklerinden biri de, kitaplar ile pratik yaşam arasındaki büsbütün kopukluktur; bize herşeyi en iyi biçimde anlatmaya çalışan kitaplar okuduk, yine bu kitapların çoğu zaman kapitalist topluma ilişkin en tahlikeli ve ikiyüzlüce yalanları yanlış bir tanımlamasını içerdiğini gördük.

Onun içindir ki, sadece komünizme ilişkin kitap bilgisini özümlemiş olmak son derece yanıltıcıdır.(...) İş görmeksizin ve mücadele içine girmeksizin, komünist broşür ve yapıtlardan edinilme kitaptan komünizm bilgisi, hiçbir değer taşımaz, çünkü kuram ile pratik arasındaki o eski ayrılığı; eski, burjuva toplumun en tehlikeli yönü olan o eski kopukluğu yine sürdürmüş olur.

Yalnızca komünist sloganları özümlemeye koyulmak daha da tehlikelidir. (...)

Komünizmin okunup öğrenilebilmesi için bütün bunların nasıl yoğulması gerektiği sorusu ortaya çıkıyor (...).

Eski okullar, sadece kitaptan bilgi verirlerdi; öğrencileri bir yığın yararsız, yüzeyde ve boş bilgiler

edinmeye zorlar, sonunda da beyinleri karıştırıp, genç kuşağın, bir örnek hareket eden bürokratlar haline gelmesine yol açar. Ancak, insanoğlunun biriktirdiği bilgi zenginliğini özümlemeksizin bir kimsenin Komünist olabileceği sonucunu bundan çıkarmak çok derin bir hataya düşmek demektir. Komünizmin, bir sonucu olduğu o toplam bilgiyi edinmeksizin, komünist sloganlarla komünist biliminin sonuçlarını öğrenmenin yeterli olacağını sanmak yanılgıya düşmektir. Marksizm, komünizmin nasıl insan bilgisinin bir toplamından ortaya çıktığına kendisi bir örnektir.

Niye Marx'ın öğretilerinin en devrimci sınıfın milyonlarca ve on milyonlarca insanının kalbini ve aklını kazanabilmiş olduğunu soracak olursanız, buna ek bir cevap alırsınız, o da şudur: çünkü, Marx, çalışmalarını, kapitalizmde edinilmiş insan bilgisinin sağlam temelleri üzerine oturtmuştur. İnsan toplumunun gelişmesini yöneten yasaların ne olduğun inceledikten sonra Marx, kapitalizmin kaçınılmaz bir biçimde komünizme doğru gitmekte olduğunu kavramıştır. En önemlisi de, kapitalist toplumun eksiksiz, ayrıntılı ve derin bir incelemesini yapan, daha önceki bilimin ortaya koymuş olduğu şeyleri tam özümleyen bir temel üzerinde ispatlamıştır bunu. Hiçbir ayrımı atlatmaksızın, insan toplumunca yaratılmış herşeyi eleştirel bir gözle yeniden biçimlendirmiştir. İşçi sınıfı hareketi temeli üzerinde, insan düşüncesinin yaratmış olduğu herşeyi yeniden gözden geçirmiş, eleştiriye bağlı kalmış, doğrulamasını yapmış ve burdan burjuva sınırlamalar içinde aşılamayan ya da burjuva önyargılarla varılamayacak sonuçları çıkarmıştır.

Bunları, örneğin, proleterya kültürü üzerine konuştuğumuz zaman, aklımızdan çıkarmamız gerekir. Ancak tüm insanlığın gelişmesiyle yaratılmış kültü-

rün tam bir bilgisi ve dönüşüme uğratılması sonucu bir proleter kültürün yaratılabilceği açıkça kavramadıkça, bu sorun da çözülemez. Proleterya kültürü havadan inmez, kendilerini proleter kültür uzmanı sayanların bir buluşu değildir. Hepsi saçmadır bunların. Proleterya kültürü, kapitalist, toprak sahibi ve bürokratik toplumun boyunduruğu altında insanoğlunun biriktire geldiği bilginin mantıkî bir gelişmesi olmalıdır. Bütün bu yollar proleter kültüre varmayı sağlamıştır, sağlamakta da devam edecektir...

Genç insanların kafalarını, onda dokuzu yararsız, onda biri de çarpıtılmış, bir yığın bilgilerle dolduran bir sistemi almamalıyız. Ancak, böyle bir şey, kendimizi komünist sonuçlamalarla sınırlı tutup sadece sloganları öğrenelim anlamına da gelmez. Komünizmi bu biçimde yaratamazsınız. Kafanızı insanlığın yaratmış olduğu bütün hazinelerin bilgisiyle zenginleştirmiş olduğunuz zaman bir komünist olabilirsiniz ancak.

Kafaların doldurulmasına değil, her öğrencinin kafasının temel olguların bilgisiyle geliştirilip yetkinleştirilmesine ihtiyacımız var. Eğer edindiği bilgi kendi kafasında iyice erimemişse, bir komünist, sadece şişinip duran biri haline düşer. komünizm ise boş bir sözcük, boş bir tabela olmaktan öteye geçmez. Bu bilgiyi sadece özümlemek de yetmez; kafayı gereksiz yükle doldurmak yerine, günümüzdeki iyi eğitimli bir insan için vazgeçilmez olan bilgilerle zenginleştirecek biçimde, bu bilgiyi eleştirel olarak da çözümlemek gerekir. Eğer bir komünist, ciddi ve çetin bir çalışma içine girmeksizin ve eleştirel olarak incelemesi gereken olguların ne olduğunu anlamadan, edindiği kupkuru sonuçlamalarla orda burda şişinmeyi kafasına koymuşsa, gerçekten acıklı bir komünist haline düşer...

Pravda, sayı 221, 222, 223;
5, 6, 7 Ekim 1920
Toplu Yapıtlar, cilt 31, s. 283-99.

PROLETER KÜLTÜR ÜSTÜNE

8 Ekim tarihli *Izvestia*'da görüyoruz ki, Proleter-Kültür Kurultayı'nda yaptığı konuşmada, Lunaçarski Yoldaş, dün üzerinde birlikte vardığımız kararın *tam yüz seksen derece karşıtı olan* şeyle söylemiş.

(Proleter-Kültür Kurultayı'na ilişkin) Bir karar tasarısının hemen ivedilikle çıkarılması zorunlu olup, bu karar tasarısı, Proleter-Kültür'ün *bu önümüzdeki* oturumunda sırası gelince oya sunulmak üzere, Merkez Komitesi'nin onayından geçirilmelidir. Gerek Halk Eğitim Komiserliği Toplantısı'ndan, gerekse Proleter-Kültür Kurultayı'ndan geçirilmek üzere, bu karar tasarısının en geç bugün sunulması Merkez Komitesi'nin kendi yararınadır, çünkü, Kurultay bugün kapanmaktadır.

Karar Tasarısı

1) Genel olarak siyasi eğitim alanında, özel olarak da sanat alanında, Sovyet işçi ve öylü cumhuriye-

tinde yapılan bütün eğitimsel çalışmaların, proletarya diktatörlüğünün amaçlarını, yani, burjuvazinin devrilmesi, sınıfların kaldırılması ve insanın insanı sömürmesinin her türlü biçimine son verilmesi amaçlarını hedefine ulaştırmak üzere proletaryanın içinde bulunduğu mücadele ruhuyla donatılması gerekir.

2) Bu nedenledir ki, proletarya, gerek kendi öncüsü Parti'nin, gerekse birçok çeşitli proletarya örgütleri aracılığıyla, halkın eğitimi için yapılan bütün çalışmalarda en büyük etkinliği göstererek bu çalışmalara önderlik etmelidir.

3) Bütün bir çağdaş tarihten edinilen deneyimler, özellikle de, *Komünist Manifesto*'nun çıkışından bu yana bütün ülkelerdeki proletaryanın sürdürmekte olduğu yarım yüzyıllık devrimci mücadele hiç kuşkusuz şunu göstermektedir ki, devrimci proletaryanın çıkarlarının, görüş açısından ve kültürünün biricik hakiki ifadesi, Marksist dünya görüşüdür.

4) Marksizm, devrimci proletaryanın ideolojisi olarak, kendi tarihsel önemini kazanmıştır, çünkü, Marksizm, burjuva döneminin en değerli başarılarını reddetmek bir yana, tam tersine, insanoğlu düşüncesi ve kültürünün iki bin yılı aşan bu gelişmesi boyunca değerli olan ne varsa hepsini özümleyerek yenileştirmiştir. Her türlü sömürme biçimine karşı mücadelenin en son aşaması olan proletarya diktatörlüğünün pratikteki deneyimlerinden esinlenerek, ancak bu temel üzerinde ve bu doğrultuda daha ileriye doğru yapılacak çalışmalar, hakiki bir proletarya kültürünün gelişmesi olarak kabul edilebilir.

5) Bu ilkeye sarsılmaz bir bağlılık içinde, Tüm-Rusya Proleter-Kültür Kurultayı, kendi başına bir kültür biçimi yaratılması kendi başına örgütler içinde ayrı kalınması, Halk Eğitim Komiserliği ile Prole-

ter-Kültür'ün çalışma alanları arasına bir sınır çekilmesi, ya da Halk Eğitim Komiserliği kuruluşları içinde bir Proleter-Kültür "özerkliği" yaratılması için bulunulacak her türlü girişimleri, kuramsal açıdan sağlıksız, pratik açıdansa zararlı oluşuyla, en kararlı biçimde reddeder. Buna karşılık, Kurultay, bütün Proleter-Kültür örgütlerini, Halk Eğitim Komiserliği mekanizması içinde yardımcı organlar olarak hareket etmek zorunda olduklarını görmekle ve proletarya diktatörlüğünün görevleri arasında yer alan bu kendi görevlerini, Sovyet otoritelerinin (özellikle, Halk Eğitim Komiserliği'nin) ve Parti'nin genel yol göstericiliği altında yerine getirmekle yükümlü kılar.

Lunaçarski yoldaş, kendi sözlerinin çarpıtıldığını söylüyor. Bu durumda bu kararın *çok daha* ivedi olarak çıkması gerek.

8 Ekim 1920'de yazılmış, ilk kez, 1926'da
Krasnaya Nov dergisinin
3. sayısında yayınlanmıştır.

SOVYET CUMHURİYETİ'NİN ULUSLARARASI VE İÇ DURUMU

6 Mart 1922'de, Tüm-Rusya Metal İşçileri Komünist Bölümü Toplantısı'nda Verilen Söylev'den

... Dün *İzvestia*'da Mayakovski'nin bir şiirini okudum.[39] Bu konuda karar vermeye yetkili biri saymıyorum kendimi, ancak, Mayakovski'nin şiir yeteneğinin hayranlarından da değilim. Ne var ki, siyaset ve yönetime ilişkin bu kadar zevk aldığım bir şeyi uzun zamandır okumamıştım. Mayakovski, şiirinde, toplantı yapma adetini gülünçleştirerek, gününü toplantılarda oturmakla geçiren komünistleri alaya alıyor. Şiir açısından pek bilmem ama, siyaset açısın-

(39) Burda, Vladimir Mayakovski'nin "Toplantı Müdavimleri" adlı şiirine değinilmektedir. Şairin çağdaşlarından bir tMayakovski'nin şu sözlerini anımsar: "... Eğer İlyiç benim siyasi çizgimin doğru olduğunu kabul ederse, bu benim komünizm yolunda adımlar attığımı gösterecektir. Bu, bizim gibiler için, en asli, en önemli olan şeydir."

dan kesin bir doğruluk taşıdığına yemin edebilirim. Gerçekten de, toplantılarda oturmakla, bir takım kurullar oluşturup sonu gelmez planlar yapmakla vakit geçiren insanlar durumundayız kabul edelim ki, çok saçma bir durum. Rus yaşamını tipik olarak gösteren bir karakter vardı bir zamanlar: Oblomov. Bütün gün yatakta dönüp, kafasında planlar yapan biri. Çok zaman önceydi bu. Rusya'nın başından üç devrim geçti, yine de Oblomovlar silinmedi, çünkü, yalnız toprak sahipleri arasında değil, ama köylüler arasında da, yalnız köylüler arasında değil aydınlar arasında da, yalnız aydınlar arasında değil, ama işçilerle komünistler arasında da Oblomov'lar kalmıştı. O eski *Oblomov'un hâlâ yaşayıp yaşamadığını* söyleyebilmek için kendi yaptığımız toplantılara, kurul çalışmalarımıza bir göz atmak yeterlidir; *Oblomov'u adam edebilmek için, onu iyice yıkayıp temizlemek, ovalayıp fırçalamak gerekiyor daha.* Bu bakımdan, kendi durumumuz üstüne hayale kapılmayalım. Biz hiçbir zaman, "devrim"i büyük D'yle yazan Sosyalist-Devrimcileri[40] taklit etmedik. Ama, Marx'ın bir devrim

(40) **Sosyalist-Devrimciler:** Rusya'da çeşitli Narodnik grupların ve çevrelerin karışımı sonucu 1901'in sonlarıyla 1902'nin başlarında ortaya çıkmış bir küçük-burjuva parti. Sosyalist-Devrimciler, proleterya ile küçük mülk sahipleri arasında hiçbir sınıfsal ayrım gözetmiyorlar, köylülük arasındaki sınıf farklarına ve uzlaşmazlıklara aldırmıyorlar ve proleteryanın devrimdeki öncü rolünü kabul etmeyi reddediyorlardı.

1917 Şubat burjuva-demokratik devriminden sonra, Sosyalist-Devrimciler, Menşevikler'le ve Kadetler'le birlikte, burjuvazi ile topraksahiplerinin Geçici Hükümeti'nin bekçiliğiydiler. Partinin liderleri –Kerenski, Anksentyev ve Çernov– Hükümet üyesiydiler. Sosyalist-Devrimci Parti, köylülerin büyük toprak mülkiyetinin kaldırılmasına ilişkin isteklerini desteklemeyi reddederek, bunların korunması gerektiği biçimde yönetimde bulunmuştur. Geçici Hükümet'in Sosyalist-Devrimci üyeleri, toprak mülkiyetine el koyan köylülere karşı cezai önlemler getirdiler.

1917 Kasım sonunda, Sosyalist-Devrimciler'in Sol kanadı, Sol Sosyalist-Devrimciler adlı bağımsız bir parti kurdular. Köylüler üzerindeki etkilerini korumaya çabalayan Sol Sosyalist-Devrimciler, Sovyet iktidarını biçimsel olarak tanıyıp, Bolşevikler'le bir anlaşmaya vardılarsa da, kısa süre sonra, Sovyetler'e karşı kampanyaya başladılar.

sırasında, belki de öbür dönemlerden çok daha fazla budalaca işler yapıldığına ilişkin sözlerini yineleyebiliriz burda. Biz devrimcilerin bu gibi budalaca hareketleri soğukkanlı ve korkusuzca görmesini öğrenmemiz gerekir.

Pravda, sayı 54
8 Mart 1922
Toplu Yapıtlar, Cilt 33,
s. 223-24.

Yabancı istilası ve İç Savaş yıllarında, Sosyalist-Devrimciler, çeşitli karşı-devrimci faaliyetler yürüterek, istilacılarla beyaz muhafızları desteklediklerı gibi, Sovyet devleti ve Komünist Partisi liderlerine karşı örgütlü terör eylemlerinde ve karşı-devrimci tuzaklarda yer aldılar. İç Savaş'tan sonra da ülke içinde ve Beyaz Ruslar safları arasında anti Sovyet faaliyetlerini sürdürdüler.

DEVRİMİMİZ
(N. Suhanov'un Notları Dolayısıyla)

—1—

Son günlerde, Suhanov'un devrim üzerine notlarına göz gezdiriyordum. İnsanın gözüne en çok çarpan şey, bütün küçük-burjuva demokratlarımızın ve bütün İkinci Enternasyonal[41] kahramanlarının bilgiçlikleri (...) Göze çarpan başka bir şey de, geçmişi kölece taklit etmeleri.

Hepsi de Marksist olduklarını söylüyorlar, ama Marksizm anlayışları korkunç bilgiçlik taslamaktan öte değil. Marksizmde belirleyici olanın ne olduğu, yani devrimci diyalektiği, kesinlikle kavrayamamışlar; Marx'ın devrim zamanlarında son derece es-

(41) **İkinci Enternasyonal:** Sosyalist partilerin 1889'da kurulmuş uluslararası birliği. Birinci Dünya Savaşı'nın patlamasıyla, İkinci Enternasyonal'in liderleri sosyalizme ihanet etmiş ve emperyalist hükümetlerin saflarına geçmişler; böylece; İkinci Enternasyonal de çökmüştür. İkinci Enternasyonal'in ilk üyesi, Sol Parti ve gruplar, 1919'da Moskova'da krulan Komünist (Üçüncü) Enternasyonal"e katılmışlardır. İkinci Enternasyonal, 1919'da Bern'de (İsviçre) bir kurultayla yeniden açılmış olup, sosyalist harekketeki sadece sağ oportünist partileri içine almaktaydı.

neklik gerektiğine ilişkin apaçık sözlerini[42] bile anlayamamışlar, hattâ örneğin, Marx'ın mektuplarında, sanıyorum 1856'da, Almanya'da bir devrim durumu yaratabilecek olan bir köylü savaşı ile işçi sınıfı hareketinin birleştirilebileceğini ifade eden sözlerini [43], bu açık açık ortaya konmuş sözlerini bile atlayıp, kedinin ciğerin etrafında dolanıp durması gibi, dolanıp durmuşlardır etrafında. (...)

Salt kuramsal açıdan da olsa, hepsinden çok göze çarpan şey, bu insanların şu Marksist anlayışı kavramaktaki son derece yeteneksizlikleridir: Batı Avrupa'da kapitalizmin ve burjuva demokrasisinin bugüne kadar kesin bir gelişme çizgisi izlediğini gördükleri için, bu çizginin ancak *mutatis mutandis (gerekli değişmelerle*-Çev.), (dünya tarihinin genel gelişmesi açısından önemsiz bile olsa) belirli değişikliklerle bir model olarak alınabileceğini anlayamamaktadırlar. (...)

Bir bütün olarak dünya tarihinin, genel yasalar doğrultusunda gelişmekle birlikte, belirli gelişme dönemlerinin bir biçimi yada kendi bir sonucu olarak, özellikler gösterebileceğini olanaksız kılmadığını, tam tersine, böyle bir şeyi başından beri varsaydığı düşüncesine bu insanlar bütünlükle yabancıdırlar. Örneğin, uygar ülkeler ile ilk kez savaş dolayısıyla uygarlığın yörüngesine giren ülkeler, yani Avrupalı olmayan, doğu ülkeleri arasındaki sınır çizgide yer aldığı için, Rusya'nın belirli ayırdedici özellikler gösterebilceğini ve gösterdiğini; dünyanın genel gelişim çizgisine uymakla birlikte, Rusya'daki devrimi öbür Batı-Avrupa ülkelerinde yeralan devrimlerden bu

(42) Burda, açıkça, son derece esnek bir siyasal sistem olarak, Marx'ın **Fransa'da İç Savaş**'ındaki Paris Komünü'ne ve Marx'ın L. Kugelmann'a 12 Nisan 1871'deki mektubunda "Parislilerin Esnekliği"ni övüşüne değinilmektedir.

(43) Bak: Marx'ın Engels'e yazdığı 16 Nisan 1856 tarihli mektup.

özelliklerin farklı kıldığını ve devrim Doğu ülkelerine doğru kaydıkça da bir takım yenilikler göstereceğini akıllarının ucundan bile geçirmezler.

Söz gelişi, Batı-Avrupa Sosyal-Demokrasi'nin gelişmesine bakıp ezberledikleri son derece stereotip bir kanıtları vardır: "biz sosyalizm için henüz yeterince olgunlaşmadık"; aralarındaki bir takım "okumuş" başların bunu ortaya koyuşları da şöyle: "sosyalizm için gerekli nesnel ekonomik öncüller ülkemizde yok". (...) "Rusya'da üretici güçlerin gelişmesi sosyalizmi olanaklı kılacak düzeye erişmemiştir henüz." (...) Eğer sosyalizmin kurulması için belli bir kültür düzeyine ulaşmak zorunluysa (kaldı ki, her Batı Avrupalı ülkede farklı olduğu için, "kültür düzeyi"nin ne olduğunu kesin olarak kimse söyleyemez), niye ilkin o belli kültür düzeyine erişebilmenin önkoşullarını devrimci yoldan gerçekleştirmekle işe başlamayalım, *sonra da*, işçi ve köylülerin hükümetinin ve Sovyet sisteminin yardımıyla öbür uluslara yetişme yoluna gitmeyelim?

16 Ocak 1923

—II—

Sosyalizmi kurmak için uygarlık zorunludur, diyorsunuz. Güzel. Neden o zaman ilkin Rusya'daki toprak sahipleri ile kapitalistleri kovarak ülkemizde uygarlığın önkoşullarını yaratmayalım, sonra da sosyalizme doğru yürümeyelim? Olayların alışılageldik biçimde tarihsel olarak birbirini izlemesinde bu gibi değişkenliklerin kabul edilemez ya da olanaksız olduğunu nerde, hangi kitapta okudunuz?(...)

Bizim Avrupalı küçük-burjuvalarımız, çok daha geniş bir nüfusa ve çok daha değişik toplumsal koşullara sahip Doğu ülkelerinde yer alacak bundan

sonraki devrimlerin, hiç kuşkusuz, Rus devriminden çok daha büyük farklılıklar göstereceğini akıllarının ucundan bile geçirmezler hiçbir zaman (...)

17 Ocak 1923

30 Mayıs 1923'te, Pravda'nın 117. sayısında, Lenin imzasıyla yayınlanmıştır. Toplu Yapıtlar, cilt 33, s. 476-80.

MEKTUPLAR

MAKSİM GORKİ'YE

7 Şubat 1908

Sevgili A.M.

(...) Ancak, Londra'da, 1907 Kasımı'na kadar (tam yarım yıl!) edindiğim deneyler, bugün *sistematik* yasal bir edebiyat yaratılamayacağı inancını verdi bana. *Parti*'nin şu anda, çözülmeye ve yılgınlığa karşı tutarlı ve kararlı bir mücadele politikası yürütecek, sürekli bir siyasi organa, bir *Parti* organına, siyasi bir gazeteye ihtiyacı olduğu inancındayım. (...) Siz de eğer siyasi bir gazetede birlikte çalışmak istiyorsanız, *Novaya Zhizn*'de "Küçük-burjuva Üstüne Notlar" ile başlattığınız tarzı neden devam ettirmeyip, onu sürekli bir yazma tarzı haline getirmeyesiniz, çok da iyi bir başlangıç yapmış olursunuz, kanımca? (...) Gerek eskisi gibi o kadar tek yanlı olmayacak bir gazete yoluyla yapılacak bir Parti çalışması bakımından, gerekse Parti çalışmasına daha yakından bağlanacak

Parti üzerinde sistematik, sürekli bir etkisi olacak bir edebiyat çalışması bakımından ne büyük bir kazanç olurdu! (...)

Bir araya getirilmesi gerektiğinden söz ettiğimiz üç konunun (felsefe, edebiyat eleştirisi ve güncel taktiklerin) üçte ikisi, yani güncel taktikler ile edebiyat eleştirisinin büyük bir kısmı, siyasi gazeteye, *Proletary*'ye girer. Çeşitli yarı partili ve parti dışı dergilere dağılmış o uzun, özel edebiyat eleştirisi yazılarının ne yazık ki hiçbir tutar yanı yok! Bu eski, doldurmaca, entelektüel tavırdan bir parça uzaklaşmamız, yani edebiyat eleştirisini de Parti çalışmasıyla, Parti'nin önderliğine *daha yakından* bağlamamız gerekiyor. Avrupa'daki yetişkin Sosyal Demokrat Partiler bunu yapıyor. Bizim de, bu alanda kolektif gazetecilik faaliyetinin daha ilk adımlarında karşımıza çıkacak zorluklardan yılmadan bunu yapmamız gerekiyor.

Uzun edebiyat eleştirisi çalışmaları, kitaplarda, kısmen de dergilerde yer almalı.

Novaya Zhizn'de girişilen ruhla, Parti çalışmasına bağlı olarak, siyasi bir gazete kapsamı içinde, sistematik, sürekli çıkacak yazılar, söyleyin şimdi, böyle bir şey eğiliminiz var mı, yok mu?

Üçüncü konu, felsefe. Bu alanda, beni herkesin karşısında konuşmaktan alıkoyan hazırlıksızlığımızın eni konu farkındayım. Ancak, Marksist biri olarak, bizim Parti'deki d'şünürleri, ampirio-monist Bogdanov ile ampirio-kritikçi Bazarov'u, Lunaçarski'yi, vs. dikkatle okuyorum, *hepsi de Plehanov*'a duyduğum yakınlığı *büsbütün* artırıyorlar! İnsanın kendini içinde yaşadığı havaya kaptırmaması için, Plehanov gibi, güçlü olması gerekiyor! Plehanov'un taktikleri edepsizliğin ve adiliğin doruğunda. Ancak, felsefede, haklı davayı savunuyor. Ben "ampirio"culara karşı maddecilikten yanayım.

Felsefeyi Parti çalışması doğrultusuyla, Bolşeviklikle bağlayabilir miyiz, bağlanmalı mıdır? Sanıyorum böyle bir şey şimdi yapılmamalı. Bırakalım, Parti düşünürlerimiz kuram üzerinde biraz daha kafa yorsunlar, tartışsınlar... *fikir birliğine* varsınlar. Bence, maddecilerle "ampirio"cular arasındaki tartışmalar şu an için Parti çalışmaları bütününden ayrı tutulmalı.

Cevabınızı bekliyorum, şimdilik bu kadar.

Sizin,
Lenin

Cenova'dan Kapri'ye (İtalya) yollanmış; ilk kez 1934'te, Lenin Çeşitli Yazılar XXVI'da yayınlanmıştır. Toplu Yapıtlar, cilt 34, s. 379-82

MAKSİM GORKİ'YE

13 Şubat 1908

Sevgili A.M.,

Aramızdaki fikir ayrılıkları üzerine ortaya koyduğunuz bir takım sorunların sırf bir yanlış anlaşma olduğunu sanıyorum. Çünkü, ben hiçbir zaman, budala sendikacıların yaptığı gibi, "aydınları kovalamayı", ya da aydınların işçi hareketi içinde gerekliliklerini yadsımayı aklımın ucundan bile geçirmedim. *Bu* sorunlar üzerinde aramızda bir hiçbir ayrılık *olamaz*; bundan eminim, şu anda biraraya gelemeyeceğimize göre de, hemen işe koyulmamız gerekiyor. En iyi ortak dili birlikte çalışırken bulacağız.

Proletary'de kısa yazılar yazma tasarınız beni

çok sevindirdi (gazetenin çıkış ilânı gönderildi size). Büyük bir yapıta çalışıyorsanız eğer, hiç kuşkusuz, *yarıda bırakmayın.*

Trotski'ye gelince, geçen kez yazacaktım, ama unutmuşum. Biz (yani, *Proletary*'nin yazı kurulu, Al. Al., ben ve "Keşiş"[44] Rusya'daki Bolşevikler'den çok iyi bir arkadaş), kendisine *Proletary* için doğrudan bir çağrıda bulunmaya karar verdik. Kendisine konuyu öneren ve özetleyen bir mektup yazdık. Meseleye daha bir resmî hava versin diye de (çünkü, ben Trotski'yle, kendisi 1903-05'lerde bir Menşevikken iyice kapışmıştım, adamakıllı kavgalıydım), mektubu, *birlikte anlaşarak, "Proletary* Yazı Kurulu" olarak imzaladık. Bizim mektubu yazma biçimimizde Trotski'yi incitecek bir şey var mıydı onu bilemiyorum ama, "Troçki Yoldaşın Talimatı Üzerine" diye başlayan, kendisince kaleme alınmamış ve *Proletary* yazı kuruluna, çok meşgul oldğundan yazı yazamayacağını bildiren bir mektup aldık.

Bence, sırf gösteriş. Londra Kongresi'nde de böyle *poz* yapmıştı. Bolşeviklerle birlikte işe devam edip etmeyeceğini bilemiyorum gerçekten...

Burdaki Menşevikler, Plehanov, Axelrod, Dan, Martov ve Martinov imzalarıyla aylık *Glos Sotsial-Demokrata*[45] dergisinin çıkış ilânını verdiler. Alıp göndereceğim size bu dergiyi. Mücadele keskinleşebilir. Ancak, Trotski, "çekişen taraflar"ın üzerinde kalmak istiyor.

Bir dünya görüşü olarak maddecilik konusunda, sanıyorum, temelde anlaşamıyoruz sizinle. "Maddeci tarih anlayışı" değil sözkonusu olan (onu bizim "amprio"cular da yadsımıyor), ama, felsefi maddecilik,

(44) Burda. J.F. Dubrovinski'ye değinilmektedir.

(45) **Golos Sotsial-Demokrata** (Sosyal-Demokrat'ın Sesi): Menşevik tasfiyecilerce yurtdışında çıkarılan bir gazete; 1908 Şubattan 1911 Aralık'a kadar, önce Cenova, sonra da Paris'te çıkmıştır.

Anglo-Saksonlar ile Almanlar'daki küçük-burjuvalıkların, Latin halklarındaki anarşizmin "maddecilik"ten geldiği düşüncesi, şiddetle reddettiğim bir şeydir. Bir felsefe olarak maddecilik, *heryerde arka plana itilmiştir* onlarca. En sağduyulu ve geniş bilgili yayın organı, *Neue Zeit*,[46] felsefeye kayıtsızdır, felsefi maddeciliği hiçbir zaman desteklememiştir, son zamanlarda ise hiç ayrım gözetmeden, ampirio-kritikçileri basmaktadır. Ölü küçük burjuvalığın, Marx ve Engels'in öğrettikleri maddecilikten türetilebileceği düşüncesi yanlış, kesin yanlıştır! Sosyal-Demokrasi'deki bütün küçük burjuva akımların çoğu, felsefi maddecilikle savaş halindedir, Kant'a, yeni kantçılığa[47] eleştirel felsefeye eğimlidirler. Hayır, Engels'in *Anti-Dühring*'de özümsediği felsefe, küçük-burjuvalığa yer vermez. Plehanov, burdaki mücadeleyi bölücü mücadeleyle bağlamakla bu felsefeye zarar veriyor, ancak, hiçbir Rus Sosyal-Demokrat, bugünkü Plehanov ile eski Plehanov'u birbirine karıştırmamalıdır.

Al. Al. demin ayrıldı yanımdan. "Toplantı" konuşunda onunla yeniden görüşeceğim. Israr ediyorsanız eğer, bir iki gün içinde ya da daha çabuk ayarlanabilir bu iş.

Hep iyilikler,
Lenin

Cenova'dan Kapri'ye (İtalya) gönderilmiş; ilk kez, 1924'de Lenin Çeşitli Yazılar I'de yayınlanmıştır.
Toplu Yapıtlar, Cilt 34, s. 385-86.

---

(46) **Die Neue Zeit** (Yeni Çağ): 1883'ten 1923'e kadar yayınlanmış, Alman Sosyal-Demokratların çıkardığı kuramsal bir yayın. 1890'ların sonunda Engels'in ölümünden sonra, dergi revisyonist yazılar yayınlamaya başlamıştı.

(47) **Yeni-Kantçılık:** Kant'ın felsefesini yaşatma kisvesi altında öznel idealizmi vaazeden, gerici bir burjuva felsefesi.

MAKSİM GORKİ'YE

25 Şubat 1908

Sevgili A.M.,

(...) 1904 yazı ve sonbaharında, *Bolşevikler* olarak, ben ve Bogdanov, tam bir anlaşmaya varıp, felsefeyi yansız bir alan olarak üstükapalı biçimde kural dışı bırakan, üstükapalı bir blok oluşturduk, bütün devrim boyunca süregitti bu ve bizim, devrimci Sosyal-Demokrasi (eşittir, Bolşevizm) taktiklerimizi devrim içinde birlikte yürütebilmemizi sağladı; bu taktik, derinden inanıyorum ki, biricik doğru taktikti.

Devrimin ateşinde, felsefe ile uğraşmaya pek az olanak vardı. Bogdanov, 1906'nın başlarında hapisteyken bir başka yazı yazdı, sanıyorum, *Ampirio-monizm*'in üçüncü fasikülü. 1906 yazında bunu bana armağan etti, ben de okuyup incelemeye koyuldum. Okuduktan sonra tepem attı. Marksist çizgide değil, kesinlikle yanlış bir çizgide olduğu her zamankinden çok daha açık bir biçimde görülüyordu. Bunun üzerine kendisine bir "ilânı aşk" yazdım, felsefe üstüne üç defter tutan bir mektup. Kendisine felsefede *sıradan bir Marksist* olduğumu, ancak, kendisinin o parlak, sevilen ve çok güzel yazılmış eserlerini okuduktan sonradır ki bunların özünden yanlış, Plehanov'unsa haklı olduğunu açıkladım. Bu defterleri, (Lunaçarski dahil) bazı arkadaşlara da gösterdim ve "Sıradan Bir Marksistin Felsefe Üstüne Notları" adı altında yayınlamayı düşünüyordum, ama, hiçbir zaman buna fırsat bulamadım. Şu anda yayınlamamış olduğuma üzgünüm. Ertesi gün, bu defterlerin bulunup bana gönderilmesi için St. Petersburg'a yazdım.[48]

(48) **"Defterler"** - "Sıradan Bir Marksistin Felsefe Üstüne Notları": A. Bogdanov'un **Ampirio-monizm** kitabıyla ilgili olarak 1906'da Lenin tarafından kaleme alınmış, sonra bulunamamıştır.

Marksist Felsefe İncelemeleri bugünlerde yayınlandı. Suvarov'unki dışında (onunkini şimdi okuyorum), içindeki bütün yazıları okudum ve okuduğum her yazı beni öfkeden köpürttü. Yo, hayır, Marksizm değil bu! Bizim ampirio-kiritikçiler, ampirio-monistler ve ampirio-sembolistler, gittikçe batağa saplanıyorlar. Dış dünyanın gerçekliğine "inanma"nın "mistiklik" olduğuna okuyucunun inandırılmaya çalışılması (Bazarov); maddecilikle Kant'çılığın en aşağılık tarzda birbirine karıştırılması (Bazarov ile Bogdanov); bir çeşit bilinemezciliğin (ampirio-kritisizm) ve idealizmin (ampirio-monizm) vaazedilmesi; işçilere "dinî ateizm"in en yüksek insanî yeteneklere "tapınma"nın öğretilmesi (Lunaçarski); Engels'in diyalektik öğretisinin mistisizm olduğunun ilân edilmesi (Berman); şeytan götürsün hepsini, bir takım Fransız "pozitivistler"in, bilinemezcilerin ya da metafizikçilerin kokuşmuş kaynaklarından "sembolik bilme kuramı"nın türetilmesi (Yuskeviç)! Yo, gerçekten, bu kadarı fazla. Kuşkusuz, biz sıradan Marksistler, felsefede çok iyi değiliz, ama, bunu bize Marksizm diye dayayıp hakaret etmek ne oluyor! Bu tür şeyler vaazeden bir organda ya da kurulda birlikte iş görmeye razı olmaktansa kendimi suya atarım daha iyi.

"Sıradan Bir Marksistin Felsefe Üstüne Notları"na yeniden bir ilgi duyarak, bunları yazmaya başladım[49], Al.Al.'e gelince, *İncelemeler*'i okurken, kendi izlenimlerimi, hiç kuşkusuz, açıkça belirttim.

Yazınızın bunlarla ne ilgisi var diye soracaksınız? İlgisi şu: Bolşevikler arasında bu fikir ayrılıklarının özellikle keskinleşme gösterdiği şu sıralarda, *Proletary* için yazacağınız bir yazıda bu akımlardan birinin görüşlerini açıklama durumunda kalacak-

(49) Lenin, o sırada, **Materyalizm ve Ampirio-kritisizm**'i yazmaya başlamıştı.

sınız ister istemez. Bütün bunlar size ne gibi yarar sağlar, pek tabii, onu bilemiyorum. Ayrıca, şuna inanıyorum ki, bir sanatçı, her türlü felsefeden kendisine yararlı olabilecek çok şeyler alabilir. Son olarak da, yazma sanatıyla ilgili konularda kararı en iyi sizin vereceğiniz görüşüne bütünlükle katılıyorum; gerek kendi sanat deneyiminizden, gerekse, *idealist de olsa, felsefe* deneyiminizden kaynaklanan *bu* tür görüşlerle, işçi partisine son derece yararlı olacak sonuçlara varabilirsiniz. Bütün bunlar doğru; yine de, *Proletary*, felsefedeki bütün fikir ayrılıkları karşısında kesinlikle yansız kalmalı, ve bir akım olarak, Rus Sosyal-Demokratları'nın devrimci kanadının taktik bir doğrultusu olarak Bolşevikler'le ampiriokritisizmi ya da ampirio-monizmi biraraya getirmesine *en ufak* biçimde bile olsa yol açmamalıdır. (...)

Size düşüncemi açıkça söylemeyi gerekli buluyorum. Felsefe konusunda bugün için Bolşevikler arasında bir savaşı, kaçınılmaz olarak görüyorum. Ne var ki, bu yüzden bölünmek, aptallık olur. İşçi partisinde belirli taktiklerin uygulanabilmesini sağlamak için bir blok oluşturmuştuk. Bu taktikleri, *hiçbir anlaşmazlığa düşmeden*, bugüne kadar uygulayageldik. (...)

Bence, burda yardımcı olmalısınız. Edebiyat eleştirisi, gazetecilik, *edebiyat* gibi yansız (yani, felsefeyle bağıntısız) sorunlar üstüne *Proletary*'de yazarak yardımcı olabilirsiniz. Yazınıza gelince, eğer bir bölünmeyi ve kavganın büyümesini önlemek istiyorsanız, onu yeniden yazmalısınız, Bogdanov'un felsefesine dolaylı da olsa dokunan şeyleri başka yerde de çıkarabilirsiniz. Tanrıya şükür, *Proletary* dışında, başka mecralar da var. Bogdanov'un felsefesiyle ilgili olmayan şeyleri, ki yazınızın *büyük bir bölümü* onunla bağıntılı değil zaten, yazı dizisi halinde *Proletary* için

kaleme alabilirsiniz. Sizden gelecek başka bir davranış, yani yazı yazmayı ya da *Proletary*'de birlikte çalışmayı reddetmeniz, kanımca, Bolşevikler arasındaki çatışmayı, ister istemez, alevlendirecek, kavganın büyümesini önlemeyi zorlaştıracak ve gerek pratik, gerekse siyasi bakımdan Rusya'daki Sosyal-Demokrasi için çok önemli olan hayati davayı zayıflatacaktır.

Benim kanaatim bu. Size bütün düşüncelerimi anlattım, cevabınızı bekliyorum şimdi.

Bugün size gelmeyi düşünüyorduk ama, ziyaretimizi en az bir belki de iki üç hafta ertelemek zorunda kaldığımızı gördük.

En içten saygılarımla,

Sizin,
N. Lenin

Cenova'dan Kapri'ye (İtalya) gönderilmiş; ilk kez, 1924'te, Lenin Çeşitli Yazılar I'de yayınlanmıştır. Toplu Yapıtlar, cilt 13, s. 448-54.

MAKSİM GORKİ'YE

16 Kasım 1909

Sevgili Aleksey Maksimoviç,

Sizin ve Mihail Yoldaşın, dostça konuşmaya çalışmanın aptalca olacağını düşündüğüm o yeni klik içindeki en katı klikçiler olduğunuza inanırdım hep. Bugün ilk kez karşılaştık Mihail yoldaşla, işler hakkında ve sizin hakkınızda karşı karşıya içtenlikle iki çift lâf ettik ve çok kötü yanılmış olduğumu anla-

dım. İnanın bana, filozof Hegel'in hakkı varmış: hayat çelişkilerle yürüyor ve yaşayan çelişkilerin içeriği, ilk bakıştan çok daha zengin, değişik ve derinde. (...)

Mihail'den anladığıma göre, zor bir durumdaymışsınız, sevgili A.M. İşçi sınıfı ve Sosyal-Demokrasi hareketini, Rusya ve Batı Avrupa tarihinde aydınları, işçi hareketinden ve Sosyal-Demokrasiden daha önceleri bir çok kereler umut kesmeye doğru götürmüş bir açıdan, o haliyle ve görünümüyle görmüş olmalısınız. Bu umut kesme durumunun sizin için sözkonusu olmayacağına inancım tam olup, Mihail'le bu konuşmamızdan sonra elinizi içtenlikle sıkmak isterim. Siz, sanatçı yeteneğinizle Rusya'daki –yalnız Rusya'daki de değil– çok büyük bir hizmette bulunmuş birisiniz, daha da büyük hizmetlerde bulunacaksınız, yurtdışındaki mücadele hikâyeleri yüzünden yılgınlığa düşmeniz hiçbir açıdan bağışlanamaz. İşçi sınıfı hareketinin izlediği çizgi gün olur yurtdışında bu gibi mücadelelere, bölünmelere, çevreler arasında anlaşmazlık ve tartışmalara yol açabilir, ama işçi hareketinin kendi içindeki zayıflığından ya da Sosyal-Demokrasi'nin kendi içindeki yanlışlığından ileri gelmez bu, işçi sınıfının kendi partisini pekiştirmek zorunda kaldığı öğelerin ayrı türden, değişik çapta oluşlarından gelir. İşçi sınıfı her hal ve şartta, pekiştirecektir kendi Partisini, Rusya'da mükemmel bir devrimci Sosyal-Demokrat Parti pekiştirecektir, hem de kahrolası yurtdışı koşullarının bakış açısınca olduğundan çok daha hızlı bir biçimde yapacaktır bunu; bir takım dış görünümlere, anlatılan hikâyelere bakıp da yargı vermeye kalkışacak bir kimsenin hayal edebileceğinden çok daha sağlam bir biçimde yapacaktır. Mihail gibi kimseler bunun bir güvencesidir.

Size ve Marya Fyodorovna'ya en iyi dileklerimi iletirim. Yeniden ve birer dost olarak karşılaşabileceğimizi umuyorum artık.

Sizin,
Lenin.

W1. Oulianoff,
4, Rue Marie Rose,
4, Paris, XIV

Kapri'ye (İtalya) gönderilmiş; ilk kez, 15 Ekim 1924'te, Krasnaya Gazeta'nın 236. sayısında yayınlanmıştır. Toplu Yapıtlar, cilt 34, s. 403-04.

PRAVDA YAZI KURULU'NA MEKTUP'**tan**

Demyan Bedni'ye gelince, hâlâ *ondan yanayım.* İnsanî kusurlara kabahat bulmayın, dostlarım. Yetenek ender bir şeydir. Sistemli ve dikkatli bir biçimde desteklenmelidir. Eğer bu yetenekli yazarı kendinize çekmez, *yardım etmezseniz,* demokratik işçi sınıfı hareketine karşı vicdanî bir günah, büyük bir günah (varsa eğer, çeşitli kişisel "günah"lardan yüz kere daha büyük bir günah) işlemiş olursunuz. Bunun üzerine düşünün.(50)

(50) Demyan Bedni, **Zvezda** için çalışmaya başladığı sıralarda, 1911'de Bolşevik basınla ilişki kurmuştu. Pravda'dan M. Olminski, şunları anımsıyor: "Demyan Bedni dünya edebiyatı için bir yenilik değildi. Y. Pridvorov adıyla yayınlanan şiirleri Narodnik ve Kadet yayınlar arasında çıkmıştı. Bir Marksist olmamakla birlikte, aşırı Sol'a eğilimliydi. Tam bir **Bolşevik** gazetesi olan **Zvezda** çıkmaya başladığında, özel bir yakınlık duydu; ilkin şiirleri postayla geldi, sonra da kendisi. Derken basımevine her akşam gelmeye başladı, burda, gazete çıkmadan önceki kritik saatlerde, bir yandan yazı işleri hızla sürdürülürken yapılan sohbetler sırasında, militan edebî faaliyetlere güçlü bir özlem içinde uyandı ve masal yazarı Demyan Bedni, böylece doğmuş oldu. Birçok öbür yoldaşlar bu yeni gelene uzun süre küçümseyici gözle baktıkları halde, kısa zamanda Lenin'in övgüsünü kazandı.

25 Mayıs 1913'ten sonra yazılmış, St. Petersburg'a gönderilmiş; ilk kez, 1933'te Lenin Çeşitli Yazılar XXV'te yayınlanmıştır. Toplu Yapıtlar, cilt 35, s. 99-100.

INESS ARMAND'A

Dear Friend(*),

Broşürün planını elden geldiğince ayrıntılı olarak yazmanızı salık veririm.[51] Yoksa, çok şey belirsiz kalıyor.

Bir kanaatımı hemen şurda ifade etmem gerekiyor.

3. paragrafı, "kadınların serbest aşk isteği" sözlerini bütünlükle çıkarın.

Bu bir proleter değil, bir burjuva isteğidir gerçekten.

Hem siz bu *sözlerden* ne anlıyorsunuz? Bu sözlerin *taşıdığı* anlam ne?

1. Aşk işlerinde maddi (parasal) *hesaplardan* özgür olmak mı?

2. Bu konuda neden özgür olmak , maddi *endişelerden* mi?

3. Dinsel önyargılardan mı?

4. Papa'nın yasaklamalarından mı?

5. "Toplum"un önyargılarından mı?

6. Bir kimsenin (köylü, küçük-burjuva ya da burjuva aydın) çevresinin dar koşullarından mı?

(*) "Sevgili Dost" anlamına gelen bu sözleri Lenin İngilizce olarak yazmıştır.- (Yay).

(51) Burda sözkonusu, Inessa Armad'ın yazmaya niyetlendiği bir işçi sınıfı kadın broşürüdür. Ne var ki, broşür yazılamamıştır.

7. Yasaların mahkemelerin, polisin bağlayıcı hükümlerinden mi?

8. Aşkın içindeki ciddi unsurlardan mı?

9. Çocuk doğurmaktan mı?

10. Zina özgürlüğü mü?

Birçok noktaları sıraladım (hepsini değil, tabii). Sizin aklınızdan geçen, 8-10 numaralar değil, tabii; ya 1-7 numaralar, ya da 1-7'ye benzer şeyler.

Buysa eğer, o zaman, 1-7 numaralar için başka bir ifade bulmanız gerekir, çünkü, aşkta serbestlik bu fikri tam olarak ifade etmiyor.

Sonra halk, yani broşürü okuyacak olanlar, "serbest aşk" sözünden, genel olarak *önünde sonunda, siz istemeseniz de*, 8-10 numaralardaki gibi bir şey anlayacaklardır.

Çünkü, modern bir toplumda en çenebaz, gürültücü, "gözde" sınıflar, "serbest aşk" sözünden, 8-10 numaradakileri anlarlar, onun için bu bir proleter isteği değil, burjuva isteğidir.

Proleterya için 1-2 numaralar çok önemlidir, sonra da 1-7 numaralar, ki bunlar, aslında, "serbest aşk" anlamını taşımaz.

Mesele sizin *öznel olarak* "söylemek istediğiniz" şey değil. Aşk işlerinde sınıfsal ilişkilerin *nesnel mantığı*.

Friendly shake hands!(*)
W.I.

17 Ocak 1915'te yazılmış; Bern'den gönderilmiş; ilk kez, 1939'da, Bolşevik dergisinin 13. sayısında yayınlanmıştır.
Toplu Yapıtlar, cilt 35, s. 180-81.

(*) "Ellerinizden dostça sıkarım" anlamına gelen bu sözleri Lenin İngilizce yazmıştır.-(Yay.).

MAKSİM GORKİ'YE

31 Temmuz 1919

(...) "Toplumun en değişik kesimlerinden insanlar" gördüğünüzü yazıyorsunuz. Görmek başka şey, bir kimsenin yaşamını bütün yönleriyle hergün paylaşmak başka şeydir. Sizin yaşantınız başlıcalıkla "aristokrat kalıntıları"ndan edinilen yaşantı, gerek sizi bir düzine küskün burjuva aydından "birşeyler almak" zorunda bırakan mesleğiniz dolayısıyla, gerekse içinde bulunduğunuz genel koşullardan.

"İşçilerin çoğunluğu" arasından hırsızlar, vagonlara doluşan komünistler çıkıyormuş da, "aristokrat kalıntıları" "Sovyet iktidarına yakınlık filân" duyuyorlarmış! Siz de kalkıp devrimin hırsızların yardımıyla değil, aydınlar olmaksızın yapılamayacağı "sonucu"na varıyorsunuz bundan.

Bu bütünlükle, küskün burjuva aydınların çevresinde yaygınlaşan, hasta bir psikolojidir.

(Beyaz muhafaz olmayan) aydınları hırsızlara karşı mücadeleye çekmek için herşey yapılmakta. Kaldı ki, sadece homurdanıp etrafa öfke saçmakla yetinmeyen işçilere ve köylülere *içtenlikle* yardıma katılan burjuva aydınların oranı Sovyet Cumhuriyeti'nde *her geçen ay daha da artmaktadır.* Bu, Petrograd'dan "görülemez", çünkü, Petrograd, hayatta yerlerini (ve akıllarını) kaybetmiş, sayısız burjuva insanla dolu bir şehirdir, ancak, bütün bir Rusya için tartışılmaz bir olgudur bu.

Petrograd'da oturan ya da ordan bakan bir kişi, ancak siyasi bakımdan son derece bilgili ve özellikle geniş bir siyasal deneyime sahipse, buna inanabilir. Sizde bu yok. Siyasetle bağınız olmadığı gibi, siyasal bünyenin işleyişini de göremiyorsunuz, belli bir mes-

leğe bağlısınız, o da çevrenize küsküs burjuva aydınları topluyor, hiçbir şeyden anlamayan, hiçbir şeyi kafasından çıkarmayan, hiçbir şey öğrenmeyen, en iyisi bile (ki pek enderdir böylesi) dayanacak hali kalmamış, yılgınlık içinde sızlanıp duran, eski önyargılarını tekrarlayan ölecek kadar korkak ya da öldüresiye korkan burjuva aydınlar.

Eğer *gözlemde bulunmak* istiyosanız, aşağılardan, yeni bir yaşamın nasıl kurulduğunun *görülebileceği* bir yerden, kasabalarda ya da taşrada bir işçi semtinden bakarak gözlemde bulunmalısınız. Orda, son derece karmaşık verilerin siyasal bir dökümünü yapmak zorunda değildir insan, gözlemde bulunması yeterlidir. Bunu yapacağınız yerde, kendinizi profesyonal bir çeviri yayımcısı yerine, yani yeni bir yaşamın yeni baştan nasıl kurulduğunu göremeyecek, bütün gücünüzü hasta aydınların hastalıklı inlemelerini dinlemekle yitirmekte olduğunuz, eski başkenti (*) büyük bir askeri tehlike ve korkunç yokluk içinde görmekle vakit geçirdiğiniz bir yere koymuşsunuz.

İşçilerle köylülerin, yani Rus halkının onda dokuzunun yaşamındaki yeni çizgileri doğrudan doğruya gözlemlemenizin *olanak dışı* olduğu bir konum içindesiniz; en seçkin işçilerin artık cephelere ve kırsal kesimlere giderek terkettikleri, geriye hayatta yeri yurdu, yapacak işi kalmamış, *üstelik* çevrenizi "sarmış" bir sürü aydının yaşadığı, eski bir başkentteki yaşam kalıntılarını görmek zorundasınız sadece. Oradan uzaklaşmanız için yapılan önerileri de inatla reddediyorsunuz.

Anlaşılıyor zaten, hastalığa kaptırmışsınız kendinizi; hayatın size sadece zor gelmediğini, ama sanıyoruz, "insanı isyan ettirecek"(!!!) kertede de olduğunu

(*) Petrograd. 1918 Martında başkent Moskova'ya alınmıtı.-(Yay.).

yazıyorsunuz! Böyle bir durumda, bir çeviri yayımcısı olarak, en hasta yerlerden birinde çivilenip kalmak (bir sanatçı için, insanları gözlemleyecek en uygun uğraş ve yer, doğrusu!) bir sanatçı olarak siz orda yeni hiçbir şeyi, orduda, taşrada, fabrikalarda yeni olan hiçbir şeyi *görüp inceleyemezsiniz.* Bir sanatçıya doygunluk verecek her türlü olanaktan yoksun bırakmışsınız kendinizi: Petrograd'da bir siyasetçi iş görebilir ancak, sizse bir siyasetçi değilsiniz. Bugün hiç nedensiz yere camlar aşağı iner, yarın hapishanelerden çığlıklar, kurşunlar yükselir, sonra Petrograd'da kalmış işsiz güçsüzlerin en bezginlerince atılacak nutuklar, derken, aydınlardan, artık başkent olmaktan çıkmış bir başkentteki aydınlardan milyonlarca izlenimler, aldatılmış insanların yakınmaları, yayım çalışmalarınızdan arta kalan zamanlarda yeni bir yaşamın kuruluşunu görebilme *olanaksızlığı* (hele, en çok kendine özgü bir kurulma şekli olan Petrograd'da), insanı isyan ettirecek böylesine bir yaşam içinde nasıl olur da o hasta olma noktasına gelmez insan?

Ülke, devrilmesinin öcünü vahşice almaya kalkışan bütün dünya burjuvazisine karşı amansız bir mücadele veriyor. Çok doğal bu. İlk Sovyet Cumhuriyeti'ne *her yerden* ilk darbeler gelmiyor. Burda insan ya faal bir siyasetçi olarak yaşamalıdır; ya da (insanın gönlü siyaset çekmiyorsa) bir sanatçı olarak, gözüdönmüş saldırıların, hıyanetlere karşı amansız bir mücadelenin, aydınların gözüdönmüş öfkesinin yatağı olan başkentte değil, ama, daha başka yerlerde, kırsal kesimde, ya da taşrada bir fabrikada (ya da cephede), yani, insanların yeni bir yaşamı nasıl kurduklarını gözlemleyecek bir yerde yaşamalıdır. Orda, yaşayın ilk filizlerinden nasıl kopup ayrıldığını farketmek çok daha kolaydır.

Yaşam insanı isyan ettirecek halde, komünizm-

den "sapma derinleşiyor!" Sapmanın nerde olduğunu söylemekse imkânsız. Siyasette ya da fikirlerde bir sapma belirtisinin en küçük izi bile yok ortada. Sapma, *ruhsal durumda;* kendini siyasete vermiş ya da son derece amansız bir mücadele içine girmiş insan ile, yeni bir yaşamı göremeyeceği bir yere kendini yapay bir biçimde kapamış, büyük bir burjuva başkentin çürüyüşünden edindiği izlenimler kendisine çok daha ilginç gelen bir adamın ruhsal durumu arasında bir sapma.

Mektubunuzun konusuna ilişkin düşüncelerimi size içtenlikle ifade etmiş oluyorum. (Sizinle) konuşmalarımızdan da çoktandır aynı düşüncelere varmıştım, mektubunuz bunları daha da biçimlendirdi ve bir sonuca götürdü, bu konuşmalardan edindiğim izlenimlerin tümünü birden toparladı. Size zorla öğütte bulunmak istemem, ama, şunu söylemeden de edemeyeceğim: içinde bulunduğunuz ortamı, çevreyi, oturduğunuz yeri, uğraşı, kesin değiştirin; yoksa, yaşam iyice bıktırabilir sizi.

En iyi dilekler.

Sizin,
Lenin

Petrograd'a gönderilmiş; ilk kez, 1925'te, Krasnaya Letopis'in 1. sayısında yayınlanmıştır. Toplu Yapıtlar, cilt 35, s. 410-14.

A.M. GORKİ'YE

15 Eylül

Sevgili Aleksey Maksimoviç,

(...) Bu konudaki içten kanaatınızı okurken, (Londra'da, Kapri'de ve daha sonraları) yaptığımız konuş-

malar sırasında aklıma takılan bir sözünüzü hatırladım:

"Biz sanatçılar sorumsuz insanlarız."(...)

Halkın "aydın güçleri" ile burjuva aydınların "gücü"nü birbirine karıştırmamak gerek. (...)

İşçi ve köylülerin aydın güçleri büyüyor ve burjuvazi ile yandaşlarını, ulusun beyni olduklarını sanan, sermaye uşağı aydınları devirme mücadelelerinde, gittikçe güçleniyorlar. Beyin filân değil bunlar tabii, b...

(...) Kapri'de de, daha sonra da size sık sık söyledim: en kötü burjuva aydın unsurların çevrenizi sarmasına ve sızlanmalarına izin veriyorsunuz. Bir iki haftalık bir "korkunç" tutuklanma için yüzlerce aydının yaygarasına kulak verip dinliyorsunuz, ama, Denikin, Kolçak, Lianozov, Rodzianko, Krasnaya Gorka (ve öbür *Kadet*) isyancıların tehdit ettiği milyonlarca işçi ve köylünün sesini, bu sesi hiç dinlemiyor, kulaklarınızı tıkıyorsunuz. Anlıyorum, çok iyi anlıyorum, bu gidişle insan şunları da yazar: "Kızıllar da Beyazlar kadar halk düşmanıdır (kapitalistlerle toprak sahiplerini devirmek için savaşanlar da kapitalistlerle toprak sahipleri kadar halkın düşmanıdırlar), bununla kalmayıp, merhamet dolu Tanrı'yla Çar Babamıza inanca kadar vardırabilir işi. Çok iyi anlıyorum bunu.

*

Yo gerçekten, bu burjuva aydın çevresinden kendinizi söküp almazsanız mahvolursunuz! Bunu bir an önce yapmanızı bütün kalbimle dilerim.

En iyi dileklerle,

Sizin,

Lenin

(*) Yazmıyorsunuz artık! Kokuşmuş aydınların sızlanmalarıyla vakit öldürüp yazmamak, bir sanatçı için bir yıkım değil mi bu, utanç verici değil mi?

15 Eylül 1919'da yazılmış; Petrograd'a gönderilmiş; ilk kez 1965'te, Toplu Yapıtlar, Cilt 51, Rusça 5. Basım'da yayınlanmıştır. Toplu Yapıtlar, cilt. 44, s. 283-84.

A.V. LUNAÇARSKİ'YE

18 Ocak 1920

Lunaçarski Yoldaş,

Son günlerde Dahl'ın ünlü sözlüğüne[52], utanarak söylüyorum, ilk kez bakma olanağını buldum.

Muhteşem bir şey, ama *bölgesel* terimleri içeren bir sözlük ve devri geçmiş. *Gerçek* bir Rus dili sözlüğü, diyelim, hem günümüzde, hem de Puşkin'den Gorki'ye kadar, klasiklerce kullanılan sözcükleri içeren bir sözlük çıkarmanın tam zamanı değil mi?

30 bilgin bu işe koyulsa, tayınları da Kızıl Ordu'dan sağlansa?

Ne dersiniz bu fikre? Klasik Rus dili sözlüğü?

Sizin için güç olmayacaksa eğer, ortalığı pek gürültüye katmadan, bu konuyu bilenlerle bir konuşup, bana fikrinizi bildirseniz.

Sizin,

Lenin

(52) Burda sözkonusu, 1863-66'da, dört cilt halinde yayınlanan, V.I. Dahl'ın **Yaşayan Rusça İçin Açıklamalı Sözlük**'üdür (devrimden sonra iki kez yayınlanmıştır). Lenin'in talimatı üzerine, Halk Eğitim Komiserliği, yeni bir sözlük derleme işine girişmiş, ama yayımlanışı o sıralarda gerçekleşmemişti.

İlk kez, 21 Ocak 1940'da,
Pravda'nın 21. sayısında
yayınlanmıştır.
Toplu Yapıtlar, cilt 35, s. 434.

A.V. LUNAÇARSKİ'YE

Mayakovski'nin "150.000.000"undan 5.000 adet basılması için onayda bulunmaktan utanıyor musunuz?

Saçmalık, aptallık, ahmaklık ve gösteriş.

Bu gibi şeylerin on tanesinden biri basılabilir, ancak, o da *1.500'ü geçmemek koşuluyla*, kitaplıklarla sapkınlar için.

Lunaçarski'ye gelince, fütürizminden ötürü dayağı hakkediyor.

6 Mayıs 1921'de yazılmış;
ilk kez, 1957'de, Kommunist
dergisinin 18. sayısında
yayınlanmıştır.
Toplu Yapıtlar, cilt 45,
s. 138-39.

G. MİYASNİKOV'A

5 Ağustos 1921

Miyasnikov Yoldaş,

(...) "Monarşistlerden anarşistlere kadar, geniş kapsamlı bir basın özgürlüğü"... Çok güzel! Yalnız, bir dakika: dört yıllık devrim deneyimizi gözönüne getiren her Marksist ve her işçi, "Bir bakalım, *ne tür* bir basın özgürlüğü bu? *Ne* için? *Hangi sınıf* için?" diyecektir.

Biz "mutlaklara" inanmıyoruz. "Salt demokrasi" lâfına gülüyoruz.

"Basın özgürlüğü" sloganı, Ortaçağ'ın sonlarında dünyaca büyük bir slogan haline gelmiş ve ondokuzuncu yüzyıla kadar aynen sürmüştür. Niye? İlerici burjuvazinin fikirlerini, yani, krallarla papazlara, feodal ağalarla toprak sahiplerine karşı burjuvazinin mücadelesini dile getirmiştir de ondan.

Dünyada hiçbir ülke yoktur ki, kitleleri *papazlarla toprak sahipleri*'nin etkisinden kurtarmak için R.S.S.F.C.'de olduğu kadar çaba göstermiş olsun. Biz bu "basın özgürlüğü" işini dünyada herkesden *daha iyi* gerçekleştirdik ve gerçekleştiriyoruz.

Dünyanın her yerinde, kapitalistlerin olduğu bütün dünyada, basın özgürlüğü demek, gazeteleri *satın almak*, yazarları *satın almak, rüşvet vermek, burjuvazinin çıkarları için* "kamuoyu"nu satın alıp aldatmak demektir.

Bu bir olgu.

Kimse çürütemez bunu.

Bizde ki durum ne?

Bu ülkede burjuvazinin yenilgiye uğratıldığını, ama *yıkılmadığını* yadsıyabilir mi kimse? Burjuvazinin saklandığını yadsıyabilir mi? Kimse yadsıyamaz bunu.

Bütün dünyanın burjuva düşmanlarınca sarılmış R.S.S.F.C.de basın özgürlüğü demek, burjuvazi ve onun en sadık hizmetçileri olan Monşevikler'le Sosyalist-Devrimciler için *siyasal örgütlenme* özgürlüğü demektir.

Çürütülemez bir olgudur bu.

Burjuvazi (bütün dünyada) bizden çok daha güçlü hâlâ. Eline siyasi örgütlenme özgürlüğü (yani, basın, siyasal örgütlenmenin çekirdeği ve temeli olduğu için, eline basın özgürlüğü) gibi *bir başka* silah vermek de-

mek, düşmanın işini kolaylaştırmak, sınıfsal düşmana yardım etmek demektir.

Bizim intihar etmeye niyetimiz yok; tabii, etmeyeceğiz de.

Şu *olguyu* açıkça görüyoruz: "basın özgürlüğü" demek, *pratikte*, uluslararası brjuvazinin, hemen yüzlerce ve binlerce Kadet, Sosyalist-Devrimci ve Menşevik yazarı satın alıp, bize karşı kendi propagandasını örgütlendirmesi demektir.

Bu bir olgudur. "Onlar" bizden çok daha zenginler ve bizimle savaşacak, bizden on kat daha büyük bir "güç" satın alabilirler.

Hayır, bu yola gitmeyeceğiz; uluslararası burjuvaziye yardım etmeyeceğiz. (...)

Basın özgürlüğü dünya burjuvazisinin *gücünü* arttıracaktır. Bu bir olgu. "Basın özgürlüğü", Rusya'da Komünist Partisi'ni bir takım güçsüzlüklerinden, hatalarından, talihsizliklerinden ve rahatsızlıklarından (bir sürü rahatsızlığı olduğu yadsınamaz) *arındırmaya yaramayacaktır*, çünkü dünya burjuvazisi bunu *istemiyor*. Basın özgürlüğü *bu dünya burjuvazisinin* elinde bir silah olacaktır. Burjuvazi ölmemiştir, yaşıyor. Pusuda gözlüyor. (...)

Neden bu abes hatanızda, Partili-olmayan *anti-proleter*, "basın özgürlüğü" sloganında diretiyorsunuz? (...)

Umarım, bunun üzerinde dikkatlice düşündükten sonra, boş bir gurur yüzünden, böyle abes bir siyasal hata da diretmezsiniz, kendinizi toparlayıp paniği atlatarak, pratik çalışmaya geçin: Partili olmayan insanlarla bağlar kurmaya, Partili olmayan insanların Parti üyelerinin çalışmalarını *denetlemelerine* yardımcı olun.

Bu alanda, yapılacak işler sonsuz. Bu çalışmayı yapmakla (ki yapmalısınız), "basın özgürlüğü" gibi al-

datmacalar peşinde koşmak yerine, hastalığın yavaş ama etkili bir şekilde *iyileşmesine* yardım etmiş olursunuz.

Devrimci selâmlarla,

Lenin

1921'de yayınlanmıştır.
Toplu Yapıtlar, cilt 32, s. 504-09

SANAT VE EDEBIYAT
2 109699 411109
KABALCI

ekim yayınları / sosyalizm ve kültür